

PLUTARCHI

VITAE PARALLELAE.

TIMOLEO

PAULUS

PELOPIDAS

MARCELLUS

ARISTIDES

CATO MAJOR

Presented to the

LIBRARY of the

UNIVERSITY OF TORONTO

by

MOFFATT ST. ANDREW WOODSIDE

1970

M. G. L. Ward. i.e.

Victoria (M.G.E.)

Toronto.

ΠΛΟΥΤΑΡΧΟΥ
ΒΙΟΙ ΠΑΡΑΛΛΗΛΟΙ.

PLUTARCHI
VITAE PARALLELAE.

NOVA EDITIO STEREOTYPA C. TAUCHNITIANA.

TOMUS III.

TIMOLEO, AEMILIUS PAULUS, PELOPIDAS,
MARCELLUS, ARISTIDES, M. CATO MAIOR.

NOVA IMPRESSIO.

LIPSIAE

SUMPTIBUS SUCC. OTTONIS HOLTZE.

PA
4369
A2
1881
E.3

IMPRESSIT O. BRANDSTETTER, LEIPZIG.

Τ Ι Μ Ο Λ Ε Ω Ν.

*Τ*ὰ μὲν Συρακουσίων πράγματα πρὸ τῆς Τιμολέοντος εἰς Σικελίαν ἀποστολῆς οὕτως εἶχεν. Ἐπεὶ Δίων μὲν ἐξελάσας Διονύσιον τὸν τύραννον, εὐθύς ἀνηρέθη δόλω, καὶ διέστησαν οἱ σὺν Δίῳι Συρακουσίους ἐλευθερώσαντες· ἡ δὲ πόλις, ἄλλον ἐξ ἄλλου μεταβάλλουσα συνεχῶς τύραννον, ὑπὸ πλήθους κακῶν μικρὸν ἀπέλιπεν ἔρημος εἶναι· τῆς δ' ἄλλης Σικελίας, ἡ μὲν ἀνάστατος καὶ ἀπολις παντάπασιν ἤδη διὰ τοὺς πολέμους ὑπῆρχεν, αἱ δὲ πλεῖσται πόλεις ὑπὸ βαρβάρων μιγάδων καὶ στρατιωτῶν ἀμίσθων κατεῖχοντο, ὁμιλίως προσειμένων τὰς μεταβολὰς τῶν δυναστειῶν· Διονύσιος ἔτει δεκάτῳ ξένους συναγαγῶν, καὶ τὸν τότε κρατοῦντα τῶν Συρακουσίων Νυσαῖον ἐξελάσας, ἀνέλαβε τὰ πράγματα πάλιν, καὶ καθεστήκει τύραννος ἐξ ἀρχῆς, παραλόγως μὲν ὑπὸ μικρᾶς δυνάμεως τὴν μεγίστην τῶν πῶποτε τυραννίδων ἀπολέσας, παραλογώτερον δ' αὐθις ἐκ ἀνγάδος καὶ ταπεινοῦ τῶν ἐκβαλόντων κύριος γενόμενος. Οἱ μὲν οὖν ὑπομείναντες ἐν τῇ πόλει τῶν Συρακουσίων ἐδούλευον οὐτ' ἄλλως ἐπιεικεῖ τυράνῳ, καὶ τότε παντάπασιν ὑπὸ συμφορῶν ἀπηργισμένῳ τὴν ψυχὴν· οἱ δὲ βέλτιστοι καὶ γνωριμώτατοι πρὸς Ἰκέτην τραπέντες, τὸν δυναστεύοντα τῶν Λεοντίνων, ἐπέτρεψαν αὐτοὺς ἐκείνῳ, καὶ στρατηγὸν εἶλοντο τοῦ πολέμου, βελτίῳ μὲν οὐδενὸς ὄντα τῶν ὁμολογουμένως τυράν-

νων, ἑτέραν δ' οὐκ ἔχοντες ἀποστροφὴν, καὶ πιστευσαν-
τες Συρακουσίῳ τὸ γένος ὄντι, καὶ κεκτημένῳ δύναμιν
ἀξιόμαχον πρὸς τὸν τύραννον.

II. Ἐν τούτῳ δὲ Καρχηδονίων στόλῳ μεγάλῳ παρα-
γενομένων εἰς Σικελίαν, καὶ τοῖς πράγμασιν ἐπαιωρομέ-
νων, φοβηθέντες οἱ Σικελιωῖται, προσβείαν ἐβούλοντο πέμ-
πειν εἰς τὴν Ἑλλάδα, καὶ παρὰ Κορινθίων βοήθειαν αἰ-
τεῖν, οὐ μόνον διὰ τὴν συγγένειαν, οὐδ' ἀφ' ὧν ἤδη πολ-
λάκις εὐβογέτητο πιστεύοντες ἐκείνοις, ἀλλὰ καὶ καθόλου
τὴν πόλιν ὀρῶντες φιλελεύθερον καὶ μισοτύραννον οὔσαν
αἰεὶ, καὶ τῶν πολέμων τοὺς πλείστους καὶ μεγίστους πε-
πολεμηκυῖαν, οὐχ ὑπὲρ ἡγεμονίας καὶ πλεονεξίας, ἀλλ'
ὑπὲρ τῆς τῶν Ἑλλήνων ἐλευθερίας. Ὁ δ' Ἰκέτης, αἴτε δὴ
τῆς στρατηγίας ὑπόθεσιν τὴν τυραννίδα πεπονημένος, οὐ
τὴν Συρακουσίων ἐλευθερίαν, κρύφα μὲν ἤδη πρὸς τοὺς
Καρχηδονίους διείλεκτο, φανερῶς δὲ τοὺς Συρακουσίους
ἐπήγει, καὶ τοὺς πρέσβεις εἰς Πελοπόννησον συνεξέπεμ-
ψεν· οὐ βουλόμενος ἐλθεῖν συμμαχίαν ἐκεῖθεν, ἀλλ' ἐάν,
ὅπερ εἰκὸς ἦν, οἱ Κορίνθιοι διὰ τὰς Ἑλληνικὰς ταραχὰς
καὶ ἀσχολίας ἀπέιπωσι τὴν βοήθειαν, ἐλπίζων ὅμιον ἐπὶ
τοὺς Καρχηδονίους τὰ πράγματα μετὰξιν, καὶ χρήσε-
σθαι συμμαχοῖς καὶ συναγωνισταῖς ἐκείνοις ἐπὶ τοὺς Συ-
ρακουσίους, ἢ κατὰ τοῦ τυράννου. Ταῦτα μὲν οὖν ὀλί-
γον ὕστερον ἐξηλέγχθη.

III. Τῶν δὲ πρέσβων παραγενομένων, οἱ Κορίνθιοι
κῆδεσθαι μὲν αἰεὶ τῶν ἀποικίδων πόλεων καὶ μάλιστα τῆς
Συρακουσίων εἰωθότες, οὐδενὸς δ' αὐτοῖς τότε τῶν Ἑλλη-
νικῶν κατὰ τύχην παρενοχλοῦντος, ἀλλ' ἐν εἰρήνῃ καὶ
σχολῇ διάγοντες, ἐψηφίσαντο προθύμως βοηθεῖν. Ζη-
τουμένου δὲ στρατηγοῦ, καὶ τῶν ἀρχόντων γραφόντων

καὶ προβαλλομένων τούς εὐδοκιμεῖν ἐν τῇ πόλει σπουδά-
ζοντας, εἷς ἐκ τῶν πολλῶν ἀναστάς ὠνόμασε Τιμολέοντα
τὸν Τιμοδήμου. μήτε προσιόντα τοῖς κοινοῖς ἔτι, μήτ'
ἐλπίδος τοιαύτης γερόμενον, ἢ προαιρέσεως, ἀλλὰ θεοῦ
τινος, ὡς ἔοικεν, εἰς νοῦν ἐμβαλόντος τῷ ἀνθρώπῳ· το-
σαύτη καὶ περὶ τὴν αἵρεσιν εὐθὺς ἔλαμψε τύχης εὐμένεια.
καὶ ταῖς ἄλλαις πράξεσιν ἐπηκολούθησε χάρις, ἐπικοσμοῦ-
σα τὴν ἀρετὴν τοῦ ἀνδρός. Ἦν μὲν οὖν γονέων ἐπιφα-
νῶν ἐν τῇ πόλει, Τιμοδήμου καὶ Δημαρίστῃς, φιλόπατρις
δὲ καὶ πρῶτος διαφερόντως, ὅσα μὴ σφόδρα μισοτύραν-
νος εἶναι καὶ μισοπόνηρος. Ἐν δὲ τοῖς πολέμοις οὕτω
καλῶς καὶ ὁμαλῶς ἐκέκρατο τὴν φύσιν, ὥστε πολλὴν μὲν
ἐν νέῳ σύνεσιν, οὐκ ἐλάττω δὲ γηρῶντος ἀνδρείαν ἐπιφαί-
νεσθαι ταῖς πράξεσιν. Ἀδελφὸν δ' εἶχε Τιμοφάνην
πρεσβύτερον, οὐδὲν αὐτῷ προσόμοιον, ἀλλ' ἔμπληκτον,
καὶ διεφθαρμένον ἔρωτι μοναρχίας ὑπὸ φίλων φαύλωι
καὶ ξένων στρατιωτικῶν αἰεὶ περὶ αὐτὸν ὄντων, ἔχειν τι
δοκοῦντα ῥαγδαῖον ἐν ταῖς στρατιαῖς καὶ φιλοκίνδυνον.
Ὡς καὶ τοὺς πολίτας προσαγόμενος, ὡς ἀνὴρ πολεμικὸς
καὶ δραστήριος, ἐφ' ἡγεμονιῶν ἐτάττειτο. Καὶ πρὸς
ταῦτα Τιμολέων αὐτῷ συνήργει, τὰ μὲν ἁμαρτήματα
παντάσασιν ἀποκρύπτων, ἢ μικρὰ φαίνεσθαι ποιῶν, ἃ δ'
ἢ φύσις ἐξέμερεν ἀστεῖα, κατακοσμῶν καὶ συναύξων.

IV. Ἐν δὲ τῇ πρὸς Ἀργείους καὶ Κλεωναίους μάχῃ,
τῶν Κορινθίων ὁ μὲν Τιμολέων ἔτυχεν ἐν τοῖς ὀπίταις
τεταγμένος, τὸν δὲ Τιμοφάνην τῶν ἱππίων ἡγούμενον κα-
ταλαμβάνει κίνδυνος οἰζύς. Ὁ γὰρ ἵππος αὐτὸν ἀπεσεῖ-
σατο, πληγῇ περιπεσάν, εἰς τοὺς πολεμίους· καὶ τῶν
ἐταίρων οἱ μὲν εὐθὺς ἐσκορπίσθησαν φοβηθέντες, οἱ δὲ
παραμείναντες, ὀλίγοι πρὸς πολλοὺς μαχόμενοι, χαλεπῶς

ἀντειχόν. Ὡς οὖν ὁ Τιμολέων κατεῖδε τὸ συμβεβηκός, δρόμῳ προσβοηθήσας, καὶ τὴν ἀσπίδα τοῦ Τιμοφάνους κειμένον προθέμενος, καὶ πολλὰ μὲν ἀκοντίσματα, πολλὰς δὲ πληγὰς ἐκ χειρὸς ἀναδεξάμενος εἰς τὸ σῶμα καὶ τὰ ὄπλα, μόλις ἑώσατο τοὺς πολεμίους, καὶ διέσωσε τὸν ἀδελφόν. Ἐπεὶ δ' οἱ Κορίνθιοι, δεδιότες, μὴ πάθουεν, οἷα καὶ πρότερον, ὑπὸ τῶν συμμάχων, ἀποβαλόντες τὴν πόλιν, ἐψηφίσαντο τρέφειν ξένους τετρακοσίους, καὶ τούτων ἄρχοντα Τιμοφάνην κατέστησαν. Ὁ δὲ τῶν καλῶν καὶ δικαίων ὑπεριδῶν, εὐθέως ἐπέβαινε, ἐξ ὧν ποιήσεται τὴν πόλιν ὑφ' αὐτῷ, καὶ συγγούς ἀνελῶν ἀκρίτους τῶν πρώτων πολιτῶν, ἀνέδειξεν αὐτὸς ἑαυτὸν τύραννον. Βαρέως δὲ φέρων ὁ Τιμολέων, καὶ συμφορὰν ποιούμενος ἑαυτοῦ τὴν ἐκείνου κακίαν, ἐπεχείρησε μὲν αὐτῷ διαλέγεσθαι, καὶ παρακαλεῖν, ἀφέντα τὴν μανίαν καὶ δυστυχίαν τῆς ἐπιθυμίας ἐκείνης, ζητεῖν τινα τῶν ἡμαρτημένων ἐπανόρθωσιν πρὸς τοὺς πολίτας. Ἀπωσαμένου δ' ἐκείνου καὶ καταφρονήσαντος, οὕτω παραλαβὼν τῶν μὲν οἰκείων Αἰσχύλον, ἀδελφὸν ὄντα τῆς Τιμοφάνους γυναικός, τῶν δὲ φίλων τὸν μάντιν, ὃν Σάιτρον μὲν Θεόπομπος, Ἐφορος δὲ καὶ Τίμαιος Ὀρθαγόραν ὀνομάζουσιν, καὶ διαλιπῶν ἡμέρας ὀλίγας, αὐθις ἀνέβη πρὸς τὸν ἀδελφόν· καὶ περιστάντες αὐτὸν οἱ τρεῖς καθικέτεον, ἀλλὰ νῦν γε χρυσάμενον λογισμῷ μεταβαλέσθαι. Τοῦ δὲ Τιμοφάνους πρῶτον μὲν αὐτῶν καταγελῶντος, ἔπειτα δὲ πρὸς ὀργὴν ἐκφερομένου καὶ χαλεπιίνοντος, ὁ μὲν Τιμολέων ἀποχωρήσας μικρὸν αὐτοῦ, καὶ συγκαλυψάμενος, εἰστήκει δακρύων· ἐκεῖνοι δὲ τὰ ξίφη σπασάμενοι, ταχὺ διαφθείρουσιν αὐτόν.

V. Τῆς δὲ πράξεως διαβοηθείσης, οἱ μὲν κράτιστοι

τῶν Κορινθίων ἐπήγουν τὴν μισοπονηρίαν καὶ μεγαλοψυχίαν τοῦ Τιμολέοντος, ὅτι χρηστός ὢν καὶ φιλοίκειος, ὁμῶς τὴν πατρίδα τῆς οἰκίας, καὶ τὸ καλὸν καὶ τὸ δίκαιον προετίμησε τοῦ συμφέροντος, ἀριστεύοντα μὲν ὑπὲρ τῆς πατρίδος διασώσας τὸν ἀδελφόν, ἐπιβουλεύσαντα δ' αὐτῇ καὶ καταδουλωσάμενον ἀποκτείνας. Οἱ δὲ μὴ δυνάμενοι ζῆν ἐν τῇ δημοκρατίᾳ, καὶ πρὸς τοὺς δυνάστας ἀποβλέπειν εἰωθότες, τῷ μὲν θανάτῳ τοῦ τυράννου προσεποιούντο χαίρειν, τὸν δὲ Τιμολέοντα λοιδοροῦντες, ὡς ἄσεβες ἐξειργασμένον καὶ μυσῶδες ἔργον, εἰς ἀθυμίαν περιέστησαν. Ἐπεὶ δὲ καὶ τὴν μητέρα δυσφορεῖν πυθόμενος, καὶ φωνάς τε δεινὰς καὶ κατάρας ἐπ' αὐτὸν ἀρᾶσθαι φρικώδεις, ἐβάδιζε παραμυθησόμενος, ἢ δὲ προσιδεῖν οὐχ ὑπέμεινε τὴν ὄψιν, ἀλλὰ τὴν οἰκίαν ἀπέκλεισε, τότε δὴ παντάπασι περιλυπὸς γενόμενος, καὶ συνταραχθεὶς τὴν διάνοιαν, ὤρμησε μὲν, ὡς διαφθερῶν ἑαυτὸν, ἀπέχεσθαι τροφῆς· τῶν δὲ φίλων οὐ περιϊδόντων, ἀλλὰ πᾶσαν δέησιν καὶ πᾶσαν ἀνάγκην προσενεγκαμένων, ἔγνω ζῆν καθ' ἑαυτὸν ἐκ μίσου γενόμενος· καὶ πολιτείαν μὲν ἅπασαν ἀφῆκε, τοὺς δὲ πρώτους χρόνους οὐδὲ κατιῶν εἰς πόλιν, ἀλλ' ἀθημονῶν καὶ πλανώμενος ἐν τοῖς ἐρημοτάτοις τῶν ἀγρῶν διέτριβεν.

VI. Οὕτως αἱ κρίσεις, ἂν μὴ βεβαιότητα καὶ ῥώμην ἐκ λόγου καὶ φιλοσοφίας προσλάβωσιν ἐπὶ τὰς πράξεις, σείονται καὶ παραφέρονται ῥαδίως ὑπὸ τῶν τυχόντων ἐπαίνων καὶ ψόγων, ἐκκρουόμεναι τῶν οἰκείων λογισμῶν. Δεῖ γὰρ οὐ μόνον, ὡς ἔοικε, τὴν πράξιν καλὴν εἶναι καὶ δικαίαν, ἀλλὰ καὶ τὴν δόξαν, ἀφ' ἧς πράττεται, μόνιμον καὶ ἀμετάπτωτον· ἵνα πράττωμεν δοκιμάσαντες, μηδ', ὡσπερ οἱ λίχνοι, τὰ πλήσματα τῶν ἐδεσμάτων ὀξυτάτη

διώκοντες ἐπιθυμία, τάχιστα δυσχεραίνουσιν ἐμπλησθέν-
τες, οὕτως ἡμεῖς ἐπὶ ταῖς πράξεσι συντελεσθείσαις ἀθυ-
μῶμεν δι' ἀσθένειαν, ἀπομαραινομένης τῆς τοῦ καλοῦ
φαντασίας. Αἰσχρὸν γὰρ ἢ μετάνοια ποιεῖ καὶ τὸ κα-
λῶς πεπραγμένον· ἢ δ' ἐξ ἐπιστήμης ὠρμημένη καὶ λο-
γισμοῦ προαίρεσις, οὐδ' ἂν πταίσωσιν αἱ πράξεις, μετα-
βάλλεται. Διὸ Φωκίων μὲν ὁ Ἀθηναῖος, τοῖς ὑπὸ Λεω-
σθένους πραττομένοις ἐναντιωθεὶς, ἐπειδὴ κατορθοῦν
ἐκεῖνος ἐδόκει, καὶ θύοντας ἑώρα καὶ μεγαλαυχουμένους
τῇ νίκῃ τοὺς Ἀθηναίους, εἶπεν, ὡς ἐβούλετο ἂν αὐτῷ
ταῦτα μὲν πεπραχθῆαι, βεβουλεύσθαι δ' ἐκεῖνα. Σφο-
δρότερον δ' Ἀριστείδης ὁ Λοκρὸς, εἰς ὧν τῶν Πλάτωνος
ἐταίρων, αἰτοῦντος μὲν αὐτὸν γυναῖκα Διονυσίου τοῦ
προσβυτέρου μίαν τῶν θυγατέρων, ἥδιον ἂν ἔφη νεκρὰν
ἰδεῖν τὴν κόρην, ἢ τυράνῳ συνοικοῦσαν· ἀποκτείναντος
δὲ τοὺς παῖδας αὐτοῦ μετ' ὀλίγον χρόνον τοῦ Διονυσίου,
καὶ πνυθομένου πρὸς ὕβριν, εἰ τὴν αὐτὴν ἔτι γνώμην ἔχοι
περὶ τῆς ἐκδόσεως τῶν θυγατέρων, ἀπνυθίνατο, τοῖς μὲν
γεγενημένοις λυπεῖσθαι, τοῖς δ' εἰρημένοις μὴ μεταμέ-
λεσθαι. Ταῦτα μὲν οὖν ἴσως μείζονος καὶ τελειοτέρας
ἀρετῆς ἔστιν.

VII. Τὸ δὲ Τιμολέοντος ἐπὶ τοῖς πεπραγμένοις πά-
θος, εἴτ' οἶκτος ἦν τοῦ τεθνηκότος, εἴτε τῆς μητρὸς αἰ-
δῶς οὕτω κατέκλασε καὶ συνέτριψεν αὐτοῦ τὴν διάνοιαν,
ὥστ', εἴκοσι σχεδὸν ἐτῶν διαγενομένων, μηδεμιᾶς ἐπιφα-
νοῦς μηδὲ πολιτικῆς ἄψασθαι πράξεως. Ἀναγορευθέν-
τος οὖν αὐτοῦ, καὶ τοῦ δήμου προθύμως δεξαμένου καὶ
χειροτονήσαντος, ἀναστὰς Τηλεκλειδης, ὁ τότε καὶ δυνά-
μει καὶ δόξῃ πρωτεύων ἐν τῇ πόλει, παρεκάλει τὸν Τιμο-
λέοντα περὶ τὰς πράξεις ἀγαθὸν ἄνδρα εἶναι καὶ γεν-

ναῖον. Ἄν μὲν γὰρ, ἔφη, καλῶς ἀγωνίση, τύραννον ἀνηριγέναι δόξομεν· ἂν δὲ φεύλως, ἀδελφόν. Παρασκευαζομένου δὲ τοῦ Τιμολέοντος τὸν ἔκπλου, καὶ στρατιώτας συνάγοντος, ἐκομίσθη γράμματα πρὸς τοὺς Κορινθίους παρ' Ἰκέτου, μνημόνια τὴν μεταβολὴν αὐτοῦ καὶ προδοσίαν. Ὡς γὰρ τάχιστα τοὺς πρέσβεις ἐξέπεμψε, τοῖς Καρχηδονίοις προσθέμενος ἀναφανδόν, ἔπραττε μετ' ἐκείνων, ὅπως Διονύσιον ἐκβαλὼν Σαρακουσῶν, αὐτὸς ἔσται τύραννος. Καὶ δεδοικῶς, μὴ, πρότερον ἐλθούσης ἐκ Κορίνθου δυνάμεως καὶ στρατηγοῦ, διαφύγωσιν αἱ πράξεις αὐτὸν, ἔπεμψε ἐπιστολὴν τοῖς Κορινθίοις φράζουσαν, ὡς οὐδὲν δεοὶ πράγματα καὶ δαπάνας ἔχειν αὐτοὺς, πλείονας εἰς Σικελίαν καὶ κινδυνεύοντας, ἄλλως τε καὶ Καρχηδονίων ἀπαγορευόντων, καὶ παραφυλαττόντων πανσὶ πολλαῖς τὸν στόλον, οὓς αὐτὸς ἀναγκασθεὶς, ἐκείνων βραδυνόντων, ποιήσαιο συμμάχους ἐπὶ τὸν τύραννον. Τούτων δὲ τῶν γραμμάτων ἀναγνωσθέντων, εἰ καὶ τις ἡπίως εἶχε πρότερον τῶν Κορινθίων πρὸς τὴν στρατείαν, τότε πάντας ἢ πρὸς τὸν Ἰκέτην ὀργὴν παρῶξεν, ὥστε συγχορηγῆσαι προθύμως τῷ Τιμολέοντι, καὶ συμπαρασκευάσαι τὸν ἔκπλου.

VIII. Γενομένων δὲ τῶν νεῶν ἐτοιμίων, καὶ τοῖς στρατιώταις, ὧν ἔδει, πορισθέντων, αἱ μὲν ἱέρειαι τῆς Κόρης ὄναρ ἔδοξαν ἰδεῖν τὰς θεὰς πρὸς ἀποδημίαν τινα στελλομένας, καὶ λεγούσας, ὡς Τιμολέοντι μέλλουσι συμπλεῖν εἰς Σικελίαν. Διὸ καὶ τριήρη κατασκευάσαντες ἱερὰν οἱ Κορίνθιοι, ταῖν θεαῖν ἐπωνόμασαν. Αὐτὸς δ' ἐκεῖνος εἰς Δελφούς πορευθεὶς, ἔθυσσε τῷ θεῷ, καὶ καταβαίνοντος εἰς τὸ μαντεῖον αὐτοῦ, γίνεται σημεῖον. Ἐκ γὰρ τῶν κρημαμένων ἀναθημάτων ταινία τις

ἀπορήνεϊσα, καὶ φερομένη, στεφάνους ἔχουσα καὶ νίκας ἐμπεποικιλμένας, περιέπεσε τῇ κεφαλῇ τοῦ Τιμολέοντος, ὡς δοκεῖν αὐτὸν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ στεφανούμενον ἐπὶ τὰς πράξεις προπέμπεσθαι. Ναῦς δὲ Κορινθίας μὲν ἔχων ἑπτὰ, Κερκυραίας δὲ δύο, καὶ τὴν δεκάτην Λευκαδίων προσπαρασχόντων, ἀνήχθη. Καὶ νυκτὸς ἐμβαλὼν εἰς τὸ πέλαγος, καὶ πνεύματι καλῶ χρώμενος, ἔδοξεν αἰφνιδίως ῥαγέντα τὸν οὐρανὸν ὑπὲρ τῆς νεῶς ἐκχεῖαι πολὺ καὶ περιφανές πῦρ. Ἐκ δὲ τούτου λαμπὰς ἀρθεῖσα ταῖς μυστικαῖς ἐμφερῆς, καὶ συμπαραθέουσα τὸν αὐτὸν δρόμον, ἧ μάλιστα τῆς Ἰταλίας ἐπέιχον οἱ κυβερνηταί, κατέσκηψεν. Οἱ δὲ μάντιες τὸ φάσμα τοῖς ὄνειρασι τῶν ἱερείων μαρτυρεῖν ἀπεφαίνοντο, καὶ τὰς θεὰς συνεφαπτομένας τῆς στρατείας προφαίνειν ἐξ οὐρανοῦ τὸ σέλας. εἶναι γὰρ ἱεράν τῆς Κόρης τὴν Σικελίαν· ἐπιὶ καὶ τὰ περὶ τὴν ἀρπαγὴν αὐτόθι μυθολογοῦσι γενέσθαι, καὶ τὴν νῆσον ἐν τοῖς γάμοις ἀνακαλυπτήριον αὐτῇ δοθῆναι.

IX. Τὰ μὲν οὖν παρὰ τῶν Θεῶν οὕτω τὸν στόλον ἐθάρονεν, καὶ σπεύδοντες, ὡς τὸ πέλαγος διαπλέοντες, ἐκομίζοντο παρὰ τὴν Ἰταλίαν. Τὰ δ' ἀπὸ τῆς Σικελίας ἀγγελλούμενα πολλὴν ἀπορίαν τῷ Τιμολέοντι, καὶ δυσθυμίαν τοῖς στρατιώταις παρεῖχεν. Ὁ γὰρ Ἰκέτης, μάχῃ νηικηκῶς Διονύσιον, καὶ τὰ πλεῖστα μέρη τῶν Συρακουσῶν κατειληφώς, ἐκείνον μὲν εἰς τὴν ἀκρόπολιν καὶ τὴν καλουμένην Νῆσον συνεσταλμένον αὐτὸς συνεπολιόρκει καὶ συμπεριετείχε· Καρχηδονίους δὲ φροντίζειν ἐκέλευεν, ὅπως οὐκ ἐπιβήσοιτο Τιμολέων Σικελίας, ἀλλ' ἀπωσθέντων ἐκείνων, αὐτοὶ καθ' ἡσυχίαν διανεμοῦνται πρὸς ἀλλήλους τὴν νῆσον. Οἱ δὲ πέμπουσιν εἴκοσι τριήρεις εἰς Ῥήγιον, ἐφ' ὧν ἔπλεον πρῶβευται παρ' αὐτοῦ πρὸς Τι-

μολέοντα, κομίζοντες λόγους τοῖς πραττομένοις ὁμοίους. Παραλογαὶ γὰρ εὐπρεπεῖς καὶ προφάσεις ἦσαν ἐπὶ μοχθηροῖς βουλευμασιν, ἀξιούντων, αὐτὸν μὲν, εἰ βούλοιοτο, Τιμολέοντα σύμβουλον ἤκειν παρ' Ἰκέτην, καὶ κοινὸν εὖ διαπεπραγμένων ἀπάντων· τὰς δὲ ναῦς καὶ τοὺς στρατιώτας ἀποστέλλειν εἰς Κόρινθον, ὡς τοῦ πολέμου μικρὸν ἀπολείποντος συνηρῆσθαι, Καρχηδονίων δὲ κωλύειν τὴν διάβασιν, καὶ μάχεσθαι πρὸς βιαζομένους ἐτοιμῶν ὄντων. Ὡς οὖν καταπλεύσαντες εἰς τὸ Ῥήγιον οἱ Κορίνθιοι, τοῖς τε πρεσβεύμασι τούτοις ἐνέτυχον, καὶ τοὺς Φοίνικας οὐ πρόσω ναυλοχοῦντας κατεῖδον, ἤχθοντο μὲν ὑβρισμένοι, καὶ παρίστατο πᾶσιν ὀργὴ πρὸς τὸν Ἰκέτην, καὶ δέος ὑπὲρ Σικελιωτῶν, οὓς σαφῶς ἐώρων ἀθλα λειπομένους καὶ μισθὸν Ἰκέτη μὲν προδοσίας, Καρχηδονίοις δὲ τυραννίδος. Ἐδόκει δ' ἀμήχανον ὑπερβαλέσθαι καὶ τὰς αὐτόθι τῶν βαρβάρων ναῦς διπλασίας ἐφορμοῦσας, καὶ τὴν ἐκεῖ μεθ' Ἰκέτου δύναμιν, ἣ στρατηγήσοντες ἤκοιεν.

Χ. Οὐ μὴν ἀλλ' ὁ Τιμολέων τοῖς πρεσβευταῖς καὶ τοῖς ἄρχουσι τῶν Καρχηδονίων ἐντυχῶν ἐπιεικῶς, ἔφη πείθεσθαι μὲν οἷς κελεύουσι· (τί γὰρ ἂν καὶ πωραίνειν ἀπειθῶν;) ἐθέλειν δὲ ταῦτα πόλεως Ἑλληνίδος καὶ φίλης κοινῆς τῆς Ῥηγίωνων ἐναντίον ἀκούσας καὶ εἰπὼν ἀπαλλάττεσθαι. Καὶ γὰρ αὐτῷ τοῦτο πρὸς ἀσφάλειαν διαφέρειν, κακείνους ἐμμενεῖν βεβαιότερον οἷς ἐπαγγέλλονται περὶ Συρακουσίων, δῆμῳ μάρτυρι τὰς ὁμολογίας παρακαταθεμένους. Ταῦτα δ' ὑπέτεινεν αὐτοῖς ἀπάτην ἐπὶ τῇ διαβάσει τεχνάζων· καὶ συνετέχναζον οἱ τῶν Ῥηγίωνων στρατηγοὶ πάντες, ἐπιθυμοῦντες ἐπὶ Κορινθίοις τὰ πράγματα τῶν Σικελιωτῶν γενέσθαι, καὶ φοβούμενοι τὴν τῶν

βαρβάρων γειτνίασιν. Διὸ συνῆγον ἐκκλησίαν, καὶ τὰς πόλιν ἀπέκλειον, ὡς μὴ πρὸς ἄλλο τι τρέπεσθαι τοὺς πολίτας· καὶ παρελθόντες εἰς τὸ πλῆθος, ἐχρῶντο μήκει λόγων, ἕτερος ἑτέρῳ παραδιδούς τὴν αὐτὴν ὑπόθεσιν, πρὸς οὐδὲν τέλος, ἀλλὰ διάγοντες ἄλλως τὸν χρόνον, ἕως ἀναχθῶσιν αἱ τῶν Κορινθίων τριήρεις, καὶ Καρχηδονίους ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας κατέχοντες ἀνυπόπτως, ἅτε καὶ τοῦ Τιμολέοντος παρόντος, καὶ παρέχοντος δόκησιν ὅσον οὐπω πρὸς τὸν λόγον ἀνίστασθαι καὶ δημηγορεῖν. Ὡς δ' ἀπήγγειλέ τις αὐτῷ κρύφα, τὰς μὲν ἄλλας τριήρεις ἀνῆχθαι, μίαν δὲ τὴν ἐκείνου περιμένειν ὑπολελειμμένην, διεκδύς τὸν ὄχλον, ἅμα τῶν περὶ τὸ βῆμα Ῥηγίωνων συνεπικρουπιόντων, καὶ καταβάς ἐπὶ τὴν θάλασσαν, ἐξέπλευσε διὰ ταχέων· καὶ κατήχθησαν εἰς Ταυρομένιον τῆς Σικελίας, ὑποδεχομένου καὶ καλοῦντος αὐτοὺς ἔτι πάλαι προθύμως Ἀνδρομάχου, τοῦ τὴν πόλιν ἔχοντος καὶ δυναστεύοντος. Οὗτος ἦν πατὴρ Τιμαίου τοῦ ἱστορικοῦ· καὶ πολὺ κράτιστος τῶν τότε δυναστεύοντων ἐν Σικελίᾳ γενόμενος, τῶν τε ἑαυτοῦ πολιτῶν ἠγεῖτο νομίμως καὶ δικαίως, καὶ πρὸς τοὺς τυράννους φανερός ἦν αἰεὶ διακείμενος ἀπεχθῶς καὶ ἀλλοτρίως. Διὸ καὶ Τιμολέοντι τότε τὴν πόλιν ὀρηγήριον παρέσχε, καὶ τοὺς πολίτας ἔπεισε συναγωνίζεσθαι τοῖς Κορινθίοις, καὶ συνελευθεροῦν τὴν Σικελίαν.

XI. Οἱ δ' ἐν τῷ Ῥηγίῳ Καρχηδόνιοι, τοῦ Τιμολέοντος ἀνηγμένοι, καὶ τῆς ἐκκλησίας διαλυθείσης, χαλεπῶς φέροντες τὸ κατεστρατηγῆσθαι, διατριβὴν τοῖς Ῥηγίοις παρέϊχον, εἰ Φοίνικες ὄντες οὐκ ἀρέσκοντο τοῖς δι' ἀπάτης πραττομένοις. Πέμπουσι δ' οὖν εἰς τὸ Ταυρομένιον πρεσβευτὴν ἐπὶ τριήρους, ὃς πολλὰ διαλεχθεὶς πρὸς

τὸν Ἀνδρόμαχον, ἐπαχθῶς καὶ βαρβαρικῶς ἀνατεινάμενος, εἰ μὴ τὴν ταχίστην ἐκβάλλει τοὺς Κορινθίους, τέλος ὑπτίαν τὴν χεῖρα δεΐξας, εἴτ' αὐθις καταστρέψας, ἠπέιλησε τοιαύτην οὖσαν αὐτῷ τὴν πόλιν, τοιαύτην ποιήσειν. Γελάσας δ' ὁ Ἀνδρόμαχος, ἄλλο μὲν οὐδὲν ἀπεκρίνατο, τὴν δὲ χεῖρα, νῦν μὲν ὑπτίαν, ὡς ἐκεῖνος, νῦν δὲ πρηγῆ προτεινάς, ἐκέλευσεν ἀποπλεῖν αὐτὸν, εἰ μὴ βούλοιο τὴν γαῖν ἀντὶ τοιαύτης γενέσθαι τοιαύτην. Ὁ δ' Ἰκέτης πυθόμενος τὴν τοῦ Τιμολέοντος διάβασιν, καὶ φοβηθεὶς, μετεπέμψατο πολλὰς τῶν Καρχηδονίων τριήρεις. Ὅτε καὶ παντάπασι συνέβη τοὺς Συρακουσίους ἀπογνῶναι τὴν σωτηρίαν, ὀρῶντας, τοῦ μὲν λιμένος αὐτῶν Καρχηδονίους κρατοῦντας, τὴν δὲ πόλιν Ἰκέτην ἔχοντα, τῆς δ' ἄκρας κυριεύοντα Διονύσιον, Τιμολέοντα δὲ ὡσπερ ἐκ κρασπέδου τινὸς λεπτοῦ τῆς Ταυρομενιτῶν πολίχνης τῇ Σικελίᾳ προσηρητημένον, ἀπ' ἐλπίδος ἀσθενοῦς καὶ βραχείας δυνάμεως. Χιλίων γὰρ αὐτῷ στρατιωτῶν, καὶ τροφῆς τούτοις ἀναγκαίας, πλέον οὐδὲν ὑπῆρχεν. Οὐδ' ἐπίστευον αἱ πόλεις, διάπλευαι κακῶν οὖσαι, καὶ πρὸς ἅπαντας ἀπηργιωμένοι τοὺς ἡγουμένους στρατοπέδων, μάλιστα διὰ τὴν Καλλίππου καὶ Φάρακος ἀπιστίαν· ὧν ὁ μὲν Ἀθηναῖος ὧν, ὁ δὲ Λακεδαιμόνιος, ἀμφοτέρω δὲ φάσκοντες ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας ἦκειν καὶ καταλύειν τοὺς μονάρχους, χρυσὸν ἔδειξαν τῇ Σικελίᾳ τὰς ἐν τῇ τυραννίδι συμφορὰς, καὶ μακαριωτέρους δοκεῖν ἐποίησαν τοὺς καταστρέψαντας ἐν τῇ δουλείᾳ τῶν ἐπιδόντων τὴν αὐτονομίαν.

XII. Οὐδὲν οὖν ἐκείνων βελτίονα τὸν Κορινθίον ἔσεσθαι προσδοκῶντες, ἀλλὰ ταῦτ' ἀπάλιν ἦκει ἐπ' αὐτοὺς σοφίσματα καὶ δευδάσματα μετ' ἐλπίδων χρηστῶν, καὶ

φιλανθρωπίων ὑποσχέσεων, εἰς μεταβολὴν δεσπότου καινοῦ τιθασσευομένους, ὑπώπτενον, καὶ διεκρούοντο τὰς τῶν Κορινθίων προκλήσεις, πλὴν Ἀδρανιτῶν· οἱ πόλιν μικρὰν μὲν, ἱερὰν δ' οὔσαν Ἀδρανοῦ, θεοῦ τιμωμένου διαφερόντως ἐν ὅλῃ Σικελίᾳ, κατοικοῦντες, ἕστασίσαν πρὸς ἀλλήλους, οἱ μὲν Ἰκέτην προσαγόμενοι καὶ Καρχηδονίους, οἱ δὲ πρὸς Τιμολέοντα διαπεμπόμενοι. Καὶ πῶς ἂν αὐτομάτου συνέτυχε, σπενδόντων ἀμφοτέρων, εἰς ἓνα καιρὸν ἀμφοτέροις γενέσθαι τὴν παρουσίαν· Ἀλλ' Ἰκέτης μὲν ἦκε πεντακισχιλίους στρατιώτας ἔχων, Τιμολέοντι δὲ οἱ σύμπαντες ἦσαν οὐ πλείους χιλίων διακοσίων· οὓς ἀναλαβὼν ἐκ τοῦ Ταυρομενίου, σταδίων πρὸς τὸ Ἀδρανὸν ὄντων τετταράκοντα καὶ τριακοσίων, τῇ μὲν πρώτῃ τῶν ἡμερῶν οὐ πολὺ μέρος τῆς ὁδοῦ προέλαβε, καὶ κατηλύσατο· τῇ δ' ὑστεραία συντόνως ὁδεύσας, καὶ χαλεπὰ χωρία διελθὼν, ἤδη τῆς ἡμέρας καταφερομένης, ἤκουσεν ἄρτι προσμιγνύναι τὸν Ἰκέτην τῷ πολικνίῳ, καὶ καταστρατοπεδεύειν. Οἱ μὲν οὖν λοχαγοὶ καὶ ταξίαρχοι τοὺς πρώτους ἐπέστησαν, ὡς ἐμφαγοῦσι καὶ διαναπανσαμένοις χρησόμενοι προθυμοτέροις· ὁ δὲ Τιμολέων ἐπιπορευόμενος ἐδεῖτο ταῦτα μὴ ποιεῖν, ἀλλ' ἄγειν κατὰ τάχος, καὶ συνάπτειν τοῖς πολεμίοις ἀσυντάκτοις οὔσιν, ὡς εἰκὸς ἄρτι πανομένους ὁδοιπορίας, καὶ περὶ σκηρὰς καὶ δεῖπνον ἀσχόλους ὄντας. Καὶ λέγων ἅμα ταῦτα, τὴν ἀσπίδα λαβὼν ἠγεῖτο πρῶτος, ὥσπερ ἐπὶ νίκην πρόδηλον. Οἱ δ' εἶποντο τεθαυρόηκοτες, ἔλαττον ἢ τριάκοντα σταδίους ἔτι τῶν πολεμίων ἀπέχοντες. Ὡς δὲ καὶ τούτους διῆλθον, ἐπιπίπτουσιν αὐτοῖς ταραττομένοις καὶ φεύγουσιν, ὡς πρῶτον ἦσθοντο προσιόντας. Ὅθεν δη ἀνῆρέθησαν μὲν οὐ πολλῶν πλείους τριακοσίων, ἐάλωσαν

δὲ δις τοσοῦτοι ζῶντες· ἐλήφθη δὲ τὸ στρατόπεδον. Οἱ δ' Ἀθρανῖται τὰς πύλας ἀνοίξαντες προσέθεντο τῷ Τιμολέοντι, μετὰ φρίκης καὶ θαύματος ἀπαγγέλλοντες, ὡς, ἐνισταμένης τῆς μάχης, οἱ μὲν ἱεροὶ τοῦ νεῶ πυλῶνες αὐτόματοι διανοιχθεῖεν, ὄφθειν δὲ τοῦ θεοῦ τὸ μὲν δόρυ σβιόμενον ἐκ τῆς αἰχμῆς ἄκρας, τὸ δὲ πρόσωπον ἰδρῶτι πολλῷ ὑεόμενον.

XIII. Ταῦτα δ', ὡς ἔοικεν, οὐ τὴν τοῖς νίκην ἐσήμαινε μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰς μετὰ ταῦτα πράξεις, αἷς ἐκεῖνος ὁ ἀγὼν ἀρχὴν εὐτυχῆ παρέσχεν. Καὶ γὰρ πόλεις εὐθὺς ἐπιπροσβενόμεναι προσετίθεντο τῷ Τιμολέοντι, καὶ Μάμερκος, ὁ Κατάνης τύραννος, πολεμιστῆς ἀνὴρ καὶ χρήμασιν ἐρῶμενος, ἔδωκεν αὐτὸν εἰς συμμαχίαν. Τὸ δὲ μέγιστον, αὐτὸς Διονύσιος ἀπειρηκῶς ἤδη ταῖς ἐλπίσι, καὶ μικρὸν ἀπολιπῶν ἐκπολιορκεῖσθαι, τοῦ μὲν Ἰκέτου κατεφρόνησεν αἰσχυρῶς ἠττημένου, τὸ δὲ Τιμολέοντα θαυμάζων, ἔπεμψεν ἐκείνῳ καὶ Κορινθίοις παραδιδούς αὐτὸν καὶ τὴν ἀκρόπολιν. Δεξάμενος δ' ὁ Τιμολέων τὴν ἀνέλπιστον εὐτυχίαν, ἀποστέλλει τοὺς περὶ Ἐνκλείδην καὶ Τηλέμαχον, ἀνδρας Κορινθίους, εἰς τὴν ἀκρόπολιν, καὶ στρατιῶτας τετρακοσίους, οὐχ ὁμοῦ πάντας, οὐδὲ φανερῶς· ἀδύνατον γὰρ ἦν, ἐφορμούντων πολεμίων· ἀλλὰ κρυφίᾳ καὶ κατ' ὀλίγους παρεισπεσόντας. Οἱ μὲν οὖν στρατιῶται παρέλαβον τὴν ἀκρόπολιν καὶ τὰ τυραννεῖα μετὰ τῆς παρασκευῆς καὶ τῶν χρησίμων πρὸς τὸν πόλεμον. Ἴπποι τε γὰρ ἐνήσαν οὐκ ὀλίγοι, καὶ πᾶσα μηχανμάτων ἰδέα, καὶ βελῶν πλῆθος· ὄπλων δ' ἀπέκειντο μυριάδες ἑπτὰ τεθρησαυρισμένων ἐκ παλαιοῦ· στρατιῶται δὲ δισχιλίοι τῷ Διονυσίῳ παρήσαν, οὗς ἐκεῖνος, ὡς τ' ἄλλα, τῷ Τιμολέοντι παρέδωκεν· Αὐτὸς δὲ χρήματα λαβὼν καὶ

τῶν φίλων οὐ πολλοὺς, ἔλαθεν ἐκπλεύσας τὸν Ἰκέτην. Καὶ κομισθεὶς εἰς τὸ τοῦ Τιμολέοντος στρατιόπεδον, τότε πρῶτον ἰδιώτης καὶ ταπεινὸς ὄφθεις, ἐπὶ μιᾷς νεῶς καὶ χρημάτων ὀλίγων εἰς Κόρινθον ἀπεστάλη· γεννηθεὶς μὲν καὶ τραφεὶς ἐν τυραννίδι τῇ πασῶν ἐπιφανεστάτῃ καὶ μεγίστῃ, κατασχὼν δὲ ταύτην ἔτη δέκα, δώδεκα δ' ἄλλα μετὰ τὴν Δίωνος στρατείαν ἐν ἀγῶσι καὶ πολέμοις διαφορηθεὶς· ἃ δ' ἔπραξε τυραννῶν, οἷς ἔπαθεν ὑπερβαλόμενος. Καὶ γὰρ υἱῶν ἐηλίκων θανάτους, καὶ θυγατέρων καταπορνεύσεις παρθένων ἐπέειδε, καὶ τὴν αὐτὴν ἀδελφὴν καὶ γυναῖκα, ζῶσαν μὲν, εἰς τὸ σῶμα ταῖς ἀσελγεστάταις ὑπὸ τῶν πολεμίων ἡδοναῖς παρανομηθεῖσαν, βίᾳ δ' ἀποθανοῦσαν μετὰ τῶν τέκνων, καὶ καταποντισθεῖσαν εἰς τὸ πέλαγος. Ταῦτα μὲν οὖν ἐν τοῖς περὶ Δίωνος ἀκριβῶς γέγραπται.

XIV. Τοῦ δὲ Διονυσίου καταπλεύσαντος εἰς Κόρινθον, οὐδεὶς ἦν Ἑλλήνων, ὅς οὐχὶ θεάσασθαι καὶ προσειπεῖν ἐπόθησεν αὐτόν. Ἄλλ' οἱ μὲν χαίροντες ἐπὶ ταῖς συμφοραῖς, διὰ μῖσος ἄσμενοι συνῆλθον, οἷον ἐρόδιμνοι ὑπὸ τῆς τύχης πατήσοντες· οἱ δὲ πρὸς τὴν μεταβολὴν τρεπόμενοι καὶ συμπαθοῦντες, ἐθεῶντο πολλὴν ἐν ἀσθενεσί τοῖς ἀνθρώποις καὶ προδήλοις τὴν τῶν ἀδύλων αἰτιῶν καὶ θεῶν δύναμιν. Οὐδὲν γὰρ οὔτε φύσεως ὁ τότε καιρὸς, οὔτε τέχνης, ὅσον ἐκείνον τύχης ἔργον ἐπεδείξατο, τὸν Σικελίας ὀλίγον ἔμπροσθεν τύραννον, ἐν Κόρινθῳ διατρέβοντα περὶ τὴν ὀψόπωλιν, ἢ καθήμενον ἐν μυροπωλίῳ, πίνοντα κεκραμένον ἀπὸ τῶν καπηλείων, καὶ διαπληκτιζόμενον ἐν μέσῳ τοῖς ἀφ' ὧρας ἐργαζομένοις γυναίοις, τὰς δὲ μουσουρογούς ἐν ταῖς ᾠδαῖς διδάσκοντα, καὶ περὶ θεατρικῶν ἁσμάτων ἐρῖζειν σπουδάζοντα πρὸς:

ἐκείνας καὶ περὶ μέλους ἀρμονίας. Ταῦτα δ' οἱ μὲν ἄλλως ἄλυνοντα, καὶ φύσει ῥᾶθυμον ὄντα καὶ φιλακόλαστον, ὄϊοντο ποιεῖν τὸν Διονύσιον· οἱ δ', ὑπὲρ τοῦ καταφρονεῖσθαι καὶ μὴ φοβερόν εἶναι τοῖς Κορινθίοις, μηδ' ὑποπτον, ὡς βραχνόμενον τὴν μεταβολὴν τοῦ βίου, καὶ πραγμάτων ἐφιέμενον, ἐπιτηδεύειν, καὶ ὑποκρίνεσθαι παρὰ φύσιν, πολλὴν ἀβελτερίαν ἐπιδεικνύμενον ἐν τῷ σχολάζειν.

XV. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ λόγοι τινὲς αὐτοῦ μνημονεύονται, δι' ὧν ἐδόκει συμφέρεσθαι τοῖς παροῦσιν οὐκ ἀγεννῶς. Τοῦτο μὲν γὰρ, εἰς Λευκάδα καταχθεῖς, πόλιν ἀποκισμένην ὑπὸ Κορινθίων, ὡσπερ τὴν Συρακουσίων, ταῦτόν ἔφη πεπονθέναι τοῖς ἐν ἁμαρτήμασι γενομένοις τῶν νεανίσκων. Ὡς γὰρ ἐκεῖνοι τοῖς μὲν ἀδελφοῖς ἰλαρῶς συνδιατρίβουσι, τοὺς δὲ πατέρας αἰσχνόμενοι φεγγουσιν· οὕτως αὐτὸς αἰδούμενος τὴν μητρόπολιν, ἠδίως ἂν αὐτόθι μετ' ἐκείνων κατοικεῖν. Τοῦτο δ', ἐν Κορίνθῳ ξένου τινὸς ἀγροικότερον εἰς τὰς μετὰ τῶν φιλοσόφων διατριβὰς, αἷς τυραννῶν ἔχαιρε, χλευάζοντος αὐτόν, καὶ τέλος ἐρωτῶντος, τί δὴ τῆς Πλάτωνος ἀπολαύσειε σοφίας, Οὐδὲν, ἔφη, σοὶ δοκοῦμεν ὑπὸ Πλάτωνος ἀκμολῆσθαι, τύχης μεταβολὴν οὕτω φέροντες; Πρὸς δὲ τὸν μουσικὸν Ἀριστόξενον, καὶ τινὰς ἄλλους, πυνθανομένους, ὁπόθεν αὐτῷ, καὶ τίς ἢ πρὸς Πλάτωνα γένοιτο μίμνις, πολλῶν ἔφη κακῶν τὴν τυραννίδα μεστὴν οὔσαν, οὐδὲν ἔχειν τηλικούτον, ἠλίκον τὸ μηδένα τῶν λεγομένων φίλων μετὰ παύρησίας διαλέγεσθαι· καὶ γὰρ αὐτὸς ὑπ' ἐκείνων ἀποστερηθῆναι τῆς Πλάτωνος εὐνοίας. Ἐπεὶ δὲ τῶν βουλομένων τις εἰφρῶν εἶναι, σκώπτων τὸν Διονύσιον ἐξέσειε τὸ ἱμάτιον εἰσιῶν πρὸς αὐτόν, ὡς δὴ

πρὸς τύραννον, ἀντισκώπτων ἐκείνος, ἐκέλευε τοῦτο ποιεῖν, ὅταν ἐξίῃ παρ' αὐτοῦ, μὴ τι τῶν ἔνδον ἔχων ἀπέλθῃ. Φιλίππου δὲ τοῦ Μακεδόνοσ παρὰ πότον τινὰ λόγον μετ' εἰρωνείας ἐμβαλόντος περὶ τῶν μελῶν καὶ τῶν τραγωιδῶν, ἃς ὁ πρεσβύτερος Διονύσιος κατέλιπε, καὶ προσποιουμένου διαπορεῖν, ἐν τίνι χρόνῳ ταῦτα ποιεῖν ἐκείνος ἐσχόλαζεν, οὐ φαύλως ἀπήντησεν ὁ Διονύσιος, εἰπὼν· Ἐν ᾧ σὺ, καὶ γὰρ, καὶ πάντες οἱ μακάριοι δοκοῦντες εἶναι, περὶ κώθωνα διετρίβομεν. Πλάτων μὲν οὖν οὐκ ἐπέυθεν ἐν Κορίνθῳ Διονύσιον, ἀλλ' ἔτυχεν ἤδη τεθκηκώς· ὁ δὲ Σινωπεὺς Διογένης ἀπαντήσας αὐτῷ πρῶτον, Ὡς ἀναξίως, ἔφη, Διονύσιε, ζῆς. Ἐπισιάντος δ' ἐκείνου, καὶ εἰπόντος· Εὐ ποιεῖς, ὦ Διόγεε, συναχθόμενος ἡμῖν ἡτυχηκόσιν· Τί γὰρ; εἶπεν ὁ Διογένης, οἷμι μέ σοι συναλγεῖν, οὐ διαγανακτεῖν, ὅτι τοιοῦτον ἀνδράποδον ὦν, καὶ τοῖς τυραννείοις, ὡσπερ ὁ πατήρ, ἐπιτήδειος ἐγγηράσας ἀποθανεῖν, ἐνταῦθα παιζῶν καὶ τραφῶν διάγεις μεθ' ἡμῶν; Ὡστε μοι παραβάλλοντι τούτοις τὰς Φιλίστου φωνάς, ἃς ἀφίησι περὶ τῶν Λεπτινῶν θυγατέρων ὀλοφνυρόμενος, ὡς ἐκ μεγάλων ἀγαθῶν τῶν τῆς τυραννίδος εἰς ταπεινὴν ἀφιγμένων διαίταν, φαίνεσθαι θρήνους γυναικὸς ἀλαβάστρους καὶ πορφύρας καὶ χρυσία ποθοῦσης. Ταῦτα μὲν οὖν οὐκ ἀλλότρια τῆς τῶν βίων ἀναγραφῆς, οὔτε ἄχρηστα δόξειν οἰόμεθα μὴ σπεύδουσι, μῆτ' ἀσχολουμένοις ἀκροαταῖς.

XVI. Τῆς δὲ Διονυσίου δυστυχίας παραλόγου φανείσης, οὐχ ἦτιον ἢ Τιμολέοντος εὐτυχία τὸ θαυμαστὸν ἔσχεν. Ἐπιβὰς γὰρ Σικελίας, ἐν ἡμέραις πενήτηντα τὴν τ' ἀκρόπολιν τῶν Συρακουσῶν παρέλαβε, καὶ Διονύσιον εἰς Πελοπόννησον ἐξέπεμψεν. Ὄθεν ἐπιρῶσθῆτες οἱ

Κορινθιοὶ πέμπουσιν αὐτῷ δισχιλίους ὀπλίτας, καὶ διακοσίους ἵππους, οἱ κομισθέντες ἄχρι Θουρίων, τὴν ἐκεῖθεν περαίωσιν, ὑπὸ Καρχηδονίων πολλαῖς ναυσὶ κατεχομένης τῆς θαλάσσης, ἄπορον ὄρωντες, ὡς ἦν ἀνάγκη καιρὸν περιμένοντας ἀτρεμεῖν αὐτόθι, πρὸς κάλλιστον ἔργον ἀπεχρήσαντο τῇ σχολῇ. Θουρίων γὰρ τῶν ἐπὶ Βρεττίους στρατευόντων τὴν πόλιν παραλαβόντες, ὡσπερ πατρίδα καθαρῶς καὶ πιστῶς διεφύλαξαν. Ὁ δ' Ἰκέτης τὴν μὲν ἀκρόπολιν τῶν Συρακουσῶν ἐπολιόρκει, καὶ σῆτον ἐκώλυεν εἰσπλεῖν τοῖς Κορινθίοις. Τιμολέοντι δὲ δύο ξένους παρασκευάσας δολοφονήσοντας αὐτὸν, ὑπέπεμψεν εἰς Ἄδρανόν, οὗτ' ἄλλως περὶ τὸ σῶμα συντεταγμένην ἔχοντι φυλακὴν, καὶ τότε παντάπασι διὰ τὸν θεὸν ἀνεμιμένως καὶ ἀνυπόπτως σχολάζοντι μετὰ τῶν Ἀδρανιτῶν. Οἱ δὲ πεμφθέντες κατὰ τύχην πυθόμενοι μέλλοντα θύειν αὐτὸν, ἤκον εἰς τὸ ἱερὸν ὑπὸ τοῖς ἱματίοις ἐχειρίδια κομίζοντες, καὶ τοῖς περιεστῶσι τὸν βωμὸν ἀναμιχθέντες, ἐγγυτέρω κατὰ μικρὸν ἐπεχείρουν. Καὶ ὅσον οὐπω παρακελευομένων ἀλλήλοισ ἐνάρχεσθαι, παίει τις αὐτῶν τὸν ἕτερον κατὰ τῆς κεφαλῆς ξίφει, καὶ πεσόντος, οὐθ' ὁ παίσας ἔμεινεν, οὐθ' ὁ μετὰ τοῦ πληγέντος ἤκων, ἀλλ' ἐκείνος μὲν, ὡσπερ εἶχε τὸ ξίφος, φεύγων πρὸς τινὰ πέτραν ὑψηλὴν ἀνεπήδησεν· ἀτερος δὲ τοῦ βωμοῦ λαβόμενος, ἀδειαν ἠτέτο παρα τοῦ Τιμολέοντος ἐπὶ τῷ πάντα μνήσαι. Καὶ λαβὼν, ἐμήνυσε καθ' αὐτοῦ καὶ κατὰ τοῦ τεθνηκότος, ὡς πεμφθεῖεν ἐκεῖνον ἀποκτενοῦντες. Ἐν τούτῳ δὲ καὶ τὸν ἀπὸ τῆς πέτρας κατήγον ἕτεροι, βοῶντα μηδὲν ἀδικεῖν, ἀλλ' ἀνηρηκέναι δικαίως τὸν ἀνθρώπον ὑπὲρ πατρός τεθνηκότος, ὃν ἐκεῖνος ἀπεκτονήκει πρότερον ἐν Λεοντίοις. Καὶ μαρτυροῦντας εἶχεν ἐπίους τῶν παρόντων, θυαμιάζοντας

ἄμα τῆς τύχης τὴν εὐμηχανίαν, ὡς δι' ἐτέρων ἕτερα κινουῖσα, καὶ συνάγουσα πάντα πόρρωθεν καὶ συγκαταπλέκουσα τοῖς πλεῖστον διαφέρειν δοκοῦσι, καὶ μηδὲν ἔχειν πρὸς ἄλληλα κοινόν, ἀεὶ τοῖς ἀλλήλων χρῆται καὶ τέλεσι καὶ ἀρχαῖς. Τὸν μὲν οὖν ἄνθρωπον ἐστεφάνωσαν οἱ Κορινθιοὶ δέκα μυαῖς, ὅτι τῷ φυλάττοντι δαίμονι τὸν Τιμολέοντα πάθος ἔχρησε δίκαιον, καὶ τὸν ἐκ πολλοῦ παρόντα θυμὸν αὐτῷ πρότερον οὐ κατανάλωσε, ἀλλὰ μετ' αἰτίας ἰδίας πρὸς τὴν ἐκείνου σωτηρίαν ἀπὸ τύχης διετήρησεν. ἼΙ δ' εἰς τὸν παρόντα καιρὸν εὐτυχία καὶ πρὸς τὰ μέλλοντα ταῖς ἐλπίσιν ἐπῆρεν, ὀρῶντας ὡς ἱερὸν ἄνδρα, καὶ σὺν Θεῷ τιμωρὸν ἦκοντα τῇ Σικελίᾳ, τὸν Τιμολέοντα σέβεσθαι καὶ φυλάττειν.

XVII. Ὡς δὲ ταύτης διήμαρτε τῆς πείρας ὁ Ἰκέτης, καὶ πρὸς Τιμολέοντα πολλοὺς ἑώρα συνισταμένους, μεμψάμενος αὐτὸς ἑαυτὸν, ὅτι, τηλικαύτης παρουσίας τῆς Καρχηδονίων δυνάμεως, ὥσπερ αἰσχνόμενος αὐτῇ κατὰ μικρὰ χρῆται, καὶ λάθρα, κλέπτων καὶ παρεισάγων τὴν συμμαχίαν, μετεπέμπετο Μάγωνα τὸν στρατηγὸν αὐτῶν μετὰ τοῦ στόλου παντός. Ὁ δ' εἰσέπλει φοβερός, ναυσὶ πεντήκοντα καὶ ἑκατὸν καταλαμβάνων τὸν λιμένα, πεζῶν δὲ μυριάδας ἕξ ἀποβιβάζων καὶ καταστρατοπεδεύων ἐν τῇ πόλει τῶν Συρακουσίων· ὥστε πάντας οἶεσθαι τὴν πάλαι λεγομένην καὶ προσδοκωμένην ἐκβαρβάρωσιν ἦκειν ἐπὶ τὴν Σικελίαν. Οὐδέποτε γὰρ Καρχηδονίοις ὑπῆρξε πρότερον, μυρίους πολεμήσασι πολέμους ἐν Σικελίᾳ, λαβεῖν τὰς Συρακούσας. Ἀλλὰ τότε δεξαμένον τοῦ Ἰκέτου καὶ παραδόντος, ἦν ὄρῳ τὴν πόλιν στρατόπεδον βαρβάρων οὔσαν. Οἱ δὲ τὴν ἀκρόπολιν τῶν Κορινθίων κατέχοντες ἐπισφαλῶς καὶ χαλεπῶς ἀπήλλαττον, τροφῆς μὲν

ικανῆς οὐκ ἔτι παρούσης, ἀλλ' ἐνδεόμενοι, διὰ τὸ φρουρεῖσθαι τοὺς λιμένας, ἀεὶ δ' ἐν ἀγῶσι καὶ μάχαις περὶ τὰ τεῖχη, καὶ πρὸς πᾶν μηχάνημα, καὶ πρὸς πᾶσαν ἰδέαν πολιορκίας μερίζοντες αὐτούς.

XVIII. Οὐ μὴν ἀλλ' ὁ Τιμολέων παρεβόηθει, σῆτον ἐκ Κατάνης μικραῖς ἀλιάσι καὶ λεπτοῖς ἀκατίοις ἀποστέλλων, ἃ μάλιστα χειμῶνι παρεσιέπιπτε διὰ τῶν βαρβαρικῶν τριηρῶν, ὑποπορευόμενα, πρὸς τὸν κλύδωνα καὶ τὸν σάλον ἐκείνων διίσταμένων. Ἄ δὴ συνορῶντες οἱ περὶ τὸν Μάγωνα καὶ τὸν Ἰκέτην, ἐβούλοντο τὴν Κατάνην ἐλεῖν, ἐξ ἧς ἔπλει τὰ ἐπιτήδεια τοῖς πολιορκουμένοις· καὶ λαβόντες τῆς δυνάμεως τὴν μαχιμωτάτην, ἐξέπλευσαν ἐκ τῶν Συρακουσῶν. Ὁ δὲ Κορίνθιος Νέων (οὗτος γὰρ ἦν ἄρχων τῶν πολιορκουμένων) κατιδὼν ἀπὸ τῆς ἄκρας τοὺς ὑπολελειμμένους τῶν πολεμίων ἀργῶς καὶ ἀμελῶς φυλάττοντας, ἐξαίφνης ἐπέπεσε διεσπαρμένοις αὐτοῖς· καὶ τοὺς μὲν ἀνελών, τοὺς δὲ τρεψάμενος, ἐκράτησε καὶ κατέσχε τὴν λεγομένην Ἀχραδινὴν· ὃ κράτιστον ἐδόκει καὶ ἀθραυστότατον ὑπάρχειν τῆς Συρακουσίων μέρος πόλεως, τρόπον τινὰ συγκειμένης ἐκ πλειόνων πόλεων. Ἐμπορήσας δὲ καὶ σῆτον καὶ χρημάτων, οὐκ ἀφῆκε τὸν τόπον, οὐδ' ἀνεχώρησε πάλιν ἐπὶ τὴν ἄκραν, ἀλλὰ φραξάμενος τὸν περίβολον τῆς Ἀχραδινῆς, καὶ συνάψας τοῖς ἐρύμασι πρὸς τὴν ἀκρόπολιν, διεφύλαττε. Τοὺς δὲ περὶ τὸν Μάγωνα καὶ τὸν Ἰκέτην, ἐγγὺς ἤδη τῆς Κατάνης ὄντας, ἰππεὺς ἐκ Συρακουσῶν καταλαβὼν, ἀπήγγειλε τὴν ἄλωσιν τῆς Ἀχραδινῆς. Καὶ συνταραχθέντες ἀνεχώρησαν διὰ ταχέων, οὔτε λαβόντες, ἐφ' ἣν ἐξηλθον, οὔτε φυλάξαντες, ἣν εἶχον.

XIX. Ταῦτα μὲν οἶν ἔτι τῇ προνοίᾳ καὶ ἀρετῇ δίδω

σί τινα πρὸς τύχην ἀμφισβήτησιν· τὸ δ' ἐπὶ τούτοις γινόμενον παντάπασιν ἔοικε συμβῆναι καὶ εὐτυχίαν. Οἱ γὰρ ἐν τοῖς Θουρίοις διατρίβοντες στρατιῶται τῶν Κορινθίων, ἅμα μὲν δεδιότες τὰς Καρχηδονίων τριήρεις, αἱ παρεφύλαττον αὐτοὺς μετὰ Ἄννωνος, ἅμα δ' ἐφ' ἡμέρας πολλὰς ἐξηγρωμένης ὑπὸ πνεύματος τῆς θαλάσσης, πεζῇ διὰ Βροετιῶν ὤρμησαν πορθέσθαι. Καὶ τὰ μὲν πείθοντες, τὰ δὲ βιαζόμενοι τοὺς βαρβάρους, εἰς Ῥήγιον κατέβαινον, ἔτι πολὺν χειμῶνα τοῦ πελάγους ἔχοντος. Ὁ δὲ τῶν Καρχηδονίων ναύαρχος, ὡς οὐ προσεδόκα τοὺς Κορινθίους, καὶ μάτην ᾔετο καθῆσθαι, πείσας αὐτὸς ἑαυτὸν νενοηκέναι τι τῶν σοφῶν καὶ πανούργων πρὸς ἀπάτην, στεφανώσασθαι τοὺς ναύτας κελεύσας, καὶ κοσμήσας τὰς τριήρεις ἀσπίσιν Ἑλληνικαῖς καὶ φοινικίσιν, ἔπλει πρὸς τὰς Συρακούσας. Καὶ παρὰ τὴν ἀκρόπολιν χρώμενος ὁσθίῳ μετὰ κρότου καὶ γέλωτος, ἐβόα τοὺς Κορινθίους ἠκεῖν νενικηκῶς καὶ κεχειρωμένους, ἐν τῇ θαλάττῃ λαβῶν διαπλέοντας, ὡς δὴ τινα δυσθυμίαν τοῖς πολιορκουμένοις παρεξῶν. Ἐκείνον δὲ ταῦτα ληροῦντος καὶ φενακίζοντος, ἐκ τῶν Βροετιῶν καταβεβηκότες οἱ Κορινθιοὶ εἰς τὸ Ῥήγιον, ὡς οὐδεὶς παρεφύλαττε, καὶ τὸ πνεῦμα κατεσβεσμένον παραλόγως, ἀκύμονα τὸν πόρον ἰδεῖν καὶ λείον παρεῖχε, ταχὺ πληρώσαντες τὰ πορθμεῖα καὶ τὰς ἀλιάδας τὰς παρούσας, ἀνήγοντο, καὶ διεκομίζοντο πρὸς τὴν Σικελίαν οὕτως ἀσφαλῶς καὶ διὰ τοσαύτης γαλήνης, ὥστε τοὺς ἵππους παρὰ τὰ πλοῖα παρανηχομένους ἐκ ῥυτήρων ἐφέλκεσθαι.

XX. Περαιωθέντων δὲ πάντων, ὁ Τιμολέων δεξάμενος αὐτοὺς, τὴν τε Μεσσήνην εὐθύς εἶχε, καὶ συνταξάμενος ἐβάδιζεν ἐπὶ τὰς Συρακούσας, οἷς εὐτύχει καὶ κα-

τώρθου μᾶλλον, ἢ τῇ δυνάμει, πεποιθώς· οὐ γὰρ ἦσαν οἱ σὺν αὐτῷ πλείους τετρακισχιλίων. Ἀγγελλομένης δὲ τῆς εὐόδου τῷ Μάγωνι, θορυβούμενος καὶ δεδοικώς, ἔτι μᾶλλον εἰς ὑποψίαν ἦλθεν ἐκ τοιαύτης προφάσεως. Ἐν τοῖς περὶ τὴν πόλιν τενάγεσι, πολὺ μὲν ἐκ κρηνῶν πότιμον ὕδωρ, πολὺ δ' ἐξ ἐλῶν καὶ ποταμῶν καταρρέοντων εἰς τὴν θάλατταν δεχομένοις, πλῆθος ἐγγέλεων νέμεται, καὶ δαψίλεια τῆς ἄγρας τοῖς βουλομένοις ἀεὶ πάροσσι. Τάντιος οἱ παρ' ἀμφοτέροις μισθοῦ στρατευόμενοι, σχολῆς οὔσης καὶ ἀνοχῶν, συνεθήρεον. Οἷα δ' Ἕλληνες ὄντες, καὶ πρὸς ἀλλήλους οὐκ ἔχοντες ἰδίων ἀπεχθειῶν πρόφασιν, ἐν μὲν ταῖς μάχαις διεκινδύνευον εὐρώστως, ἐν δὲ ταῖς ἀνοχαῖς προσφοιτῶντες ἀλλήλοις διελέγοντο. Καὶ τότε κοινὸν περὶ τὴν ἀλιείαν ἔχοντες ἔργον, ἐν λόγοις ἦσαν, θαυμάζοντες τῆς θαλάσσης τὴν εὐφυΐαν, καὶ τῶν χωρίων τὴν κατασκευὴν. Καὶ τις εἶπε τῶν παρὰ τοῖς Κορινθίοις στρατενομένων· „Τοσαύτην μέντοι τὴν πόλιν τὸ μέγεθος, καὶ τοσούτοις ἐξησκημένην καλοῖς, ὑμεῖς Ἕλληνες ὄντες ἐκβαρβαρῶσαι προθυμεῖσθε, τοὺς κακίστους καὶ φονικωτάτους Καρχηδονίους ἐγγυτέρω κατοικίζοντες ἡμῶν, πρὸς οὓς ἔδει πολλὰς εὐχεσθαι Σικελίας προκεῖσθαι τῆς Ἑλλάδος. Ἡ δοκεῖτε τούτους στρατὸν ἀγείραντας ἀπὸ στηλῶν Ἡρακλείων καὶ τῆς Ἀτλαντικῆς ἔκειν θαλάττης δεῦρο, κινδυνεύοντας ὑπὲρ τῆς Ἰκέτου δυναστείας; ὅς εἰ λογισμὸν εἶχεν ἡγεμόνος, οὐκ ἂν ἐξέβαλε τοὺς πατέρας, οὐδ' ἐπῆγε τῇ πατρίδι τοὺς πολεμίους, ἀλλὰ καὶ τιμῆς καὶ δυνάμεως ἐτύγχανεν, ὅσης πρέπει, Κορινθίους καὶ Τιμολέοντα πείσας.“ Τούτους τοὺς λόγους οἱ μισθοφόροι διεθρόησαν ἐν τῷ στρατοπέδῳ, καὶ παρίσχον ὑποψίαν τῷ Μάγωνι προδίδοσθαι, χρήζον-

τι πάλαι προφάσεως. Διὸ, καὶ δεομένου τοῦ Ἰκέτου παραμένειν, καὶ διδάσκοντος, ὅσω βελτίονες εἰσὶ τῶν πολεμίων, μᾶλλον οἴομενος ἀρετῇ καὶ τύχῃ λείπεσθαι Τιμολέοντος, ἢ πλήθει δυνάμεως ὑπερβάλλειν, ἄρας εὐθύς ἀπέπλευσεν εἰς Διβύην, αἰσχρῶς κατ' οὐδένα λογισμὸν ἀνθρώπινον ἐκ τῶν χειρῶν ἀφείς Σικελίαν.

XXI. Τῇ δ' ὑστεραία παρῆν ὁ Τιμολέων ἐπὶ μάχην συντισταγμένος. Ὡς δὲ τὴν φυγὴν ἐπυνθάνοντο, καὶ τὴν ἐρημίαν εἴρων τῶν νεωρίων, γελᾶν αὐτοῖς ἐπήγει τὴν ἀνανδρίαν τοῦ Μάγωνος· καὶ περιϊόντες ἐκήρυττον ἐν τῇ πόλει μήνυτρα τῷ φράσαντι τὸν Καρχηδονίων στόλον, ὅπη σφᾶς ἀποδέδρακεν. Οὐ μὴν ἀλλὰ, τοῦ Ἰκέτου φιλομαχοῦντος ἔτι, καὶ τὴν λαβὴν οὐ προἰεμένου τῆς πόλεως, ἀλλὰ ἐμπεφυκότος οἷς κατεῖχε μέρεσι, καρτεροῖς οὔσι καὶ δυσπροσμάχοις, διελὼν ὁ Τιμολέων τὴν δύναμιν, αὐτὸς μὲν, ἢ βιαιότατον ἦν, παρὰ τὸ ρεῖθρον τοῦ Ἀνάπου προσέβαλλεν, ἄλλους δ' ἐκ τῆς Ἀχραδινῆς ἐκέλευεν ἐπιχειρεῖν, ὧν Ἰσίας ἡγεῖτο ὁ Κορίνθιος. Τοὺς δὲ τρίτους ἐπῆγον ἐπὶ τὰς Ἐπιπολάς Δείναρχος καὶ Δημάρετος, οἱ τὴν ὑστέραν ἀγαγόντες ἐκ Κορίνθου βοήθειαν. Ἄμα δὲ καὶ πανταχόθεν τῆς ἐφόδου γενομένης, καὶ τῶν περὶ τὸν Ἰκέτην ἀνατραπέντων καὶ φευγόντων, τὸ μὲν ἀλῶναι τὴν πόλιν κατ' ἄκρας, καὶ γενέσθαι ταχέως ὑποχείριον, ἐκπεσόντων τῶν πολεμίων, δίκαιον ἀναθεῖναι τῇ τῶν μαχομένων ἀνδραγαθία, καὶ τῇ δεινότητι τοῦ στρατηγοῦ· τὸ δὲ μήτ' ἀποθανεῖν τινα μήτε τρωθῆναι τῶν Κορινθίων, ἴδιον ἔργον αὐτῆς ἢ Τιμολέοντος ἐπεδείξατο τύχῃ, καθάπερ διαμιλλωμένη πρὸς τὴν ἀρετὴν τοῦ ἀνδρός, ἵνα τῶν ἐπαινουμένων αὐτοῦ τὰ μακαρίζόμενα μᾶλλον οἱ πυνθανόμενοι θαναμάζωσιν. Οὐ γὰρ μόνον Σικελίαν πάσαν,

οὐδ' Ἰταλίαν εὐθύς ἢ φήμη κατέσχευε, ἀλλ' ἡμερῶν ὀλίγων ἢ Ἑλλάς διήκει τὸ μέγεθος τοῦ κατορθώματος· ὥστε τὴν τῶν Κορινθίων πόλιν ἀπιστοῦσαν, εἰ διαπέπλευκεν ὁ στόλος, ὁμοῦ καὶ σεσωσμένους καὶ νενικηκότας ἀκούειν τοὺς ἄνδρας. Οὕτως εὐρόησαν αἱ πράξεις, καὶ τοσοῦτο τῷ κάλλει τῶν ἔργων τὸ τάχος ἢ τύχη προσέθηκεν.

XXII. Γενόμενος δὲ τῆς ἄκρας κύριος, οὐκ ἔπαυε Λίωσι ταυτὸ πάθος, οὐδ' ἐφείσατο τοῦ τόπου διὰ τὸ κάλλος καὶ τὴν πολυτέλειαν τῆς κατασκευῆς, ἀλλὰ τὴν ἐκεῖνον διαβαλοῦσαν, εἴτ' ἀπολέσασαν ὑποψίαν φυλαξάμενος, ἐκήρυξε τῶν Συρακουσίων τὸν βουλούμενον παρῆναι μετὰ σιδήρου, καὶ συνεφάπτεσθαι κατασκαπτομένων τῶν τυραννικῶν ἱερμάτων. Ὡς δὲ πάντες ἀνέβησαν, ἀρχὴν ἐλευθερίας ποιησάμενοι βεβαιοτάτην τὸ κήρυγμα καὶ τὴν ἡμέραν ἐκείνην, οὐ μόνον τὴν ἄκραν, ἀλλὰ καὶ τὰς οἰκίας καὶ τὰ μνήματα τῶν τυράννων ἀνέτρεψαν καὶ κατέσκαψαν. Εὐθύς δὲ τὸν τόπον συνομαλύνοντας, ἐνωκοδόμησε τὰ δικαστήρια, χαριζόμενος τοῖς πολίταις, καὶ τῆς τυραννίδος ὑπερτέραν ποιῶν τὴν δημοκρατίαν. Ἐπεὶ δὲ τὴν πόλιν ἑλὼν οὐκ εἶχε πολίτας, ἀλλὰ τῶν μὲν ἐν τοῖς πολέμοις καὶ ταῖς στάσεσι διαφθαρέντων, τῶν δὲ τὰς τυραννίδας φυγόντων, ἢ μὲν ἐν Συρακούσαις ἀγορὰ δι' ἐρημίαν οὕτω πολλὴν καὶ βαθεῖαν ἐξέφυσεν ὕλην, ὥστε τοὺς ἵππους ἐν αὐτῇ κατανέμεσθαι, τῶν ἵπποκόμων ἐν τῇ χλόῃ κατακειμένων· αἱ δ' ἄλλαι πόλεις, πλὴν παντελῶς ὀλίγων, ἐλάφρων ἐγένοντο μεστὰι καὶ συνῶν ἀγρίων· ἐν δὲ τοῖς προαστείοις καὶ περὶ τὰ τεῖχη πολλάκις οἱ σχολὴν ἄγοντες ἐκνηγέτουσι, ὑπὲρ οὐδὲ τῶν ἐν τοῖς ἱερίοις καὶ φρουρίοις κατοικούντων, οὐδὲ κατέβαινον εἰς τὴν πόλιν, ἀλλὰ φρίκη καὶ μῖσος εἶχε πάντας ἀγορᾶς καὶ

πολιτείας καὶ βήματος, ἐξ ὧν ἀνέφυσαν αὐτοῖς οἱ πλείστοι τῶν τυράννων· ἔδοξε τῷ Τιμολέοντι καὶ τοῖς Συρακουσίοις γράψαι πρὸς τοὺς Κορινθίους, ὅπως πέμψωσιν οἰκήτορας εἰς τὰς Συρακούσας ἐκ τῆς Ἑλλάδος. Ἡ τε γὰρ χώρα σχολάζειν ἔμελλε, καὶ πολὺν πόλεμον ἐκ Λιβύης προσεδέχοντο, πνυθανόμενοι τοὺς Καρχηδονίους τοῦ μὲν Μάγωνος ἐαυτὸν ἀνελόντος ἀνεσταυρωκένοι τὸ σῶμα, διὰ τὴν στρατηγίαν ὀργισθέντας, αὐτοὺς δὲ συνάγειν μεγάλην δύναμιν, ὡς ἔτους ὥρα διαβησομένους εἰς Σικελίαν.

XXIII. Τῶν δὲ γραμμάτων τούτων παρὰ τοῦ Τιμολέοντος κομισθέντων, καὶ πρέσβων ἅμα παρόντων Συρακουσίων, καὶ δεομένων ἐπιμεληθῆναι τῆς πόλεως, καὶ γενέσθαι πάλιν ἐξ ὑπαρχῆς οἰκιστὰς, οὐχ ἤρπασαν οἱ Κορίνθιοι τὴν πλεονεξίαν, οὐδὲ προσεποίησαν αὐτοῖς τὴν πόλιν, ἀλλὰ πρῶτον μὲν, ἐπιόντες τοὺς ἱερούς ἀγῶνας ἐν τῇ Ἑλλάδι, καὶ τὰς μεγίστας τῶν πανηγύρεων, ἀνηγόρευον ὑπὸ κηρύκων, ὅτι Κορίνθιοι καταλελυκότες τὴν ἐν Συρακούσαις τυραννίδα, καὶ τὸν τύραννον ἐξεληλακότες, καλοῦσι Συρακουσίους καὶ τῶν ἄλλων Σικελιωτῶν τὸν βουλόμενον οἰκεῖν τὴν πόλιν, ἐλευθέρους καὶ αὐτονόμους ἐπ' ἴσοις καὶ δικαίοις τὴν χώραν διαλαχόντας. Ἐπειτα διαπέμποντες ἀγγέλους εἰς τὴν Ἀσίαν καὶ τὰς νήσους, ὅπου πλείστους ἐπνυθάνοντο τῶν φηγάδων δισπαρμένους κατοικεῖν, παρεκάλουν ἵεναι πάντα εἰς Κόρινθον, ὡς Κορινθίων ἀσφαλῆ πομπὴν καὶ πλοῖα καὶ στρατηγούς παρεξόντων ἰδίους τέλεσιν εἰς Συρακούσας. Κηρυσσομένων δὲ τούτων, ἡ μὲν πόλις τὸν δικαιοτάτον καὶ κάλλιστον ἀπελάμβανεν ἔπαινον καὶ ζῆλον, ἐλευθεροῦσα μὲν ἀπὸ τῶν τυράννων, σώζουσα δ' ἀπὸ τῶν βαρβάρων, ἀποδι-

δοῦσα δὲ τοῖς πολίταις τὴν χώραν. Οἱ δὲ συνελθόντες εἰς Κόρινθον, οὐκ ὄντες ἱκανοὶ τὸ πλῆθος, ἐδεήθησαν ἐκ Κορίνθου καὶ τῆς ἄλλης Ἑλλάδος παραλαβεῖν συνοίκους· καὶ γενόμενοι μυρίων οὐκ ἐλάττους, κατέπλευσαν εἰς Συρακούσας. Ἦδη δὲ καὶ τῶν ἐξ Ἰταλίας καὶ Σικελίας πολλοὶ τῷ Τιμολέοντι συνελήλυθεισαν· καὶ γενομένοις αὐτοῖς ἑξακισμυρίοις τὸ πλῆθος, ὡς Ἀθάνης εἶρηκε, τὴν μὲν χώραν διένειμε, τὰς δ' οἰκίας ἀπέδοτο χιλίων ταλάντων, ἅμα μὲν ὑπολειπόμενος τοῖς ἀρχαίοις Συρακουσίοις ἐξωνεῖσθαι τὰς αὐτῶν, ἅμα δὲ χρημάτων εὐπορίαν τῷ δήμῳ μηχανώμενος, οὕτω πενομένῳ καὶ πρὸς τὰλλα καὶ πρὸς τὸν πόλεμον, ὥστε καὶ τοὺς ἀνδριάντας ἀποδόσθαι, ψήφου διαφερομένης ὑπὲρ ἐκάστου, καὶ γινομένης κατηγορίας, ὡσπερ ἀνθρώπων εὐθύνας διδόντων· ὅτε δὴ φασὶ τὸν Γέλωνος ἀνδριάντα τοῦ παλαιοῦ τυράννου διατηρῆσαι τοὺς Συρακουσίους, καταχειροτονοῦμένων τῶν ἄλλων, ἀγαμένους καὶ τιμῶντας τὸν ἄνδρα τῆς νίκης, ἣν πρὸς Ἱμέρα Καρχηδονίους ἐνίκησεν.

XXIV. Οὕτω δὲ τῆς πόλεως ἀναξωπυρούσης καὶ πληρουμένης, ἐπιψέοντων πανταχόθεν εἰς αὐτὴν τῶν πολιτῶν, βουλόμενος ὁ Τιμολέων καὶ τὰς ἄλλας πόλεις ἐλευθερῶσαι, καὶ παντάπασιν ἐκκόψαι τῆς Σικελίας τὰς τυραννίδας, ἐπὶ τὰς χώρας αὐτῶν στρατεύων, Ἰκέτην μὲν ἠγάγκασεν, ἀποστάντα Καρχηδονίων, ὁμολογῆσαι τὰς ἀκροπόλεις κατασκάψειν, καὶ βιοτεύσειν ἰδιώτην ἐν Λεοντίνοις· Λεπτινίου δὲ, τοῦ τυραννοῦντος Ἀπολλωνίας καὶ συχῶν ἄλλων πολιχνίων, ὡς ἐκινδύνευε κατὰ κράτος ἀλῶναι, παραδόντος αὐτὸν, φεισάμενος εἰς Κόρινθον ἀπέστειλε, καλὸν ἠγοούμενος ἐν τῇ μητροπόλει τοὺς τῆς Σικελίας τυράννους ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἀποθεωρεῖσθαι φρ

γαδικῶς καὶ ταπεινῶς ζῶντας. Τούς δὲ μισθοφόρους βουλόμενος ἐκ τῆς πολεμίας ὠφελεῖσθαι καὶ μὴ σχολάζειν, αὐτὸς μὲν εἰς τὰς Συρακούσας ἐπανῆλθε, τῇ καταστάσει τῆς πολιτείας προσέξων, καὶ τοῖς ἤκουσιν ἐκ Κορίνθου νομοθέταις Κεφάλῳ καὶ Διονυσίῳ τὰ κυριώτατα καὶ κάλλιστα συνδιαθήσων· τούς δὲ περὶ Δείναρχον καὶ Δημάρετον εἰς τὴν τῶν Καρχηδονίων ἐξέπεμψεν ἐπικράτειαν· οἱ πόλεις πολλὰς ἀφιστάντες τῶν βαρβάρων, οὐ μόνον αὐτοὶ διῆγον ἐν ἀφθόνοις, ἀλλὰ καὶ χρήματα παρεσκευάζον εἰς τὸν πόλεμον ἀπὸ τῶν ἀλίσκομένων.

XXV. Ἐν τούτῳ δὲ Καρχηδόνιοι καταπλέουσιν εἰς τὸ Διλύβαιον, ἄγοντες ἑπτὰ μυριάδας στρατοῦ, καὶ τριήρεις διακοσίας, καὶ πλοῖα χίλια, κομίζοντα μηχανὰς καὶ τέθριππα καὶ σῖτον ἀφθονον καὶ τὴν ἄλλην παρασκευὴν, ὡς οὐκ ἔτι ποιησόμενοι κατὰ μέρος τὸν πόλεμον, ἀλλ' ὁμοῦ πάσης Σικελίας ἐξελάσοντες τοὺς Ἕλληνας. Ἦν γὰρ ἡ δύναμις ἐξαρκοῦσα καὶ μὴ νοσοῦντας μηδὲ διεφθαρμένους ὑπ' ἀλλήλων συλλαβεῖσθαι Σικελιώτας. Πνυθόμενοι δὲ πορθεῖσθαι τὴν ἐπικράτειαν αὐτῶν, εὐθύς ὀργῇ πρὸς τοὺς Κορινθίους ἐχώρουν, Ἀσδρούβα καὶ Ἀμίλκα στρατηγούτων. Τῆς δ' ἀγγελίας ὀξείως εἰς Συρακούσας ἀφικομένης, οὕτω κατεπλάγησαν οἱ Συρακούσιοι πρὸς τὸ μέγεθος τῆς δυνάμεως, ὥστε μόλις τῷ Τιμολέοντι τρισχιλίους ἀπὸ τοσοῦτων μυριάδων, ὅπλα λαβόντας, τολμῆσαι συνελθεῖν. Οἱ δὲ μισθοφόροι τετρακισχίλιοι τὸ πλῆθος ἦσαν· καὶ τούτων αὐθις ὅσον χίλιοι καθ' ὁδὸν ἀποδειλιάσαντες ἀνεχώρησαν, ὡς οὐχ ὑγιαίνοντος τοῦ Τιμολέοντος, ἀλλὰ μαινομένου παρ' ἡλικίαν, καὶ πρὸς ἑπτὰ μυριάδας πολεμίων μετὰ πεντακισχιλίων πεζῶν καὶ χιλίων ἵππεων βαδίζοντος, καὶ διαρτῶντος ὁδὸν ἡμερῶν

ὁπτιὰ τὴν δύναμιν ἀπὸ τῶν Συρακουσῶν· ὅθεν οὔτε σωθῆναι τοῖς φεύγουσιν, οὔτε ταφῆναι τοῖς πεσοῦσιν αὐτῶν ὑπάρξει. Τούτους μὲν οὖν Τιμολέων κέρδος ἤγεῖτο πρὸ τῆς μάχης φανεροῦς γεγονότας, τοὺς δ' ἄλλους ἐπιθύσας, κατὰ τάχος ἤγε πρὸς τὸν Κρίμησον ποταμὸν, ὅπου καὶ τοὺς Καρχηδονίους ἤκουσε συνάπτειν.

XXVI. Αναβαίνοντι δὲ αὐτῷ πρὸς λόφον, ὃν ὑπερβαλόντες ἔμελλον κατόψεσθαι τὸ στρατεύμα καὶ τὴν δύναμιν τῶν πολεμίων, ἐμβάλλουσιν ἡμίονοι σέλινα κομίζοντες· καὶ τοῖς στρατιώταις εἰσῆλθε, πονηρὸν εἶναι τὸ σημεῖον, ὅτι τὰ μνήματα τῶν νεκρῶν εἰώθαμεν ἐπιεικῶς στεφανοῦν σελίνοις· καὶ παροιμία τις ἐκ τούτου γέγονε, τὸν ἐπισφαλῶς νοσοῦντα, Δεῖσθαι τοῦτον τοῦ σελίνου. Βουλόμενος οὖν αὐτοὺς ἀπαλλάξαι τῆς δεισιδαιμονίας καὶ τὴν δυσελπιστίαν ἀφελεῖν ὁ Τιμολέων, ἐπιστήσας τὴν πορείαν, ἄλλα τε πρόποντα τῷ καιρῷ διελέχθη, καὶ τὸν στέφανον αὐτοῖς ἔφη πρὸ τῆς νίκης κομιζόμενον αὐτομάτως εἰς τὰς χεῖρας ἔκειν. Οἱ γὰρ Κορίνθιοι στεφανοῦσι τοὺς Ἰσθμια νικῶντας, ἱερὸν καὶ πάτριον στέμμα τὸ τοῦ σελίνου νομίζοντες. Ἐτι γὰρ τότε τῶν Ἰσθμίων, ὡσπερ τῶν τῶν Νεμείων, τὸ σέλινον ἦν στέφανος· οὐ πάλα δ' ἢ πίτυς γέγονεν. Ἐντυχάν οὖν ὁ Τιμολέων, ὡσπερ εἴρηται, τοῖς στρατιώταις καὶ λαβῶν τῶν σελίνων, κατεστέψατο πρῶτος αὐτός, εἶτα οἱ περὶ αὐτὸν ἡγεμόνες καὶ τὸ πλῆθος. Οἱ δὲ μάντις, κατιδόντες αὐτοὺς δύο προσφερομένους, ὧν ὁ μὲν δράκοντα τοῖς ὄνυσιν ἔφερε διαπεπαρμένον, ὁ δ' ἵπτατο κεκλαγῶς μέγα καὶ θαρόγαλέον, ἐπεδείκνυον τοῖς στρατιώταις, καὶ εἰς προσευχὰς θεῶν καὶ ἀνακλήσεις ἐπάροντο πάντες.

XXVII. Τὸ μὲν οὖν ἔτος ἰσταμένου θέρους εἶχεν

ᾠραν, καὶ λήγοντι μηνὶ Θαορηλιῶνι πρὸς τὰς τροπὰς ἤδη συνῆπτε τὸν καιρὸν. Οὐμίχλην δὲ τοῦ ποταμοῦ πολλὴν ἀναδιδόντος, πρῶτον μὲν ἀπεκρύπτετο ζόφῳ τὸ πεδῖον, καὶ σύνοπτον οὐδὲν ἦν ἀπὸ τῶν πολεμίων· πλὴν ἤχη τις ἄκριτος καὶ συμμιγῆς ἄνω πρὸς τὸν λόφον ἐχώρει πρόσωθεν, ἀνισταμένης στρατιᾶς ιοσαύτης. Ὡς δ' ἀναβάντες ἐπὶ τὸν λόφον ἔστησαν οἱ Κορίνθιοι, καὶ θέμενοι τὰς ἀσπίδας διανεπαύοντο, τοῦ ἡλίου περιφερομένου καὶ μετεωρίζοντος τὴν ἀναθυμίασιν, ὃ μὲν θολερὸς ἀῆρ ἀθυροζόμενος πρὸς τὰ ὑψηλὰ καὶ συνιστάμενος κατενέφωσθε τὰς ἀκρωρείας· τῶν δ' ὑπὸ πόδας τόπων ἀνακαθαιρομένων, ὃ τε Κρίμησος ἐξεφάνη, καὶ διαβαίνοντες αὐτὸν ᾤφθησαν οἱ πολέμιοι, πρῶτοις μὲν τοῖς τεθρίπποις ἐκπληκτικῶς πρὸς ἀγῶνα κατεσκευασμένοις, κατόπιν δὲ τούτων μυρίοις ὀπλίταις λευκάσπισι. Τούτους ἐτεκμαίροντο Καρχηδονίους εἶναι τῇ λαμπρότητι τῆς σκευῆς, καὶ τῇ βραδύτητι καὶ τάξει τῆς πορείας. Μετὰ δὲ τούτους τῶν λοιπῶν ἐθνῶν ἐπιρῥεόντων, καὶ τὴν διάβασιν μετ' ᾠθισμοῦ καὶ ταραχῆς ποιουμένων, συνιδῶν ὁ Τιμολέων τὸν ποταμὸν αὐτοῖς ταμιεύοντα τοῦ πλήθους τῶν πολεμίων ἀπολαβεῖν, ὅσοις ἐθέλοιεν αὐτοὶ μάχεσθαι, καὶ τοὺς στρατιώτας καθορᾶν κελύσας τὴν φάλαγγα τῷ ῥεῖθρῳ διαλελυμένην, καὶ τοὺς μὲν ἤδη διαβεβηκότας, τοὺς δὲ μέλλοντας, προσέταξε Δημαρέτῳ λαβόντι τοὺς ἵππεῖς ἐμβαλεῖν εἰς τοὺς Καρχηδονίους, καὶ συνταράξαι τὸν διάκοσμον αὐτῶν τῆς παρατάξεως οὐπω καθεστῶσης. Αὐτὸς δὲ καταβάς εἰς τὸ πεδῖον, τὰ μὲν κέρατα τοῖς ἄλλοις Σικελιώταις ἀπέδωκεν, ἀναμίξας ἑκατέρῳ ἐκ τῶν ξένων οὐ πολλούς. Ἐν μέσῳ δὲ περὶ αὐτὸν λαβὼν τοὺς Συρακουσίους καὶ τὸ μαχιμώτατον τῶν μισθοφό-

ρων, βραχὺν μὲν χρόνον ἐπέσχε, τὸ τῶν ἰππέων ἀποθεω-
 ρῶν ἔργον. Ὡς δ' ἐκείνους εἶδεν, ὑπὸ τῶν ἀρμάτων πρὸ
 τῆς τάξεως διαθεόντων, εἰς χειράς ἐλθεῖν τοῖς Καρχηδο-
 νίοις μὴ δυναμένους, ἀλλ', ὅπως μὴ συνταραχθεῖεν, ἀναγ-
 καζομένους ἐξελίπτειν συνεχῶς, καὶ πυκνὰς ἐξ ἐπιστρο-
 φῆς ποιῆσθαι τὰς ἐπελάσεις, ἀναλαβὼν τὴν ἀσπίδα, καὶ
 βοήσας ἐπεσθαι καὶ θαρσύνειν τοῖς πεζοῖς, ἔδοξεν ὑπερ-
 φρεσὶ φωνῇ καὶ μείζονι κεχηρῆσθαι τῆς συνήθους· εἴτε τῷ
 πάθει παρὰ τὸν ἀγῶνα καὶ τὸν ἐνθουσιασμόν οὕτω δια-
 τεινάμενος, εἴτε δαιμονίου τινός, ὡς τοῖς πολλοῖς τότε
 παρίστη, συνεπιφθεγξαμένου. Ταχὺ δὲ τὴν κραυγὴν
 ἀνταποδόντων καὶ παρεγγυάντων ἄγειν καὶ μὴ μέλλειν,
 τοῖς μὲν ἰπποταῖς ἐσήμαινεν ἔξω παρὰ τὴν τάξιν τῶν ἀρ-
 μάτων παρελάσαι, καὶ κατὰ κέρας προσφέρεισθαι τοῖς
 πολεμίοις· αὐτὸς δὲ, τοὺς προμάχους πυκνώσας τῷ συν-
 ασπισμῷ, καὶ τὴν σάλπιγγα κελεύσας ἐπιφθέγξασθαι,
 προσεβαλλε τοῖς Καρχηδονίοις.

XXVIII. Οἱ δὲ τὴν μὲν πρώτην ἐπιδρομὴν ὑπέστη-
 σαν ἐρώμενως, καὶ τῷ καταπεφράχθαι τὰ σώματα σι-
 διροῖς θώραξι καὶ χαλκοῖς κράνεσιν, ἀσπίδας δὲ μεγάλας
 προβεβλήσθαι, διεκρούοντο τὸν δορατισμόν. Ἐπεὶ δ'
 εἰς ξίφη συνῆλθεν ὁ ἀγὼν, καὶ τέχνης οὐχ ἥτιον, ἢ ὕψι-
 μης, ἐγεγόνει τὸ ἔργον, ἐξαίφνης ἀπὸ τῶν ὀρῶν βρονταῖ
 τε φοβεραὶ κατεφύγγυντο, καὶ πυρῶδεις ἀστραπαὶ συν-
 ἐξέπιπτον. Εἶτα ὁ περὶ τοὺς λόφους καὶ τὰς ἀκρωρείας
 ζόφος ἐπὶ τὴν μάχην κατιῶν, ὄμβρος καὶ πνεύματι καὶ
 χαλάξῃ συμμεμιγμένος, τοῖς μὲν Ἕλλησιν ἐξόπισθεν καὶ
 κατὰ νώτου περιχεῖτο, τῶν δὲ βαρβάρων ἔτυπτε τὰ πρόσ-
 ωπα, καὶ κατήστραπτε τὰς ὄψεις, ἅμα λαίλαπος ὑγρᾶς
 καὶ φλογὸς συνεχοῦς ἐκ τῶν νεφῶν φερομένης. Ἐν οἷς

πολλὰ μὲν ἦν τὰ λυποῦντα, καὶ μάλιστα τοὺς ἀπείρους· οὐχ ἥκιστα δὲ βλάψαι δοκοῦσιν αἱ βρονταὶ, καὶ τῶν ὀπλων ὁ πάταγος, κοπτομένων ὕδατι ῥαγδαίῳ καὶ χαλάξῃ, κωλύων ἀκούεσθαι τὰ προστάγματα τῶν ἡγεμόνων. Τοῖς δὲ Καρχηδονίοις οὐκ οὖσιν εὐζώνοις τὸν ὄπλισμόν, ἀλλ', ὡσπερ εἴρηται, καταπεφραγμένοις, ὅ τε πηλὸς ἐμπόδιος ἦν, οἱ τε κόλποι πληρούμενοι τῶν χιτῶνων ὕδατος, ὡστ' αὐτοῖς μὲν εἰς τὸν ἀγῶνα χρῆσθαι βαρεῖς ἦσαν καὶ δύσεργοι, ῥάδιοι δὲ τοῖς Ἕλλησι περιτρέπεσθαι, καὶ πεσόντες, ἀμήχανοι πάλιν ἐκ πηλοῦ μετὰ τῶν ὀπλων ἀναστῆναι. Καὶ γὰρ ὁ Κρίμησος ὑπὸ τῶν διαβαινόντων ἐκλύσθη, μέγας ἤδη τοῖς ὄμβροις ἠΰξημένος, καὶ τὸ πεδῖον τὸ περὶ αὐτὸν ὑπὸ πολλὰς συναγκείας καὶ φάραγγας ὑποκείμενον, ἐπίμπλατο ῥευμάτων οὐ κατὰ πόρον φερομένων, εἷς οἱ Καρχηδόνιοι καλινδούμενοι χαλεπῶς ἀπήλλαττον. Τέλος δὲ, τοῦ χειμῶνος ἐπικείμενον, καὶ τῶν Ἑλλήνων τὴν πρώτην τάξιν αὐτῶν, ἄνδρας τετρακοσίους, καταβαλόντων, ἐγράπη τὸ πλῆθος εἰς φυγὴν. Καὶ πολλοὶ μὲν ἐν τῷ πεδίῳ καταλαμβανόμενοι διεφθείροντο, πολλοὺς δ' ὁ ποταμὸς τοῖς ἔτι περαιουμένοις συμπίπτοντας ἐμβάλλων καὶ παραφέρων ἀπώλλυε, πλείστους δὲ τῶν λόφων ἐριεμένους ἐπιθέοντες οἱ ψιλοὶ κατειογάσαντο. Λέγονται γ' οὖν ἐν μυρῖοις νεκροῖς τρισχίλιοι Καρχηδονίων γενέσθαι, μέγα τῇ πόλει πένθος. Οὔτε γὰρ γένεσιν, οὔτε πλούτοις, οὔτε δόξαις ἕτεροι βελτίονες ἦσαν ἐκείνων· οὔτ' ἀποθανόντας ποτὲ μιᾷ μάχῃ πρότερον ἐξ αὐτῶν Καρχηδονίων τοσοῦτους μνημονεύουσιν· ἀλλὰ Λίβυσι τὰ πολλὰ καὶ Ἰβηρσι καὶ Νομάσι χρώμενοι πρὸς τὰς μάχας, ἀλλοτρίαις βλάβαις ἀνεδέχοντο τὰς ἥττας.

XXIX. Ἐγνώσθη δὲ τοῖς Ἕλλησιν ἡ δόξα τῶν πε-

σόντων ἀπὸ τῶν λαφύρων. Ἐλάχιστος γὰρ ἦν χαλκῶν καὶ σιδηρῶν τοῖς σκυλεύουσι λόγος· οὕτως ἄφθονος μὲν ἦν ἄσχυρος, ἄφθονος δὲ χρυσοῦς. Καὶ γὰρ τὸ στρατόπεδον μετὰ τῶν ὑποζυγίων διαβάντες ἔλαβον. Τῶν δ' αἰχμαλώτων οἱ μὲν πολλοὶ διεκλάπησαν ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν, εἰς δὲ κοινὸν ἀπεδείχθησαν πεντακισχίλιοι τὸ πλῆθος· ἦλω δὲ καὶ διακόσια τῶν τεθρίππων. Καλλίστην δὲ καὶ μεγαλοπρεπεστάτην ὄψιν ἢ Τιμολέοντος ἐπεδείκνυτο σκηπὴν, περισωρευθεῖσα παντοδαποῖς λαφύροις, ἐν οἷς χίλιοι μὲν θώρακες ἐργασία καὶ κάλλει διαφέροντες, μύρια δὲ ἀσπίδες προετέθησαν. Ὀλίγοι δὲ πολλοὺς σκυλεύοντες, καὶ μεγάλας ἐντυγχάνοντες ὠφελείαις, τρίτῃ μὲν ἡμέρᾳ μετὰ τὴν μάχην ἔστησαν τρόπαιον. Ἄμα δὲ τῇ φήμῃ τῆς νίκης ὁ Τιμολέων εἰς Κόρινθον ἔπεμψε τὰ κάλλιστα τῶν αἰχμαλώτων ὄπλων, βουλόμενος αὐτοῦ τὴν πατρίδα πᾶσιν ἀνθρώποις ζηλωτὴν εἶναι, θεωμένοις ἐν ἐκείνῃ μόνῃ τῶν Ἑλληνικῶν πόλεων τοὺς ἐπιφανεστάτους ναοὺς, οὐχ Ἑλληνικοῖς κεκοσμημένους λαφύροις, οὐδ' ἀπὸ συγγενῶν φόρου καὶ ὁμοφύλων ἀναθημάτων μνήμας ἀτερεῖς ἔχοντας, ἀλλὰ βαρβαρικά σκύλα, καλλίσταις ἐπιγραφαῖς δηλοῦντα μετὰ τῆς ἀνδρείας τῶν νενικηκότων τὴν δικαιοσύνην, ὅτι Κορίνθιοι καὶ Τιμολέων ὁ στρατηγός, ἐλευθερώσαντες τοὺς Σικελίαν οἰκοῦντας Ἕλληνας ἀπὸ Καρχηδονίαν, χαριστήρια θεοῖς ἀνέθηκαν.

XXX. Ἐκ τούτου καταλιπὼν ἐν τῇ πολεμίᾳ τοὺς μισθοφόρους ἄγοντας καὶ φέροντας τὴν τῶν Καρχηδονίων ἐπικράτειαν, αὐτὸς ἦκεν εἰς Συρακούσας· καὶ τοὺς χίλιους μισθοφόρους ἐκείνους, ὑφ' ὧν ἐγκατελείφθη πρὸ τῆς μάχης, ἐξεκέρυξε τῆς Σικελίας, καὶ πρὶν ἢ δύναι τὸν ἥλιον, ἠνάγκασεν ἐκ Συρακουσῶν ἀπελθεῖν. Οὗτοι μὲν

οὖν διαπλεύσαντες εἰς Ἰταλίαν, ἀπώλοντο παρασπονδη-
 θέντες ὑπὸ Βρεττίων, καὶ δίκην ταύτην τὸ δαιμόνιον αὐ-
 τοῖς τῆς προδοσίας ἐπέθηκε. Τῶν δὲ περὶ Μάμερκον,
 τὸν Κατάνης τύραννον, καὶ Ἰκέτην, εἴτε φθόνῳ τῶν κα-
 τορθουμένων ὑπὸ Τιμολέοντος, εἴτε φοβουμένων αὐτὸν,
 ὡς ἄπιστον καὶ ἄσπονδον πρὸς τοὺς τυράννους, συμμα-
 χίαν ποιησαμένων πρὸς τοὺς Καρχηδονίους, καὶ κελευ-
 σάντων πέμπειν δύναμιν καὶ στρατηγόν, εἰ μὴ παντάπασι
 βούλονται Σικελίας ἐκπεσεῖν, ἔπλευσε Γέσκων, ναῦς μὲν
 ἔχων ἑβδομήκοντα, μισθοφόρους δὲ προσλαβὼν Ἕλληνας·
 οὐπω πρότερον Ἕλλησι χρησαμένων Καρχηδονίων, ἀλλὰ
 τότε θυμασάντων, ὡς ἀνυποστάτους καὶ μαχιμωτάτους
 ἀνθρώπων ἀπάντων. Συστάντες δὲ κοινῇ μετ' ἀλλήλων
 ἅπαντες ἐν τῇ Μεσσηνίᾳ, τετρακοσίους τῶν παρὰ Τιμο-
 λέοντος ξένων ἐπικούρους πεμφθέντας ἀπέκτειναν. Ἐν δὲ
 τῇ Καρχηδονίων ἐπικρατείᾳ περὶ τὰς καλουμένας Ἱεράς
 ἐνδρυσάντες τοὺς μετ' Εὐθύμον τοῦ Λευκαδίου μισθο-
 φόρους διέφθειραν. Ἐξ ὧν καὶ μάλιστα τὴν Τιμολέον-
 τος εὐτυχίαν συνέβη γενέσθαι διώνυμον. Ἦσαν μὲν γὰρ
 οὗτοι τῶν μετὰ Φιλοδήμου τοῦ Φωκίως καὶ Ὀνομάχου
 Δελφούς καταλαβόντων, καὶ μετασχόντων ἐκείνοις τῆς
 ἱεροσυλίας. Μισούντων δὲ πάντων αὐτοὺς, καὶ φυλατ-
 τομένων ἐπαράτους γεγονότας, πλανώμενοι περὶ τὴν
 Πελοπόννησον, ὑπὸ Τιμολέοντος ἐλήφθησαν, εἰτέρων
 στρατιωτῶν οὐκ εὐποροῦντος. Ἀφικόμενοι δ' εἰς Σικε-
 λίαν, ὅσας μὲν ἐκείνῳ συνηγωνίσαντο μάχας, πάσας ἐνί-
 κων. Τῶν δὲ πλείστων καὶ μεγίστων ἀγώνων τέλος ἐχόν-
 των, ἐκπεμπόμενοι πρὸς εἰτέρας ὑπ' αὐτοῦ βοηθείας,
 ἀπώλοντο καὶ κατηναλώθησαν, οὐχ ὁμοῦ πάντες, ἀλλὰ
 κατὰ μέρος, τῆς δίκης αὐτοῖς, ὁμολογουμένως τῇ Τιμο-

λέοντος εὐτυχίᾳ, ἰδίᾳ ἐπιτιθεμένης, ὅπως μηδεμία τοῖς ἀγαθοῖς ἀπὸ τῆς τῶν κακῶν κολάσεως βλάβη γένηται. Τὴν μὲν οὖν πρὸς Τιμολέοντα τῶν θεῶν εὐμένειαν, οὐχ ἥτιον ἐν αἷς προσέκρουσε πράξειςιν, ἢ περὶ ἅς κατώρθου, θαυμάζεσθαι συνέβαιεν.

XXXI. Οἱ δὲ πολλοὶ τῶν Συρακουσίων ἐχαλέπαινον ὑπὸ τῶν τυράννων προπηλακίζομενοι. Καὶ γὰρ ὁ Μάμερκος ἐπὶ τῷ ποιήματι γράφειν καὶ τραγωδίας μέγα φρονῶν, ἐκόμπαζε νικήσας τοὺς μισθοφόρους· καὶ τὰς ἀσπίδας ἀναθεῖς τοῖς θεοῖς, ἐλεγείον ὑβριστικὸν ἐπέγραψε·

Τάσδ' ὀστρειογραφεῖς καὶ χροστελειφαντηλέκτρος
ἀσπίδας ἀσπιδίοις εἶλομεν εὐτελέσι.

Γενομένων δὲ τούτων, καὶ τοῦ Τιμολέοντος εἰς Καλαυρίαν στρατεύσαντος, ὁ Ἰκέτης ἐμβαλὼν εἰς τὴν Συρακουσίαν, λείαν τε σιγνήν ἔλαβε, καὶ πολλὰ λυμηνάμενος καὶ καθυβρίσας, ἀπηλλάττετο παρ' αὐτὴν τὴν Καλαυρίαν, καταφρονῶν τοῦ Τιμολέοντος ὀλίγου στρατιώτιας ἔχοντος. Ἐκεῖνος δὲ προλαβεῖν εἰσάσας, ἐδίωκεν ἰππεῖς ἔχων καὶ ψιλούς. Αἰσθόμενος δ' ὁ Ἰκέτης, τὸν Λαμυρίαν διαβεβηκῶς ὑπέσθη παρὰ τὸν ποταμὸν, ὡς ἀμννούμενος. Καὶ γὰρ αὐτῷ θάρσος ἢ τε τοῦ πόρου χαλεπότης, καὶ τὸ κρημνῶδες τῆς ἐκατέρωθεν ὄχθης παρεῖχε. Τοῖς δὲ μετὰ τοῦ Τιμολέοντος ἰλάρχαις ἕρις ἐμπεσοῦσα θαυμασὴ καὶ φιλονεικία, διατριβὴν ἐποίει τῆς μάχης. Οὐδεὶς γὰρ ἦν ὁ βουλόμενος εἰτερον διαβαίνειν ὑστερος ἐπὶ τοὺς πολεμίους, ἀλλ' αὐτὸς ἕκαστος ἠξίου πρωταγωνιστεῖν· καὶ κόσμον οὐκ εἶχεν ἢ διάβασις, ἐξωθούντων καὶ παρατρεχόντων ἀλλήλοις. Βουλόμενος οὖν ὁ Τιμολέων κληρώσασαι τοὺς ἠγεμόνας, ἔλαβε παρ' ἑκάστου δακτύλιον· ἐμβα-

λῶν δὲ πάντας εἰς τὴν ἑαυτοῦ χλαμύδα καὶ μίξας, ἔδειξε τὸν πρῶτον κατὰ τύχην γλυφὴν ἔχοντα τῆς σφραγίδος τρόπαιον. Ὡς δὲ τοῦτ' εἶδον οἱ νεανίσκοι, μετὰ χαρᾶς ἀνακραγόντες, οὐκ ἔτι τὸν ἄλλον ὑπέμειναν κλῆρον, ἀλλ', ὡς ἕκαστος τάχους εἶχε, τὸν ποταμὸν διεξελάσαντες, ἐν χερσὶν ἦσαν τοῖς πολεμίοις. Οἱ δ' οὐκ ἐδέξαντο τὴν βίαν αὐτῶν, ἀλλὰ φεύγοντες, τῶν μὲν ὀπλων ἅπαντες ὁμαλῶς ἐστερήθησαν, χιλίους δ' ἀπέβαλον πεσόοντας.

XXXII. Οὐ πολλῶ δ' ὕστερον εἰς τὴν Λεοντίων στρατεύσας ὁ Τιμολέων, λαμβάνει τὸν Ἰκέτην ζῶντα, καὶ τὸν υἱὸν Εὐπόλεμον, καὶ τὸν ἱππάρχην Εὐθυμον, ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν συνδεθέντας καὶ κομισθέντας πρὸς αὐτόν. Ὁ μὲν οὖν Ἰκέτης καὶ τὸ μειράκιον ὡς τύραννοι καὶ προδοταὶ κολασθέντες ἀπέθνησκον. Ὁ δ' Εὐθυμος, ἀνὴρ ἀγαθὸς ὢν πρὸς τοὺς ἀγῶνας καὶ τόλμη διαφέρων, οὐκ ἔτυχεν οἴκτου διὰ βλασφημίαν τινὰ πρὸς τοὺς Κορινθίους κατηγορηθεῖσαν αὐτοῦ. Λέγεται γὰρ, ὅτι, τῶν Κορινθίων ἐστρατευσαμένων ἐπ' αὐτούς, δημηγορῶν ἐν τοῖς Λεοντίνοις, οὐδὲν ἔφη γεγονέναι φοβερόν, οὐδὲ δεινόν, εἰ

Κορινθιαὶ γυναῖκες ἐξῆλθον δόμων.

Οὕτως ὑπὸ λόγων μᾶλλον, ἢ πράξεων πονηρῶν, ἀνιάσθαι περὺκασιν οἱ πολλοί· χαλεπώτερον γὰρ ὕβριν, ἢ βλάβην φέρουσι. Καὶ τὸ μὲν ἀμύνεσθαι δι' ἔργων, ὡς ἀναγκαιῶν, δέδοται τοῖς πολεμοῦσιν· αἱ δὲ βλασφημίαι, περιουσία μίσους, ἢ κακίας, γίνεσθαι δοκοῦσιν.

XXXIII. Ἐπανελθόντος δὲ τοῦ Τιμολέοντος, οἱ Συρακούσιοι τὰς γυναῖκας τῶν περὶ τὸν Ἰκέτην καὶ τὰς θυγατέρας ἐν ἐκκλησίᾳ καταστήσαντες εἰς κρίσιν, ἀπέκτειναν. Καὶ δοκεῖ τοῦτο τῶν Τιμολέοντος ἔργων ἀχαριστό-

τατον γενέσθαι· μὴ γὰρ ἂν, ἐκείνου κωλύοντος, οὕτω τὰς ἀνθρώπους ἀποθανεῖν. Δοκεῖ δ' αὐτὰς ὑπεριδεῖν, καὶ προσέσθαι τῷ θυμῷ τῶν πολιτῶν, δίκην λαμβανόντων ὑπὲρ Δίωνος τοῦ Διονύσιον ἐκβαλόντος. Ἰκέτης γάρ ἐστιν ὁ τὴν γυναῖκα τοῦ Δίωνος, Ἀρέτην, καὶ τὴν ἀδελφήν, Ἀριστομάχην, καὶ τὸν υἱὸν ἔτι παῖδα καταποντίσας ζῶντας, περὶ ὧν ἐν τῷ Δίωνος γέγραπται βίῳ.

XXXIV. Μετὰ δὲ ταῦτα στρατεύσας ἐπὶ Μάμερκον εἰς Κατάνην, καὶ περὶ τὸ ῥεῦμα τὴν Ἄβολον ἐκ παρατάξεως ὑποστάντα νικήσας καὶ τρεψάμενος, ὑπὲρ δισχιλίους ἀπέκλειν· ὧν μέρος οὐκ ὀλίγον ἦσαν οἱ πεμφθέντες ὑπὸ Γέσκωνος ἐπίκουροι Φοίνικες. Ἐκ δὲ τούτου Καρχηδόνιοι μὲν εἰρήνην ἐποίησαντο πρὸς αὐτὸν δεηθέντες, ὥστε τὴν ἐντὸς τοῦ Ἀλύκου χώραν ἔχειν, καὶ τοῖς βουλομένοις ἐξ αὐτῆς μετοικεῖν πρὸς Συρακουσίους χρήματα καὶ γενεάς ἀποδιδόντες, καὶ τοῖς τυράννοις ἀπειπάμενοι τὴν συμμαχίαν. Μάμερκος δὲ δυσθυμῶν ταῖς ἐλπίσιν, ἔπλει μὲν εἰς Ἰταλίαν, ὡς Λευκανοὺς ἐπάξων Τιμολέοντι καὶ Συρακουσίοις· ἐπεὶ δ' ἀποστρέψαντες οἱ σὺν αὐτῷ τὰς τριήρεις, καὶ πλεύσαντες εἰς Σικελίαν, τῷ Τιμολέοντι τὴν Κατάνην παρέδωκαν, ἀναγκασθεὶς καὶ αὐτὸς εἰς Μεσσήνην κατέφευγε πρὸς Ἴππωνα, τὸν τυραννοῦντα τῆς πόλεως. Ἐπελθόντος δὲ τοῦ Τιμολέοντος αὐτοῖς, καὶ πολλορχοῦντος ἕκ τε γῆς καὶ θαλάττης, ὁ μὲν Ἴππων, ἀποδιδράσκων ἐπὶ νεῶς, ἤλω· καὶ παραλαβόντες αὐτὸν οἱ Μεσσήνιοι, καὶ τοὺς παῖδας ἐκ τῶν διδασκαλείων, ὡς ἐπὶ θέαμα κάλλιστον τὴν τοῦ τυράννου τιμωρίαν, ἀγαγόντες εἰς θέατρον, ἠκίσαντο καὶ διέφθειραν· ὁ δὲ Μάμερκος ἐαντιὸν Τιμολέοντι παρέδωκεν ἐπὶ τῷ δίκην ὑποσχεῖν ἐν Συρακουσίοις, μὴ κατηγοροῦντος Τιμολέοντος. Ἀχθεὶς

δ' εἰς τὰς Συρακούσας, παρελθὼν εἰς τὸν δῆμον, ἐπεχείρει μὲν τινα συγκείμενον ἐκ παλαιοῦ λόγον ὑπὲρ αὐτοῦ διαξιέναι· θορύβοις δὲ περιπίπτων, καὶ τὴν ἐκκλησίαν ὄρων ἀπαραίτητον, ἔθει, ῥήσας τὸ ἱμάτιον, διὰ μέσου τοῦ θεάτρον, καὶ πρὸς τι τῶν βάθρων δρόμῳ φερόμενος συνέρῳξε τὴν κεφαλὴν, ὡς ἀποθανούμενος. Οὐ μὴν ἔτυχέ γε ταύτης τῆς τελευτῆς, ἀλλ' ἔτι ζῶν ἀπαχθεὶς, ἦνπερ οἶλησται, δίκην ἔδωκεν.

XXXV. Τὰς μὲν οὖν τυραννίδας ὁ Τιμολέων τοῦτον τὸν τρόπον ἐξέκοψε, καὶ τοὺς πολέμους ἔλυσε. Τὴν δ' ὅλην νῆσον ἐξηγριωμένην ὑπὸ κακῶν, καὶ διαμεμισμημένην ὑπὸ τῶν οἰκητόρων παραλαβὼν, οὕτως ἐξημέρωσε καὶ ποθεινὴν ἐποίησε πᾶσιν, ὥστε πλεῖν οἰκήσοντις ἐτέρους, ὅθεν οἱ πολῖται πρότερον ἀπεδίδρασκον. Καὶ γὰρ Ἀκράγαντα, καὶ Γέλαν, πόλεις μεγάλας, μετὰ τὸν Ἀττικὸν πόλεμον ὑπὸ Καρχηδονίων ἀναστάτους γεγενημένας, τότε κατώκισαν, τὴν μὲν οἱ περὶ Μέγελλον καὶ Φέριστον, ἐξ Ἑλίας, τὴν δ' οἱ περὶ Γόργον, ἐκ Κέω ἐκπλεύσαντες, καὶ συναγαγόντες τοὺς ἀρχαίους πολῖτας. Οἷς οὐ μόνον ἀσφάλειαν ἐκ πολέμου τοσοῦτον καὶ γαλήνην ἰδρυσόμενοι παρασχῶν, ἀλλὰ καὶ τᾶλλα παρασκευάσας καὶ συμπροθυμηθεὶς, ὥσπερ οἰκιστῆς, ἠγαπᾶτο. Καὶ τῶν ἄλλων δὲ διακειμένων ὁμοίως ἀπάντων πρὸς αὐτὸν, οὐ πολέμου τις λύσις, οὐ νόμων θέσις, οὐ χώρας κατοικισμὸς, οὐ πολιτείας διάταξις ἐδόκει καλῶς ἔχειν, ἧς ἐκείνος μὴ προσάψαιτο, μηδὲ κατακοσμήσειεν, ὥσπερ ἔργῳ συντελουμένῳ δημοουργὸς, ἐπιθεὶς τινα χάριν θεοφιλῆ καὶ πρέπουσαν.

XXXVI. Πολλῶν γὰρ κατ' αὐτὸν Ἑλλήνων μεγάλων γενομένων καὶ μεγάλα καταργασαμένων, ὧν καὶ Τιμόθεος

ἦν, καὶ Ἀγησίλαος, καὶ Πελοπίδας, καὶ ὁ μάλιστα ζηλωθεὶς ὑπὸ Τιμολέοντος Ἐπαμινώνδας, αἱ μὲν ἐκείνων πράξεις βίητιν καὶ πόνοι τὸ λαμπρὸν ἐξενήροχασι μεμιγμένον, ὥστε καὶ μέμψιν ἐνίαις ἐπιγίνεσθαι καὶ μετανοίαν· τῶν δὲ Τιμολέοντος ἔργων, ἔξω λόγον θεμενίους τὴν περὶ τὸν ἀδελφὸν ἀνάγκην, οὐδὲν ἐστίν, ὃ μὴ τὰ τοῦ Σοφοκλέους, ὡς φησι Τίμαιος, ἐπιφωνεῖν ἔπροπεν· „Ὡ θεοὶ, τίς ἄρα Κύπρις, ἢ τίς Ἴμερος τοῦδε ξυνήψατο;“ Καθάπερ γὰρ ἡ μὲν Ἀντιμάχου ποιήσις, καὶ τὰ Διονυσίου ζωγραφήματα, τῶν Κολοφωνίων, ἰσχὺν ἔχοντα καὶ τόνον, ἐκβεβιασμένοις καὶ καταπόνοις ἔοικε, ταῖς δὲ Νικομάχου γραφαῖς, καὶ τοῖς Ὀμήρου στίχοις, μετὰ τῆς ἀλλῆς δυνάμεως καὶ χάριτος, πρόσσεσι τὸ δοκεῖν εὐχερῶς καὶ ῥαδίως ἀπειργάσθαι· οὕτως παρὰ τὴν Ἐπαμινώνδου στρατηγίαν, καὶ τὴν Ἀγησιλάου, πολυπόνους γενομένας καὶ δυσάγωνας, ἡ Τιμολέοντος ἀντεξεταζομένη, καὶ μετὰ τοῦ καλοῦ πολὺ τὸ ῥαδίως ἔχουσα, φαίνεται τοῖς εὖ καὶ δικαίως λογιζομένοις, οὐ τύχης ἔργον, ἀλλ' ἀρετῆς εὐτυχίας. Καίτοι πάντα γ' ἐκεῖνος εἰς τὴν τύχην ἀνήπιτε τὰ κατορθούμενα· καὶ γὰρ γράφων τοῖς οἴκοι φίλοις, καὶ δημηγορῶν πρὸς τοὺς Συρακουσίους, πολλάκις ἔφη τῷ θεῷ χάριν ἔχειν, ὅτι βουλόμενος σωθῆαι Σικελίαν, ἐπεγράψατο τὴν αὐτοῦ προσηγορίαν. Ἐπὶ δὲ τῆς οἰκίας ἱερὸν ἰδρυσάμενος Ἀυτοματίας ἔθυσεν· αὐτὴν δὲ τὴν οἰκίαν Ἱερῷ Δαίμονι καθιέρωσεν. Ὡς δ' οἰκίαν, ἣν ἐξεῖλον αὐτῷ στρατηγίας ἀριστεῖον οἱ Συρακούσιοι, καὶ τῶν ἀγρῶν τὸν ἡδιστὸν καὶ κάλλιστον· ἐν ᾧ καὶ τὸ πλεῖστον τοῦ χρόνου κατεσχόλαζε, μεταπεμψάμενος οἴκοθεν τὴν γυναῖκα καὶ τοὺς παῖδας. Οὐ γὰρ ἐπανῆλθεν εἰς Κόρινθον, οὐδὲ κατέμιξε τοῖς Ἑλληνικοῖς θορύβοις ἐαν-

τόν, οὐδὲ τῷ πολιτικῷ φθόνῳ παρέδωκεν, εἰς ὃν οἱ πλεῖστοι τῶν στρατηγῶν, ἀπληστή τιμῶν καὶ δυνάμεως, ἔξοκέλλουσιν· ἀλλ' ἐκεῖ κατέμεινε, τοῖς ὑφ' ἑαυτοῦ μεμηχανημένοις ἀγαθοῖς χρώμενος· ὧν μέγιστον ἦν τὸ πόλει τσαύτας καὶ μυριάδας ἀνθρώπων δι' ἑαυτὸν ἐφορᾶν εὐδαιμονούσας.

XXXVII. Ἐπεὶ δὲ χρῆν, ὡς ἔοικεν, οὐ μόνον πᾶσι κορυδαλοῖς λόφον ἐγγίνεσθαι, κατὰ Σιμωνίδην, ἀλλὰ καὶ πάσῃ δημοκρατίᾳ συκοφάντην, ἐπεχείρησαν καὶ Τιμολέοντι δύο τῶν δημαγωγῶν, Λαφύστιος καὶ Δημαινέτος. Ὡν Λαφυστίου μὲν αὐτὸν πρὸς τινα δίκην κατεγγυῶντος, οὐκ εἶα θορυβεῖν, οὐδὲ κωλύειν τοὺς πολίτας· ἐκὼν γὰρ αὐτὸς ὑπομῆναι τοσοῦτους πόνους καὶ κινδύνους ὑπὲρ τοῦ τοῖς νόμοις χρῆσθαι τὸν βουλόμενον Συρακουσίων. Τοῦ δὲ Δημαινέτου πολλὰ κατηγορήσαντος ἐν ἐκκλησίᾳ τῆς στρατηγίας, πρὸς ἐκείνον μὲν οὐδὲν ἀντίπε, τοῖς δὲ θεοῖς ἔφη χάριν ὀφείλειν, ἧς εὐξάτο, Συρακουσίους ἐπιδῶν τῆς παρρησίας κυρίου γενομένους. Μέγιστα δ' οὖν καὶ κάλλιστα τῶν καθ' αὐτὸν Ἑλλήνων ὁμολογουμένως διαπραξάμενος ἔργα, καὶ μόνος, ἐφ' ᾧ οἱ σοφισταὶ διὰ τῶν λόγων τῶν πανηγυρικῶν ἀεὶ παρεκάλουν πράξεις τοὺς Ἑλληνας, ἐν ταύταις ἀριτεύσας· καὶ τῶν μὲν αὐτόθι κακῶν, ἃ τὴν ἀρχαίαν Ἑλλάδα κατέσχευεν, ὑπὸ τῆς τύχης προεκκομισθεὶς ἀναίμακτος καὶ καθαρὸς· ἐπιδειξάμενος δὲ δεινότητα μὲν καὶ ἀνδρείαν τοῖς βαρβάροις καὶ τοῖς τυράννοις, δικαιοσύνην δὲ καὶ προήθεια τοῖς Ἑλλησι καὶ τοῖς φίλοις· τὰ δὲ πλεῖστα τρόπαια τῶν ἀγῶνων ἀδάκρυτα καὶ ἀπενθῆ τοῖς πολίταις καταστήσας, καθαρὰν δὲ τὴν Σικελίαν ἐν οὐδ' ὅλοις ἔτεσιν ὀκτὼ αἰδίων καὶ συνοίκων κακῶν καὶ νοσημάτων παραδούς τοῖς κατοικοῦσιν·

ἤδη πρεσβύτερος ὢν ἀπημβλύνθη τὴν ὄψιν, εἶτα τελείως ἐπιρώθη μετ' ὀλίγον, οὐτ' αὐτὸς ἑαυτῷ πρόφασιν παρασχῶν, οὔτε παροινήθεις ὑπὸ τῆς τύχης, ἀλλὰ συγγενικῆς τινος, ὡς ἔοικεν, αἰτίας καὶ καταβολῆς ἅμα τῷ χρόνῳ συνεπιθεμένης. Λέγονται γὰρ οὐκ ὀλίγοι τῶν κατὰ γένος αὐτῷ προσηκόντων ὁμοίως ἀποβαλεῖν τὴν ὄψιν, ὑπὸ γήρωσ ἀπομαρανθεῖσαν. Ὁ δὲ Ἀθάνης, ἔτι συνεστῶτος τοῦ πρὸς Ἰππῶνα πολέμου καὶ Μάμερκον, ἐν Μυλλαιῖς ἐπὶ στρατοπέδου φησὶν ἀπογλανκωθῆναι τὴν ὄψιν αὐτοῦ, καὶ πᾶσι φανερὰν γενέσθαι τὴν πῆρωσιν· οὐ μὴν ἀποστῆναι διὰ τοῦτο πολιορκίας, ἀλλ' ἐμμείναντα τῷ πολέμῳ λαβεῖν τοὺς τυράννους. Ὡς δ' ἐπανῆλθεν εἰς Συρακούσας, εὐθύς ἀποθέσθαι τὴν μοναρχίαν καὶ παραιεῖσθαι τοὺς πολίτας, τῶν πραγμάτων εἰς τὸ κάλλιστον ἵκόντων τέλος.

XXXVIII. Ἐκείνον μὲν οὖν αὐτὸν ὑπομείναντα τὴν συμφορὰν ἀλύπως ἤτιον ἂν τις θαυμάσειε. Τῶν δὲ Συρακουσίων ἄξιον ἄγασθαι τὴν πρὸς τὸν ἄνδρα τιμὴν καὶ χάριν, ἣν ἐπεδειξάντο πεπηρωμένοι, φοιτῶντες ἐπὶ θύρας αὐτοῖ, καὶ τῶν ξένων τοὺς παρεπιδημοῦντας ἄγοντες εἰς τὴν οἰκίαν καὶ τὸ χωρίον, ὅπως θβάσαιντο τὸν εὐεργέτην αὐτῶν, ἀγαλλόμενοι καὶ μέγα φρονοῦντες, ὅτι παρ' αὐτοῖς εἴλετο καταξῆσαι τὸν βίον, οὕτω λαμπρᾶς ἐπανόδου τῆς εἰς τὴν Ἑλλάδα, παρεσκευασμένης αὐτῷ διὰ τῶν εὐτυχμάτων, καταφρονήσας. Πολλῶν δὲ καὶ μεγάλων εἰς τὴν ἐκείνου τιμὴν γραφομένων καὶ πραττομένων, οὐδενὸς ἤτιον ἢ τὸ ψηφίσασθαι τὸν τῶν Συρακουσίων δῆμον, ὡσάκισ συμπέσοι πόλεμος ἀπλοῖς πρὸς ἀλλοφύλους, Κορινθίῳ χρῆσθαι στρατηγῷ. Καλὴν δὲ καὶ τὸ περὶ τὰς ἐκκλησίας γινόμενον ὄψιν εἰς τιμὴν αὐτοῦ

παρεῖχε· τὰ γὰρ ἄλλα δι' αὐτῶν κρίνοντες, ἐπὶ τὰς μείζονας διασκέψεις ἐκείνον ἐκάλον. Ὁ δὲ κομιζόμενος δι' ἀγορᾶς ἐπὶ ζεύγους πρὸς τὸ θέατρον ἐπορεύετο· καὶ τῆς ἀπήνης, ὡσπερ ἐτύγχανε καθήμενος, εἰσαγομένης, ὁ μὲν δῆμος ἠσπάζετο, μᾶ φωνῇ προσαγορευῶν αὐτὸν, ὁ δ' ἀντασπασάμενος, καὶ χρόνον τινὰ δοὺς ταῖς εὐφημίαις καὶ τοῖς ἐπαίνοις, εἶτα διακούσας τὸ ζητούμενον, ἀπεφαίνετο γνώμην. Ἐπιχειροτονηθείσης δὲ ταύτης, οἱ μὲν ὑπηρεταὶ πάλιν ἀπήγον διὰ τοῦ θεάτρον τὸ ζεύγος, οἱ δὲ πολῖται, βοῇ καὶ κρότῳ προπέμψαντες ἐκείνον, ἤδη τὰ λοιπὰ τῶν δημοσίων καθ' αὐτοὺς ἐχορημάτιζον.

XXXIX. Ἐν τοιαύτῃ δὲ γηροτροφούμενος τιμῇ μετ' εὐνοίας, ὡσπερ πατὴρ κοινός, ἐκ μικρᾶς προφάσεως τῷ χρόνῳ συνθεραπείας ἐτελεύτησεν. Ἡμερῶν δὲ δοθεισῶν τοῖς μὲν Συρακουσίοις εἰς τὸ παρασκευάσαι τὰ περὶ τὴν ταφὴν, τοῖς δὲ περιούκοις καὶ ξένοις εἰς τὸ συνελθεῖν, τὰ τ' ἄλλα λαμπρᾶς χορηγίας ἔτυχε, καὶ τὸ λέχος οἱ ψήφῳ τῶν νεανίσκων προκριθέντες ἔφερον κεκοσμημένον διὰ τῶν Διονυσίων τυραννείων τότε κατεσκευασμένων. Προὔπεμπον δὲ πολλὰ μυριάδες ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν· ὧν ὅσους μὲν ἦν ἑορτῇ πρέπουσα, πάντων ἐστεφανωμένων καὶ καθαρὰς ἐσθῆτας φορούντων, φωναὶ δὲ καὶ δάκρυα συγκεκραμένα τῷ μακαρισμῷ τοῦ τεθνηκότος, οὐ τιμῆς ἀφοσίωσιν, οὐδὲ λειτουργίαν ἐκ προβουλεύματος, ἀλλὰ πόθον δίκαιον ἐπεδείκνυντο, καὶ χάριν ἀληθινῆς εὐνοίας. Τέλος δὲ τῆς κλίνης ἐπὶ τὴν πυρᾶν τεθείσης, Δημήτριος, ὃς ἦν μεγαλοφωνότατος τῶν τότε κηρῶν, γεγραμμένον ἀνεῖπε κήρυγμα τοιοῦτον· „Ὁ δῆμος τῶν Συρακουσίων, Τιμολέοντα Τιμοδήμον, Κορίνθιον τόνδε, θάπτει μὲν διακοσίων μῶν, ἐτίμησε δ' εἰς τὸν ἅπαντα

χρόνον ἀγῶσι μουσικοῖς, ἵππικοῖς, γυμνικοῖς· ὅτι τοὺς τυράννους καταλύσας, καὶ τοὺς βαρβάρους καταπολεμήσας, καὶ τὰς μεγίστας τῶν ἀναστάτων πόλεων οἰκίσας, ἀπέδωκε τοὺς νόμους τοῖς Σικελιώταις.“ Ἐποίησαντο δὲ τὴν ταφὴν τοῦ σώματος ἐν ἀγορᾷ, καὶ στοᾶς ὕστερον περιβαλόντες, καὶ παλαίστρας ἐνοικοδομήσαντες, γυμνάσιον τοῖς νέοις ἀνήκαν, καὶ Τιμολεόντειον προσηγόρευσαν. Αὐτοὶ δὲ χρώμενοι πολιτεία καὶ νόμοις, οὓς ἐκεῖνος κατέστησεν, ἐπὶ πολὺν χρόνον εὐδαιμονοῦντες διέτελεσαν.

ΑΙΜΙΛΙΟΣ ΠΑΥΛΟΣ.

Ἐμοὶ τῆς τῶν βίων ἀψασθαι μὲν γραφῆς συνέβη δι' ἑτέρους, ἐπιμένειν δὲ καὶ φιλοχωρεῖν ἤδη καὶ δι' ἑμαυτὸν, ὡσπερ ἐν ἐσόπτρῳ τῇ ἱστορίᾳ πειρώμενον ἀμωσγέπως κοσμεῖν καὶ ἀφομοιοῦν πρὸς τὰς ἐκείνων ἀρετὰς τὸν βίον. Οὐδενὶ γὰρ ἄλλῳ, ἢ συνδιαιτήσῃ καὶ συμβιώσει, τὸ γινόμενον ἔοικεν, ὅταν ὡσπερ ἐπιξενούμενον ἕκαστον αὐτῶν ἐν μέρει διὰ τῆς ἱστορίας ὑποδεχόμενοι καὶ περιλαμβανόντες, ἀναθεωρῶμεν, ὅσσοι ἔην, οἷός τε, τὰ κρυώτατα καὶ κάλλιστα πρὸς γνῶσιν ἀπὸ τῶν πράξεων λαμβάνοντες.

Φεῦ, φεῦ τί τούτου χάσμα μεῖζον ἂν λάβοις, καὶ πρὸς ἐπ' ἀνόρθωσιν ἡθῶν ἐνεργότερον; Δημόκριτος μὲν γὰρ εὐχεσθαί φησι δεῖν, ὅπως εὐλόγων εἰδώλων τυγχάνωμεν, καὶ τὰ σύμφυλα καὶ τὰ χρηστὰ μᾶλλον ἡμῖν ἐκ τοῦ περιέχοντος, ἢ τὰ φαῦλα καὶ τὰ σκαιὰ, συμφέρεται, λόγον οὐτ' ἀληθῆ, καὶ πρὸς ἀπεράντους ἐκφέροντα δεισιδαιμονίας, εἰς φιλοσοφίαν καταβάλλον. Ἡμεῖς δὲ τῇ περὶ τὴν ἱστορίαν διατριβῇ, καὶ τῆς γραφῆς τῇ συνηθείᾳ, παρασκευάζομεν ἑαυτοὺς τὰς τῶν ἀρίστων καὶ δοκιμωτάτων μνήμας ὑποδεχομένους ἀεὶ ταῖς ψυχαῖς, εἴ τι φαῦλον, ἢ κακότητες, ἢ ἀγεννές, αἱ τῶν συνόντων ἐξ ἀνάγκης ὁμιλίας προσβάλλουσιν, ἐκκρούειν καὶ διωθεῖσθαι, πρὸς τὰ κάλλιστα τῶν παραδειγμάτων ἴλεω καὶ

πραεΐαν ἀποστρέφοντες τὴν διάνοιαν. Ὡν ἐν τῷ παρόντι προκεχειρίσμεθά σοι τὸν Τιμολέοντος τοῦ Κορινθίου καὶ τὸν Αἰμιλίου Παύλου βίον, ἀνδρῶν οὐ μόνον ταῖς αἰρέσεσιν, ἀλλὰ καὶ ταῖς τύχαις ἀγαθαῖς ὁμοίως κεχημένων ἐπὶ τὰ πράγματα, καὶ διαμφισβήτησιν παρεξόντων, πότερον εὐποτμίᾳ μᾶλλον, ἢ φρονήσει, τὰ μέγιστα τῶν πεπραγμένων κατώρθωσαν.

II. Τὸν Αἰμιλίῳ οἶκον ἐν Ῥώμῃ τῶν εὐπατριδῶν γεγονίαι καὶ παλαιῶν, οἱ πλεῖστοι συγγραφεῖς ὁμολογοῦσιν. Ὅτι δ' ὁ πρῶτος αὐτῶν, καὶ τῷ γένει τὴν ἐπωνυμίαν ἀπολιπὼν, Μάμερκος ἦν, Πυθαγόρου παῖς τοῦ σοφοῦ, δι' αἰμυλίαν λόγου καὶ χάριν Αἰμίλιος προσαγορευθεὶς, εἰρήκασιν ἔνιοι τῶν Πυθαγόρα τὴν Νουμᾶ τοῦ βασιλέως παιδεύσιν ἀναθέντων. Οἱ μὲν οὖν πλεῖστοι τῶν εἰς δόξαν ἀπὸ τῆς οἰκίας ταύτης προελθόντων δι' ἀρετὴν, ἣν ἐξήλωσαν, εὐτύχησαν· Λευκίου δὲ Παύλου τὸ περὶ Κάννας ἀτύχημα τὴν τε φρόνησιν ἅμα καὶ τὴν ἀνδρείαν ἔδειξεν. Ὡς γὰρ οὐκ ἔπεισε τὸν συνάρχοντα, κωλύων μάχεσθαι, τοῦ μὲν ἀγῶνος ἅκων μετέσχευ αὐτῷ, τῆς δὲ φυγῆς οὐκ ἐκοινώνησεν, ἀλλὰ, τοῦ συνάφαντος τὸν κίνδυνον ἐγκαταλιπόντος, αὐτὸς ἐστῶς καὶ μαχόμενος τοῖς πολεμίοις ἐτελεύτησε. Τούτου θυγάτηρ μὲν Αἰμιλία Σκηπίῳ τῷ μεγάλῳ συνῴκησεν· υἱὸς δὲ Παῦλος Αἰμίλιος, περὶ οὗ τὰδε γράφεται, γεγονῶς ἐν ἡλικίᾳ κατὰ καιρὸν ἀνθούσιντα δόξαις καὶ ἀρεταῖς ἐπιφανεστάτων ἀνδρῶν καὶ μεγίστων, διέλαμψεν, οὐ ταῦτά τοῖς εὐδοκίμοῦσι τότε νέοις ἐπιτηδεύματα ζηλώσας, οὐδὲ τὴν αὐτὴν ὁδὸν ἀπ' ἀρχῆς πορευθεὶς. Ὅντε γὰρ λόγον ἤσκει περὶ δίκας, ἀσπασμούς τε καὶ δεξιώσεις καὶ φιλοφροσύνας, αἷς ὑποτρέχοντες οἱ πολλοὶ τὸν δῆμον ἐκτῶντο, θεραπευτικοὶ καὶ

σπουδαῖοι λεγόμενοι, παντάπασιν ἐξέλιπε, πρὸς οὐδέτερον ἀφυῶς ἔχων, ὡς δ' ἑκατέρου κρείττονα τὴν ἀπ' ἀνδρείας καὶ δικαιοσύνης καὶ πίστεως δόξαν αὐτῷ περιποιούμενος, οἷς εὐθύς διέφερε τῶν καθ' ἡλικίαν.

III. Πρώτην γοῦν τῶν ἐπιφανῶν ἀρχῶν ἀγορανομίαν μετελθὼν, προεκρίθη δέκα δυεῖν ἀνδρῶν συναπογραψαμένων, οὓς ὕστερον ἅπαντας ὑπατεύσαι λέγουσι. Γενόμενος δ' ἱερεὺς, τῶν Ἀνγούρων προσαγορευομένων, οὓς τῆς ἀπ' ὀρνίθων καὶ διοσημιῶν ἀποδεικνύουσι Ῥωμαῖοι μαντικῆς ἐπισκόπους καὶ φύλακας, οὕτω προσέυχε τοῖς πατρώοις ἔθεσι, καὶ κατενόησε τὴν τῶν παλαιῶν περὶ τὸ θεῖον εὐλάβειαν, ὥστε τιμὴν τίνα δοκοῦσαν εἶναι, καὶ ζηλουμένην ἄλλως ἔνεκα δόξης, τὴν ἱερωσύνην, τῶν ἀκροτάτων μίαν ἀποφῆναι τεχνῶν, καὶ μαρτυρησάι τοῖς φιλοσόφοις, ὅσοι τὴν εὐσέβειαν ὠρίσαντο θεραπείας θεῶν ἐπιστήμην εἶναι. Πάντα γὰρ ἐδράτο μετ' ἐμπειρίας ὑπ' αὐτοῦ καὶ σπουδῆς, σχολὴν τῶν ἄλλων ἄγοντος, ὅτε γίγνοιτο πρὸς τούτῳ, καὶ παραλείποντος οὐδέν, οὐδὲ καινοτομοῦντος, ἀλλὰ καὶ τοῖς συνιερούσιν ἀεὶ καὶ περὶ τῶν μικρῶν διαφορομένον, καὶ διδάσκοντος, ὡς εἰ τὸ θεῖον εὐκόλον τις ἡγεῖται καὶ ἀμεμφές εἶναι τῶν ἀμελειῶν, ἀλλὰ τῇ γε πόλει χαλεπὸν ἢ περὶ ταῦτα συγγνώμη καὶ παρόρασις. Οὐδεὶς γὰρ ἐξ ἀρχῆς εὐθύς μεγάλῳ παρανομήματι κινεῖ πολιτείαν, ἀλλὰ καὶ τὴν τῶν μειζόνων φρουρὰν καταλύουσιν οἱ προἰέμενοι τὴν ἐν τοῖς μικροῖς ἀκριβειαν. Ὅμοιον δὲ καὶ τῶν στρατιωτικῶν ἐθῶν τε καὶ πατριῶν ἐξεταστὴν καὶ φύλακα παρεῖχεν ἑαυτὸν, οὐ δημαγωγῶν ἐν τῷ στρατηγεῖν, οὐδ', ὥσπερ οἱ πλεῖστοι τότε, δευτέρας ἀρχὰς ταῖς πρώταις μνώμενος διὰ τοῦ χαρίζεσθαι, καὶ πρῶτος εἶναι τοῖς ἀρχομένοις, ἀλλ', ὥσπερ ἱερεὺς ἄλ-

λων ὀργίων δεινῶν, τῶν περὶ τὰς στρατείας ἐθῶν ἐξηγούμενος ἕκαστα, καὶ φοβερὸς ὢν τοῖς ἀπειθοῦσι καὶ παραβαίνουσιν, ὠρθοῦ τὴν πατρίδα, μικροῦ δεῖν πάροργον ἠγούμενος τὸ νικῆν τούς πολεμίους τοῦ παιδεύειν τοὺς πολίτας.

IV. Συστάντος δὲ τοῦ πρὸς Ἀντίοχον τὸν μέγαν πολέμου τοῖς Ῥωμαίοις, καὶ τῶν ἡγεμονικωτάτων ἀνδρῶν τετραμμένων πρὸς ἐκείνον, ἄλλος ἀπὸ τῆς ἐσπέρας ἀνέστη πόλεμος, ἐν Ἰβηρίᾳ κινημάτων μεγάλων γινομένων. Ἐπὶ τοῦτον ὁ Αἰμίλιος ἐξεπέμφθη στρατηγός, οὐχ ἔχων πελέκεις, ὅσους ἔχουσιν οἱ στρατηγούμενοι, ἀλλὰ προσλαβὼν εἰτέρους τοσοῦτους, ὥστε τῆς ἀρχῆς ὑπατικὸν γενέσθαι τὸ ἀξίωμα. Μάχη μὲν οὖν δις ἐκ παρατάξεως ἐνίκησε τοὺς βαρβάρους, περὶ τρισμυρίους ἀνελών. Καὶ δοκεῖ τὸ κατορθῶμα τῆς στρατηγίας περιφανῶς γενέσθαι, χωρίων εὐκνήα, καὶ ποταμοῦ τινος διαβάσει ὑαστιῶντην παρασχόντος αὐτοῦ πρὸς τὸ νίκημα τοῖς στρατιώταις. Πόλεις δὲ πεντήκοντα καὶ διακοσίας ἐχειρώσατο δεξαμένας αὐτὸν ἐκουσίως. Ἐν εἰρήνῃ δὲ καὶ πίστει συνηρμοσμένην ἀπολιπὼν τὴν ἐπαρχίαν, εἰς Ῥώμην ἐπανῆλθεν, οὐδὲ δραχμῇ μιᾷ γεγονῶς εὐπορώτερος ἀπὸ τῆς στρατείας. Ἦν δὲ καὶ περὶ τὰλλα χρηματιστῆς ἀργόμορος, εὐδάπανος δὲ καὶ ἀφειδῆς ἐκ τῶν ὑπαρχόντων. Οὐ πολλά δ' ἦν, ἀλλὰ καὶ φερνῆς ὀφειλομένης τῇ γυναικί, μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ, γλίσχρως ἐξήρκεσεν.

V. Ἐγῆμης δὲ Παπιρίας, ἀνδρὸς ὑπατικοῦ Μάσιωνος θυγατέρα, καὶ χρόνον συνοικήσας πολὺν, ἀφῆκε τὸν γάμον, καίπερ ἔξ αὐτῆς καλλιτεκνότητος γεγόμενος. Αὐτὴ γὰρ ἦν ἡ τὸν κλεινότατον αὐτῷ Σκηπίωνα τεκοῦσα καὶ Μάξιμον Φάβιον. Αἰτία δὲ γεγραμμένη τῆς διαστά-

στωσ οὐκ ἦλθεν εἰς ἡμᾶς, ἀλλ' ἔοικεν ἀληθῆς τις εἶναι λόγος περὶ γάμου λύσεως γενόμενος· ὡς ἀνὴρ Ῥωμαῖος ἀπεπέμπετο γυναῖκα· τῶν δὲ φίλων νουθετούντων αὐτὸν, „Οὐχὶ σώφρων; οὐκ εὐμορφος; οὐχὶ παιδοποιός;“ προτείνας τὸ ὑπόδημα (κάλτιον αὐτὸ Ῥωμαῖοι καλοῦσιν), εἶπεν· „Οὐκ εὐπρεπῆς οὗτος; οὐ νεουργῆς; ἀλλ' οὐκ ἂν εἰδεῖη τις ὑμῶν, καθ' ὃ τι θλίβεται μέρος οὐμὸς ποῦς.“

Τῷ γὰρ ὄντι μεγάλαί μὲν ἁμαρτίαι ἀναπεπταμέναί γυναικάσ ἀνδρῶν ἄλλασ οὐκ ἀπήλλαξαν· ταῖς δ', ἕκ τινος ἀηδίας καὶ δυσαρμοστίας ἡθῶν, μικρὰ καὶ πυκνὰ προσκρούματα, λανθάνοντα τοὺς ἄλλους, ἀπεργάζεται τὰς ἀνηκέστους ἐν ταῖς συμβιώσεσιν ἀλλοτριότησ. Οὕτω δ' οὖν Αἰμίλιος ἀπαλλαγείσ τῆσ Παπιρίας, ἑτέραν ἡγάγετο, καὶ δύο παῖδας ἄρρενας τεκούσης, τούτους μὲν ἐπὶ τῆσ οἰκίας εἶχε, τοὺς δὲ προτέρουσ εἰσπεποίησεν οἰκοῖσ τοῖσ μεγίστοῖσ καὶ γένεσι τοῖσ ἐπιφανεστάτοῖσ· τὸν μὲν πρεσβύτερον τῷ Μαξίμου Φαβίου τοῦ πεντάκις ὑπατεύσαντοσ, τὸν δὲ νεώτερον Ἀφρικανοῦ Σκηπίωνοσ υἱόσ, ἀνεπιὸν ὄντα, θέμενοσ, Σκηπίωνα προσηγόρευσεν.

Τῶν δὲ θυγατέρων τῶν Αἰμιλίου τὴν μὲν ὁ Κάτωνοσ υἱόσ ἔγημεν, τὴν δ' Αἴλιοσ Τουβέρων, ἀνὴρ ἄριστοσ, καὶ μεγαλοπρεπέστατα Ῥωμαίων πενία χρησάμενοσ. Ἦσαν γὰρ ἑκατάδεκα συγγενεῖσ, Αἴλιοι πάντεσ· οἰκίδιον δὲ πάνυ μικρὸν ἦν αὐτοῖσ, καὶ χωρίον ἐν ἧσκει πᾶσιν, μίαν ἐστίαν νέμουσι μετὰ παίδων πολλῶν καὶ γυναικῶν. Ἐν αἷσ καὶ ἡ Αἰμιλίου τοῦδε θυγάτηρ ἦν δισ ὑπατεύσαντοσ καὶ δισ θριαμβεύσαντοσ, οὐκ αἰσχυνομένη τὴν πενίαν τοῦ ἀνδρόσ, ἀλλὰ θαυμάζουσα τὴν ἀρετὴν, δι' ἧσ πένησ ἦν. Οἱ δὲ νῦν ἀδελφοὶ καὶ συγγενεῖσ, ἂν μὴ κλίμασι καὶ ποταμοῖσ καὶ διατειχίσμασιν ὀρίσωσι τὰ κοινὰ, καὶ πολλὴν εὐρυχω-

ρίαν ἐν μέσῳ λάβωσιν ἀπ' ἀλλήλων, οὐ παύονται διαφροόμενοι. Ταῦτα μὲν οὖν ἡ ἱστορία λογίζεσθαι καὶ παρεπισκοπεῖν δίδωσι τοῖς σώζεσθαι βουλομένοις.

VI. Ὁ δ' Αἰμίλιος ὑπάτος ἀποδείχθεις, ἐστράτευσεν ἐπὶ τοὺς παραλίους Λίγυας, οὓς ἔτι καὶ Λιγυστίους ὀνομάζουσι, μάχιμον καὶ θυμοειδὲς ἔθνος, ἐμπείρως δὲ πολεμῆν διδασκόμενον ὑπὸ Ῥωμαίων διὰ τὴν γειτνίασιν. Τὰ γὰρ ἔσχατα τῆς Ἰταλίας, καὶ καταλήγοντα πρὸς τὰς Ἀλπεις, αὐτῶν τε τῶν Ἀλπεων τὰ κλυζόμενα τῷ Τυρρῶνικῷ πελάγει, καὶ πρὸς τὴν Λιβύην ἀνταίροντα νέμονται, μεμιγμένοι Γαλάταις καὶ τοῖς παραλίοις Ἰβήρων. Τότε δὲ καὶ τῆς θαλάσσης ἀψάμενοι σκάφεσι πειρατικοῖς ἀφηροῦντο καὶ περιέκοπτον τὰς ἐμπορίας, ἄχρῃ στηλῶν Ἡρακλείων ἀναπλέοντες. Ἐπιόντος οὖν τοῦ Αἰμιλίου, τετρακισμύριοι γενόμενοι τὸ πλῆθος ὑπέστησαν· ὁ δὲ τοὺς σύμπαντας ὀκτακισχιλίους ἔχων, πενταπλασίους οὖσιν αὐτοῖς συνέβαλε, καὶ τρεψάμενος, καὶ κατακλείσας εἰς τὰ τεῖχη, διέδωκε λόγον φιλάνθρωπον καὶ συμβατικόν. Οὐ γὰρ ἦν βουλομένοις τοῖς Ῥωμαίοις παντάπασιν ἐκκόψαι τὸ Λιγύων ἔθνος, ὥσπερ ἔρκος, ἢ πρόβολον, ἐμποδῶν κείμενον τοῖς Γαλατικοῖς κινήμασιν ἐπαιωρομένοις αἰεὶ περὶ τὴν Ἰταλίαν. Πιστεύσαντες οὖν τῷ Αἰμιλίῳ, τὰς τε ναῦς καὶ τὰς πόλεις ἐνεχείρισαν. Ὁ δὲ, τὰς μὲν πόλεις οὐδὲν ἀδικήσας, ἢ μόνον τὰ τειχῆ περιβλῶν, ἀπέδωκε· τὰς δὲ ναῦς ἀπάσας ἀφείλετο, καὶ πλοῖον οὐδὲν αὐτοῖς τρισκάλμου μεῖζον ἀπέλιπε· τοὺς δ' ἠλωκότας ὑπ' αὐτῶν κατὰ γῆν, ἢ κατὰ θάλατταν ἀνεσώσατο, πολλοὺς ξένους καὶ Ῥωμαίους εὐρεθέντας. Ἐκείνη μὲν οὖν ἡ ὑπατεία τὰς εἰρημένας πράξεις ἐπιφανεῖς ἔσχεν. Ὑστεροῦ δὲ πολλάκις ποιήσας θανερὸν αὐτὸν αὐθις ὑπα-

τεῦσαι βουλόμενον, καὶ ποτε καὶ παραγγείλας, ὡς ἀπέ-
τυχε καὶ παρώφθη, τὸ λοιπὸν ἡσυχίαν εἶχε, τῶν ἱερῶν
ἐπιμελούμενος, καὶ τοὺς παῖδας ἀσκῶν τὴν μὲν ἐπιχώριον
παιδείαν καὶ πάτριον, ὡσπερ αὐτὸς ἤσκητο, τὴν δ' Ἑλ-
ληνικὴν φιλοτιμότερον. Οὐ γὰρ μόνον γραμματικοὶ, καὶ
σοφισταὶ, καὶ ῥήτορες, ἀλλὰ καὶ πλάσται, καὶ ζωγράφοι,
καὶ πῶλων καὶ σκυλάκων ἐπιστάται, καὶ διδάσκαλοι θή-
ρας, Ἕλληνας ἦσαν περὶ τοὺς νεανίσκους. Ὁ δὲ πατήρ,
εἰ μὴ τι δημόσιον ἐμποδῶν εἴη, παρῆν αἰεὶ μελετῶσι καὶ
γυμναζομένοις, φιλοτεκνότητος Ῥωμαίων γενόμενος.

VII. Τῶν δὲ δημοσίων πράξεων καιρὸς ἦν ἐκεῖνος
τότε, καθ' ὃν Περσεὶ τῷ Μακεδόνων βασιλεῖ πολемоῦν-
τες, ἐν αἰτίαις τοὺς στρατηγούς εἶχον, ὡς δὲ ἀπειρίαν καὶ
ἀτολμίαν αἰσχροῦς καὶ καταγελάστως τοῖς πράγμασι χρω-
μένους, καὶ πάσχοντας κακῶς μᾶλλον, ἢ ποιοῦντας. Ἄρ-
τι μὲν γὰρ Ἀντίοχον τὸν ἐπικληθέντα Μέγαν, εἰζαντα
τῆς ἄλλης Ἀσίας, ὑπὲρ τὸν Ταῦρον ἐκβαλόντες καὶ κατα-
κλείσαντες εἰς Συρίαν, ἐπὶ μυρίοις καὶ πεντακισχιλίοις τα-
λάντοις ἀγαπήσαντα τὰς διαλύσεις· ὀλίγω δὲ πρόσθεν
ἐν Θεσσαλίᾳ συντρήσαντες Φίλιππον, καὶ τοὺς Ἕλληνας
ἀπὸ Μακεδόνων ἐλευθερώσαντες· ὧς τε βασιλεὺς οὐδεὶς
παραβλητὸς εἰς τόλμαν, ἢ δύναμιν, Ἀντίβαν καταπολε-
μήσαντες· οὐκ ἀνεκτὸν ἤγοῦντο, Περσεὶ, καθάπερ ἀντι-
πάλῳ τῆς Ῥώμης, ἴσον φερόμενοι συμπεπλέχθαι, πολὺν
ἤδη χρόνον ἀπὸ τῶν λειψάνων τῆς πατρώας ἡττητῆς πολε-
μοῦντι πρὸς αὐτούς· ἀγνοοῦντες, ὅτι πολλῶ τὴν Μακε-
δόνων δύναμιν ἡττηθεὶς Φίλιππος ἐρόωμενεστέραν καὶ
μαχιμωτέραν ἐποίησε. Περὶ ὧν δέειμι βραχέως, ἄνωθεν
ἀρξάμενος.

VIII. Ἀντίγονος μέγιστον δυνηθεὶς τῶν Ἀλεξάνδρου

διαδόχων καὶ στρατηγῶν, κτησάμενος ἑαυτῷ καὶ γένει τὴν τοῦ βασιλέως προσηγορίαν, υἱὸν ἔσχε Δημήτριον, οὗ παῖς Ἀντίγονος ἦν, ὁ Γονατᾶς ἐπονομασθεῖς· τούτου δὲ Δημήτριος· ὃς αὐτὸς τε βασιλεύσας χρόνον οὐ πολὺν, υἱὸν τε παῖδα τὴν ἡλικίαν ἀπολιπὼν Φίλιππον, ἐτελεύτησε. Δείσαντες δὲ τὴν ἀναρχίαν οἱ πρῶτοι Μακεδόνων, Ἀντίγονον ἐπάγονται, τοῦ τεθνηκότος ἀνεψιὸν ὄντα, καὶ συνοικίσαντες αὐτῷ τὴν μητέρα τοῦ Φιλίππου, πρῶτον μὲν ἐπίτροπον καὶ στρατηγόν, εἶτα, πειρώμενοι μετρίου καὶ κοινωφελούς, βασιλεῖα προσηγόρευσαν. Ἐπεκλήθη δὲ Λάσων, ὡς ἐπαγγελτικὸς μὲν, οὐ τελεσιουργὸς δὲ τῶν ὑποσχέσεων. Μετὰ τοῦτον βασιλεύσας ὁ Φίλιππος, ἦνθησεν ἐν τοῖς μάλιστα τῶν βασιλείων, ἔτι μειράκιον ὢν, καὶ δόξαν ἔσχεν, ὡς ἀναστήσων Μακεδονίαν εἰς τὸ παλαιὸν ἀξίωμα, καὶ μόνος ἐπὶ πάντας ἤδη τὴν Ῥωμαίων δύναμιν αἰρομένην καθέξων. Ἡττηθεὶς δὲ μεγάλη μάχη περὶ Σκοτοῦσσαν ὑπὸ Τίτου Φλαμινίνου, τότε μὲν ἔπηξε, καὶ πάντα τὰ καθ' ἑαυτὸν ἐπέτρεψε Ῥωμαίοις, καὶ τυχῶν ἐπιτιμῆσεως μετρίως ἠγάπησεν. Ὑστερον δὲ βαρῆως φέρων, καὶ τὸ βασιλεύειν χάριτι Ῥωμαίων ἠγούμενος αἰχμαλώτου τρυφὴν ἀγαπῶντος εἶναι μᾶλλον, ἢ φρόνημα καὶ θυμὸν ἔχοντος ἀνδρός, ἐπέιχε τῷ πολέμῳ τὴν γνώμην, καὶ συνειάττετο λάθρα καὶ πανούργως. Τῶν γὰρ πόλεων τὰς ἐνοδίους καὶ παραθαλαττίους, ἀσθενεῖς γενομένας περιορῶν καὶ ὑπερήμους, ὡς καταφρονεῖσθαι, πολλὴν ἀνω συνήγε δύναμιν, καὶ τὰ μεσόγεια χωρία καὶ φρούρια καὶ πόλεις ὀπλων καὶ χρημάτων πολλῶν καὶ σωματίων ἀκμαζόντων ἐμπεπληκώς, ἐσωμάσκει τὸν πόλεμον, καὶ συνεῖχεν ὡσπερ ἐγκεκρυμμένον ἀδήλως. Ὀπλων μὲν γὰρ ἀργούντων ἀπέκειντο τρεῖς μυριάδες· ὀκτακόσιαι δὲ

σίτου μεδίμων ἦσαν ἐγκατακοδομημένου τοῖς τείχεσι· χρημάτων δὲ πλῆθος, ὅσον ἤρκει μισθοφόρους ἔτη δέκα μυρίους τρέφειν προπολεμοῦντας τῆς χώρας. Ἄλλ' ἐκεῖνος μὲν οὐκ ἔφθη ταῦτα κινήσαι καὶ προαγαγεῖν εἰς ἔργον, ὑπὸ λήπης καὶ δυσθυμίας προέμενος τὸν βίον. Ἐγνώ γὰρ ἀδίκως τὸν ἕτερον τῶν υἱῶν, Δημήτριον, ἐκ διαβολῆς τοῦ χειρόνος ἀνηρηκώς. Ὁ δ' ὑπολειπόμενος υἱὸς αὐτοῦ, Περσεύς, ἅμα τῇ βασιλείᾳ διεδέξατο τὴν πρὸς Ῥωμαίους ἔχθραν, οὐκ ὢν ἐχέγγυος ἐνεγκεῖν διὰ μικρότητα καὶ μοχθηρίαν ἡθους, ἐν ᾗ παθῶν τε παντοδαπῶν καὶ νοσημάτων ἐνότων, ἐπρώτευσεν ἢ φιλαργυρία. Λέγεται δὲ μηδὲ γνήσιος φῦναι, λαβεῖν δ' αὐτὸν ἢ συνοικοῦσα τῷ Φιλίππῳ νεογνὸν, ἀκαστρίας τινὸς Ἀργολικῆς, Γναθαινίας τούνομα, τεκούσης, καὶ λαθεῖν ὑποβαλομένη. Δι' ὃ καὶ μάλιστα δοκεῖ τὸν Δημήτριον φοβηθεῖς ἀποκτεῖναι, μὴ γνήσιον ἔχων ὁ οἶκος διάδοχον ἀποκαλύψῃ τὴν ἐκείνου νοθεΐαν.

IX. Οὐ μὴν ἀλλὰ, καίπερ ὢν ἀγεννῆς καὶ ταπεινός, ὑπὸ θύμης τῶν πραγμάτων ἀναφερόμενος πρὸς τὸν πόλεμον ἔστη, καὶ διηρέισατο πολὺν χρόνον, ἡγεμόνας τε Ῥωμαίων ὑπατικούς καὶ στρατεύματα καὶ στόλους μεγάλους ἀποτριψάμενος, ἐνίων δὲ καὶ κρατήσας. Πόπλιόν τε γὰρ Δικίννιον, ἐμβαλόντα πρῶτον εἰς Μακεδονίαν, τρεψάμενος ἵππομαχίᾳ, δισχιλίους πεντακοσίους ἀνδράς ἀγαθούς ἀπέκτεινε, καὶ ζῶντας ἄλλους ἑξακοσίους ἔλαβε. Τοῦ δὲ ναυστιάθμου περὶ Ὠρεὸν ὄρμουντος, ἀπροσδόκητον ἐπίπλων θέμενος, εἴκοσι μὲν αὐτοφόρους ὀκτάδας ἐχειρώσατο, τὰς δ' ἄλλας σίτου γεμούσας κατέδυσεν· ἐκράτησε δὲ καὶ πεντηρικὰ τέσσαρα. Καὶ μάχην ἐπολέμησε τὸ δεύτερον, ἐν ᾗ τὸν ὑπατικὸν Ὀστίλιον ἀπε-

κρούσατο, καταβιαζόμενον κατὰ τὰς Ἐλιμίαις· λάθρα δὲ διὰ Θεσσαλίας ἐμβαλόντα προκαλούμενος εἰς μάχην, ἐφόβησε. Πάρεργον δὲ τοῦ πολέμου στρατείαν ἐπὶ Δαρδανεῖς θύμενος, ὡς δὴ τοὺς Ῥωμαίους ὑπερορῶν καὶ σχολάζων, μυρίους τῶν βαρβάρων κατέκοψε, καὶ λείαν ἤλασατο πολλήν. Ὑπεκίνει δὲ καὶ Γαλάτας τοὺς περὶ τὸν Ἰστρον ὄκημένους, οἱ Βαστάρναι καλοῦνται, στρατὸν ἱππότην καὶ μάχιμον· Ἰλλυριοὺς τε διὰ Γενθίου τοῦ βασιλέως παρεκάλει συναφάσασθαι τοῦ πολέμου. Καὶ λόγος κατέσχευε, ὡς τῶν βαρβάρων μισθῶ πεπνισμένων ὑπὲρ αὐτοῦ, διὰ τῆς κάτω Γαλατίας παρὰ τὸν Ἀδρίαν ἐμβαλεῖν εἰς τὴν Ἰταλίαν.

X. Ταῦτα τοῖς Ῥωμαίοις πυνθανομένοις ἐδόκει, τὰς τῶν στρατηγιῶν χάριτας καὶ παραγγελίας ἐάσαντας, αὐτοὺς καλεῖν ἐπὶ τὴν ἡγεμονίαν ἄνδρα νοῦν ἔχοντα, καὶ πράγμασι χρῆσθαι μεγάλοις ἐπιστάμενον. Οὗτος ἦν Παῦλος Αἰμίλιος, ἡλικίας μὲν ἤδη πρόσω, καὶ περὶ ἐξήκοντα γεγονῶς ἔτη, ῥώμῃ δὲ σώματος ἀκμάζων, πεφραγμένος δὲ κηδεσταῖς καὶ παισὶ νεανίαις, καὶ φίλων πλήθει καὶ συγγενῶν μέγα δυναμένων, οἱ πάντες αὐτὸν ὑπακοῦσαι καλοῦντι τῷ δήμῳ πρὸς τὴν ὑπατείαν ἔπειθον. Ὁ δὲ κατ' ἀρχὰς μὲν ἐθρύπτετο πρὸς τοὺς πολλοὺς, καὶ διεκλίνε τὴν σπονδήν, ὡς μὴ δεόμενος τοῦ ἄρχεῖν· φοιτῶντων δὲ κατ' ἡμέραν ἐπὶ θύρας, καὶ προκαλουμένων αὐτὸν εἰς ἀγορὰν, καὶ καταβούωντων, ἐπίσθη· καὶ φανεῖς εὐθύς ἐν τοῖς μετιούσι τὴν ὑπατείαν, ἔδοξεν οὐκ ἀρχὴν ληφόμενος, ἀλλὰ νύκην καὶ κράτος πολέμου κομίζων, καὶ διδοὺς τοῖς πολίταις, καταβαίνειν εἰς τὸ πεδῖον· μετὰ τοσαύτης ἐλπίδος καὶ προθυμίας ἐδέξαντο πάντες αὐτὸν, καὶ κατέστησαν ὑπαίον τὸ δεύτερον, οὐκ ἐάσαντες κληροῦ

γενέσθαι, καθάπερ εἶώθει περὶ τῶν ἐπαρχιῶν, ἀλλ' εὐ-
 θὺς ἐκείνῳ ψηφισάμενοι τοῦ Μακεδονικοῦ πολέμου τὴν
 ἡγεμονίαν. Λέγεται δ' αὐτὸν, ὡς ἀνηγορεύθη κατὰ
 τοῦ Περσέως στρατηγὸς ὑπὸ τοῦ δήμου παντός, οἵκαδ' ε
 προπεμφθέντα λαμπρῶς, εὐρεῖν τὸ θυγάτριον τὴν Τερ-
 τίαν δεδακρυμένην, ἔτι παιδίον οὔσαν· ἀσπαζόμενον οὖν
 αὐτὴν, ἐρωτῶν, ἐφ' ὅτῳ λελύπηται· τὴν δὲ, περιβαλοῦσαν
 καὶ καταφιλοῦσαν· οὐ γὰρ οἶσθα, εἶπεῖν, ὦ πάτερ, ὅτι
 ἡμῖν ὁ Περσεὺς τέθνηκεν· λέγουσαν κνίδιον σύντροφον,
 οὕτω προσαγορευόμενον· καὶ τὸν Αἰμίλιον· Ἀγαθῇ τύχῃ,
 φάναι, ὦ θυγάτερ, καὶ δέχομαι τὸν οἰωνόν. Ταῦτα μὲν
 οὖν Κικέρων ὁ ῥήτωρ ἐν τοῖς περὶ μαντικῆς ἱστορήκεν.

XI. Εἰωθότων δὲ τῶν ὑπατεῖαν λαβόντων οἷον ἀν-
 θεομολογεῖσθαι τινὰ χάριν, καὶ προσαγορεύειν φιλοφρό-
 νως τὸν δῆμον ἀπὸ τοῦ βήματος, Αἰμίλιος εἰς ἐκκλησίαν
 συναγαγὼν τοὺς πολίτας, τὴν μὲν προτιέραν ὑπατεῖαν
 μειελθεῖν ἔφη αὐτὸς ἀρχῆς δεόμενος, τὴν δὲ δευτέραν,
 ἐκείνων στρατηγοῦ δεομένων· δι' ὃ μηδεμίαν αὐτοῖς χάριν
 ἔχειν· ἀλλ', εἰ νομίζουσι δι' ἐτέρου βέλτιον ἔξαι τὰ κατὰ
 τὸν πόλεμον, ἐξίστασθαι τῆς ἡγεμονίας· εἰ δὲ πιστεύου-
 σιν αὐτῷ, μὴ παραστρατηγεῖν, μηδὲ λογοποιεῖν, ἀλλ'
 ὑπουργεῖν σιωπῇ τὰ δεόντα πρὸς τὸν πόλεμον, ὡς, εἰάν
 ἄρχοντας ἄρχαι ζητῶσιν, ἔτι μᾶλλον, ἢ νῦν, καταγελά-
 στους ἐν ταῖς στρατείαις ἔσομένους. Ἀπὸ τούτων τῶν
 λόγων πολλὴν μὲν αἰδῶ πρὸς αὐτὸν ἐνεποίησε τοῖς πολί-
 ταις, μεγάλην δὲ προσδοκίαν τοῦ μέλλοντος, ἠδομένων
 ἀπάντων, ὅτι τοὺς κολακεύοντας παρελθόντες, εἴλοντο
 παρῴησιαν ἔχοντα καὶ φρόνημα στρατηγόν. Οὕτως ἐπὶ
 τῷ κρατεῖν καὶ μέγιστος εἶναι τῶν ἄλλων ἀρετῆς καὶ τοῦ
 καλοῦ δούλος ἦν ὁ Ῥωμαίων δῆμος.

XII. Αἰμίλιον δὲ Παῦλον, ὡς ἐξώρμησεν ἐπὶ τὴν στρατείαν, πλοῦ μὲν εὐτυχίᾳ καὶ ῥηστώνῃ χρήσασθαι τορείας κατὰ δαίμονα τίθημι, σὺν τάχει καὶ μετ' ἀσφαλείας εἰς τὸ στρατόπεδον κομισθέντα. Τοῦ δὲ πολέμου καὶ τῆς στρατηγίας αὐτοῦ, τὸ μὲν τόλμης ὀξύτητι, τὸ δὲ βουλευμασι χρηστοῖς, τὸ δὲ φίλων ἐκθύμοις ὑπηρεσίαις, τὸ δὲ τῷ παρὰ τὰ δεινὰ θαρσύνειν καὶ χρῆσθαι λογισμοῖς ἀραρόσιν, ὁρῶν διαπεπραγμένον, οὐκ ἔχω τῇ λεγομένῃ τοῦ ἀνδρὸς εὐτυχίᾳ λαμπρὸν ἀποδοῦναι καὶ διάσημον ἔργον, οἷον ἑτέρων στρατηγῶν· εἰ μὴ τις ἄρα τὴν Περσείως φιλαργυρίαν Αἰμιλίῳ τέχνην ἀγαθὴν περὶ τὰ πράγματα γενέσθαι φησιν, ἣ λαμπρὰ καὶ μεγάλα πρὸς τὸν πόλεμον ἄρθέντα ταῖς ἐλπίσι τὰ Μακεδόνων ἀνέτρεψε καὶ κατέβαλε, πρὸς ἀργύριον ἀποδειλιάσαντος. Ἦκον μὲν γὰρ αὐτῷ δεηθέντι Βαστάσθαι, μύριοι μὲν ἵππεῖς, μύριοι δὲ παραβάται, μισθοφόροι πάντες, ἄνδρες οὐ γεωργεῖν εἰδότες, οὐ πλεῖν, οὐκ ἀπὸ ποιμνίων ζῆν νέμοντες, ἀλλ' ἐν ἔργον καὶ μίαν τέχνην μελετῶντες, αἰεὶ μάχασθαι καὶ κρατεῖν τῶν ἀντιτατιομένων. Ὡς δὲ περὶ τὴν Μαιδικὴν καταστρατοπεδεύσαντες ἐπεμίγνυντο τοῖς παρὰ τοῦ βασιλείως, ἄνδρες ὑψηλοὶ μὲν τὰ σώματα, θαυμαστοὶ δὲ τὰς μελέτας, μεγάλανοι δὲ καὶ λαμπροὶ ταῖς κατὰ τῶν πολεμίων ἀπειλαῖς, θάρσος παρέστησαν τοῖς Μακεδόσι καὶ δόξαν, ὡς τῶν Ῥωμαίων οὐκ ὑπομενούστων, ἀλλ' ἐκπλαγισομένων τὴν ὄψιν αὐτὴν καὶ τὴν κίνησιν, ἔκφυλον οὖσαν καὶ δυσπρόσοπτον. Οὕτω διαθεῖς τοὺς ἀνθρώπους ὁ Περσεύς, καὶ τοιούτων ἐμπλήσας ἐλπίδων, αἰτούμενος καθ' ἕκαστον ἡγεμόνα χιλίους, πρὸς τὸ γιγνόμενον τοῦ χουσίου πληθὸς ἰλγυγιάσας καὶ περαφρονήσας, ὑπὸ μικρολογίας ἀπειπάτο καὶ προήκατο τὴν συμμαχίαν, ὥσπερ οἰκονο-

μῶν, οὐ πολεμῶν Ῥωμαίοις, καὶ λογισμὸν ἀποδώσω ἀκριβῆ τῆς εἰς τὸν πόλεμον δαπάνης οἷς ἐπολέμει· καίτοι διδασκάλους εἶχεν ἐκείνους, οἷς ἄνευ τῆς ἄλλης παρασκευῆς στρατιωτῶν δέκα μυριάδες ἦσαν ἠθροισμένοι καὶ παρεστῶσαι ταῖς χρεῖαις. Ὁ δὲ πρὸς δύναμιν ἀνταίρων τηλικαύτην καὶ πόλεμον, οὗ τοσοῦτον ἦν τὸ παρατρεφόμενον, διεμέτρει καὶ παρεσημαίνετο τὸ χρυσίον, ἄψασθαι δεδιώς, ὡσπερ ἄλλοτριόν. Καὶ ταῦτ' ἔπραττεν οὐ Λυδῶν τις, οὐδὲ Φοινίκων γεγονώς, ἀλλὰ τῆς Ἀλεξάνδρου καὶ Φιλίππου κατὰ συγγένειαν ἀρετῆς μεταποιούμενος, οἱ τῶ τὰ πράγματα τῶν χρημάτων ὠνήτῃ, μὴ τὰ χρήματα τῶν πραγμάτων ἠγεῖσθαι, πάντων ἐκράτησαν. Ἐξῆρθέη γοῦν, ὅτι τὰς πόλεις αἰρεῖ τῶν Ἑλλήνων οὐ Φίλιππος, ἀλλὰ τὸ Φιλίππου χρυσίον. Ἀλέξανδρος δὲ τῆς ἐπ' Ἰνδοὺς στρατείας ἀπίόμενος, καὶ βαρὺν ὄρων καὶ δύσογκον ἤδη τὸν Περσικὸν ἐφελκομένους πλοῦτον τοὺς Μακεδόνας, πρῶτας ὑπέπερθε τὰς βασιλικὰς ἀμάξας, εἶτα τοὺς ἄλλους ἔπεισε ταῦτ' οὕτως ποιήσαντας ἐλαφροὺς ἀναζεύξαι πρὸς τὸν πόλεμον, ὡσπερ λελυμένους. Περσεὺς δὲ τὸν χρυσὸν αὐτὸς αὐτοῦ τέκνων καὶ βασιλείας καταχεάμενος, οὐκ ἠθέλησε δι' ὀλίγων σωθῆναι χρημάτων, ἀλλὰ μετὰ πολλῶν κομισθεὶς ὁ πλοῦσιος αἰχμάλωτος, ἐπιδείξασθαι Ῥωμαίοις, ὅσα φεισάμενος ἐτήρησεν αὐτοῖς.

XIII. Οὐ γὰρ μόνον ἀπέπεμψε τοὺς Γαλάτας ψευδόμενος, ἀλλὰ καὶ Γένθιον ἐπάρας τὸν Ἰλλυριὸν ἐπὶ τριακοσίοις ταλάντοις συνεφάψασθαι τοῦ πολέμου, τὰ μὲν χρήματα τοῖς παρ' αὐτοῦ πεμφθεῖσι προῦθηκεν ἠριθμημένα, καὶ κατασημῆρασθαι παρέσχεν· ὡς δὲ πεισθεὶς ἔχειν ἃ ἤτησεν ὁ Γένθιος ἔργον ἀσεβὲς καὶ δεινὸν ἔδρασε

(πρέσβεις γὰρ ἐλθόντας Ῥωμαίων πρὸς αὐτὸν συνέλαβε καὶ κατέδησεν), ἡγούμενος ὁ Περσεὺς οὐδὲν ἔτι δεῖσθαι τῶν χρημάτων τὴν ἐκπολέμωσιν, ἅλυστα τοῦ Γενθίου προδεδωκότος ἔχθρας ἐπέχυρα, καὶ διὰ τηλικαύτης ἀδικίας ἐμβεβληκότος ἐαυτὸν εἰς τὸν πόλεμον, ἀπεστέρησε τὸν κακοδαίμονα τῶν τριακοσίων ταλάντων, καὶ περιεΐδεν ὀλίγῳ χρόνῳ μετὰ τέκνων καὶ γυναικὸς ὡς ἀπὸ νοστιῆς ἀρθέντα τῆς βασιλείας ὑπὸ Λευκίου Ἀνικίου, στρατηγοῦ πεμφθέντος ἐπ' αὐτὸν μετὰ δυνάμειος. Ἐπὶ τοιοῦτον ἀντίπαλον ἐλθὼν ὁ Αἰμίλιος, αὐτοῦ μὲν κατεφρόνει, τὴν δ' ὑπ' αὐτῷ παρασκευὴν καὶ δῖναμιν ἐθαύμαζεν. Ἦσαν γὰρ ἱππεῖς μὲν τετρακισχίλιοι, πεζοὶ δ' εἰς φάλαγγα τετρακισμυρίων οὐ πολλοῖς ἀποδέοντες. Ἰδρυμένος δὲ πρὸ τῆς θαλάττης, παρὰ τὴν Ὀλυμπικὴν ὑπώρειαν ἐπὶ χωρίων οὐδαμόθεν προσαγωγὴν ἔχόντων, καὶ πάντοθεν ὑπ' αὐτοῦ διαπεφραγμένων ἐρύμασι καὶ προτειχίσμασι ξυλίνοις, πολλὴν ἀδειαν ἤγεν, ἀποτρέψειν χρόνῳ καὶ χρημάτων δαπάνῃ τὸν Αἰμίλιον ἡγούμενος. Ὁ δὲ τῇ γνώμῃ μὲν ἦν ἐνεργὸς, ἐπὶ πᾶν βούλευμα καὶ πᾶσαν τρεπόμενος πείραν· ὑπ' ἀδείας δὲ τῆς πρόσθεν τὸν στρατὸν ὄρων δυσανασχετοῦντα, καὶ λόγῳ πολλὰ διαστρατηγοῦντα τῶν ἀπράκτων, ἐπετίμησεν αὐτοῖς, καὶ παρήγγειλε μηδὲν πολυπραγμονεῖν, μηδὲ φροντίζειν, ἀλλ' ἢ τὸ σῶμα τὸ ἐαυτοῦ καὶ τὴν πανοπλίαν ἕκαστον, ὅπως ἐνεργὸν παρέξει, καὶ χρήσεται Ῥωμαϊκῶς τῇ μαχαίρᾳ, τὸν καιρὸν παραδόντος τοῦ στρατηγοῦ. Τὰς δὲ νυκτερινὰς ἐκέλευσε φυλακὰς ἄνευ λόγῃς φυλάττειν, ὡς μᾶλλον προσέξοντας καὶ διαμυχομένους πρὸς τὸν ὕπνον, ἢ ἀμύνασθαι τοὺς πολέμιους μὴ δύνανται προσιόντας.

XIV. Ἐνοχλουμένων δὲ τῶν ἀνθρώπων μάλιστα περὶ

τὴν τοῦ ποτοῦ χροίαν (καὶ γὰρ ὀλίγον καὶ πονηρὸν ἐπίδουε, καὶ συνελείβετο παρ' αὐτὴν τὴν θάλατταν), ὄρων ὁ Αἰμίλιος μέγα καὶ κατηρεφές δένδρεσιν ὄρος τὸν Ὀλυμπον ἐπικείμενον, καὶ τεκμαιρόμενος τῇ χλωρότητι τῆς ὕλης, ναμάτων ἔχειν ἀρχάς διὰ βάθους ὑποφερομένων, ἀναπνοάς αὐτοῖς καὶ φρέατα πολλὰ παρὰ τὴν ὑπώρειαν ὤροντι. Τὰ δ' εὐθύς ἐπίμπλατο ρευμάτων καθαρῶν, ἐπισυνδιδόντων ὀλκῇ καὶ φορᾷ τοῦ θλιβομένου πρὸς τὸ κενούμενον. Καίτοι τινές οὐ φασιν ὑδάτων ἐτοιμῶν κερκρυμένων πηγὰς ἐναποκεῖσθαι τοῖς τόποις, ἐξ ὧν ῥέουσιν, οὐδ' ἀποκάλυψιν, οὐδὲ ῥῆξιν εἶναι τὴν ἐκβολὴν αὐτῶν, ἀλλὰ γένεσιν καὶ σύστασιν, ἐνταῦθα τῆς ὕλης ἐξυγραινομένης· ἐξυγραινέσθαι δὲ πυκνότητι καὶ ψυχρότητι τὴν νοτεράν ἀναθυμίασιν, ὅταν ἐν βάθει καταθλιβεῖσα ρευστικὴ γένηται. Καθάπερ γὰρ οἱ μαστοὶ τῶν γυναικῶν οὐχ ὡσπερ ἀγγεῖα πλήρεις εἰσὶν ἐπιρρέοντος ἐτοιμοῦ γάλακτος, ἀλλὰ μεταβάλλοντες τὴν τροφήν ἐν αὐτοῖς, ἐργάζονται γάλα, καὶ διηθοῦσιν· οὕτως οἱ περιψυκτοὶ καὶ πιδაკώδεις τόποι τῆς γῆς ὑδωρ μὲν οὐκ ἔχουσι καλυπτόμενον, οὐδὲ κόλπους ῥεύματα καὶ βάθη ποταμῶν τοσούτων ἐξ ἐτοιμῆς καὶ ὑποκειμένης ἀφιέντας ἀρχῆς, τὸ δὲ πνεῦμα καὶ τὸν αἶρα, τῷ πιέζειν καὶ καταπυκνοῦν, ἀποθλίβοντες εἰς ὑδωρ ἱρέπουσι. Τὰ γοῦν ὀρυτιόμενα τῶν χωρίων μᾶλλον ἀναπιδύει καὶ διανάει πρὸς τὴν τοιαύτην ψηλάφησιν, ὡσπερ οἱ μαστοὶ τῶν γυναικῶν πρὸς τὸν θηλασμόν, ἀνυγραινόντα καὶ μαλάττοντα τὴν ἀναθυμίασιν· ὅσα δ' ἀργὰ τῆς γῆς συμπέφρακται, τυφλὰ πρὸς γένεσιν ὑδάτων ἐστὶν, οὐκ ἔχοντα τὴν ἐργαζομένην τὸ ὑγρὸν κίνησιν. Οἱ δὲ ταῦτα λέγοντες ἐπιχειρεῖν δεδάκασιν τοῖς ἀπορητικοῖς, ὡς οὐδὲ τὸ αἷμα τοῖς ζώοις ἔνεστιν,

ἀλλὰ γεννᾶται πρὸς τὰ τραύματα, πνεύματός τινος, ἢ σαρκῶν μεταβολῇ ὅσιν ἀπεργασαμένη καὶ σύντηξιν. Ἐλέγχονται δὲ τοῖς πρὸς τοὺς ὑπονόμους καὶ τὰς μεταλλείας ἀπαντῶσιν εἰς βράθη ποταμοῖς, οὐ κατ' ὀλίγον συλλεγομένοις, ὥσπερ εἰκός ἐστιν, εἰ γένεσιν ἐκ τοῦ παραχρῆμα, κινουμένης τῆς γῆς, λαμβάνουσιν, ἀλλ' ἀθρόοις ἀναγεομένοις. Ὁρῶν δὲ, καὶ πέτρας πληγῇ ῥαγεΐσης, ἐξεπήδησε ῥεῖμα λάβρον ὕδατος, εἴτ' ἐπέλιπε. Ταῦτα μὲν περὶ τούτων.

XV. Ὁ δ' Αἰμίλιος ἡμέρας μὲν τινὰς ἡρέμει, καὶ φασί, μήποτε, τηλικούτων στρατοπέδων ἐγγὺς οὕτω συνελθόντων, ἤσυχίαν γενέσθαι τοσαύτην. Ἐπεὶ δὲ κινῶν ἅπαντα καὶ πειρώμενος, ἐπυνθάνετο μίαν εἰσβολὴν ἔτι μόνον ἄφρουρον ἀπολείπεσθαι, τὴν διὰ Πεϋθραιβίας παρὰ τὸ Πύθειον καὶ τὴν Πέτραν, τῷ μὴ φυλάτισθαι τὸν τόπον, ἐλπίσας μᾶλλον, ἢ, δι' ἣν οὐκ ἐφυλάττετο, δυσχωρίαν καὶ τραχύτητα δείσας, ἐβουλεύετο. Πρῶτος δὲ τῶν παρόντων ὁ Νασικᾶς ἐπικαλούμενος Σκηπίων, γαμβρὸς Ἀφρικανοῦ Σκηπίωνος, ὕστερον δὲ μέγιστον ἐν τῇ συγκλήτῳ δυνηθεὶς, ὑπεδέξατο τῆς κικλώσεως ἡγεμῶν γενέσθαι. Δεύτερος δὲ Φάβιος Μάξιμος, ὁ πρεσβύτατος τῶν Αἰμιλίου παιδῶν, ἔτι μειράκιον ὢν, ἀνέστη προθυμούμενος. Ἦσθεῖς οὖν ὁ Αἰμίλιος, δίδωσιν αὐτοῖς, οὐχ ὅσους Πολύβιος εἴρηκεν, ἀλλ' ὅσους αὐτὸς ὁ Νασικᾶς λαβεῖν φησι, γεγραμῶς περὶ τῶν πράξεων τούτων ἐπιστόλιον πρὸς τινα τῶν βασιλέων. Οἱ μὲν ἐκτὸς τάξεως Ἰταλικοὶ τρισχίλιοι τὸ πλῆθος ἦσαν, τὸ δ' ἐθώνυμον κέρως εἰς πεντακισχιλίους. Τούτοις προσλαβὼν ὁ Νασικᾶς ἵππεῖς ἑκατὸν εἴκοσι, καὶ τῶν παρ' Ἀρπάλῳ Θρακῶν καὶ Κρητῶν ἀναμεμιγμένων διακοσίους, ἐξώρησε τῇ

πρὸς Θάλασσαν ὁδοῦ, καὶ κατεστρατοπέδευσε παρὰ τὸ Ἡράκλειον, ὡς δὴ ταῖς ναυσὶ μέλλων ἐκπεριπλεῖν καὶ κυκλοῦσθαι τὸ στρατόπεδον τῶν πολεμίων. Ἐπεὶ δ' ἐδείπνησαν οἱ στρατιῶται, καὶ σκότος ἐγένετο, τοῖς ἡγεμόσι φράσας τὸ ἀληθές, ἤγε διὰ νυκτὸς τὴν ἐναντίαν ἀπὸ θαλάσσης· καὶ καταλύσας ἀνέπαινε τὴν στρατιάν ὑπὸ τὸ Πύθιον. Ἐνταῦθα τοῦ Ὀλύμπου τὸ ὕψος ἀνατείνει πλέον, ἢ δέκα σταδίου· σημαίνεται δὲ ἐπιγράμματι τοῦ μετρήσαντος, οὕτως·

Ὀλύμπου κορυφῆς ἔπι Πυθίου Ἀπόλλωνος
ἱερὸν, ὕψος ἔχει (πρὸς τὴν κάθετον δ' ἐμετρήθη)
πλήρη μὲν δεκάδα σταδίων μίαν, ἀτὰρ ἐπ' αὐτῇ
πλέθρον τετραπέδῳ λειπόμενον μεγέθει.

Εὐμήλου δὲ μιν υἱὸς ἐθήκατο μέτρα κελεύθου

Ξεναγόρης· σὺ δ', ἄναξ, χαῖρε, καὶ ἐσθλὰ δίδου.

Καίτοι λέγουσιν οἱ γεωμετρικοὶ, μήτε ὄρους ὕψος, μήτε βιάθος τῆς θαλάσσης ὑπερβάλλειν δέκα σταδίους. Ὁ μὲντοι Ξεναγόρας οὐ παρέργως, ἀλλὰ μεθόδῳ καὶ δι' ὀργάνων, εἰληφέναι δοκεῖ τὴν μέτρησιν.

XVI. Ὁ μὲν οὖν Νασικᾶς ἐνταῦθα διενυκτέρευσε. Τῷ δὲ Περσεῖ, τὸν Αἰμίλιον ἀτρεμοῦντα κατὰ χώραν ὄρωντι, καὶ μὴ λογιζομένῳ τὸ γινόμενον, ἀποδράς ἐκ τῆς ὁδοῦ Κρής αὐτόμολος, ἤκε μηνύων τὴν περίοδον τῶν Ῥωμαίων. Ὁ δὲ συνταραχθεὶς, τὸ μὲν στρατόπεδον οὐκ ἐκίνησε, μυρίους δὲ μισθοφόρους ξένους καὶ δισχιλίους Μακεδόνας Μίλωνι παραδούς ἐξαπέστειλε, παρακελευσάμενος ταχῆναι καὶ καταλαβεῖν τὰς ὑπερβολάς. Τούτοις ὁ μὲν Πολύβιός φησιν ἔτι κοιμωμένοις ἐπιπυσεῖν τοὺς Ῥωμαίους· ὁ δὲ Νασικᾶς ὄξυν ἀγῶνα περὶ τοῖς ἄκροις γενέσθαι καὶ κίνδυνον· αὐτὸς δὲ Θράκη μισθοφόρον εἰς χεῖ-

ρας συνδραμόντα, τῷ ξυστῶ διὰ τοῦ στήθους πατάξας, καταβαλεῖν· ἐκβιασθέντων δὲ τῶν πολεμίων, καὶ τοῦ Μιλωνος αἰσχιστα φείγοντος ἄνευ τῶν ὀπλων μονοχίτωνος, ἀσφαλῶς ἀκολουθεῖν, ἅμα καταβιβάζων εἰς τὴν χώραν τὸ στρατεύμα. Τούτων δὲ τῷ Περσεῖ προσπεσόντων, κατὰ τάχος ἀναξυξίας, ἦγεν ὀπίσω, περίφοβος γεγονώς, καὶ συγκεχυμένος ταῖς ἐλλπίσιν. Αὐτοῦ δ' ὅμως πρὸ τῆς Πύδνης ὑπομένοντα πειρᾶσθαι μάχης ἀναγκαῖον ἦν, ἢ τῷ στρατῶ σκεδασθέντι περὶ τὰς πόλεις δέχεσθαι τὸν πολέμιον, ἐπεὶπερ ἅπαξ ἐμβέβηκε τῇ χώρᾳ, δίχα πολλοῦ φόνου καὶ νεκρῶν ἐπιπεσεῖν μὴ δυνάμενον. Πλήθει μὲν οὖν ἀνδρῶν αὐτόθεν περιεῖναι, προθυμίαν δὲ πολλὴν ὑπάρξειν ἀμνησμένοις περὶ τέκνων καὶ γυναικῶν, ἐφορῶντος ἕκαστα τοῦ βασιλείως, καὶ προκινδυνεύοντος. Ἐκ τούτων ἐθάρσυνον οἱ φίλοι τὸν Περσεύ· καὶ βαλόμενος στρατόπεδον, συντετάκτετο πρὸς μάχην, καὶ τὰ χωρία κατεσκοπεῖτο, καὶ διήρει τὰς ἡγεμονίας, ὡς εὐθύς ἐξ ἐφόδου τοῖς Ῥωμαίοις ἀπαντήσων. Ὁ δὲ τόπος καὶ πεδίον ἦν τῇ φάλαγγι βάσεως ἐπιπέδον καὶ χωρίων ὀμαλῶν δεομένη, καὶ λόφοι συνεχεῖς, ἄλλος ἐξ ἄλλου, τοῖς γυμνητεύουσι καὶ ψιλοῖς ἀναφυγὰς καὶ περιδρομὰς ἔχοντες. Διὰ μέσου δὲ ποταμοὶ ῥέοντες Αἴσων καὶ Λεῦκος, οὐ μάλα βαθεῖς τότε (θήρους γὰρ ἦν ὥρα φθίνοντος), ἐδόκουν τινὰ δυσεργίαν ὅμως τοῖς Ῥωμαίοις παρεῖναι.

XVII. Ὁ δ' Αἰμίλιος, ὡς εἰς ταῦτόν συνέμιξε τῷ Νασικᾷ, κατέβαινε συντεταγμένος ἐπὶ τοὺς πολεμίους. Ὡς δ' εἶδε τὴν παράταξιν αὐτῶν, καὶ τὸ πλῆθος, θαυμάσας ἐπίστησε τὴν πορείαν, αὐτός τι πρὸς ἑαυτὸν συλλογιζόμενος. Οἱ δ' ἡγεμονικοὶ νηανίσκοι προθυμούμενοι μάχεσθαι, παρελάνθοντες ἰδέοντο μὴ μέλλειν, καὶ μάλι-

στα πάντων ὁ Νασικᾶς τῇ περὶ τὸν Ὀλυμπον εὐτυχίᾳ τεθαρόσῃκώς. Ὁ δ' Αἰμίλιος μειδιάσας· Εἴ γε τὴν σὴν, εἶπεν, ἡλικίαν εἶχον· αἱ δὲ πολλαὶ με νῖκαι, διδάσκουσαι τὰ τῶν ἠτιωμένων ἀμαρτήματα, κωλύουσιν ἐξ ὁδοῦ μάχην τίθεσθαι πρὸς φάλαγγα συντεταγμένην ἤδη καὶ συνεσιῶσαν. Ἐκ τούτου τὰ μὲν πρῶτα καὶ καταφανῆ πρὸς τοὺς πολεμίους ἐκέλευσεν, εἰς σπείρας καθιστάμενα, ποιεῖν σχῆμα παρατάξεως, τοὺς δ' ἀπ' οὐράς στραφέντας ἐν χώρᾳ χάρακα βαλέσθαι καὶ στρατοπεδεύειν. Οὕτω δὲ τῶν συνεχῶν τοῖς τελευταίοις καθ' ὑπαγωγὴν ἐξελιτομένων, ἔλαθε τὴν παράταξιν ἀναλύσας, καὶ καταστήσας ἀθορύβως εἰς τὸν χάρακα πάντας. Ἐπεὶ δὲ νύξ ἐγγόρει, καὶ μετὰ δεῖπνον ἐτράποντο πρὸς ὕπνον καὶ ἀνάπαισιν, αἰφνίδιον ἢ σελήνη πλήρης οὔσα καὶ μετέωρος ἐμελαίνετο· καὶ τοῦ φωτός ἀπολιπόντος αὐτὴν, χροᾶς ἀμείψασα παντοδαπὰς ἠφανίσθη. Τῶν δὲ Ῥωμαίων, ὡσπερ ἐστὶ νενομισμένον, χαλκοῦ τε πατάγοις ἀνακαλουμένων τὸ φῶς αὐτῆς, καὶ πυρὰ πολλὰ δαλοῖς καὶ διασὶν ἀνεχόντων πρὸς τὸν οὐρανὸν, οὐδὲν ὅμοιον ἔπραττον οἱ Μακεδόνες, ἀλλὰ φρίκη καὶ θάμβος τὸ στρατόπεδον κατεῖχε, καὶ λόγος ἡσυχῆ διὰ πολλῶν ἐχώρει, βασιλέως τὸ φάσμα σημαίνειν ἔκλειψιν. Ὁ δ' Αἰμίλιος οὐκ ἦν μὲν ἀνήκοος, οὐδ' ἀπειρος παντάπασι τῶν ἐκλειπτικῶν ἀνωμαλιῶν, αἱ τὴν σελήνην περιφερομένην εἰς τὸ σκίασμα τῆς γῆς ἐμβάλλουσι τεταγμέναις περιόδοις, καὶ ἀποκρύπτουσιν, ἄχρις οὗ παρελθούσα τὴν ἐπίσκοτον χώραν, πάλιν ἐπιλάμψη πρὸς τὸν ἥλιον· οὐ μὴν ἀλλὰ τῷ θεῷ πολὺ νέμων, καὶ φιλοθύτης ὢν καὶ μαντικός, ὡς εἶδε πρῶτον τὴν σελήνην ἀποκαθαιρομένην, ἔνδεκα μόσχους αὐτῇ κατέθυσεν. Ἄμα δ' ἡμέρᾳ τῷ Ἡρακλεῖ βουθυτῶν οὐκ ἔκαλ-

λιέροι μέχρις εἴκοσι· τῷ δὲ πρώτῳ καὶ εἴκοστῷ παρῆν τὰ σημεῖα, καὶ νίκην ἀμνημονέοις ἔφραζε. Εὐξάμενος οὖν κατὰ βοῶν ἑκατὸν καὶ ἀγῶνος ἱεροῦ τῷ θεῷ, προσέταξε διακοσμεῖν τοῖς ἡγεμόσι τὸν στρατὸν εἰς μάχην. Αὐτὸς δὲ τὴν ἀπόκλισιν καὶ περιφορὰν ἀναμένων τοῦ φωτός, ὅπως μὴ κατὰ προσώπου μαχομένοις αὐτοῖς ἔωθεν ὁ ἥλιος ἀντιλάμποι, παρῆγε τὸν χρόνον, ἐν τῇ σκηνῇ καθεζόμενος ἀναπεπταμένη πρὸς τὸ πεδῖον καὶ τὴν στρατοπεδειάν τῶν πολεμίων.

XVIII. Περὶ δὲ δείλην οἱ μὲν αὐτοῦ φασὶ τοῦ Αἰμιλίου τεχνάζοντος, ἐκ τῶν πολεμίων γενέσθαι τὴν ἐπιχείρησιν· ἀχάλινον ἵππον ἐξελάσαντος, ἐμβαλεῖν αὐτοῖς τοὺς Ῥωμαίους, καὶ τοῦτον ἀρχὴν μάχης διωκόμενον παρασχεῖν· οἱ δὲ, Ῥωμαϊκῶν ὑποζυγίων χορτάσματα παρακομιζόντων ἀπτεσθαι Θυράκας, ὧν Ἀλέξανδρος ἡγεῖτο· πρὸς δὲ τούτους ἐκδρομὴν ὀξεῖαν ἑπτακοσίων Λιγύων γενέσθαι· παραβηθησύντων δὲ πλειόνων ἑκατέροις, οὕτω συνάπτεσθαι τὴν μάχην ἀμφοτέρωθεν. Ὁ μὲν οὖν Αἰμίλιος, ὥσπερ κυβερνήτης, τῷ παρόντι σάλῳ καὶ κινήματι τῶν στρατοπέδων τεκμαιρόμενος τὸ μέγεθος τοῦ μέλλοντος ἀγῶνος, ἐκ τῆς σκηνῆς προήλθε, καὶ τὰ τάγματα τῶν ὀπλιτῶν ἐπιὼν παρεθάρρυνεν. Ὁ δὲ Νασικᾶς ἔξιππασάμενος πρὸς τοὺς ἀκροβολιζομένους, ὄρᾳ πάντας ὅσον σῆνω τοὺς πολεμίους ἐν χερσὶν ὄντας. Πρῶτοι δ' οἱ Θυράκες ἐχώρουν, ὧν μάλιστα φησὶν ἐκπλαγῆναι τὴν ὄψιν, ἄνδρες ὑψηλοὶ τὰ σώματα, λευκῇ καὶ περιλάμποντι θυρεῶν καὶ περικνημίδων ὀπλισμῷ, μέλανας ὑπενδεδυμένοι χιτῶνας, ὄρθας δὲ ῥομφαίας βαρυσιδήρους ἀπὸ τῶν δεξιῶν ὤμων ἐπισείοντες. Παρὰ δὲ τοὺς Θυράκας οἱ μισθοφόροι παρεμβάλλον, ὧν σκευαὶ τε παντοδαπαὶ, καὶ

μεμιγμένοι Παίονες ἦσαν· ἐπὶ δὲ τούτοις ἄγλημα τρίτον, οἱ λογάδες, αὐτῶν Μακεδόνων ἀρετῇ καὶ ἡλικίᾳ τὸ καθάρωτατον, ἀστράπτοντες ἐπιχρύσοις ὅπλοις καὶ νεουργοῖς φοινικίσιν. Οἷς καθισταμένοις εἰς τάξιν, αἱ τῶν χαλκασπίδων ἐπανατέλλουσαι φάλαγγες ἐκ τοῦ χάρακος, ἐνέπλησαν ἀγῆς σιδήρου καὶ λαμπηδόνος χαλκοῦ τὸ πεδίον, κραυγῆς δὲ καὶ θορύβου παρακλυεομένων τὴν ὄρεινῆν. Οὕτω δὲ θρασείως καὶ μετὰ τάχους ἐπῆσαν, ὥστε τοὺς πρώτους νεκροὺς ἀπὸ δυεῖν σταδίων τοῦ Ῥωμαϊκοῦ χάρακος καταπεσεῖν.

XIX. Γιγνομένης δὲ τῆς ἐφόδου, παρῆν ὁ Αἰμίλιος, καὶ κατελάμβανεν ἤδη τοὺς ἐν τοῖς ἀγῆμασι Μακεδόνας, ἄκρας τὰς σαρίσσας προσεθηρεϊκότας τοῖς θυρεοῖς τῶν Ῥωμαίων, καὶ μὴ προσιεμένους εἰς ἐφικτὸν αὐτῶν τὰς μαχαίρας. Ἐπεὶ δὲ καὶ τῶν ἄλλων Μακεδόνων τὰς τε πέλτας ἐξ ὧμου περισπασάντων, καὶ ταῖς σαρίσσαις ἀπ' ἐνὸς συνθήματος κλιθείσαις ὑποστάντων τοὺς θυρεαφόρους, εἶδε τὴν τε ῥώμην τοῦ συνασπισμοῦ καὶ τὴν τραχύτητα τῆς προβολῆς, ἔκπληξις αὐτὸν ἔσχε καὶ δέος, ὡς οὐδὲν ἰδόντα πώποτε θεάμα φοβερώτερον· καὶ πολλάκις ὕστερον ἐμέμνητο τοῦ πάθους ἐκείνου καὶ τῆς ὄψεως. Τότε δὲ πρὸς τοὺς μαχομένους ἐπιδεικνύμενος ἴλεω καὶ φαιδρὸν ἑαυτὸν, ἄνευ κράνου καὶ θώρακος ἵππῳ παρήλανυεν. Ὁ δὲ τῶν Μακεδόνων βασιλεὺς, ὡς φησι Πολύβιος, τῆς μάχης ἀρχὴν λαμβανούσης, ἀποδειλιάσας, εἰς πόλιν ἀφίππασατο, σκηπόμενος Ἡρακλεῖ θύειν, δειλὰ παρὰ δειλῶν ἱερὰ μὴ δεχομένῳ μηδ' εὐχὰς ἀθεμίτους ἐπιτελοῦντι. Θεμιτὸν γὰρ οὐκ ἔστιν, οὔτε τὸν μὴ βάλλοντα κατευστοχεῖν, οὔτε τὸν μὴ μένοντα κρατεῖν, οὐδ' ὅλως τὸν ἀπρακτὸν εὐπραγεῖν, οὔτε τὸν κικὸν εὐδαιμο-

ρεῖν. Ἀλλὰ ταῖς Αἰμιλίου παρῆν εὐχαῖς ὁ θεός· εὐχετο γὰρ κράτος πολέμου καὶ νίκην δόξου κρατῶν, καὶ μαχόμενος παρεκάλει σύμμαχον τὸν θεόν. Οὐ μὴν ἀλλὰ Ποσειδάωνίος τις, ἐν ἐκείνοις τοῖς χρόνοις καὶ ταῖς πράξεσι γεγονέναι λέγων, ἱστορίαν δὲ γεγραφώς περὶ Περσείως ἐν πλείοσι βιβλίοις, φησὶν, αὐτὸν, οὐχ ὑπὸ δειλίας, οὐδὲ τὴν θυσίαν ποιησάμενον αἰτίαν, ἀπελθεῖν, ἀλλὰ τῇ προτέρᾳ τῆς μάχης τυχεῖν λελακτισμένον ὑπ' ἵππου τὸ σκέλος· ἐν δὲ τῇ μάχῃ, καίπερ ἔχοντα δυσχρήστως, καὶ κωλυόμενον ὑπὸ τῶν φίλων, ἵππον αὐτῷ κλεῦσαι τῶν φορέων προσαγαγεῖν, καὶ περιβάντα συμμίζει τοῖς ἐπὶ τῆς φάλαγγος ἀθωράκιστον· φερομένων δὲ παντοδαπῶν ἑκατέρωθεν βελῶν, παλτὸν ἐμπεσεῖν ὀλοσίδηρον αὐτῷ, καὶ τῇ μὲν ἀκμῇ μὴ θιγεῖν, ἀλλὰ πλάγιον παρὰ τὴν ἀριστερὰν πλευρὰν παραδραμεῖν· ῥύμη δὲ τῆς παρόδου τὸν τε χιτῶνα διακόψαι, καὶ τὴν σάρκα φοινίξαι τυφλῷ μῶλωπι πολὺν χρόνον διαφυλάξαντι τὸν τύπον. Ταῦτα μὲν οὖν ὁ Ποσειδάωνιος ὑπὲρ τοῦ Περσείως ἀπολογεῖται.

XX. Τῶν δὲ Ῥωμαίων, ὡς ἀντέστησαν τῇ φάλαγγι, μὴ δυναμένων βιάζεσθαι, Σάλιος, ὁ τῶν Πελιγνῶν ἡγούμενος, ἀρπιάσας τὸ σημεῖον τῶν ὑπ' αὐτὸν, εἰς τοὺς πολεμίους ἔρριπεν. Τῶν δὲ Πελιγνῶν (οὐ γὰρ ἐστὶν Ἰταλοῖς θεμιτὸν, οὐδ' ὄσιον, ἐγκαταλιπεῖν σημεῖον) ἐπιδραμόντων πρὸς ἐκείνον τὸν τόπον, ἔργα δεινὰ καὶ πάθη παρ' ἀμφοτέρων ἀπήντα συμπεσόντων. Οἱ μὲν γὰρ ἐκκρούειν τε τοῖς ξίφεσι τὰς σαρίσσας ἐπειρῶντο, καὶ πιέζειν τοῖς θυρεοῖς, καὶ ταῖς χερσὶν αὐταῖς ἀντιλαμβανόμενοι πιραφίρειν· οἱ δὲ τὴν προβολὴν κρατυνάμενοι δι' ἀμφοτέρων, καὶ τοὺς προσπίπτοντας αὐτοῖς ὅπλοις διελαύνοντες, οὔτε θυρεοῦ στέγοντος, οὔτε θώρακος τὴν βίαν τῆς σαρίσ-

σης, ἀνερόριπτον ὑπὲρ κεφαλὴν τὰ σώματα τῶν Πελιγνῶν καὶ Μαρόβουκινῶν, καὶ οὐδένα λογισμὸν, ἀλλὰ θυμῷ θηριώδει πρὸς ἐναντίας πληγὰς καὶ προὔπτον ὠθουμένων θάνατον. Οὕτω δὲ τῶν προμάχων διαφθαρέτων, ἀνεκόπησαν οἱ κατόπιν αὐτῶν ἐπιτεταγμένοι· καὶ φυγὴ μὲν οὐκ ἦν, ἀναχώρησις δὲ πρὸς ὄρος τὸ καλούμενον Ὀλόκρον, ὥστε καὶ τὸν Αἰμίλιον ἰδόντα φησὶν ὁ Ποσειδάωνιος καταρρόηξασθαι τὸν χιτῶνα, τούτων μὲν ἐνδιδόντων, τῶν δ' ἄλλων Ῥωμαίων διατρεπομένων τὴν φάλαγγα προσβολὴν οὐκ ἔχουσαν, ἀλλ', ὥσπερ χαρακώματι, τῷ πυκνώματι τῶν σαρισσῶν ὑπαντιάζουσαν πάντοθεν ἀπρόσμαχον. Ἐπεὶ δὲ, τῶν τε χωρίων ἀνωμάτων ὄντων, καὶ διὰ τὸ μῆκος τῆς παρατάξεως οὐ φυλαιτούσης ἀραρότα τὸν συνασπισμὸν, κατεῖθε τὴν φάλαγγα τῶν Μικεδόνων κλάσεις τε πολλὰς καὶ διασπάσματα λαμβάνουσαν, ὡς εἰκὸς ἐν μεγάλοις στρατοῖς καὶ ποικίλαις ὀρμαῖς τῶν μαχομένων, τοῖς μὲν ἐκθλιβομένην μέρεσι, τοῖς δὲ προπίπτουσαν, ἐπιῶν ὀξέως καὶ διαιρῶν τὰς σπείρας, ἐκίλευεν εἰς τὰ διαλείμματα καὶ κενώματα τῆς τῶν πολεμίων τάξεως παρεμπίπτοντας καὶ συμπλεκομένους, μὴ μίαν πρὸς ἅπαντας, ἀλλὰ πολλὰς καὶ μεμιγμένας κατὰ μέρος τὰς μάχας τίθεσθαι. Ταῦτα τοῦ μὲν Αἰμιλίου τοὺς ἡγεμόνας, τῶν δ' ἡγεμόνων τοὺς στρατιώτας διδασκόντων, ὡς πρῶτον ὑπέδυσαν καὶ διέσχον εἰσὼ τῶν ὀπλων, τοῖς μὲν ἐκ πλαγίου κατὰ τὰ γυμνά προσφερόμενοι, τοὺς δὲ ταῖς περιδρομαῖς ἀπολαμβάνοντες, ἧ μὲν ἰσχύς καὶ τὸ κοινὸν ἔργον εὐθύς ἀπολώλει, τῆς φάλαγγος ἀναρόηγνυμένης· ἐν δὲ ταῖς καθ' ἓνα καὶ καθ' ὀλίγους συστάσεσιν οἱ Μακεδόνες, μικροῖς μὲν ἐγχειριδίσις στρεβούς καὶ ποδήρεις θυρεοὺς νύσσοντες, ἐλαφροῖς δὲ πελταρίσις πρὸς τὰς

ἐκείνων μαχαίρας, ὑπὸ βάρους καὶ καταφορᾶς διὰ παντὸς ὄπλου χωρούσας ἐπὶ τὰ σώματα, κακῶς ἀντέχοντες, ἐτράποντο.

XXI. Κατὰ τούτους δὲ μέγας ἦν ἀγών. Ἐνθα δὴ καὶ Μάρκος, ὁ Κάτωνος υἱός, Αἰμιλίου δὲ γαμβρός, πᾶσαν ἀλκὴν ἐπιδεικνύμενος, ἀπέβαλε τὸ ξίφος. Οἷα δὲ νεανίας ἐντεθραμμένος πλείστοις παιδεύμασι, καὶ μεγάλῳ πατρὶ μεγάλης ἀρετῆς ἀποδείξεις ὀφείλων, οὐ βιωτὸν ἡγησάμενος εἶναι προεμένοι σκύλον αὐτοῦ ζῶντος τοῖς πολεμίοις, ἐπέδραμε τὴν μάχην, εἴ τινα πού φίλον καὶ συνήθη κατεῖδε, φράζων τὸ συμπεσὸν αὐτῷ, καὶ δεόμενος βοηθεῖν. Οἱ δὲ, πολλοὶ καὶ ἀγαθοὶ γενόμενοι, καὶ διασχόντες ὄρμη μὲ τούτους ἄλλους, περὶ αὐτὸν ὑφηγούμενον, ἐμβάλλουσι τοῖς ἐναντίοις. Μεγάλῳ δ' ἀγῶνι καὶ φόνοῳ πολλῷ καὶ τραύμασιν ὡσαντες ἐκ χώρας, καὶ τόπον ἔρημον καὶ γυμνὸν κατασχόντες, ἐπὶ ζήτησιν ἐτράποντο τοῦ ξίφους. Ὡς δὲ μόλις ἐν πολλοῖς ὄπλοις καὶ πτώμασι νεκρῶν κεκρυμμένον ἀνευρέθη, περιχαρεῖς γενόμενος καὶ παιανίσαντες, ἔτι λαμπρότερον ἐνέκιντο τοῖς συνεστῶσιν ἔτι τῶν πολεμίων. Καὶ τέλος οἱ τρισχίλιοι λογάδες, ἐν τάξει μένοντες καὶ μαχόμενοι, κατεκόπησαν ἅπαντες· τῶν δ' ἄλλων φευγόντων πολὺς ἦν ὁ φόνος, ὥσπερ τὸ μὲν πεδίον καὶ τὴν ὑπώρειαν καταπεπληῆσθαι νεκρῶν, τοῦ δὲ Λεύκου ποταμοῦ τὸ ρέοντα τούς Ῥωμαίους τῇ μετὰ τὴν μάχην ἡμέρᾳ διελθεῖν ἔτι μεμιγμένον αἵματι. Λέγονται γὰρ ὑπὲρ δισμυρίους πεντακισχιλίους ἀποθανεῖν. Τῶν δὲ Ῥωμαίων ἔπεσον, ὡς μὲν Πισειδῶνιος φησὶν, ἑκατὸν, ὡς δὲ Νασικᾶς, ὀγδοήκοντα.

XXII. Καὶ κρίσιν μὲν ὀξυτάτην μέγιστος ἀγών οὗτος ἔσχεν· ἐννάτης γὰρ ὥρας ἀρξάμενοι μάχεσθαι, πρὸ δε-

κάτης ἐνίκησαν. Τῷ δὲ λειπομένῳ τῆς ἡμέρας χρησάμε-
 νοι πρὸς τὴν διώξιν, καὶ μέχρι σταδίων ἑκατὸν καὶ εἴκοσι
 διώξαντες, ἐσπέρας ἤδη βαθείας ἀπετράποντο. Καὶ τοὺς
 μὲν ἄλλους οἱ θεράποντες ὑπὸ λαμπάδων ἀπαντῶντες,
 μετὰ χαρᾶς καὶ βοῆς ἀπῆγον ἐπὶ τὰς σκηναὶς φωτὶ λαμ-
 πομένας καὶ κεκοσμημένας κιττοῦ καὶ δάφνης στεφάνοις·
 αὐτὸν δὲ τὸν στρατηγὸν μέγα πένθος εἶχε. Δυσεῖν γὰρ
 νῦν αὐτῷ στρατευομένων, ὁ νεώτερος οὐδαμοῦ φανερός
 ἦν, ὃν ἐφίλει τε μάλιστα, καὶ πλεῖστον εἰς ἀρετὴν φύσει
 προὔχοντα τῶν ἀδελφῶν ἑώρα. Θυμοειδῆ δὲ καὶ φιλότι-
 μον ὄντα τὴν ψυχὴν, ἔτι δ' ἀντίπαιδα τὴν ἡλικίαν, παν-
 τάπασιν ἀπολωλέναι κατεδόξαζεν, ὑπ' ἀπειρίας ἀναμι-
 χθέντα τοῖς πολεμίοις μαχομένοις. Ἀπορουμένου δ' αὐ-
 τοῦ καὶ περιπαθοῦντος, ἤσθετο πᾶν τὸ στρατεύμα, καὶ
 μεταξὺ δειπνοῦντες ἀνεπήδων, καὶ διέθεον μετὰ λαμπά-
 δων, πολλοὶ μὲν ἐπὶ τὴν σκηνὴν τοῦ Αἰμιλίου, πολλοὶ δὲ
 πρὸ τοῦ χάρακος ἐν τοῖς πρώτοις νεκροῖς ζητοῦντες. Κα-
 τήφεια δὲ τὸ στρατόπεδον, καὶ κραυγὴ τὸ πεδίον κατεῖ-
 χεν, ἀνακαλουμένων τὸν Σκηπίωνα. Πᾶσι γὰρ ἀγαστὸς
 ἦν εὐθύς ἐξ ἀρχῆς, πρὸς ἡγεμονίαν καὶ πολιτείαν, ὡς
 ἄλλος οὐδεὶς τῶν συγγενῶν, κεκραμένος τὸ ἦθος. Ὅψε
 δ' οὖν, ἤδη σχεδὸν ἀπεγνωσμένος, ἐκ τῆς διώξεως προσ-
 ῆει μετὰ δύο ἢ τριῶν ἐταίρων, αἵματος καὶ φόνου πολε-
 μίων ἀνάπλευς, ὡσπερ σκύλαξ γενναῖος, ὑφ' ἡδονῆς ἀκρα-
 τῶς τῇ νίκῃ συνεξενεχθεῖς. Οὗτός ἐστι Σκηπίων, ὁ τοῖς
 ἰκνουμένοις χρόνοις Καρχηδόνα καὶ Νομαντίαν κατασκά-
 ψας, καὶ πολὺ πρῶτος ἀρετῆ τῶν τότε Ῥωμαίων γενόμε-
 νος, καὶ δυνηθεὶς μέγιστον. Αἰμιλίῳ μὲν οὖν τὴν τοῦ
 κατορθώματος νέμεσιν εἰς ἕτερον ἢ τύχῃ καιρὸν ὑπερβαλ-
 λομένη, τότε παντελῆ τὴν ἡδονὴν ἀπέδιδου τῆς νίκης.

XXIII. Περσεύς δὲ φυγῆ μὲν ἐκ Πύδνης εἰς Πέλλαν ἀπεχώρει, τῶν ἵππεων ἐπιεικῶς πάντων ἀπὸ τῆς μάχης διασεσωσμένων. Ἐπεὶ δὲ καταλαμβάνοντες οἱ πεζοὶ τοὺς ἵππεῖς, ὡς ἀνάνδρους καὶ προδεδωκότας λοιδοροῦντες, ἀπὸ τῶν ἵππων ὠθον καὶ πληγὰς εἰδίδοσαν, δεῖσας τὸν Θόρυβον, ἐκ τῆς ὁδοῦ παρέκλιτε τὸν ἵππον, καὶ τὴν πορφύραν, ὡς μὴ διάστημα εἶη, περισπάσας, ἔθετο πρόσθεν αὐτοῦ, καὶ τὸ διάστημα διὰ χειρῶν εἶχεν. Ὡς δὲ καὶ προσδιαλέγοιτο τοῖς ἐταίροις ἅμα βραδίῳ, καταβαῖς ἐφείλκετο τὸν ἵππον. Τῶν δὲ ὁ μὲν τις ὑπόδημα προσποιούμενος λελυμένον συνάπτειν, ὁ δὲ ἵππον ἄρδεν, ὁ δὲ ποιοῦν χρηΐζειν, ὑπολειπόμενοι κατὰ μικρὸν ἀπεδιδρασκον, οὐχ οὕτω τοὺς πολεμίους, ὡς τὴν ἐκείνου χυλεπότητα δεδοικότες. Τεταραγμένος γὰρ ὑπὸ τῶν κακῶν, εἰς πάντας ἐξίτηι τρέπειν ἀπ' αὐτοῦ τὴν αἰτίαν τῆς ἥττης. Ἐπεὶ δὲ νυκτὸς Πέλλαν εἰσελθὼν, Εὐκτον καὶ Εὐδαῖον, τοὺς ἐπὶ τοῦ νομίματος, ἀπαντήσαντας αὐτῷ, καὶ τὰ μὲν ἐγκαλοῦντας περὶ τῶν γεγονότων, τὰ δὲ παρόρησιαζόμενους ἀκαίρως καὶ συμβουλευόντας, ὀργισθεὶς ἀπέκτεινε αὐτοὺς τῷ Ξυριδίῳ παῖων ἀμφοτέρους· οὐδεὶς παρέμεινε αὐτῷ παρὲξ Εὐάνδρου τε τοῦ Κρητὸς, καὶ Ἀρχεδάμου τοῦ Αἰτωλοῦ, καὶ τοῦ Βοιωτοῦ Νέωνος. Τῶν δὲ στρατιωτῶν ἐπικολούθησαν οἱ Κρηῖτες, οὐ δὲ εὐνοίαν, ἀλλὰ τοῖς χρήμασιν, ὥσπερ κηρίοις μέλιται, προσλιπαροῦντες. Πάμπολλα γὰρ ἐπήγετο, καὶ προὔθηκεν ἐξ αὐτῶν διαρπάσαι τοῖς Κρησίν ἐκπώματα καὶ κρατῆρας καὶ τὴν ἄλλην ἐν ἀργύρῳ καὶ χρυσῷ κατασκευὴν, εἰς πεντήκοντα ταλάντων λόγον. Γενόμενος δ' ἐν Ἀμφιπόλει πρῶτον, εἶτ' ἐκεῖθεν ἐν Γαλιψῷ, καὶ τοῦ φόβου μικρὸν ὑπανέντος, εἰς τὸ συγγενὲς καὶ πρεσβύτατον αὐτοῦ τῶν νεση-

μάτων, τὴν μικρολογία, αὐθις ὑπενεχθεῖς, ὠδύρευτο πρὸς τοὺς φίλους, ὡς τῶν Ἀλεξάνδρου τοῦ μεγάλου χρυσωμάτων ἕνια τοῖς Κρησὶ διεθρόφως ὑπ' ἀγνοίας· καὶ παρεκάλει τοὺς ἔχοντας, ἀντιβολῶν καὶ δακρύων, ἀμείψασθαι πρὸς νόμισμα. Τοὺς μὲν οὖν ἐπισταμένους ἀκριβῶς αὐτὸν οὐκ ἔλαθε κρητίζων πρὸς Κρητίας· οἱ δὲ πεισθέντες καὶ ἀποδόντες, ἀπεστερήθησαν. Οὐ γὰρ ἀπέδωκε τὰργύριον, ἀλλὰ τριάκοντα τάλαντα κερδάνας ἀπὸ τῶν φίλων, ἃ μικρὸν ὕστερον ἔμελλον οἱ πολέμιοι λήψασθαι, μετ' αὐτῶν διέπλευσεν εἰς Σαμοθράκην, καὶ διαφεύγων ἐπὶ τοὺς Διοσκούρους ἰκέτευσεν.

XXIV. Αἰὲ μὲν οὖν λέγονται φιλοβασιλικοὶ Μακεδόνες, τότε δ' ὡς ἐρβίσματι κεκλασμένῳ πάντων ἅμα συμπεσόντων, ἐγχειρίζοντες αὐτοὺς τῷ Αἰμίλιῳ, δύο ἡμέραις ὅλης κύριον αὐτὸν κατέστησαν Μακεδονίας. Καὶ δοκεῖ τοῦτο μαρτυρεῖν τοῖς εὐτυχία τινὶ τὰς πράξεις ἐκείνας γεγονέναι φάσκουσιν. Ἐπι δὲ καὶ τὸ περὶ τὴν Θυσίαν σύμπτωμα δαιμόνιον ἦν· ἐν Ἀμφιπόλει θύοντος τοῦ Αἰμιλίου, καὶ τῶν ἱερῶν ἐνηργμένων, κεραινὸς ἐνσκήψας εἰς τὸν βωμὸν ἐπέφλεξε καὶ συγκαθῆγισε τὴν ἱερουργίαν. Ὑπερβάλλει δὲ θεϊότητι πάντα καὶ τύχῃ τὰ τῆς φήμης. Ἦν μὲν γὰρ ἡμέρα τετάρτη νενικημένῳ Περσεῖ περὶ Πύδναν, ἐν δὲ τῇ Ῥώμῃ τοῦ δήμου θεωροῦντος ἱππικούς ἀγῶνας, ἐξαίφνης ἐνέπεσε λόγος εἰς τὸ πρῶτον τοῦ θεάτρον μέρος, ὡς Αἰμίλιος, μεγάλη μάχῃ νενικηκὼς Περσεά, καταστρέφοιτο σύμπασαν Μακεδονίαν. Ἐκ δὲ τούτου, ταχὺ τῆς φήμης ἀναχθεμένης εἰς τὸ πλῆθος, ἐξέλαμψε χαρὰ μετὰ κρότου καὶ βοῆς, τὴν ἡμέραν ἐκείνην κατασχούσα τὴν πόλιν. Ἐῖτα, ὡς ὁ λόγος οὐκ εἶχεν εἰς ἀρχὴν ἀνελθεῖν βέβαιον, ἀλλ' ἐν πᾶσιν ὁμοίως ἐφαίνετο πλανώ-

μενος, τότε μὲν ἐσκεδάσθη καὶ διεφύθη τὰ τῆς φήμης· ὀλίγαις δ' ὕστερον ἡμέραις πυθόμενοι σαφῶς, ἐθαύμαζον τὴν προδραμοῦσαν ἀγγελίαν, ὡς ἐν τῷ ψεύδει τὸ ἀληθὲς εἶχε.

XXV. Λέγεται δὲ καὶ τῆς ἐπὶ Σάγρα ποταμῷ μάχης Ἰταλιωτῶν ἀθημερὸν ἐν Πελοποννήσῳ λόγον γενέσθαι, καὶ Πλαταιᾶσι τῆς ἐν Μυκάλη πρὸς Μήδους. Ἦν δὲ Ῥωμαῖοι Ταρκνίους μετὰ Λατίνων ἐπιστρατεύσαντας ἐνίκησαν, ἀντάγγελοι φράζοντες ὡφθησαν ἀπὸ τοῦ στρατοῦ μικρὸν ὕστερον ἄνδρες δύο καλοὶ καὶ μεγάλοι. Τούτους εἶκασαν εἶναι Διοσκόρους. Ὁ δ' ἐντυχὼν πρῶτος αὐτοῖς κατ' ἀγορᾶν πρὸ τῆς κρήνης ἀναψύχουσι τοὺς ἵππους ἰδρῶτι πολλῷ περιόρροεμένους, ἐθαύμαζε τὸν περὶ τῆς νίκης λόγον. Εἶθ' οἱ μὲν ἐπιπαῦσαι λέγονται τῆς ὑπῆτης αὐτοῦ ταῖν χερσῶν ἀτρέμα μειδιῶντες· ἡ δ' εὐθύς ἐκ μελαίνης τριχὸς εἰς πυρρᾶν μεταβαλοῦσα, τῷ μὲν λόγῳ πίστιν, τῷ δ' ἀνδρὶ παρασχεῖν ἐπικλήσιν τὸν Αἰνόβαρβρον, ὅπερ ἐστὶ χαλκοπύγωνα. Πᾶσι δὲ τούτοις τὸ κατ' ἡμᾶς γενόμενον πίστιν παρίσχευ. Ὅτι γὰρ Ἀντώνιος ἀπέστη Δομετιανοῦ, καὶ πολὺς πόλεμος ἀπὸ Γερμανίας προσεδόκατο, τῆς Ῥώμης ταραττομένης, ἄφνω καὶ αὐτομάτως ὁ δῆμος ἐξ αὐτοῦ φήμην ἀνέδωκε νίκης, καὶ τὴν Ῥώμην ἐπέδραμε λόγος, αὐτὸν τε τὸν Ἀντώνιον ἀνηρῆσθαι, καὶ τοῦ σὺν αὐτῷ στρατεύματος ἠττημένου μηδὲν μέρος λελείφθαι. Τοσαύτην δὲ λαμπρότητα καὶ ῥύμην ἢ πίστιν ἔσχευ, ὥστε καὶ θῦσαι τῶν ἐν τέλει πολλούς. Ζητουμένου δὲ τοῦ πρώτου φράσαντος, ὡς οὐδεὶς ἦν, ἀλλ' ὁ λόγος εἰς ἄλλον ἐξ ἄλλου διωκόμενος ἀνέφειγε, καὶ τέλος καταδύς, ὡσπερ εἰς πέλαγος ἀχανές, τὸν ἄπειρον ὄχλον, ἐφάνη μηδεμίαν ἀρχὴν ἔχων βέβαιον, αὕτη μὲν ἡ φήμη

ταχὺ τῆς πόλεως ἐξεφόρῃ. Πορευομένῳ δὲ τῷ Δομειανῶ μετὰ δυνάμεως ἐπὶ τὸν πόλεμον ἤδη καθ' ὁδὸν ἀγγελία καὶ γράμματα φράζοντα τὴν νίκην ἀπήντησεν. Ἡ δ' αὐτοῦ τοῦ κατορθώματος ἡμέρα καὶ τῆς φήμης ἐγένετο, ἐπὶ πλεόν, ἢ δισμυρίους σταδίους, τῶν τόπων διεστῶτων. Ταῦτα μὲν οὐδεὶς ἀγνοεῖ τῶν καθ' ἡμᾶς.

XXVI. Γναῖος δ' Ὀκτάβιος ὁ ναυαρχῶν Λιμιλίου, προσορμισάμενος τῇ Σαμοθράκῃ, τὴν μὲν ἀσυλίαν παρεῖχε τῷ Περσεῖ διὰ τοὺς θεοὺς, ἔκπλου δὲ καὶ φυγῆς εἶσγεν. Οὐ μὴν ἀλλὰ λανθάνει πως ὁ Περσεὺς Ὀροάνδην τινὰ Κρήτα λίμβον ἔχοντα συμπίσας μετὰ χρημάτων ἀναλαβεῖν αὐτόν. Ὁ δὲ κρητισμῶ χρησάμενος, τὰ μὲν χρήματα ἀνέλαβεν, ἐκείνον δὲ τῆς νυκτὸς ἔκειν κλεύσας ἐπὶ τὸν πρὸς τῷ Δημητρείῳ λιμένα μετὰ τῶν τέκνων καὶ θεραπείας ἀναγκαίας, εὐθὺς ἀφ' ἑσπέρας ἀπέπλευσεν. Ὁ δὲ Περσεὺς οἰκτρὰ μὲν ἔπασχε, διὰ στενῆς θυρίδος παρὰ τὸ τεῖχος ἐκμηρῶμενος αὐτόν καὶ παιδία καὶ γυναῖκα, πόνων καὶ πλάνης ἀπείρους· οἰκτρότατον δὲ στεναγμὸν ἀφῆκεν, ὡς τις αὐτῷ πλανωμένῳ παρὰ τὸν αἰγιαλὸν ἤδη πελάγιον τὸν Ὀροάνδην θέοντα κατιδὼν ἔφρασεν. Ὑπέλαμπε γὰρ ἡμέρα, καὶ πάσης ἐλπίδος ἔρημος, ὑπεχώρει φυγῇ πρὸς τὸ τεῖχος, οὐ λαθὼν μὲν, ὑποφθάσας δὲ τοὺς Ῥωμαίους μετὰ τῆς γυναικός. Τὰ δὲ παιδία συλλαβὼν αὐτὸς Ἴωνι ἐνεχείρισεν, ὃς πάλαι μὲν ἐρώμενος ἦν τοῦ Περσεῶς, τότε δὲ προδότης γενόμενος, αἰτίαν παρέσχε τὴν μάλιστα συναναγκάσασαν τὸν ἀνθρώπον, ὡς θηρίον, ἀλισκομένων τῶν τέκνων, εἰς χεῖρας ἐλθεῖν, καὶ παραδοῦναι τὸ σῶμα τοῖς ἐκείνων κρατοῦσιν. Ἐπίστευε μὲν οὖν μάλιστα τῷ Νασικᾷ, κακῆκῖνον ἐκάλει· μὴ παρόντος δὲ, κατακλαύσας τὴν τύχην, καὶ τὴν ἀνάγ-

την περισκεψάμενος, ἔδωκεν αὐτὸν ὑποχείριον τῷ Γναίῳ, τότε μάλιστα ποιήσας φανερόν, ὅτι τῆς φιλαργυρίας ἦν ἐν αὐτῷ τι κακὸν ἀγεννέστερον, ἢ φιλοψυχία, δι' ἣν, ὁ μόνον ἢ τύχη τῶν ἐπταικότων οὐκ ἀφαιρεῖται, τὸν ἔλεον, ἀπεστέρησεν ἑαυτοῦ. Δεηθεὶς γὰρ ἀχθῆναι πρὸς τὸν Αἰμίλιον, ὁ μὲν ὡς ἀνδρὶ μεγάλῳ, πεπτωκότι πτώμα νεμεσητὸν καὶ δυστυχές, ἐξανασιάς ὑπήντα μετὰ τῶν φίλων δεδακρυμένος. Ὁ δ', αἰσχιστον θεάμα, προβαλὼν αὐτὸν ἐπὶ στόμα, καὶ γονάτων ὀρεξάμενος, ἀνεβάλλετο φωνὰς ἀγενεῖς, καὶ δεήσεις, ἅς οὐχ ὑπέμεινε, οὐδ' ἤκουσεν ὁ Αἰμίλιος, ἀλλὰ προσβλέψας αὐτὸν ἀλγοῦντι καὶ λειυπημένῳ τῷ προσώπῳ· „ Τί τῆς τύχης (εἶπεν), ὦ ταλαίπωρε, τὸ μέγιστον ἀφαιρεῖς τῶν ἐγκλημάτων, ταῦτα πράιτων, ἀφ' ὧν δόξεις οὐ παρ' ἀξίαν ἀτυχεῖν, οὐδὲ τοῦ νῦν, ἀλλὰ τοῦ πάλαι δαίμονος ἀνάξιος γεγονέναι; Τί δέ μου καταβάλλεις τὴν νίκην, καὶ τὸ κατόρθωμα ποιεῖς μικρόν, ἐπιδεικνύμενος σεαυτὸν οὐ γενναῖον, οὐδὲ πρέποντα Ῥωμαίων ἀνταγωνιστήν; Ἀρσὴ τοῖς δυστυχούσι μεγάλην ἔχει μοῖραν αἰδοῦς καὶ παρὰ πολεμίοις· δειλία δὲ Ῥωμαίοις, κἂν εὐποιμῇ, πάντη ἀτιμότατον.“

XXVII. Οὐ μὴν ἀλλὰ τοῦτον μὲν ἀναστήσας καὶ δεξιωσάμενος, Τουβέρωνι παρίδωκεν· αὐτὸς δὲ τοὺς παῖδας καὶ τοὺς γαμβροὺς, καὶ τῶν ἄλλων ἡγεμονικῶν μάλιστα τοὺς νεωτέρους ἔσω τῆς σκητῆς ἐπισπασάμενος, πολὺν χρόνον ἦν πρὸς αὐτῷ σιωπῇ καθήμενος, ὥστε θαυμάζειν ἅπαντας. Ὁρμήσας δὲ περὶ τῆς τύχης καὶ τῶν ἀνθρωπίνων διαλέγεσθαι πραγμάτων· „ Ἀρά γ' (εἶπεν) ἀξίον, εὐπραγίας παρούσης, ἀνθρώπον ὄντα θρασύνεσθαι καὶ μέγα φρονεῖν, ἔθνος, ἢ πόλιν, ἢ βασιλείαν, καταστρεφάμενον; ἢ τὴν μεταβολὴν ταύτην τῆς τύχης, ἢ

παράδειγμα τῷ πολεμοῦντι κοινῆς ἀσθενείας προθεῖσα, παιδεύει μηδὲν ὡς μόνιμον καὶ βεβαίον διανοεῖσθαι. Πιοῖς γὰρ ἀνθρώποις του θαρῶναι καιρὸς, ὅταν τὸ κρατεῖν ἑτέρων μάλιστα δεδοικέναι τὴν τύχην ἀναγκάζῃ, καὶ τῷ χαίροντι δυσθυμίαν ἐπάγῃ τοσαύτην ὅ τῆς περιφερομένης καὶ προσισταμένης ἄλλοι ἄλλοις εἰμαρμένης λογισμὸς; Ἡ τὴν Ἀλεξάνδρου διαδοχὴν, ὅς ἐπὶ πλεῖστον ἤρθη δυνάμει, καὶ μέγιστον ἔσχε κράτος, ὥρας μιᾶς μορῶν πεσοῦσαν, ὑπὸ πόδας θέμενοι, καὶ τοὺς ἀρτι μυριάσι πεζῶν καὶ χιλιάσιν ἰππέων τοσαύταις ὀπλοφορομένους βασιλεῖς ὀρῶντες ἐκ τῶν πολεμίων χειρῶν ἐφήμερα σιτία καὶ ποτὰ λαμβάνοντας, οἷσθε τὰ καθ' ἡμᾶς ἔχειν τινὰ βεβαιότητα τύχης διαρκῆ πρὸς τὸν χρόνον; Οὐ καταβαλόντες ὑμεῖς οἱ νέοι τὸ κενὸν φρόναγμα τοῦτο καὶ γαυρίαμα τῆς νίκης, ταπεινοὶ καταπτῆξετε, πρὸς τὸ μέλλον αἰεὶ καρδοκοῦντες, εἰς ὅ τι κατασκήψει τέλος ἐκάστῳ τὴν τῆς παρούσης εὐπραγίας ὁ δαίμων νέμεσιν; “Τοιαῦτα φασὶ πολλὰ διαλεχθέντα τὸν Αἰμίλιον ἀποπέμψαι τοὺς νέους, εὖ μάλα τὸ καίχημα καὶ τὴν ὕβριν, ὡσπερ χαλινῶ, τῷ λόγῳ κόπτοντι, κεκολασμένους.

XXVIII. Ἐκ τούτου τὴν μὲν στρατιάν πρὸς ἀνάπανσιν, αὐτὸν δὲ πρὸς θεῶν τῆς Ἑλλάδος ἔτρεψε, καὶ διαγωγὴν ἔνδοξον αἶμα καὶ φιλόανθρωπον. Ἐπιῶν γὰρ ἀνελάμβανε τοὺς δήμους, καὶ τὰ πολιτεύματα καθίστατο, καὶ δωρεὰς ἐδίδου, ταῖς μὲν σῆτον ἐκ τοῦ βασιλικοῦ, ταῖς δ' ἔλαιον. Τοσοῦτον γὰρ εὐρεθῆναι φασὶν ἀποκείμενον, ὥστε τοὺς λαμβάνοντας καὶ δεομένους ἐπιλιπεῖν πρότερον, ἢ καταναλωθῆναι τὸ πλῆθος τῶν εὐρεθέντων. Ἐν δὲ Δελφοῖς ἰδὼν κίονα μέγαν τετραγώνον ἐκ λίθων λευκῶν συνηρμοσμένον, ἐφ' οὗ Περσέως ἔμελλε χρυσοῦς ἀν-

δριας τίθεσθαι, προσέταξε τὸν αὐτοῦ τεθῆναι· τοὺς γὰρ ἠττημένους τοῖς νικῶσιν ἐξίστασθαι χώρας προσήκειν. Ἐν δ' Ὀλυμπίᾳ τούτο δὴ τὸ πολυθρύλλητον ἐκείνο ἀναφθέγγασθαι φασίν, ὡς τὸν Ὀμήρου Δία Φειδίας ἀποπλάσαιο. Τῶν δὲ δέκα πρέσβων ἐκ Ῥώμης ἀφικομένων, Μακεδόσι μὲν ἀπέδωκε τὴν χώραν καὶ τὰς πόλεις ἐλευθερίας οἰκεῖν καὶ αὐτονόμους· ἑκατὸν δὲ τάλαντα Ῥωμαίοις ὑποτελεῖν, οὐ πλέον, ἢ διπλάσιον, τοῖς βασιλευσιν εἰσέμερον. Θείας δὲ παντοδαπῶν ἀγῶνων καὶ θυσίας ἐπιτελῶν τοῖς θεοῖς, ἐστιάσεις καὶ δεῖπνα προὔθετο, χορηγίᾳ μὲν ἐκ τῶν βασιλικῶν ἀφ' ὀνόμῳ χρώμενος, τάξιν δὲ καὶ κόσμον καὶ κατακλίσεις καὶ δεξιώσεις, καὶ τὴν πρὸς ἕκαστον αὐτοῦ τῆς κατ' ἀξίαν τιμῆς καὶ φιλοφροσύνης αἰσθησιν οὕτως ἀκριβῆ καὶ πεφροντισμένην ἐνδεικνύμενος, ὥστε θαυμάζειν τοὺς Ἕλληνας, εἰ μὴδὲ τὴν παιδιὰν ἀμοιβρον ἀπολείπει σπουδῆς, ἀλλὰ τηλικαῦτα πράττων ἀνὴρ πράγματα, καὶ τοῖς μικροῖς τὸ πρέπον ἀποδίδωσιν. Ὁ δὲ καὶ τούτοις ἔχαιρεν, ὅτι πολλῶν παρεσκευασμένων καὶ λαμπρῶν, τὸ ἥδιστον αὐτὸς ἦν ἀπόλαυσμα καὶ θεᾶμα τοῖς παροῦσι. Καὶ πρὸς τοὺς θαυμάζοντας τὴν ἐπιμείλειαν ἔλεγεν, τῆς αὐτῆς εἶναι ψυχῆς, παρατάξεώς τε προσιῆναι καλῶς, καὶ συμποσίου, τὴν μὲν, ὅπως φοβερωτάτη τοῖς πολεμίοις, τὸ δ', ὡς εὐχαριστιότατον ἢ τοῖς συνούσιν. Οὐδενὸς δ' ἦτορ αὐτοῦ τὴν ἐλευθεριότητα καὶ τὴν μεγαλοψυχίαν ἐπήγνον οἱ ἄνθρωποι, πολὺ μὲν ἀργύριον, πολὺ δὲ χρυσίον ἐκ τῶν βασιλικῶν ἠθροισμένον οὐδ' ἰδεῖν ἐθελήσαντος, ἀλλὰ τοῖς ταμίαις εἰς τὸ δημόσιον παραδόντος. Μόνα τὰ βιβλία τοῦ βασιλείως φιλογραμματοῦσι τοῖς υἱέσιν ἐπέτρεψεν ἐξελεῖσθαι· καὶ διανέμων ἀριστεία τῆς μάχης, Αἰλίῳ Τουβέρωνι τῷ γαμ-

βροῦ φιάλην ἔδωκε πέντε λιτρῶν ὄλην. Οὗτός ἐστι Τουβέρων, ὃν ἔφαμεν μετὰ συγγενῶν οἰκεῖν ἑκαιδέκατον, ἀπὸ γηδίου μικροῦ διατρεφόμενων ἀπάντων. Καὶ πρῶτον ἄργυρον ἐκείνον φασὶν εἰς τὸν Αἰλίων οἶκον εἰσελθεῖν, ὑπ' ἀρετῆς καὶ τιμῆς εἰσαγόμενον· τὸν δ' ἄλλον χρόνον οὐτ' αὐτούς, οὔτε γυναῖκας ἀργυρίου χρήζειν, ἢ χρυσοῦ.

XXIX. Διαρκημένων δὲ πάντων αὐτῷ καλῶς, ἀσπασάμενος τοὺς Ἕλληνας, καὶ παρακαλέσας τοῦθ' Μακεδόνας μεμνήσθαι τῆς δεδομένης ὑπὸ Ῥωμαίων ἐλευθερίας, σώζοντας αὐτὴν δι' εὐνομίας καὶ ὁμοιοίας, ἀνέβουξεν ἐπὶ τὴν Ἠπειρον, ἔχων δόγμα συγκλήτου τοὺς συμμαχημένους αὐτῷ τὴν πρὸς Περσέα μάχην στρατιώτας ἀπὸ τῶν ἐκεῖ πόλεων ὠφελῆσαι. Βουλόμενος δὲ πᾶσιν ἅμα καὶ μηδενὸς προσδοκῶντος, ἀλλ' ἐξαίφνης ἐπιπεσεῖν, μετεπέμψατο τοὺς πρώτους ἐξ ἑκάστης πόλεως ἄνδρας δέκα, καὶ προσέταξεν αὐτοῖς, ὅσος ἄργυρός ἐστι καὶ χρυσὸς ἐν οἰκίαις καὶ ἱεροῖς, ἡμέρα ἡμίτῃ καταφέρειν. Ἐκάστοις δὲ συνέπεμψεν, ὡς ἐπ' αὐτὸ δὴ τοῦτο, φρουρὰν στρατιωτῶν, καὶ ταξίαρχον, προσποιούμενον ζητεῖν καὶ παραλαμβάνειν τὸ χρυσίον. Ἐνστάσης δὲ τῆς ἡμέρας, ὑφ' ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν ἅμα καιρὸν ὀρμήσαντες, ἐτρέποντο πρὸς καταδρομὴν καὶ διαρπαγὴν τῶν πόλεων· ὥστε ὥρα μὲν πεντεκαιδεκά ἀνθρώπων ξανδραποδισθῆναι μυριάδας, ἑβδομήκοντα δὲ πόλεις πορθηθῆναι, γενέσθαι δ' ἀπὸ τοσαύτης φθορᾶς καὶ πανωλεθρίας ἑκάστῳ στρατιώτῃ τὴν δόσιν οὐ μείζον' ἑνδεκά δραχμῶν· φρίξαι δὲ πάντας ἀνθρώπους τὸ τοῦ πολέμου τέλος, εἰς μικρὸν οὕτω τὸ καθ' ἕκαστον λῆμμα καὶ κέρδος ἔθνονος ὅλου κατακερματισθέντος.

XXX. Αἰμίλιος μὲν οὖν τοῦτο πράξας μάλιστα πα-

ρά τὴν αὐτοῦ φρίσιν, ἐπεικῆ καὶ χρηστὴν οὔσαν, εἰς Ὀρι-
 κὸν κατέβη· κάκειθεν εἰς Ἰταλίαν μετὰ τῶν δυνάμεων
 περαιωθεὶς, ἀνέπλει τὸν Θύβριν ποταμὸν, ἐπὶ τῆς βασι-
 λικῆς ἐκκαιδεκῆρους, κατεσκευασμένης εἰς κόσμον ὅπλοις
 αἰχμαλώτοις, καὶ φοινικίσι καὶ πορφύραις, ὡς καὶ πανη-
 γυρίζοντας ἔξωθεν, καθάπερ εἰς τινα θριαμβικὴν θεάν,
 πομπῆς προαπολαύειν τοὺς Ῥωμαίους, τῷ ὀσθίῳ σχέδην
 ὑπάγοντι τὴν ναῖν ἀντιπαρεξάγοντας. Οἱ δὲ στρατιῶ-
 ται τοῖς βασιλικοῖς χρήμασιν ἐποφθαλμήσαντες, ὡς οὐχ
 ὅσων ἤξιον εἶνχον, ὠργίζοντο μὲν ἀδήλως διὰ τοῦτο,
 καὶ χαλεπῶς εἶχον πρὸς τὸν Αἰμίλιον, αἰτιώμενοι δὲ φα-
 νερώς, ὅτι βαρὺς γένοιτο καὶ δεσποτικὸς αὐτοῖς ἄρχων,
 οὐ πάνυ προθύμως ἐπὶ τὴν ὑπὲρ τοῦ θριάμβου σπουδὴν
 ἀπήντησαν. Αἰσθόμενος δὲ τοῦτο Σέρβιος Γάλβας,
 ἐχθρὸς Αἰμίλιον, γεγονὼς δὲ τῶν ὑπ' αὐτὸν χιλιάρχων,
 ἐθάψθη ἀναφανδὸν εἰπεῖν, ὡς οὐ δοτέον εἶη τὸν θριάμ-
 βον. Ἐεἰς δὲ πολλὰς τῷ στρατιωτικῷ πλήθει διαβολὰς
 κατὰ τοῦ στρατηγοῦ, καὶ τὴν οὔσαν ὄργην ἔτι μᾶλλον
 ἐξερεθίσας, ἤπειτο παρὰ τῶν δημάρχων ἄλλην ἡμέραν·
 ἐκείνην γὰρ οὐκ ἐξαρκεῖν τῇ κατηγορίᾳ, τέσσαρας ἔτι λοι-
 πὰς ὥρας ἔχουσαν. Τῶν δὲ δημάρχων λέγειν αὐτὸν, εἴ
 τι βούλειαι, κελυόντων, ἀρξάμενος μακροῦ καὶ βλασφη-
 μίας ἔχοντι παντοδαπὰς χρῆσθαι λόγῳ, τὸν χρόνον ἀνή-
 λωσε τῆς ἡμέρας· καὶ γενομένου σκότους, οἱ μὲν δήμαρ-
 χοὶ τὴν ἐκκλησίαν ἀφῆκαν, πρὸς δὲ τὸν Γάλβιν οἱ στρα-
 τιῶται συνιδραμον θρασύτεροι γεγονότες· καὶ συγκρο-
 τήσαντες αὐτοὺς, περὶ τὸν ὄρθρον αὐδὶς καταλαμβάνον-
 ται τὸ Καπιτώλιον. Ἐκεῖ γὰρ οἱ δήμαρχοι τὴν ἐκκλησίαν
 ἔμελλον ἄξειν.

XXXI. Ἄμα δ' ἡμέρα τῆς ψήφου δοθείσης, ἢ τε

πρώτη φυλή τὸν Θριάμβον ἀπεψηφίζετο, καὶ τοῦ πράγμα-
 τος αἴσθησις εἰς τὸν ἄλλον δῆμον καὶ τὴν σύγκλητον κα-
 τήει. Καὶ τὸ μὲν πλῆθος, ὑπεραλοῦν τῷ προπηλακί-
 ζεσθαι τὸν Αἰμίλιον, ἐν φωναῖς ἦν ἀπράκτοις· οἱ δὲ γνω-
 ριμώτατοι τῶν ἀπὸ βουλῆς, δεινὸν εἶναι τὸ γινόμενον
 βοῶντες, ἀλλήλους παρεκάλουν ἐπιλαβέσθαι τῆς τῶν
 στρατιωτῶν ἀσελγείας καὶ θρασύτητος, ἐπὶ πᾶν ἀφιξο-
 μένης ἄνομον ἔργον καὶ βίαιον, εἰ μηδὲν ἐμποδῶν αὐτοῖς
 γένοιτο, Παῦλον Αἰμίλιον ἀφελέσθαι τῶν ἐπινικίων τι-
 μῶν. Ὡσάμενοι δὲ τὸν ὄχλον καὶ ἀναβάντες ἀθρόοι,
 τοῖς δημάρχοις ἔλεγον ἐπισχεῖν τὴν ψηφοφορίαν, ἄχρισ
 ἂν διέλθωσιν, ἃ βούλονται, πρὸς τὸ πλῆθος. Ἐπισχόν-
 των δὲ πάντων, καὶ γενομένης σιωπῆς, ἀνελθὼν ἀνὴρ
 ὑπατικός καὶ πολεμίους εἴκοσι καὶ τρεῖς ἐκ προκλήσεως
 ἀνηρηκῶς, Μάρκος Σερβίλιος, Αἰμίλιον μὲν ἔφη Παῦλον,
 ἡλικὸς αὐτοκράτωρ γένοιτο, τὸ νῦν μάλιστα γινώσκειν,
 ὄρων, ὅσης ἀπειθείας γέμοντι καὶ κακίας στρατεύματι
 χρώμενος, οὕτω καλὰς κατώρθωσε καὶ μεγάλας πράξεις·
 θαυμάζειν δὲ τὸν δῆμον, εἰ τοῖς ἀπ' Ἰλλυριῶν καὶ Λι-
 γύων ἀγαλλόμενος Θριάμβοις, αὐτῷ φθονεῖ τὸν Μακε-
 δόνων βασιλέα ζῶντα καὶ τὴν Ἀλεξάνδρου καὶ Φιλίππου
 δόξαν ἐπιθεῖν ὑπὸ τοῖς Ῥωμαίων ὅπλοις ἀγομένην αἰχμά-
 λωτον. Πῶς γὰρ οὐ δεινὸν, εἶπεν, εἰ, φήμης περὶ νίκης
 ἀβεβαίου πρότερον εἰς τὴν πόλιν ἐμπεσοῦσης, ἐθύσατε
 τοῖς θεοῖς, εὐχόμενοι τοῦ λόγου τούτου ταχέως ἀπολα-
 βεῖν τὴν ὄψιν· ἤκοντος δὲ τοῦ στρατηγοῦ μετὰ τῆς ἀλη-
 θινῆς νίκης, ἀφαιρεῖσθε τῶν μὲν θεῶν τὴν τιμὴν, αὐτῶν
 δὲ τὴν χαρὰν, ὡς φοβούμενοι θεάσασθαι τὸ μέγεθος
 τῶν κατορθωμάτων, ἢ φειδόμενοι πολεμίον βασιλέως;
 καίτοι κρεῖττον ἦν, τῷ πρὸς ἐκείνον ἐλέω, μὴ τῷ πρὸς αὐ-

τοκράτορα φθόνῳ λυθῆναι τὸν Θρίαμβον. Ἄλλ' εἰς τοσαύτην, ἔφη, τὸ κακότηδες ἐξουσίαν προάγεται δι' ὑμῶν, ὥστε περὶ στρατηγίας καὶ Θριάμβου τολμᾷ λέγειν ἄνθρωπος ἄτρωτος, καὶ τῷ σώματι στίλβων ὑπὸ λειότητος καὶ σκιατραφίας, πρὸς ἡμᾶς τοὺς τοσοῦτοις τραύμασι πεπαιδευμένους ἀρετίας καὶ κακίας κρίνειν στρατηγῶν. Ἄμα δὲ τῆς ἐσθῆτος διασχῶν, ἐξέφηγε κατὰ τῶν στέρνων ὠϊβιλᾶς ἀπίστους τὸ πλῆθος. Εἶτα μεταστραφεὶς, ἔνια τῶν οὐκ εὐπρεπῶς ἐν ὄχλῳ γυμνοῦσθαι δοκούντων τοῦ σώματος ἀνεκάλυψε· καὶ πρὸς τὸν Γάλβαν ἐπιστρέψας· Σὺ μὲν, ἔφη, γελᾶς ἐπὶ τούτοις, ἐγὼ δὲ σεμνύνομαι πρὸς τοὺς πολίτας· ὑπὲρ τούτων γὰρ ἡμέραν καὶ νύκτα συνεχῶς ἵππασάμενος, ταῦτ' ἔσχον. Ἄλλ' ἄγε λαβῶν αὐτοὺς ἐπὶ τὴν ψῆφον· ἐγὼ δὲ καταβὰς παρακολουθήσω πᾶσι, καὶ γνώσομαι τοὺς κακοὺς καὶ ἀχαρίστους, καὶ δημαγωγῆσθαι μᾶλλον ἐν τοῖς πολέμοις, ἢ στρατηγεῖσθαι, βουλομένους.

XXXII. Οὕτω φασὶν ὑπὸ τῶν λόγων τούτων ἀνακοπῆναι καὶ μεταβαλεῖν τὸ στρατιωτικόν, ὥστε πάσαις ταῖς φυλαῖς ἐπικυρωθῆναι τῷ Αἰμιλίῳ τὸν Θρίαμβον. Περμειθῆναι δ' αὐτὸν οὕτω λέγουσιν. Ὁ μὲν δῆμος, ἐν τε τοῖς ἵππικοῖς θεάτροις, ἃ Κίρκους καλοῦσιν, περὶ τε τὴν ἀγορὰν ἰκρία πηξάμενοι, καὶ τᾶλλα τῆς πόλεως μέρη καταλαβόντες, ὡς ἕκαστα παρεῖχε τῆς πομπῆς ἔποσιν, ἐθεῶντο καθαραῖς ἐσθῆσι κεκοσμημένοι. Πᾶς δὲ ναὸς ἀνίσκητο, καὶ στεφάνων καὶ θυμιαμάτων ἦν πλήρης. Ὑπηρέται τε πολλοὶ καὶ ῥαβδονόμοι τοὺς αἰάκτως συρρέοντας εἰς τὸ μέσον καὶ διαθέοντας ἐξείργοντες, ἀναπεπταμένας τὰς ὁδοὺς καὶ καθαράς παρεῖχον. Τῆς δὲ πομπῆς εἰς ἡμέρας τρεῖς γενεμημένης, ἡ μὲν πρώτη, μόλις ἐξαρκέσασα

τοῖς αἰχμαλώτοις ἀνδριάσι καὶ γραφαῖς καὶ κολοσσοῖς ἐπὶ ζευγῶν πενήκοντα καὶ διακοσίων κομιζομένοις, τούτων ἔσχε θέαν. Τῇ δ' ὑστεραία τὰ κάλλιστα καὶ πολυτελέστατα τῶν Μακεδονικῶν ὀπλῶν ἐπέμπετο πολλαῖς ἀμάξαις, αὐτὰ τε μαρμαίροντα χαλκῷ νεοσμῆκτῳ καὶ σιδήρῳ· τὴν τε θέσιν ἐκ τέχνης καὶ συναρμογῆς ὡς ἀνμάλιστα συμπεφορημένοις χύθην καὶ αὐτομάτως εἴκει πεποημένα· κράνη πρὸς ἀσπίσι, καὶ θώρακες ἐπὶ κνημῖσι, καὶ Κρητικαὶ πέλται, καὶ Θράκια γέροα, καὶ φάρετρα μεθ' ἵπικῶν ἀναμεμιγμέναι χαλινῶν, καὶ ξίφη γυμνά διὰ τούτων παρανίσχοντα, καὶ σάρισσαι παραπηγυῖαι, σύμμετρον ἐχόντων χάλασμα τῶν ὀπλῶν, ὥστε τὴν πρὸς ἄλληλα κρούσιν ἐν τῷ διαφέρεσθαι τραχὺ καὶ φοβερὸν ὑπηχεῖν, καὶ μηδὲ νενικημένων ἀφοβον εἶναι τὴν ὄψιν. Μετὰ δὲ τὰς ὀπλοφόρους ἀμάξας ἄνδρες ἐπεπορεύοντο τρισχίλιοι, νόμισμα φέροντες ἄργυρον ἐν ἀγγείοις ἑπτακοσίοις πενήκοντα τριταλάντοις, ὧν ἕκαστος ἀνά τέσσαρες ἐκόμιζον· ἄλλοι δὲ κρατῆρας ἄργυροῦς, καὶ κέρατα, καὶ φιάλας, καὶ κύλικας, εὖ διακεκοσμημένα πρὸς θέαν ἕκαστα, περιττὰ τῷ μεγέθει καὶ τῇ παχύτητι τῆς τορείας.

XXXIII. Τῆς δὲ τρίτης ἡμέρας ἔωθεν μὲν εὐθύς ἐπορεύοντο σαλπικται, μέλος οὐ προσόδιον καὶ πομπικόν, ἀλλ' οἷω μαχομένους ἐποτρύνουσιν αὐτοὺς Ῥωμαῖοι, προσεγκελευόμενοι. Μετὰ δὲ τούτους ἤγοντο χρυσόκερα τροφίαι βουῶν ἑκατὸν εἵκοσι, μίτραις ἡσκημένοι καὶ στέμμασιν. Οἱ δ' ἄγοντες αὐτοὺς νεανίσκοι, περιζώμασιν εὐπαρέφοις ἐσταλμένοι πρὸς ἱερουργίαν, ἐχώρουν, καὶ παῖδες ἄργυρῶ λειβεῖα καὶ χρυσᾶ κομίζοντες. Εἴτα μετὰ τούτους οἱ τὸ χρυσοῦν νόμισμα φέροντες, εἰς ἀγγεῖα τρι-

ταλαντιαῖα μεμερισμένον ὁμοίως τῷ ἀργυρῷ. Τὸ δὲ πλῆθος ἦν τῶν ἀγγείων ὀγδοήκοντα τριῶν δέοντα. Τούτοις ἐπέβαλλον οἱ τε τὴν ἱερὰν φιάλην ἀνέχοντες, ἦν ὁ Αἰμίλιος ἐκ χρυσοῦ δεκατάλαντον διάλιθον κατεσκευάσεν· οἱ τε τὰς Ἀντιγονίδας καὶ Σελευκίδας καὶ Θηρικλείους, καὶ ὅσα περὶ δεῖπνον χρυσώματα τοῦ Περσέως, ἐπιδεικνύμενοι. Τούτοις ἐπέβαλλε τὸ ἄρμα τοῦ Περσέως, καὶ τὰ ὄπλα, καὶ τὸ διάδημα τοῖς ὀπλοῖς ἐπικείμενον. Εἶτα, μικροῦ διαλείμματος ὄντος ἤδη, τὰ τέκνα τοῦ βασιλέως ἤγοντο δούλα, καὶ σὺν αὐτοῖς τροφῶν καὶ διδασκάλων καὶ παιδαγωγῶν δεδακρυμένων ὄχλος, αὐτῶν τε τὰς χεῖρας ὀρεγόντων εἰς τοὺς θεατὰς, καὶ τὰ παιδία δεῖσθαι καὶ λιτανεύειν διδασκόντων. Ἦν δ' ἀρῶνα μὲν δύο, Θῆλυ δὲ ἓν, οὐ πάνυ συμφρονοῦντα τῶν κακῶν τὸ μέγεθος διὰ τὴν ἡλικίαν· ἢ καὶ μᾶλλον ἔλθεινὰ πρὸς τὴν μεταβολὴν τῆς ἀναισθησίας ἦν· ὥστε μικροῦ τὸν Περσέα βαδίζειν παρορώμενον. Οὕτως ὑπ' οἴκτου τοῖς νηπίοις προσεΐχον τὰς ὄψεις οἱ Ῥωμαῖοι, καὶ δάκρυα πολλοῖς ἐκβάλλειν συνέβη, πᾶσι δὲ μεμιγμένην ἀλγηδὸν καὶ χάριτι τὴν θεὰν εἶναι, μέχρις οὗ τὰ παιδία παρήλθεν.

XXXIV. Αὐτὸς δὲ τῶν τέκνων ὁ Περσεύς καὶ τῆς περὶ αὐτὰ θεραπείας κατόπιν ἐπορεύετο, φαιὸν μὲν ἱμάτιον ἀμπεχόμενος, καὶ κρηπίδας ἔχων ἐπιχωρίους, ὑπὸ δὲ μεγέθους τῶν κακῶν πάντα θαμβοῦντι καὶ παραπληγμένῳ μάλιστα τὸν λογισμὸν ἑοικώς. Καὶ τούτῳ δ' εἶπετο χορὸς φίλων καὶ συνήθων, βεβαρημένων τὰ πρόσωπα πένθει, καὶ τῷ πρὸς Περσεία βλέπειν αἰεὶ καὶ δακρύειν ἔννοιαν παριστάντων τοῖς θεωμένοις, ὅτι τὴν ἐκείνου τύχην ὀλοφύρονται, τῶν καθ' ἑαυτοὺς ἐλάχιστα φροντίζοντες. Καίτοι προσέπεμψε τῷ Αἰμιλίῳ, δέόμενος, μὴ

πομπευθῆναι, καὶ παραιτούμενος τὸν Θρίαμβον. Ὁ δέ, τῆς ἀνανδρίας αὐτοῦ καὶ φιλοψυχίας, ὡς ἔοικε, καταγε-
 λῶν. Ἀλλὰ τοῦτό γ', εἶπε, καὶ πρότερον ἦν ἐπ' αὐτῷ, καὶ
 νῦν ἐστιν, ἂν βούληται· δηλῶν τὸν πρὸ αἰσχύνης θάνα-
 τον, ὃν οὐχ ὑπομείνας ὁ δεῖλαιος, ἀλλ' ὑπ' ἐλπίδων τινῶν
 ἀπομαλακισθεὶς, ἐγεγόνει μέρος τῶν αὐτοῦ λαφύρων.
 Ἐφεξῆς δὲ τούτοις ἐκομίζοντο χρυσοῖ στέφανοι τετρακό-
 σιοι τὸ πλῆθος, οὓς αἱ πόλεις ἀριστεῖα τῆς νίκης τῷ Αἰ-
 μιλίῳ μετὰ πρεσβειῶν ἔπεμψαν. Εἶτ' αὐτὸς ἐπέβαλεν,
 ἄρματι κεκοσμημένῳ διαπρεπῶς ἐπιβεβηκῶς, ἀνὴρ καὶ δί-
 χα τοσαύτης ἐξουσίας ἀξιοθέατος, ἄλουργίδα χρυσοπά-
 στον ἀμπεχόμενος, καὶ δάφνης κλῶνα τῇ δεξιᾷ προτεί-
 νων. Ἐδαφνηφόρει δὲ καὶ σύμπας ὁ στρατὸς, τῷ μὲν
 ἄρματι τοῦ στρατηγοῦ κατὰ λόχους καὶ τάξεις ἐπόμενος,
 ἄδων δὲ τὰ μὲν ὠδὰς τινὰς πατρίους ἀναμεμιγμένας γέ-
 λωτι, τὰ δὲ παιᾶνας ἐπινικίους, καὶ τῶν διαπεπραγμένων
 ἐπαίνους εἰς τὸν Αἰμίλιον, περιβλεπτον ὄντα καὶ ζηλωτὸν
 ὑπὸ πάντων, οὐδενὶ δὲ τῶν ἀγαθῶν ἐπίφθονον· πλὴν εἴ-
 τι δαιμόνιον ἄρα τῶν μεγάλων καὶ ὑπερόγκων εἴληχεν εὐ-
 τυχιῶν ἀπαρύτειν, καὶ μιγνύναι τὸν ἀνθρώπινον βίον,
 ὅπως μηδενὶ κακῶν ἄκρατος εἴη καὶ καθαρὸς, ἀλλὰ, καθ'
 Ὅμηρον, ἄριστα δοκῶσι πράττειν, οἷς αἱ τύχαι τροπὴν
 ἐπ' ἀμφοτέρω τῶν πραγμάτων ἔχουσιν.

XXXV. Ἦσαν γὰρ αὐτῷ τέσσαρες υἱοὶ, δύο μὲν εἰς
 ἑτέρας ἀπωκισμένοι συγγενείας, ὡς ἦδη λέλεκται, Σκη-
 πίων καὶ Φάβιος, δύο δὲ, παῖδες ἔτι τὴν ἡλικίαν, οὓς ἐπὶ
 τῆς οἰκίας εἶχε τῆς ἑαυτοῦ, γεγονότας ἕξ ἑτέρας γυναικός.
 Ὡν ὁ μὲν ἡμέραις πέντε πρὸ τοῦ Θριαμβεύειν τὸν Αἰμί-
 λιον ἐτελεύτησε τεσσαρεσκαίδεκέτης, ὁ δὲ δωδεκέτης μετὰ
 τρεῖς ἡμέρας Θριαμβεύσαντος ἐπαπέθανεν· ὥστε μηδένα

γενέσθαι Ῥωμαίων τοῦ πάθους ἀνάλητον, ἀλλὰ φρίξαι τὴν ὁμοίτητα τῆς τύχης ἅπαντας, ὡς οὐκ ἤδεσατο πένθος τοσοῦτον εἰς τὴν οἰκίαν, ζήλου καὶ χαρᾶς καὶ θυσῶν γέμουσαν, εἰσάγουσα, καὶ καταμιγνύουσα θρήνους καὶ δάκρυα παιᾶσιν ἐπινικίοις καὶ θριάμβοις.

XXXVI. Οὐ μὴν ἀλλ' ὁ Αἰμίλιος, ὀρθῶς λογιζόμενος, ἀνδρίας καὶ θαρσύναντος ἀνθρώποις οὐ πρὸς ὕψηλα καὶ σαρίσσας χρῆσιν εἶναι μόνον, ἀλλὰ πρὸς πᾶσαν ὁμολῶς τύχης ἀντίστασιν, οὕτως ἡρμόσατο καὶ κατεκόσμησε τὴν τῶν παρόντων σύγκρασιν, ὥστε τοῖς ἀγαθοῖς τὰ φλαῦρα, καὶ τὰ οἰκεῖα τοῖς δημοσίοις ἐναφανισθέντα, μὴ ταπεινώσαι τὸ μέγεθος, μηδὲ καθυβρίσαι τὸ ἀξίωμα τῆς νίκης. Τὸν μὲν γὰρ πρότερον τῶν παιδῶν ἀποθανόντα θάψας, εὐθύς ἐθριάμβευσεν, ὡς λέλεκται· τοῦ δὲ δευτέρου μετὰ τὸν θρίαμβον τελευτήσαντος, συναγαγὼν εἰς ἐκκλησίαν τὸν Ῥωμαίων δῆμον, ἐχρήσατο λόγοις ἀνδρῶς οὐ δεομένου παραμυθίας, ἀλλὰ παραμυθουμένον τοὺς πολίτας δυσπαθοῦντας ἐφ' οἷς ἐκεῖνος ἐδυσιτύχησεν. Ἐφη γάρ, ὅτι τῶν ἀνθρωπίνων οὐδὲν οὐδέποτε δείσας, τῶν δὲ θεῶν, ὡς ἀπιστότατον καὶ ποικιλώτατον πρᾶγμα, τὴν τύχην ἀεὶ φοβηθεῖς, μάλιστα παρὰ τοῦτον αὐτῆς τὸν πόλεμον, ὡσπερ πνεύματος λαμπροῦ, ταῖς πράξεσι παρούσης διατελοῖ μεταβολὴν τινα καὶ παλιόροια προσδεχόμενος. „Μιῦ μὲν γὰρ (εἶπεν) ἡμέρι τὸν Ἴόνιον ἀπὸ Βρεντεσίου περᾶσας, εἰς Κέρκυραν κατήχθην· πεμπταῖος δ' ἐκεῖθεν ἐν Δελφοῖς τῷ θεῷ θύσας, ἑτέραις αὐθις αὐπίντε τὴν δύναμιν ἐν Μακεδονίᾳ παρέλαβον, καὶ τὸν εἰωθότα συντελέσας καθαρμὸν αὐτῆς, καὶ τῶν πράξεων εὐθύς ἐναρξάμενος, ἐν ἡμέραις ἄλλαις πεντεκαίδεκα τὸ κάλλιστον ἐπέθρα τῷ πολέμῳ τέλος. Ἀπιστῶν δὲ τῇ τύχῃ

διὰ τὴν εὐροίαν τῶν πραγμάτων, ὡς ἄδεια πολλή, καὶ κίνδυνος οὐδείς ἦν ἀπὸ τῶν πολεμίων, μάλιστα κατὰ πλοῦν ἐδεδίειν τὴν μεταβολὴν τοῦ δαίμονος, ἐπ' εὐτυχίᾳ τοσοῦτον στρατὸν νενικηκότα, καὶ λάφυρα καὶ βασιλεῖς αἰχμαλώτους κομίζων. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ σωθεῖς πρὸς ὑμᾶς, καὶ τὴν πόλιν ὄρων εὐφροσύνης καὶ ζήλου καὶ θυσιῶν γέμουσαν, ἔτι τὴν τύχην δι' ὑποψίας εἶχον, εἰδὼς οὐδὲν εἰλικρινές, οὐδ' ἀνεμέσητον ἀνθρώποις τῶν μεγάλων χαριζομένην. Καὶ τοῦτον οὐ πρότερον ἢ ψυχὴ τὸν φόβον, ὠδίνουσα καὶ περισκοπούμενη τὸ μέλλον ὑπὲρ τῆς πόλεως, ἀφῆκεν, ἢ τηλικαύτη με προσπταῖσαι δυστυχίᾳ περὶ τὸν οἶκον, υἱῶν ἀρίστων, οὓς ἑμαυτῶ μόνους ἐλπόμεν διαδόχους, ταφᾶς ἐπαλλήλους ἐν ἡμέραις ἱεραῖς μεταχειρισάμενον. Νῦν οἶν ἀκίνδυνός εἰμι τὰ μέγιστα, καὶ θαρσύνω καὶ νομίζω τὴν τύχην ὑμῖν παραμνεῖν ἀβλαβῆ καὶ βέβαιον. Ἰκανῶς γὰρ ἐμοὶ καὶ τοῖς ἐμοῖς κακοῖς εἰς τὴν τῶν κατωρθωμένων ἀποκέχρηται νέμειν, οὐκ ἀφανέστερον ἔχουσα παράδειγμα τῆς ἀνθρωπίνης ἀσθενείας τοῦ θριαμβευομένου τὸν θριαμβεύοντα· πλὴν ὅτι Περσὲς μὲν ἔχει καὶ νενικημένος τοὺς παῖδας, Αἰμίλιος δὲ τοὺς αὐτοῦ νικήσας ἀπέβαλεν.“

XXXVII. Οὕτω μὲν εὐγενεῖς καὶ μεγάλους λόγους τὸν Αἰμίλιον ἐξ ἀπλάστου καὶ ἀληθινοῦ φρονήματος ἐν τῷ δήμῳ διαλεχθῆναι λέγουσι. Τῷ δὲ Περσεῖ, καίπερ οἰκτείρας τὴν μεταβολὴν, καὶ μάλα βοηθῆσαι προθυμηθεῖς, οὐδὲν εὗρετο, πλὴν μεταστάσεως ἐκ τοῦ καλουμένου κάρκερε παρ' αὐτοῖς εἰς τόπον καθαρὸν καὶ φιλανθρωποτέραν δίαιταν· ὅπου φρουρούμενος, ὡς μὲν οἱ πλεῖστοι γεγράφασιν, ἀπεκατέφησεν· ἔνιοι δὲ τῆς τελευτῆς ἰδίον τινα καὶ παρηλλαγμένον τρόπον ἱστοροῦσι.

Μεμψαμένους γάρ τι καὶ θυμωθέντας αὐτῷ τοὺς περὶ τὸ σῶμα στρατιώτας, ὡς ἕτερον οὐδὲν ἠδύνατο λυπεῖν καὶ κακοῦν αὐτὸν, ἐξείργειν τῶν ὑπνῶν, καὶ προσέχοντας ἀκριβῶς ἐνίστασθαι ταῖς καταφοραῖς, καὶ συνέχειν ἐργηγοροῦτα πάσῃ μηχανῇ, μέχρις οὗ τοῦτον τὸν τρόπον ἐκπονηθεῖς ἐτελεύτησεν. Ἐτελεύτησε δὲ καὶ τῶν παιδῶν τὰ δύο. Τὸν δὲ τρίτον, Ἀλέξανδρον, εὐφυᾶ μὲν ἐν τῷ τορρέειν καὶ λεπτουργεῖν γενέσθαι φασίν· ἐκμαθόντα δὲ τὰ Ῥωμαϊκὰ γράμματα καὶ τὴν διάλεκτον, ὑπογραμματεύειν τοῖς ἄρχουσιν, ἐπιδέξιον καὶ χαρίεντα περὶ ταύτην τὴν ὑπηρεσίαν ἐξεταζόμενον.

XXXVIII. Ταῖς δὲ Μακεδονικαῖς πράξεσι τοῦ Αἰμιλίου δημοτικωτάτην προσγράφουσι χάριν ὑπὲρ τῶν πολλῶν, ὡς τοσοῦτων εἰς τὸ δημόσιον τότε χρημάτων ὑπ' αὐτοῦ τεθέντων, ὥστε μηκέτι δεῆσαι τὸν δῆμον εἰσβενγεκεῖν, ἄχρι τῶν Ἰστίου καὶ Πάνσα χρόνων, οἱ περὶ τὸν πρῶτον Ἀντωνίου καὶ Καίσαρος πόλεμον ὑπάτευσαν. Κακῆϊνο δ' ἴδιον καὶ περιττὸν τοῦ Αἰμιλίου, τὸ, σπουδαζόμενον ὑπὸ τοῦ δήμου καὶ τιμώμενον διαφερόντως, ἐπὶ τῆς ἀριστοκρατικῆς μεῖναι προαιρέσεως, καὶ μηδὲν εἰπεῖν, μηδὲ πράξει χάριτι τῶν πολλῶν, ἀλλὰ τοῖς πρώτοις καὶ κρατίστοις ἀεὶ συνθεξείεσθαι περὶ τὴν πολιτείαν. Ὅ καὶ χρόνοις ὕστερον Ἀππίος ὠνείδισεν Ἀφρικανῷ Σκηπίωνι. Μέγιστοι γὰρ ὄντες ἐν τῇ πόλει τότε, τὴν τιμητικὴν ἀρχὴν μετήρσαν, ὁ μὲν τὴν βουλὴν ἔχων καὶ τοὺς ἀρίστους περὶ αὐτὸν· αὐτὴ γὰρ Ἀππίοις ἡ πολιτεία πάτριος· ὁ δὲ, μέγας μὲν ὢν ἐφ' ἑαυτοῦ, μεγάλη δ' ἀεὶ τῇ παρὰ τοῦ δήμου χάριτι καὶ σπουδῇ κεχηρημένος. Ὡς οὖν, ἐμβalόντος εἰς ἀγορὰν τοῦ Σκηπίωνος, κατεῖθε παρὰ πλευρὰν ὁ Ἀππίος ἀνθρώπους ἀγεννεῖς καὶ δεδουλευκό-

τας, ἀγοραίους δὲ καὶ δυναμένους ὄχλον συναγαγεῖν, καὶ σπονδαρχίᾳ καὶ κραγγῇ πάντα πράγματα βιάσασθαι, μέγα βοήσας· Ὡ Παῦλε, εἶπεν, Αἰμίλιε, στέναξον ὑπὸ γῆς, αἰσθόμενος, ὅτι σου τὸν υἱὸν Αἰμίλιος ὁ κήρυξ καὶ Δικίνιος καὶ Φιλόνεικος, ἐπὶ τιμητίαν κατάγουσιν. Ἀλλὰ Σκηπίων μὲν, αὐξων τὰ πλεῖστα τὸν δῆμον, εὖνον εἶχεν· Αἰμίλιος δὲ, καίπερ ὢν ἀριστοκρατικός, οὐδὲν ἤττον ὑπὸ τῶν πολλῶν ἠγαπάτο τοῦ μάλιστα δημαγωγεῖν καὶ πρὸς χάριν ὁμιλεῖν τοῖς πολλοῖς δοκοῦντος. Ἐδήλωσαν δὲ, μετὰ τῶν ἄλλων καλῶν καὶ τιμητίας αὐτὸν ἀξιόσαντες, ἣτις ἐστὶν ἀρχὴ πασῶν ἱερωτάτη, καὶ δυναμένη μέγα πρὸς τε τἄλλα καὶ πρὸς ἐξέτασιν βίων. Ἐκβαλεῖν τε γὰρ ἔξεστι συγκλήτου τὸν ἀπρεπῶς ζῶντα τοῖς τιμηταῖς, καὶ προγράψαι τὸν ἀριστον, ἵππου τ' ἀφαιρέσει τῶν νέων ἀτιμάσαι τὸν ἀκολασταίνοντα. Καὶ τῶν οὐσιῶν οὗτοι τὰ τιμήματα καὶ τὰς ἀπογραφὰς ἐπισκοποῦντιν. Ἀπεγράψαντο μὲν οὖν κατ' αὐτὸν μυριάδες ἀνθρώπων τριάκοντα τρεῖς, ἔτι δ' ἑπτακισχίλιοι τετρακόσιοι πενήκοντα δύο. Τῆς δὲ βουλῆς προέγραψε μὲν Μάρκον Αἰμίλιον Λέπιδον, ἤδη τετράκις καρπούμενον ταύτην τὴν προεδρίαν, ἐξέβαλε δὲ τρεῖς συγκλητικούς οὐ τῶν ἐπιφανῶν, καὶ περὶ τὴν τῶν ἱππέων ἐξέτασιν ὁμοίως ἐμετρίασεν αὐτός τε καὶ Μάρκιος Φίλιππος ὁ συνάρχων αὐτοῦ.

XXXIX. Διωκημένων δὲ τῶν πλείστων καὶ μεγίστων, ἐνόσησε νόσον ἐν ἀρχῇ μὲν ἐπισφαλῇ, χρόνῳ δὲ ἀκίνδυνον, ἐργώδη δὲ καὶ δυσἀπάλλακτον γενομένην. Ἐπεὶ δὲ πεισθεὶς ὑπὸ τῶν ἰατρῶν ἐπλευσεν εἰς Ἑλίαν τῆς Ἰταλίας, καὶ διέτριβεν αὐτόθι πλείω χρόνον ἐν παραλίοις ἀγροῖς καὶ πολλὴν ἡσυχίαν ἔχουσιν, ἐπόθησαν οἱ Ρω-

μαῖοι, καὶ φωνὰς πολλάκις ἐν θεάτροις, οἷον εὐχόμενοι, καὶ σπεύδοντες ἰδεῖν, ἀφήκαν. Οὕσης δὲ τινος ἱερουργίας ἀναγκαΐας, ἤδη δὲ καὶ δοκοῦντος ἰκανῶς ἔχειν αὐτῷ τοῦ σώματος, ἐπανῆλθεν εἰς Ῥώμην. Κακείνην μὲν ἔθυσσε μετὰ τῶν ἄλλων τὴν θυσίαν ἱερέων, ἐπιφανῶς τοῦ δήμου περικεχυμένου καὶ χαίροντος· τῇ δ' ὑστεραίᾳ πάλιν ἔθυσεν αὐτὸς ἑπὲρ αὐτοῦ σωτήρια τοῖς θεοῖς. Καὶ συμπερανθείσης, ὡς προεῖρηται, τῆς θυσίας, ὑποστρέψας οἴκαδε καὶ κατακλιθεὶς, πρὶν αἰσθῆσθαι καὶ νοῆσαι τὴν μεταβολὴν, ἐν ἐκστάσει καὶ παραφορᾷ τῆς διανοίας γενόμενος, τριταῖος ἐτελεύτησεν, οὐδενὸς ἐνδεΐης, οὐδ' ἀτελῆς, τῶν πρὸς εὐδαιμονίαν νενομισμένων γενόμενος. Καὶ γὰρ ἡ περὶ τὴν ἐκφορὰν πομπὴ θαυμασμὸν ἔσχε, καὶ ζῆλον ἐπικοσμοῦντα τὴν ἀρετὴν τοῦ ἀνδρὸς τοῖς ἀρίστοις καὶ μακαριωτάτοις ἐνταφίσις. Ταῦτα δ' ἦν οὐ χρυσὸς, οὐδ' ἐλέφας, οὐδ' ἡ λοιπὴ πολυτέλεια καὶ φιλοτιμία τῆς παρασκευῆς, ἀλλ' εὐνοία καὶ τιμὴ, καὶ χάρις, οὐ μόνον παρὰ τῶν πολιτῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν πολεμίων. Ὅσοι γοῦν κατὰ τύχην παρήσαν Ἰβήρων καὶ Λιγύων καὶ Μακεδόνων, οἱ μὲν ἰσχυροὶ τὰ σώματα καὶ νέοι διαλαβόντες τὸ λέγος ὑπέδυσαν καὶ παρεκόμεζον· οἱ δὲ πρεσβύτεροι συνηκολούθουν, ἀνακαλούμενοι τὸν Αἰμίλιον εὐεργέτην καὶ σωτῆρα τῶν πατρίδων. Οὐ γὰρ μόνον, ἐν οἷς ἐκράτησε καιροῖς, ἠπίως πᾶσι καὶ φιλανθρώπως ἀπηλλάγη χρησάμενος, ἀλλὰ καὶ παρὰ πάντα τὸν λοιπὸν βίον, αἰετι πράττων ἀγαθὸν αὐτοῖς, καὶ κηδόμενος, ὥσπερ οἰκείων καὶ συγγενῶν, διετέλεσε. Τὴν δ' οὐσίαν αὐτοῦ μόλις ἑπτὰ καὶ τριάκοντα μυριάδων γενέσθαι λέγουσιν, ἧς αὐτὸς μὲν ἀμφοτέρους τοὺς υἱοὺς ἀπέλιπε κληρονόμους, ὁ δὲ νεώτερος Σκηπίων τῷ ἀδελφῷ πᾶσαν ἔχειν συνεχῶ-

ρησεν, αὐτὸς εἰς οἶκον εὐπορώτερον τὸν Ἀφρικανοῦ δεδομένος. Οὗτος μὲν ὁ Παύλου Αἰμιλίου τρόπος καὶ βίος λέγεται γενέσθαι.

COMPARATIO TIMOLEONTIS CUM P. AEMILIO.

Τοιοῦτων δὲ τῶν κατὰ τὴν ἱστορίαν ὄντων, δῆλον, ὡς οὐκ ἔχει πολλὰς διαφορὰς οὐδὲ ἀνομοιότητας ἢ σύγκρισις. Οἱ τε γὰρ πόλεμοι πρὸς ἐνδόξους γεγονάσιν ἀμφοτέροις ἀνταγωνιστὰς, τῷ μὲν Μακεδόνας, τῷ δὲ Καρχηδονίους· αἱ τε νῆκαι περιβόητοι, τοῦ μὲν ἐλόντος Μακεδονίαν, καὶ τὴν ἀπ' Ἀντιγόνον διαδοχὴν ἐν ἐβδόμῳ βασιλεῖ καταπαύσαντος· τοῦ δὲ τὰς τυραννίδας πάσας ἀνελόντος ἐκ Σικελίας, καὶ τὴν νῆσον ἐλευθερώσαντος. Εἰ μὴ νῆ Δία βούλοιτο τις παρεγχειρεῖν, ὡς Αἰμίλιος μὲν ἐρῶμένῳ Περσεῖ καὶ Ῥωμαίους νενικηκότι, Τιμολέων δὲ Διονυσίῳ παντάπασιν ἀπειρηκότι καὶ κατατρεπιμμένῳ συνέπεσε· καὶ πάλιν ὑπὲρ Τιμολέοντος, ὅτι πολλοὺς μὲν τυράννους, μεγάλην δὲ τὴν Καρχηδονίων δύναμιν, ἀπὸ τῆς τυχούσης στρατιᾶς ἐνίκησεν, οὐχ, ὡσπερ Αἰμίλιος, ἀνδράσιν ἐμπειροπολέμοις καὶ μεμαθηκόσιν ἄρχεσθαι χρώμενος, ἀλλὰ μισθοφόροις οἷσι καὶ στρατιώταις ἀτάκτοις, πρὸς ἡδονὴν εἰθισμένοις στρατεύεσθαι. Τὰ γὰρ ἀπ' οὐκ ἴσης παρασκευῆς ἴσα κατορθώματα τῷ στρατηγῷ τὴν αἰτίαν περιτίθησιν.

II. Καθαρῶν οὖν καὶ δικαίων ἐν τοῖς πράγμασιν ἀμφοτέρων γεγονότων, Αἰμίλιος μὲν ὑπὸ τῶν νόμων καὶ τῆς

πατριδος οὕτως ἔοικεν εὐθὺς ἀφικέσθαι παρεσκευασμέ-
 νος· Τιμολέων δὲ τοιοῦτον αὐτὸς ἑαυτὸν παρέσχεν. Τού-
 του τεκμήριον, ὅτι Ῥωμαῖοι μὲν ὁμαλῶς ἐν τῷ τότε χρόνῳ
 πάντες ἦσαν εὐτακτοὶ, καὶ ὑποχείριοι τοῖς ἐθισμοῖς, καὶ
 τοὺς νόμους δεδιότες καὶ τοὺς πολίτας· Ἑλλήνων δ' οὐ-
 δεῖς ἡγεμῶν ἐστίν, οὐδὲ στρατηγός, ὃς οὐ διεφθάρη τό-
 τε Σικελίας ἀσπόμενος, ἔξω Δίωνος. Καίτοι Δίωνα πολ-
 λοὶ μοναρχίας ὀρέγεσθαι καὶ βασιλείαν τινὰ Λακωνικὴν
 ὄνειροπολεῖν ὑπενόουν. Τίμαιος δὲ καὶ Γύλιππον ἀκλεῶς
 φησι καὶ ἀτίμως ἀποπέμψαι Συρακουσίους, φιλοπλουτίαν
 αὐτοῦ καὶ ἀπληστίαν ἐν τῇ στρατηγίᾳ κατεγνωκότας. Ἄ-
 δὲ Φάραξ ὁ Σπαρτιάτης καὶ Κάλλιππος ὁ Ἀθηναῖος,
 ἐλπίσαντες ἄρξαι Σικελίας, παρενόμησαν καὶ παρεσπόν-
 δησαν, ὑπὸ πολλῶν ἀναγέγραπται. Καίτοι τίνες, ἢ πη-
 λίκων κύριοι πραγμάτων ὄντες οὗτοι, τοιαῦτα ἤλπισαν;
 ὧν ὁ μὲν ἐκπεπτωκότα Συρακουσῶν ἐθεράπευε Διονύ-
 σιον, Κάλλιππος δὲ εἰς ἣν τῶν περὶ Δίωνα ξεναγῶν. Ἄλ-
 λά Τιμολέων αἰτησαμένοις καὶ δεηθεῖσιν αὐτοκράτωρ
 πεμφθεῖς Συρακουσίους, καὶ δύναιμι οὐ ζητεῖν, ἀλλ' ἔχειν
 ὀφείλων, ἣν ἔλαβε βουλομένων καὶ διδόντων, πέρας ἐποίη-
 σατο τῆς αὐτοῦ στρατηγίας καὶ ἀρχῆς τὴν τῶν παρανό-
 μων ἀρχόντων κατάλυσιν. Ἐκεῖνο μέντοι τοῦ Αἰμιλίου
 θανμασιόν, ὅτι, τηλικαύτην βασιλείαν καταστρεψάμενος,
 οὐδὲ δραχμῇ μείζονα τὴν οὐσίαν ἐποίησεν· οὐδ' εἶδεν,
 οὐδ' ἤψατο τῶν χρημάτων, καίτοι πολλὰ δοῦς ἑτέροις καὶ
 δωρησάμενος. Οὐ λέγω δὲ, ὅτι Τιμολέων μεμπτός ἐστίν,
 οἰκίαν τε καλὴν λαβῶν καὶ χωρίον. Οὐ γὰρ τὸ λαβεῖν
 ἐκ τοιούτων αἰσχρὸν, ἀλλὰ τὸ μὴ λαβεῖν κρεῖττον· καὶ
 περιουσία τις ἀρετῆς, ἐν οἷς ἔξοστιν, ἐπιδεικνυμένης τὸ μὴ
 δεόμενον. Ἐπαὶ δὲ, ὡς σώματος ῥίγος ἢ θάλπος φέρειν

δυναμένον. τὸ πρὸς ἀμφοτέρων εὖ πεφυκὸς ὁμοῦ τὰς μεταβολὰς ὑψιμαλεώτερον, οὕτω ψυχῆς ἄκρατος εὐρωστία καὶ ἰσχύς, ἣν οὔτε τὸ εὐτυχεῖν ὑβρεῖ θρύπτει καὶ ἀνήσιν, οὔτε συμφορὰι ταπεινοῦσι· φαίνεται τελειότερος ὁ Αἰμίλιος, ἐν χαλεπῇ τύχῃ καὶ πάθει μεγάλῳ, τῷ περὶ τοὺς παῖδας, οὐδὲν τι μικρότερος, οὐδ' ἀσεμνότερος, ἢ διὰ τῶν εὐτυχημάτων ὄραθεις. Τιμολέων δὲ γενναῖα πράξας περὶ τὸν ἀδελφόν, οὐκ ἀντέσχε τῷ λογισμῷ πρὸς τὸ πάθος, ἀλλὰ μετάνοια καὶ λύπη ταπεινωθεὶς, ἐτῶν εἴκοσι τὸ βῆμα καὶ τὴν ἀγορὰν ἰδεῖν οὐχ ὑπέμεινε. Δεῖ δὲ τὰ αἰσχροῦ φεύγειν καὶ αἰδεῖσθαι· τὸ δὲ πρὸς πᾶσαν ἀδοξίαν εὐλαβὲς ἐπεικουῦς μὲν ἦθους καὶ ἀπλοῦ, μέγεθος δ' οὐκ ἔχοντος.

Π Ε Λ Ο Π Ι Δ Α Σ .

Κάτων ὁ πρεσβύτερος, πρὸς τινὰς ἐπαινοῦντας ἄνθρωπον ἀλογίστως παράβολον καὶ τολμηρὸν ἐν τοῖς πολεμικοῖς, διαφέρειν ἔφη τοῦ πολλοῦ τινὰ τὴν ἀρετὴν ἀξίαν τὸ μὴ πολλοῦ ἀξίον τὸ ζῆν νομίζειν· ὀρθῶς ἀποφαινόμενος. Ὁ γ' οὖν παρ' Ἀντιγόῳ στρατευόμενος ἰταμὸς, φαῦλος δὲ τὴν ἔξιν καὶ τὸ σῶμα διεφθορῶς, ἐρομένου τοῦ βυσιλέως τὴν αἰτίαν τῆς ὠχρότητος, ὠμολόγησε τινὰ νόσον τῶν ἀπορόρητων. Ἐπεὶ δὲ φιλοτιμηθεὶς ὁ βασιλεὺς προσέταξε τοῖς ἰατροῖς, ἐάν τις ἢ βοήθεια, μηδὲν ἐλλιπεῖν τῆς ἄκρας ἐπιμελείας, οὕτω θεραπευθεὶς, ὁ γενναῖος ἐκείνος οὐκέτι ἦν φιλοκίνδυνος, οὐδὲ ὑαγδαῖος ἐν τοῖς ἀγῶσιν· ὥστε καὶ τὸν Ἀντίγονον ἐγκαλεῖν καὶ θανατᾶζειν τὴν μεταβολήν. Οὐ μὴν ὁ ἄνθρωπος ἀπεκρούσατο τὸ αἷτιον, ἀλλ' εἶπεν· ὦ βασιλεῦ, σύ με πεποίηκας ἀτολμότερον, ἀπαλλάξας ἐκείνων τῶν κακῶν, δι' ἃ τοῦ ζῆν ὀλιγώρουν. Πρὸς τοῦτο δὲ φαίνεται καὶ Συβαρίτης ἀνὴρ εἰπεῖν περὶ τῶν Σπαρτιατῶν, ὡς οὐ μέγα ποιούσι θανατῶντες ἐν τοῖς πολέμοις, ὑπὲρ τοῦ τοσοῦτους πόνους καὶ τοιαύτην ἀποφυγεῖν δίαιταν. Ἀλλὰ Συβαρίταις μὲν, ἐκτετηκόσιν ὑπὸ τρυφῆς καὶ μαλακίας, διὰ τὴν πρὸς τὸ καλὸν ὀρμὴν καὶ φιλοτιμίαν εἰκότως ἐφαινοντο μισεῖν τὸν βίον οἱ μὴ

φοβούμενοι τὸν Θάνατον· Λακεδαιμονίοις δὲ καὶ ζῆν ἠδέως καὶ θνήσκειν, ἀμφοτέρω ἀρετὴ παρεῖχεν, ὡς δηλοῖ τὸ ἐπικηδεῖον

Οἱ Θάνον, οὐ τὸ ζῆν θέμενοι καλόν, οὐδὲ τὸ θνήσκειν, ἀλλὰ τὸ ταῦτα καλῶς ἀμφοτέρω ἐτελέσαι.

Οὔτε γὰρ φυγὴ θανάτου μεμπτόν, ἂν ὀρέγηται τις τοῦ βίου μὴ αἰσχροῦς· οὔτε ὑπομονὴ καλόν, εἰ μετ' ὀλιγορίας γίνοιτο τοῦ ζῆν. Ὅθεν Ὅμηρος μὲν αἰετὸς τοὺς θαρσύνω-
λεωτάτους καὶ μαχιμωτάτους ἄνδρας εὖ καὶ καλῶς ὀπλι-
σμένους ἐξάγει πρὸς τοὺς ἀγῶνας· οἱ δὲ τῶν Ἑλλήνων νομοθέται τὸν ῥήψασπιν κολάζουσιν, οὐ τὸν ξίφος, οὐδὲ λόγχην προέμενον· διδάσκοντες, ὅτι τοῦ μὴ παθεῖν κακῶς πρότερον, ἢ τοῦ ποιῆσαι τοὺς πολεμίους, ἐκάστῳ μέλειν προσήκει, μάλιστα δ' ἀρχοντι πόλεως ἢ στρατεύματος.

II. Εἰ γὰρ, ὡς Ἰφικράτης διήρει, χερσὶ μὲν εἰκόασιν οἱ ψилоὶ, ποσὶ δὲ τὸ ἵππικόν, αὐτῇ δὲ ἡ φάλαγξ στέρων καὶ θώρακι, κεφαλῇ δὲ ὁ στρατηγός, οὐχ αὐτοῦ δόξειεν ἂν ἀποκινδυνεύων παραμελεῖν καὶ θρασυνόμενος, ἀλλ' ἀπάντων, οἷς ἡ σωτηρία γίνεται δι' αὐτοῦ· καὶ τοῦναντίον. Ὅθεν ὁ Καλλικρατίδας, καίπερ ὢν τᾶλλα μέγας, οὐκ εὖ πρὸς τὸν μάντιν εἶπεν· δεομένου γὰρ αὐτοῦ φυλάττεσθαι θάνατον, ὡς τῶν ἱερῶν προδηλούντων, ἔφη, μὴ παρ' ΕΝΑ εἶναι τὰν Σπάρταν. Μαχόμενος γὰρ ΕΙΣ ἦν, καὶ πλέων, καὶ στρατευόμενος, ὁ Καλλικρατίδας· στρατηγῶν δὲ, τὴν ἀπάντων εἶχε συλλαβῶν ἐν αὐτῷ δύναμιν, ὡστ' οὐκ ἦν εἷς, ὃ τσοᾶντα συναπώλλυτο. Βέλτιον δ' Ἀντίγονος ὁ γέρον, ὅτε ναυμαχεῖν περὶ Ἄνδρον ἔμελλεν, εἰπόντος τινός, ὡς πολὺ πλείους αἱ τῶν πολεμίων νῆες εἶεν, Ἐμὲ δ' αὐτὸν, ἔφη, πρὸς πόσας ἀντιστήσεις; μέγα τὸ τῆς ἀρχῆς, ὡσπερ ἐστίν, ἀξίωμα

ποιῶν, μετ' ἐμπειρίας καὶ ἀρετῆς ταττόμενον· ἧς πρῶτον ἔργον ἐστὶ, σώζειν τὸν ἅπαντα τ' ἄλλα σώζοντα. Διὸ καλῶς ὁ Τιμόθεος, ἐπιδεικνυμένον ποτὲ τοῖς Ἀθηναίοις τοῦ Χάρητος ὠτειλᾶς τινος ἐν τῷ σώματι, καὶ τὴν ἀσπίδα λόγχῃ διακεκομμένην, Ἐγὼ δ', εἶπεν, ὡς Μαν ἠσχύνθη, ὅτι μου, πολιορκούντος Σάμον, ἐγγὺς ἔπεσε βέλος, ὡς μειρακιωδέστερον ἐμαντῷ χρώμενος, ἢ κατὰ στρατηγὸν καὶ ἡγεμόνα δυνάμεως τοσαύτης. Ὅπου μὲν γὰρ εἰς τὰ ὅλα μεγάλην φέρει ὑσπῆν ὁ τοῦ στρατηγοῦ κίνδυνος, ἐνταῦθα καὶ χειρὶ καὶ σώματι χρηστέον ἀφειδῶς, χαίρειν φράσαντα τοῖς λέγουσιν, ὡς χρὴ τὸν ἀγαθὸν στρατηγόν· μάλιστα μὲν ὑπὸ γήρωσ, εἰ δὲ μὴ, γέροντα θνήσκειν· ὅπου δὲ μικρὸν τὸ περιγινόμενον ἐκ τοῦ κατορθώματος, τὸ δὲ πᾶν συναπόλλυται σφαλέντος, οὐδεὶς ἀπαιτεῖ στρατιώτου πρᾶξιν κινδύνῳ πραττομένην στρατηγού. Ταῦτα δὲ μοι παρέστη προαναφωνῆσαι γράφοντι τὸν Πελοπίδου βίον καὶ τὸν Μαρκέλλου, μεγάλων ἀνδρῶν, παραλόγως πεσόντων. Καὶ γὰρ χειρὶ χρῆσθαι μαχιμώτατοι γενόμενοι, καὶ στρατηγίαις ἐπιφανεστάταις κοσμήσαντες ἀμφοτέρου τὰς πατρίδας, ἔτι δὲ τῶν βαρυτάτων ἀνταγωνιστῶν ὁ μὲν Ἀννίβαν ἀήττητον ὄντα πρῶτος, ὡς λέγεται, τρεψάμενος, ὁ δὲ γῆς καὶ θαλάττης ἄρχοντας Λακεδαιμονίους ἐκ παρατάξεως νικήσας, ἠφειδῆσαν ἐμυτῶν, σὺν οὐδενὶ λογισμῷ προέμενοι τὸν βίον, ὀπηρῖκα μάλιστα τοιούτων καιρὸς ἦν ἀνδρῶν σωζομένων καὶ ἀρχόντων. Διόπερ ἡμεῖς, ἐπόμενοι ταῖς ὁμοιότησι, παραλλήλους ἀνεγράψαμεν αὐτῶν τοὺς βίους.

III. Πελοπίδα τῷ Ἰππόκλου γένος μὲν ἦν εὐδόκιμον ἐν Θήβαις, ὥσπερ Ἐπαμινόνδα· τραφεὶς δ' ἐν οὐσίμῃ μεγάλῃ, καὶ παραλαβῶν ἔτι νέος λαμπρὸν οἶκον, ὠρμησε

τῶν δεομένων τοῖς ἀξίοις βοηθεῖν, ἵνα κύριος ἀληθῶς φαίνοιτο χρημάτων γεγονώς, ἀλλὰ μὴ δούλος. Τῶν γὰρ πολλῶν, ὡς Ἀριστοτέλης φησὶν, οἱ μὲν οὐ χρῶνται τῷ πλούτῳ, διὰ μικρολογίαν, οἱ δὲ παραχρῶνται, δι' ἀσωτίαν· καὶ δουλεύοντες οὗτοι μὲν ἀεὶ ταῖς ἡδοναῖς, ἐκεῖνοι δὲ ταῖς ἀσχολίαις, διατελοῦσιν. Οἱ μὲν οὖν ἄλλοι, τῷ Πελοπίδῃ χάριν ἔχοντες, ἐχρῶντο τῇ πρὸς αὐτοὺς ἐλευθεριότητι καὶ φιλανθρωπίᾳ, μόνον δὲ τῶν φίλων τὸν Ἐπαμινώνδαν οὐκ ἔπειθε τοῦ πλούτου μεταλαμβάνειν· αὐτὸς μὲντοι μετεῖχε τῆς ἐκείνου πενίας, ἐσθῆτος ἀφελείᾳ, καὶ τραπέζης λιτότητι, καὶ τῷ πρὸς τοὺς πόρους ἀόκνῳ, καὶ κατὰ τὰς στρατείας ἀδόλῳ καλλωπιζόμενος, ὥσπερ ὁ Εὐριπίδου Καπανεὺς, ὃ βίος μὲν ἦν πολὺς, ἥμιστα δὲ δι' ὄλβον γαῦρος ἦν· αἰσχυρόμενος, εἰ φανεῖται πλείοσι χρώμενος εἰς τὸ σῶμα τοῦ τὰ ἐλάχιστα κεκτημένου Θηβαίων· Ἐπαμινώνδας μὲν οὖν συνήθη καὶ πατρῶαν οὖσαν αὐτῷ τὴν πενίαν ἔτι μᾶλλον εὖζωνον καὶ κοῦφον ἐποίησε φιλοσοφῶν, καὶ μονότροπον βίον ἀπ' ἀρχῆς ἐλόμενος· Πελοπίδῃ δ' ἦν μὲν γάμος λαμπρὸς, ἐγένοντο δὲ καὶ παῖδες, ἀλλ' οὐδὲν ἤτιον ἀμελῶν τοῦ χρηματίζεσθαι, καὶ σχολάζων τῇ πόλει τὸν ἅπαντα χρόνον, ἠλάττωσε τὴν οὐσίαν. Τῶν δὲ φίλων νουθετούντων, καὶ λεγόντων, ὡς ἀναγκαίου πράγματος ὀλιγωρεῖ, τοῦ χρήματα ἔχειν· Ἀναγκαίου, νῆ Δία, Νικοδήμῳ, ἔφη, τούτῳ, δείξας τινὰ χυλὸν καὶ τυφλόν.

IV. Ἦσαν δὲ καὶ πρὸς πᾶσαν ἀρετὴν πεφνκότες ὁμοίως, πλὴν ὅτι τῷ γυμνάζεσθαι μᾶλλον ἔχαιρε Πελοπίδας, τῷ δὲ μανθάνειν Ἐπαμινώνδας· καὶ τὰς διατριβὰς ἐν τῷ σχολάζειν, ὃ μὲν περὶ παλαιστρας καὶ κνηγέσια, ὃ δ' ἀκούων τι καὶ φιλοσοφῶν ἐποιεῖτο. Πολλῶν δὲ καὶ

καλῶν ὑπαρχόντων ἀμφοτέροις πρὸς δόξαν, οὐδὲν οἱ νοῦν ἔχοντες ἠγούνται τηλικούτον, ἠλίκον τὴν διὰ τοσούτων ἀγῶνων καὶ στρατηγιῶν καὶ πολιτειῶν ἀνβεξέλεγκτον εὐνοϊαν καὶ φιλίαν ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους ἐμμείνασαν. Εἰ γὰρ τις ἀποβλέψας εἰς τὴν Ἀριστείδου καὶ Θεμιστοκλέους, καὶ Κίμωνος καὶ Περικλέους, καὶ Νικίου καὶ Ἀλκιβιάδου πολιτείαν, ὅσων γέγονε μεστὴ διαφορῶν καὶ φθόνων καὶ ζηλοτυπιῶν πρὸς ἀλλήλους, σκέψαιτο πάλιν τὴν Πελοπίδου πρὸς Ἐπαμινώνδαν εὐμένειαν καὶ τιμὴν, τούτους ἂν ὀρθῶς καὶ δικαίως προσαγορευέσσειε συνάρχοντας καὶ συστρατήγους, ἢ ἐκείνους, οἱ μᾶλλον ἀλλήλων, ἢ τῶν πολεμίων, ἀγωνιζόμενοι περιεῖναι διετέλεσαν. Αἰτία δ' ἀληθινὴ μὲν ἦν ἡ ἀρετὴ, δι' ἣν οὐ δόξαν, οὐ πλοῦτον ἀπὸ τῶν πράξεων μετιόντες, οἷς ὁ χαλεπὸς καὶ δύσερις ἐμφύεται φθόνος, ἀλλ' ἔρωτα θεῖον ἀπ' ἀρχῆς ἐρασθέντες ἀμφοτέροι τοῦ τὴν πατρίδα λαμπροτάτην καὶ μεγίστην ἐφ' ἑαυτῶν ἰδεῖν γενομένην, ὥσπερ ἰδίους ἐπὶ τοῦτο τοῖς αὐτῶν ἐχρῶντο κατορθώμασιν. Οὐ μὴν ἀλλ' οἱ γε πολλοὶ νομίζουσιν, αὐτοῖς τὴν σφοδρὰν φιλίαν ἀπὸ τῆς ἐν Μαντινείᾳ γενέσθαι στρατείας, ἣν συνεστρατεύσαντο Λακεδαιμονίοις, ἔτι φίλοις καὶ συμμάχοις οὖσι, πεμφθεῖσης ἐκ Θηβῶν βοηθείας. Τεταγμένοι γὰρ ἐν τοῖς ὀπλίταις μετ' ἀλλήλων, καὶ μαχόμενοι πρὸς τοὺς Ἀρκάδας, ὡς ἐνίδωκε τὸ κατ' αὐτοὺς κέρας τῶν Λακεδαιμονίων, καὶ τροπὴ τῶν πολλῶν ἐγεγόνει, συνασπίσαντες ἡμύναντο τοὺς ἐπιφερομένους. Καὶ Πελοπίδας μὲν, ἐπιὰ τραύματα λαβὼν ἐναντία, πολλοῖς ἐπικατεβρόχη νεκροῖς ὁμοῦ φίλοις καὶ πολεμίοις· Ἐπαμινώνδας δὲ, καίπερ ἀβιώτως ἔχειν αὐτὸν ἠγούμενος, ὑπὲρ τοῦ σώματος καὶ τῶν ὀπλῶν ἔστη προελθὼν, καὶ διεκινδύνευσεν πρὸς

πολλοὺς μόνος, ἐγνωκῶς ἀποθανεῖν μᾶλλον, ἢ Πελοπίδαν ἀπολιπεῖν κείμενον. Ἦδη δὲ καὶ τούτου κακῶς ἔχοντας, καὶ λόγῃ μὲν εἰς τὸ στήθος, ξίφει δ' εἰς τὸν βραχίονα τειρωμένου, προσεβοήθησεν ἀπὸ θατέρου κέρως Ἀγησίπολις, ὁ βασιλεὺς τῶν Σπαρτιατῶν, καὶ περιποίησεν ἀνεκτίστως αὐτοὺς ἀμφοτέρους.

V. Μετὰ δὲ ταῦτα, τῶν Σπαρτιατῶν λόγῳ μὲν ὡς φίλοις καὶ συμμάχοις προσφερομένων τοῖς Θηβαίοις, ἔργῳ δὲ τὸ φρόνημα τῆς πόλεως καὶ τὴν δύναμιν ὑφορωμένων, καὶ μάλιστα τὴν Ἰσμηνίου καὶ Ἀνδροκλείδου μισούντων εἰσπραξίαν, ἧς μετεῖχεν ὁ Πελοπίδας, φιλελεύθερον ἅμα καὶ δημοτικὴν εἶναι δοκοῦσαν. Ἀρχίας καὶ Λεοντίδας καὶ Φίλιππος, ἄνδρες ὀλιγαρχικοὶ καὶ πλούσιοι, καὶ μέτριον οὐδὲν φρονοῦντες, ἀναπέιθουσι Φοιβίδα, τὸν Λάκωμα, μετὰ στρατιᾶς διαπορευόμενον, ἐξαίφνης καταλαβεῖν τὴν Καδμείαν, καὶ τοὺς ὑπεναντιονμένους αὐτοῖς ἐκβαλόντα, πρὸς τὸ Λακεδαιμονίων ὑπήκοον ἀρμόσασθαι δι' ὀλίγων τὴν πολιτείαν. Πεισθέντος δ' ἐκείνου, καὶ μὴ προσδοκῶσι τοῖς Θηβαίοις ἐπιθεμένου, Θεσμοφοριῶν ὄντων, καὶ τῆς ἄκρας κυριεύσαντος, Ἰσμηνίας μὲν συναρπασθεῖς καὶ κομισθεῖς εἰς Λακεδαίμονα, μετ' οὐ πολὺν χρόνον ἀνηρέθη. Πελοπίδας δὲ καὶ Φερένικος καὶ Ἀνδροκλείδας, μετὰ συχνῶν ἄλλων φεύγοντες ἐξεκηρύχθησαν. Ἐπαμινώνδας δὲ κατὰ χώραν ἔμεινε, τῷ καταφρονηθῆναι, διὰ μὲν φιλοσοφίαν, ὡς ἀπράγμων, διὰ δὲ πενίαν, ὡς ἀδύνατος.

VI. Ἐπεὶ δὲ Λακεδαιμόνιοι Φοιβίδα μὲν ἀφείλοντο τῆς ἀρχῆς, καὶ δέκα δραχμῶν μυριάσιν ἐζημίωσαν, τὴν δὲ Καδμείαν οὐδὲν ἤττον φρονητῶ κατέσχον, οἱ μὲν ἄλλοι πάντες Ἕλληνας ἐθαύμαζον τὴν ἀτοπίαν, εἰ τὸν μὲν πρῶ-

Ξαντα κολάζουσι, τὴν δὲ πράξιν δοκιμάζουσι· τοῖς δὲ Θηβαίοις τὴν πατριὸν ἀποβεβληκόσι πολιτείαν, καὶ καταδουλωμένοις ὑπὸ τῶν περὶ Ἀρχίαν καὶ Λεοντίδαν, οὐδ' ἐλπῖσαι περιτὴν ἀπαλλαγὴν τινα τῆς τυραννίδος, ἣν ἐώρων τῇ Σπαρτιατῶν δορυφορουμένην ἡγεμονίαν, καὶ καταλυθῆναι μὴ δυναμένην, εἰ μὴ τις ἄρα παύσειε κακείνους γῆς καὶ θαλάττης ἄρχοντας. Οὐ μὴν ἀλλ' οἱ περὶ Λεοντίδαν, πυνθανόμενοι, τοὺς φυγάδας Ἀθήνησι διατρίβειν, τῷ τε πλήθει προσφιλεῖς ὄντας, καὶ τιμὴν ἔχοντας ὑπὸ τῶν καλῶν καὶ ἀγαθῶν, ἐπεβούλεον αὐτοῖς κρήφα· καὶ πέμπαντες ἀνθρώπους ἀγνώτας, Ἀνδροκλείδαν μὲν ἀποκτινύουσι δόλω, τῶν δ' ἄλλων διαμαρτάνουσιν. Ἦκε δὲ καὶ παρὰ Λακεδαιμονίων γράμματα τοῖς Ἀθηναίοις, προστάσσοντα μὴ δέχεσθαι, μηδὲ παρακινεῖν, ἀλλ' ἐξελαύνειν τοὺς φυγάδας, ὡς κοινούς πολεμίους ὑπὸ τῶν συμμάχων ἀποδεδειγμένους. Οἱ μὲν οὖν Ἀθηναῖοι, πρὸς τῷ πατριῶν αὐτοῖς καὶ σύμφυτον εἶναι τὸ φιλόανθρωπον, ἀμειβόμενοι τοὺς Θηβαίους, μάλιστα συναϊτίους γενομένους τῷ δήμῳ τοῦ κατελθεῖν, καὶ ψηφισαμένους, εἴαν τις Ἀθηναίων ἐπὶ τοὺς τυράννους ὅπλα διὰ τῆς Βοιωτίας κομίζῃ, μηδένα Βοιωτὸν ἀκούειν, μηδὲ ὄραν, οὐδὲν ἠδίκησαν τοὺς Θηβαίους.

VII. Ὁ δὲ Πελοπίδας, καίπερ ἐν τοῖς νεωτάτοις ὦν, ἰδίᾳ τε καθ' ἕκαστον ἐξώρμα τῶν φυγάδων, καὶ πρὸς τὸ πλῆθος ἐποίησατο λόγους, ὡς οὔτε καλόν, οὔτε ὄσιον εἶη δουλεύουσιν τὴν πατρίδα καὶ φρουρουμένην περιοριῶν, αὐτοὺς δὲ, μόνον τὸ σώζεσθαι καὶ διαζῆν ἀγαπῶντας, ἐκκρέμασθαι τῶν Ἀθήνησι ψηφισμάτων, καὶ θεραπεύειν, ὑποπεπτικότηας αἰεὶ τοῖς λέγειν δυναμένοις καὶ πείθειν τὸν ὄχλον· ἀλλὰ καὶ κινδυνευτέον ὑπὲρ τῶν μεγίστων.

παράδειγμα θεμένουσ τὴν Θρασυβούλου τόλμαν καὶ ἀρετὴν· ἵνα, ὡς ἐκεῖνος ἐκ Θηβῶν πρότερον ὄρμηθεὶς κατέλυσε τοὺς ἐν Ἀθήναις τυράννους, οὕτως αὐτοὶ πάλιν ἐξ Ἀθηνῶν προσελθόντες, ἐλευθερώσωσι τὰς Θήβας. Ὡς οὖν ἔπεισε ταῦτα λέγων, πέμπουσιν εἰς Θήβας κρύφα πρὸς τοὺς ὑπολειμμένους τῶν φίλων, τὰ δεδογμένα φράζοντες. Οἱ δὲ συνεπήρουν, καὶ Χάρων μὲν, ὅσπερ ἦν ἐπιφανέστατος, ὠμολόγησε τὴν οἰκίαν παρεξῆιν· Φυλλίδας δὲ διεπράξατο τῶν περὶ Ἀρχίαν καὶ Φίλιππον γραμματεὺς γενέσθαι πολεμαρχούντων. Ἐπαμινώνδας δὲ τοὺς νέους πάλαι φρονήματος ἦν ἐμπειρηκῶς· ἐκέλευε γὰρ ἐν τοῖς γυμνασίοις ἐπιλαμβάνεσθαι τῶν Λακεδαιμονίων καὶ παλαίειν· εἶτα, ὄρων ἐπὶ τῷ κρατεῖν καὶ περιεῖναι γαυρουμένους, ἐπέπληττεν, ὡς αἰσχύνεσθαι μᾶλλον αὐτοῖς προσῆκον, εἰ δουλεύουσι δι' ἀνανδρίαν, ὧν τοσοῦτον ταῖς ῥώμαις διαφέρουσιν.

VIII. Ἡμέρας δὲ πρὸς τὴν πράξιν ὀρισθείσης, ἔδοξε τοῖς φυγάσι, τοὺς μὲν ἄλλους συναγαγόντα Φερένικον ἐν τῷ Θριασίῳ περιμένειν, ὀλίγους δὲ τῶν νεωτάτων παραβαλέσθαι προεισελθεῖν εἰς τὴν πόλιν· ἐὰν δὲ τι πάθωσιν ὑπὸ τῶν πολεμίων οὗτοι, τοὺς ἄλλους ἐπιμειβεῖσθαι πάντας, ὅπως μήτε παῖδες αὐτῶν, μήτε γονεῖς ἐνδεεῖς ἔσονται τῶν ἀναγκαίων. Ὑφίσταται δὲ τὴν πράξιν Πελοπίδας πρῶτος, εἶτα Μέλλων καὶ Δαμοκλείδας καὶ Θεόπομπος, ἄνδρες οἰκῶν τε πρώτων, καὶ πρὸς ἀλλήλους τᾶλλα μὲν φιλικῶς καὶ πιστικῶς, ὑπὲρ δὲ δόξης καὶ ἀνδρείας ἀεὶ φιλονεικῶς ἔχοντες. Γενόμενοι δὲ οἱ σύμπαντες δώδεκα, καὶ τοὺς ἀπολειπομένους ἀσπασάμενοι, καὶ προπέμψαντες ἄγγελον τῷ Χάρωνι, προῆγον ἐν χλαμυδίῳ, σκύλακάς τε θηρευτικὰς καὶ στάλικας ἔχοντες, ὡς

μηδὲ εἰς ὑποπτέουσι τῶν ἐντυγχανόντων καθ' ὁδόν, ἀλλ' αἰύοντες ἄλλως πλανᾶσθαι καὶ κνηγεῖν δοκοῖεν. Ἐπεὶ δ' ὁ πεμφθεὶς παρ' αὐτῶν ἄγγελος ἦκε πρὸς τὸν Χάρωνα, καὶ καθ' ὁδόν ὄντις ἔφραζεν, αὐτὸς μὲν ὁ Χάρων οὐδὲ ὑπὸ τοῦ δεινοῦ πλησιάζοντος ἔτρεψέ τι τῆς γνώμης, ἀλλ' ἀνὴρ ἀγαθὸς ἦν, καὶ παρεῖχε τὴν οἰκίαν. Ἴπποσθενίδας δέ τις, οὐ πονηρὸς μὲν, ἀλλὰ καὶ φιλόπατρις καὶ τοῖς φυγάσι εὖνους ἄνθρωπος, ἐνδεὴς δὲ τόλμης τοσαύτης, ὅσης ὅ τε καιρὸς, ὅξυς ὢν, αἰ τε ὑποκείμεναι πράξεις ἀπῆλθον, ὡς περ ἰλλυγγιάσας πρὸς τὸ μέγεθος τοῦ ἀγῶνος ἐν χερσὶ γενομένου, καὶ μούλις ποτὲ τῷ λογισμῷ συμφρονήσας, ὅτι τρόπον τινὰ τὴν τῶν Λακεδαιμονίων σαλεύουσιν ἀρχὴν, καὶ τῆς ἐκεῖθεν δυνάμεως ὑποβάλλονται κατὰ λυσι, πιστεύσαντες ἀπόροις καὶ φηγαδικαῖς ἐλπίσιν· ἀπελθὼν οἴκαδε σιωπῇ, πέμπει τινὰ τῶν φίλων πρὸς Μέλλωνα καὶ Πελοπίδαν, ἀναβαλεῖσθαι κελεύων ἐν τῷ παρόντι, καὶ περιμένειν βελτίονα καιρὸν, αὐτῆς ἀπαλλαγέντας εἰς Ἀθήνας. Χλίδων ἦν ὄνομα τῷ πεμφθέντι, καὶ κατὰ σπουδὴν οἴκαδε πρὸς αὐτὸν τραπόμενος, καὶ τὸν ἵππον ἐξαγαγὼν, ἤτει τὸν χαλινόν. Ἀπορομένης δὲ τῆς γυναικὸς, ὡς οὐκ εἶχε, καὶ δοῦναι τινα τῶν συνήθων λεγούσης, λαιδοραὶ τὸ πρῶτον ἦσαν, εἶτα δυσφημίαι, τῆς γυναικὸς ἐπαρωμένης αὐτῷ τε κακὰς ὁδοὺς ἐκείνῳ καὶ τοῖς πέμπουσιν· ὥστε καὶ τὸν Χλίδωνα πολὺ τῆς ἡμέρας ἀναλώσαντα πρὸς τούτοις, δι' ὀργὴν, ἀμα δὲ καὶ τὸ συμβεβηκὸς οἰανισάμενον, ἀφεῖναι τὴν ὁδὸν ὅλως, καὶ πρὸς ἄλλο τι τραπέσθαι· παρὰ τοσοῦτον μὲν ἤλθον αἰ μέγιστα καὶ κάλλιστα τῶν πράξεων εὐθύς ἐν ἀρχῇ διαφυγεῖν τὸν καιρὸν.

IX. Οἱ δὲ περὶ τὸν Πελοπίδαν, ἐσθῆτας γεωργῶν

μεταλαβόντες, καὶ διελόντες αὐτούς, ἄλλοι κατ' ἄλλα μέρη τῆς πόλεως παρεισῆλθον, ἔτι ἡμέρας οὔσης. Ἦν δέ τι πνεῦμα καὶ νικητός, ἀρχομένου τρέπεσθαι τοῦ ἀέρος, καὶ μᾶλλον ἔλαθον, καταπεφευγότων ἤδη διὰ τὸν χειμῶνα τῶν πλείστων εἰς τὰς οἰκίας. Οἷς δ' ἦν ἐπιμελές τὰ πρατιόμενα γινώσκειν, ἀνελάμβανον τοὺς προσερχομένους, καὶ καθίστων εὐθύς εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Χάρωνος. Ἐγένοντο δὲ σὺν τοῖς φυγάσι πενήκοντα δυοῖν δέοντες. Τὰ δὲ περὶ τοὺς τυράννους οὕτως εἶχε· Φυλλίδας ὁ γραμματεὺς συνέπραττε μὲν, ὥσπερ εἴρηται, πάντα, καὶ συνήδει τοῖς φυγάσιν· εἰς δὲ τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἐκ παλαιοῦ κατηγγελκῶς τοῖς περὶ τὸν Ἀρχίαν πότον τινὰ καὶ συνουσίαν, καὶ γύναια τῶν ὑπάνδρων, ἔπραττεν ὅτι μάλιστα ταῖς ἡδοναῖς ἐκλελυμένους καὶ κατοίνους μεταχειρίσασθαι παρέξειν τοῖς ἐπιτιθεμένοις. Οὕτω δὲ πάνυ πόρρω μέθης οὔσιν αὐτοῖς προσέπεσέ τις οὐ ψευδῆς μὲν, ἀβέβαιος δὲ καὶ πολλὴν ἀσάφειαν ἔχουσα περὶ τῶν φυγάδων μῆνυσις, ὡς ἐν τῇ πόλει κρυπτομένων. Τοῦ δὲ Φυλλίδου παραφέροντος τὸν λόγον, ὅμως Ἀρχίας ἐπεμψέ τινα τῶν ὑπηρετῶν πρὸς τὸν Χάρωνα, προστάσσων εὐθύς ἤκειν αὐτόν· ἦν δ' ἑσπέρα, καὶ συνέταπτον ἔνδον αὐτούς οἱ περὶ τὸν Πελοπίδαν, ἤδη τεθωρακισμένοι καὶ τὰς μαχαίρας ἀνειληφότες. Ἐξαίφνης δὲ κοπτομένης τῆς θύρας προσδραμών τις, καὶ πυθόμενος τοῦ ὑπηρέτου Χάρωνα μετιέναι παρὰ τῶν πολεμάρχων φάσκοντος, ἀπήγγελλεν εἰσω τεθρορρημένος· καὶ πᾶσιν εὐθύς παρέστη, τὴν τε πράξιν ἐκμεμνήσθαι, καὶ σφᾶς ἅπαντας ἀπολωλέναι, μηδὲ δράσαντάς τι τῆς ἀρετῆς ἄξιον. Οὐ μὴν ἄλλ' ἔδοξεν ὑπακοῦσαι τὸν Χάρωνα, καὶ παρασχεῖν ἑαυτὸν δὴ ἀνυπόπτως τοῖς ἀρχουσιν, ἄλλως

μὲν ἀνδρώδῃ καὶ βαρὺν ὄντα τῷ θαρσύνειν παρὰ τὰ δεινα, τότε δὲ δι' ἐκείνους ἐκπεπληγμένον καὶ περιπαθοῦντα, μὴ τις ὑποψία προδοσίας ἐπ' αὐτὸν ἔλθῃ, τοσούτων ἅμα καὶ τοιούτων πολιτῶν ἀπολομένων. Ὡς οὖν ἔμελλεν ἀπιεῖναι, παραλαβὼν ἐκ τῆς γυναικωνίτιδος τὸν υἱόν, ἔτι μὲν ὄντα παῖδα, κάλλει δὲ καὶ ῥώμῃ σώματος πρωτεύοντα τῶν καθ' ἡλικίαν, ἐνεχείριζε τοῖς περὶ Πελοπίδαν, εἴ τινα δόλον καὶ προδοσίαν αὐτοῦ καταγνοῖεν, ὡς πολεμῶν χρησθαι κελεύων ἐκείνῳ, καὶ μὴ φείδεσθαι. Πολλοῖς μὲν οὖν αὐτῶν δάκρυα πρὸς τὸ πάθος καὶ τὸ φρόνημα τοῦ Χάρωνος ἐξέπεσε· πάντες δ' ἠγανάκτουν, εἰ δειλὸν οὕτως εἶναι τινὰ δοκεῖ καὶ διεφθαρμένον ὑπὸ τοῦ παρόντος, ὥστε ὑπονοεῖν ἐκείνον, ἢ ὅλως αἰτιασθαι· καὶ τὸν υἱὸν ἐδέοντο μὴ καταμιγνύναι αὐτοῖς, ἀλλ' ἐκ ποδῶν θέσθαι τοῦ μέλλοντος, ὅπως αὐτός γε τῇ πόλει καὶ τοῖς φίλοις τιμωρὸς ὑποτρέφοιτο, περισωθεὶς καὶ διαφυγὼν τοὺς τυράννους. Ὁ δὲ Χάρων τὸν μὲν υἱὸν ἀπαλλάξειν οὐκ ἔφη· ποῖον γὰρ αὐτῷ βίον ὄρᾶν, ἢ τίνα σωτηρίαν καλλίονα τῆς ὁμοῦ μετὰ πατρὸς καὶ φίλων τοσούτων ἀνυβρίστου τελευτῆς; Ἐπενξάμενος δὲ τοῖς θεοῖς, καὶ πάντας ἀσπασάμενος καὶ παραθαρόύνας ἀπήει, προσέχων ἑαυτῷ, καὶ θυμίζων σχήματι προσώπου καὶ τόνῳ φωνῆς ἀνομοιότατος οἷς ἔπραττε φανῆναι.

Χ. Γενομένον δ' ἐπὶ ταῖς θύραις αὐτοῦ, προῆλθεν ὁ Ἀρχίας, καὶ Φυλλίδας, καὶ εἶπεν· ὦ Χάρων, τινὰς ἀκήκοα παρεληλυθέναι, καὶ ἐν τῇ πόλει κρύπτεσθαι, καὶ συμπράττειν αὐτοῖς ἐπίουσι τῶν πολιτῶν. Καὶ ὁ Χάρων διαταραχθεὶς τὸ πρῶτον, εἴτ' ἐρωτήσας, τίνες εἰσὶν οἱ παρεληλυθότες, καὶ τίνες οἱ κρύπτοντες αὐτούς, ὡς οὐδὲν ἑώρα σαφὲς εἰπεῖν ἔχοντα τὸν Ἀρχίαν, ὑπονοήσας ἀπ'

οὐδενὸς τῶν ἐπισταμένων γεγονέναι τὴν μήνυσιν· Ὅρατε τοίνυν, ἔφη, μὴ κενός τις ὑμᾶς διαταράττη λόγος. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ σκέψομαι· δεῖ γὰρ ἴσως μηδενὸς καταφρονεῖν. Ταῦτα καὶ Φυλλίδας παρὼν ἐπῆνει, καὶ τὸν Ἀρχίαν ἀπαγαγὼν αὐθις εἰς ἄκρατον πολὺν κατέβαλε, καὶ ταῖς περὶ τῶν γυναικῶν ἐλπίσι διεπαιδαγώγει τὸν πότον. Ὡς δ' ἐπανῆλθεν ὁ Χάρων οἴκαδε, καὶ δισκευασμένους τοὺς ἄνδρας εὗρεν, οὐχ ὡς ἂν τινα νίκην ἢ σωτηρίαν ἐλπίζοντας, ἀλλ' ὡς ἀποθανομένους λαμπρῶς καὶ μετὰ φρόνου πολλοῦ τῶν πολεμίων, τὸ μὲν ἀληθές αὐτοῖς ἔφραζε τοῖς περὶ τὸν Πελοπίδαν· πρὸς δὲ τοὺς ἄλλους ἐπεύσατο, λόγους τινὰς τοῦ Ἀρχίου περὶ πραγμάτων ἐτέρων πλασάμενος. Ἐτι δὲ τοῦ πρώτου παραφρομένου, δεύτερον ἐπῆγεν ἢ τῆς χεῖρας τοῖς ἀνδράσιν. Ἦκε γὰρ τις ἐξ Ἀθηνῶν παρ' Ἀρχίου, τοῦ ἱεροφάντου, πρὸς Ἀρχίαν τὸν ὁμώνυμον, ξένον ὄντα καὶ φίλον, ἐπιστολὴν κομίζων, οὐ κενὴν ἔχουσαν, οὐδὲ πεπλασμένην ὑπόνοιαν, ἀλλὰ σαφῶς ἕκαστα περὶ τῶν πρασσομένων φάσκουσαν, ὡς ὕστερον ἐπεγνώσθη. Τότε δὲ μεθύοντι τῷ Ἀρχίᾳ προσαχθεὶς ὁ γραμματοφόρος, καὶ τὴν ἐπιστολὴν ἐπιδούς· Ὁ ταύτην, ἔφη, πέμπσας ἐκέλευσεν εὐθύς ἀναγνῶναι· περὶ σπουδαίων γὰρ τινῶν γεγράφθαι. Καὶ ὁ Ἀρχίας μειδιάσας· Οὐκοῦν εἰς αὐρίον, ἔφη, τὰ σπουδαῖα. Καὶ τὴν ἐπιστολὴν δεξάμενος, ὑπὸ τὸ προσκεφάλαιον ὑπέθηκεν, αὐτὸς δὲ πάλιν τῷ Φυλλίδᾳ, περὶ ὧν ἐτύγχανον διαλεγόμενοι, προσεῖχεν. Ὁ μὲν οὖν λόγος οὗτος, ἐν παροιμίας τάξει περιφερόμενος, μεχρὶ νῦν διασώζεται παρὰ τοῖς Ἕλλησι.

XI. Τῆς δὲ πράξεως δοκούσης ἔχειν ἤδη τὸν οἰκεῖον καιρὸν, ἐξώρων δὶχα διελόντες αὐτοὺς, οἱ μὲν περὶ

Ηελοπίδαν καὶ Δαμοκλειδαν ἐπὶ τὸν Λεοντίδαν καὶ Ὑπάτην ἐγγὺς ἀλλήλων οἰκοῦντας· Χάρων δὲ καὶ Μέλλων ἐπὶ τὸν Ἀρχίαν καὶ Φίλιππον, ἐσθῆτας ἐπενδεδυμένοι γυναικείας τοῖς θώραξι, καὶ δαυεῖς στεφάνους ἐλάτης τε καὶ πεύκης περικείμενοι, κατασκιάζοντας τὰ πρόσωπα. Διὸ καὶ ταῖς θύραις τοῦ συμποσίου τὸ πρῶτον ἐπιστάτων, κρότον ἐποίησαν καὶ θόρυβον, οἰομένων, ὡς πάλαι προσεδόκων, γυναῖκας ἤκειν. Ἐπεὶ δὲ περιβλέψαντες ἐν κύκλῳ τὸ συμπόσιον, καὶ τῶν κατακεκλιμένων ἕκαστον ἀκριβῶς καταμαθόντες, ἐσπίασαντο τὰς μαχαίρας, καὶ φερόμενοι διὰ τῶν τραπεζῶν ἐπὶ τὸν Ἀρχίαν καὶ Φίλιππον, ἐφάνησαν, οἵπερ ἦσαν· ὀλίγους μὲν ὁ Φυλλίδας τῶν κατακειμένων ἐπεισεν ἡσυχίαν ἄγειν, τοὺς δ' ἄλλους ἀμύνησθαι μετὰ τῶν πολεμάρχων ἐπιχειροῦντας καὶ συνεξανισταμένους, διὰ τὴν μέθην οὐ πάνυ χαλεπῶς ἀπέκτειναν. Τοῖς δὲ περὶ τὸν Ηελοπίδαν ἐργωδέστερον ἀπήντα τὸ πρᾶγμα· καὶ γὰρ ἐπὶ νήφοντα καὶ δεινὸν ἄνδρα τὸν Λεοντίδαν ἐχώρουν. Καὶ κεκλεισμένην τὴν οἰκίαν εὖρον ἤδη καθεύδοντος· καὶ πολὺν χρόνον κόπτουσιν αὐτοῖς ὑπῆκουεν οὐδεὶς. Μόλις δὲ ποτε τοῦ θεράποντος αἰσθημένου προϊόντος ἔνδοθεν, καὶ τὸν μοχλὸν ἀφαιρούντος, ἅμα τῷ πρῶτον ἐνδοῦναι καὶ χαλάσαι τὰς θύρας, ἐπιπεσόντες ἀθρόοι, καὶ τὸν οἰκέτην ἀνατρέψαντες, ἐπὶ τὸν θάλαμον ὤρμησαν. Ὁ δὲ Λεοντίδας αὐτῷ τεκμαιρόμενος τῷ κτύπῳ καὶ δρόμῳ τὸ γινόμενον, ἐσπίασατο μὲν τὸ ἐγχειρίδιον ἐξαναστάς, ἔλαθε δὲ αὐτὸν καταβαλεῖν τὰ λύχνα, καὶ διὰ σκότους αὐτοὺς ἑαυτοῖς περιπετεῖς ποιῆσαι τοὺς ἄνδρας. Ἐν δὲ φωτὶ πολλῷ καθορώμενος, ὑπῆντα πρὸς τὰς θύρας αὐτοῖς τοῦ θαλάμου, καὶ τὸν πρῶτον εἰσιόντα Κηφισόδωρον πατάξας κατέβαλε. Πε-

σόντος δὲ τούτου, δευτέρῳ συνεπλέετο τῷ Πελοπίδᾳ· καὶ τὴν μάχην χαλεπὴν ἐποίει καὶ δύσεργον ἢ στενότης τῶν Θυρῶν, καὶ κείμενος ἐμποδῶν ἤδη νεκρὸς ὁ Κηφισόδωρος. Ἐκράτησε δ' οὖν ὁ Πελοπίδας, καὶ κατεργασάμενος τὸν Λεοντίδαν, ἐπὶ τὸν Ὑπάτην εὐθύς ἐχώρει μετὰ τῶν σὺν αὐτῷ. Καὶ παρεισέπεσον μὲν εἰς τὴν οἰκίαν ὁμοίως, αἰσθόμενον δὲ ταχέως καὶ καταφυγόντα πρὸς τοὺς γείτονας, ἐκ ποδῶν διώξαντες, εἶλον καὶ διέφθειραν.

XII. Διαπραξάμενοι δὲ ταῦτα, καὶ τοῖς περὶ Μέλλωνα συμβαλόντες, ἔπειψαν μὲν εἰς τὴν Ἀττικὴν ἐπὶ τοὺς ὑπολειμμένους ἐκεῖ τῶν φυγάδων, ἐκάλουν δὲ τοὺς πολίτας ἐπὶ τὴν ἐλευθερίαν, καὶ τοὺς προσίοντας ὀπλιζόν, ἀφαιροῦντες ἀπὸ τῶν στοῶν τὰ περικείμενα σκύλα, καὶ τὰ περὶ τὴν οἰκίαν ἐργαστήρια δορυξόων καὶ μαχαιοποιῶν ἀναρρήγνυντες. Ἦκον δὲ βοηθοῦντες αὐτοῖς μετὰ τῶν ὀπλων οἱ περὶ Ἐπαμινώνδαν καὶ Γοργίδαν, συνειλογότες οὐκ ὀλίγους τῶν νέων καὶ τῶν πρεσβυτέρων τοὺς βελτίστους. Ἡ δὲ πόλις ἤδη μὲν ἀνεπίτητο πᾶσα, καὶ πολὺς θόρυβος ἦν, καὶ φῶτα περὶ τὰς οἰκίας, καὶ διαδρομαὶ πρὸς ἀλλήλους. Οὐπω δὲ συνειστίκει τὸ πλῆθος· ἀλλ' ἐκπεπληγμένοι πρὸς τὰ γινόμενα, καὶ σαφὲς οὐδὲν εἰδότες, ἡμέραν περιέμενον. Ὅθεν ἀμαρτεῖν οἱ τῶν Λακεδαιμονίων ἀρχοντες ἔδοξαν, εὐθύς οὐκ ἐπίδραμόντες, οὐδὲ συμβαλόντες· αὐτὴ μὲν ἢ φρουρὰ περὶ χιλιούς πεντακοσίους ὄντες, ἐκ δὲ τῆς πόλεως πρὸς αὐτοὺς πολλῶν συντρεχόντων. Ἀλλὰ τὴν βοήην καὶ τὰ πυρὰ καὶ τὸν ὄχλον χωροῦντα πανταχόθεν πολὺν φοβηθέντες, ἠσύχαζον αὐτὴν τὴν Καδμείαν κατέχοντες. Ἀμα δ' ἡμέρα παρήσαν μὲν ἐκ τῆς Ἀττικῆς οἱ φυγάδες ὀπλισμέ-

νοι, συνήθροιστο δὲ εἰς τὴν ἐκκλησίαν ὁ δῆμος. Εἰση-
γον δὲ τοὺς περὶ Πελοπίδαν Ἐπαμινώνδας καὶ Γοργίδας,
ὑπὸ τῶν ἱερέων περιεχομένους, στέμματα προτεινόντων
καὶ παρακαλούντων τοὺς πολίτας τῇ πατρίδι καὶ τοῖς
θεοῖς βοηθεῖν. Ἡ δ' ἐκκλησία ὀρθῆ πρὸς τὴν ὄψιν
μετὰ κρότου καὶ βοῆς ἐξανέστη, δεχομένων τοὺς ἄνδρας,
ὡς εὐεργείας καὶ σωτήρας.

XIII. Ἐκ δὲ τούτου Βοιωτάρχης αἰρεθεὶς μετὰ
Μέλλωνος καὶ Χάρωνος ὁ Πελοπίδας, εὐθύς ἀπετείχιζε
τὴν ἀκρόπολιν, καὶ προσβολὰς ἐποιεῖτο πανταχόθεν,
ἐξελεῖν σπουδάζων τοὺς Λακεδαιμονίους, καὶ τὴν Κα-
δμείαν ἐλευθερῶσαι, πρὶν ἐκ Σπάρτης στρατὸν ἐπελθεῖν.
Καὶ παρὰ τοσοῦτον ἔφθασεν, ἀφείς ὑποσπόνδους τοὺς
ἄνδρας, ὅσον ἐν Μεγάροις οὖσιν αὐτοῖς ἀπαντῆσαι
Κλεόμβροτον ἐπὶ τὰς Θήβας ἐλαύνοντα μετὰ μεγάλης
δυνάμεως. Οἱ δὲ Σπαρτιᾶται, τριῶν ἀρμοστῶν γενομέ-
νων ἐν Θήβαις, Ἡριπίδαν μὲν καὶ Ἄρκεσον ἀπέκτειναν
κρίναντες· ὁ δὲ τρίτος Λυσανορίδας, χρήμασι πολλοῖς
ζημιωθεὶς, αὐτὸν ἐκ τῆς Πελοποννήσου μετέστησεν.
Ταύτην τὴν πράξιν ἀρεταῖς μὲν ἀνδρῶν καὶ κινδύνους καὶ
ἀγῶσι παραπλησίαν τῇ Θρασυβούλου γενομένην, καὶ
βραβευθεῖσαν ὁμοίως ὑπὸ τῆς τύχης, ἀδελφὴν ἐκείνης
προσηγόρευον οἱ Ἕλληνες. Οὐ γὰρ ἐστὶ ῥαδίως ἐτέρους
εἰπεῖν, οἱ πλείονων ἐλάττους, καὶ δυνατωτέρων ἐρημότε-
ροι, τόλμῃ καὶ δεινότητι κρατήσαντες, αἴτιοι μείζονων
ἀγαθῶν ταῖς πατρίσι κατέστησαν. Ἐνδοξότεραν δὲ
ταύτην ἐποίησεν ἡ μεταβολὴ τῶν πραγμάτων. Ὁ γὰρ
καταλύσας τὸ τῆς Σπάρτης ἀξίωμα, καὶ πάνσας ἄρχον-
τας αὐτοὺς γῆς τε καὶ θαλάττης πόλεμος, ἐξ ἐκείνης
ἐγένετο τῆς νυκτός, ἐν ᾗ Πελοπίδας, οὐ φρούριον, οἱ

τεῖχος, οὐκ ἀκρόπολιν καταλαβὼν, ἀλλ' εἰς οἰκίαν δωδέκατος κατελθὼν, εἰ δεῖ μεταφορᾷ τὸ ἀληθές εἰπεῖν, ἔλυσε καὶ διέκοψε τοὺς δεσμούς τῆς Λακεδαιμονίων ἡγεμονίας, ἀλύτους καὶ ἀρρήκτους εἶναι δοκοῦντας.

XIV. Ἐπεὶ τοίνυν, στρατῷ μεγάλῳ Λακεδαιμονίων εἰς τὴν Βοιωτίαν ἐμβαλόντων, οἱ Ἀθηναῖοι περίφοβοι γενόμενοι, τὴν τε συμμαχίαν ἀπέπειπαντο τοῖς Θηβαίοις, καὶ τῶν βοιωτιαζόντων, εἰς τὸ δικαστήριον παραγαγόντες, τοὺς μὲν ἀπέκτειναν, τοὺς δ' ἐφραγάδευσαν, τοὺς δὲ χρήμασιν ἐζημίωσαν· ἐδόκει δὲ κακῶς ἔχειν τὰ τῶν Θηβαίων πράγματα, μηδενὸς αὐτοῖς βοηθούντος· ἔτυχε μὲν ὁ Πελοπίδας μετὰ Γοργίδου βοιωταρχῶν, ἐπιβουλεύοντες δὲ συγκροῦσαι πάλιν τοὺς Ἀθηναίους τοῖς Λακεδαιμονίοις, τοιούδ' εἰ τι μηχανῶνται. Σφοδρίας, ἀνὴρ Σπαρτιάτης, εὐδόκιμος μὲν ἐν τοῖς πολεμικοῖς καὶ λαμπρὸς, ὑπόκουφος δὲ τὴν γνώμην, καὶ κενῶν ἐλπίδων καὶ φιλοτιμίας ἀνοήτου μεστὸς, ἀπελείφθη περὶ Θεσπίας μετὰ δυνάμειος, τοὺς ἀφισταμένους τῶν Θηβαίων δέχεσθαι καὶ βοηθεῖν. Πρὸς τοῦτον ὑποπέμπουσιν οἱ περὶ τὸν Πελοπίδαν ἰδίῃ ἔμπορόν τινα τῶν φίλων, χρήματα κομίζοντα, καὶ λόγους, οἱ τῶν χρημάτων μᾶλλον ἀνέπεισαν αὐτόν, ὡς χρὴ πραγμάτων μᾶλλον ἀψασθαι μεγάλων, καὶ τὸν Πειραιᾶ καταλαβεῖν ἀπροσδόκητον ἐπιπεσόντα μὴ φυλαττομένοις τοῖς Ἀθηναίοις· Λακεδαιμονίοις τε γὰρ οὐδὲν οὕτως ἔσσεσθαι κεχαρισμένον, ὡς λαβεῖν τὰς Ἀθήνας, Θηβαίους τε, χαλεπῶς ἔχοντας αὐτοῖς, καὶ προδότας νομίζοντας, οὐκ ἐπιβοηθήσειν. Τέλος δὲ συμπεισθεὶς ὁ Σφοδρίας, καὶ τοὺς στρατιώτας ἀναλαβὼν, νυκτὸς εἰς τὴν Ἀττικὴν ἐνέβαλε. Καὶ μέχρι μὲν Ἐλευσῖνος προῆλθεν· ἐκεῖ δὲ τῶν στρατιωτῶν ἀποδειλια-

πάντων, φανερός γενόμενος καὶ συνταράξας οὐ φαῦλον οὐδὲ ῥάδιον τοῖς Σπαρτιάταις πόλεμον, ἀνεχώρησεν εἰς Θεσπιάς.

XV. Ἐκ τούτου πάλιν προθυμώτατα Ἀθηναῖοι τοῖς Θηβαίοις συνεμάχουν, καὶ τῆς θαλάσσης ἀντελαμβάνοντο, καὶ περιϋόντες ἐδέχοντο καὶ προσήγοντο τοὺς ἀποστατικῶς τῶν Ἑλλήνων ἔχοντας. Οἱ δὲ Θηβαῖοι καθ' αὐτοὺς ἐν τῇ Βοιωτίᾳ συμπλεκόμενοι τοῖς Λακεδαιμονίοις ἐκάστοτε, καὶ μαχόμενοι μάχας, αὐτὰς μὲν οὐ μεγάλας, μεγάλην δὲ τὴν μελίτην ἐχούσας καὶ τὴν ἀσκησιν, ἐξεργάζοντο τοῖς θυμοῖς, καὶ διεπονοῦντο τοῖς σώμασιν, ἐμπειρίαν ἅμα τῇ συνηθείᾳ καὶ φρόνημα προσλαμβάνοντες ἐκ τῶν ἀγώνων. Δι' ὃ καὶ φασιν Ἀνταλκίδαμ τὸν Σπαρτιάτην, ὡς Ἀγησίλαος ἐπανῆλθεν ἐκ Βοιωτίας τετραμένος, εἰπεῖν πρὸς αὐτόν· Ἡ καλὰ διδασκάλια παρὰ Θηβαίων ἀπολαμβάνεις, μὴ βουλομένους αὐτοὺς πολεμεῖν καὶ μάχεσθαι διδάξας. Ἦν δ' ὡς ἀληθῶς διδάσκαλος, οὐκ Ἀγησίλαος, ἀλλ' οἱ σὺν καιρῷ καὶ μετὰ λογισμοῦ τοὺς Θηβαίους, ὡσπερ σκύλακας, ἐμπείρως προσβάλλοντες τοῖς πολεμίοις, εἶτα γευσάμενους νίκης καὶ φρονήματος ἀσφαλῶς ἀπάγοντες· ὧν μεγίστην δόξαν εἶχεν ὁ Πελοπίδας. Ἀφ' ἧς γὰρ εἶλοντο πρῶτον ἡγεμόνα τῶν ὀπλων, οὐκ ἀνεπαύσαντο καθ' ἕκαστον ἐνιαυτὸν ἄρχοντα χειροτονοῦντες, ἀλλ' ἢ τὸν ἰσρὸν λόχον ἄγων, ἢ τὰ πλεῖστα βοιωταρχῶν ἄχρι τῆς τελευταῖης ἐπραττεν. Ἐγένοντο μὲν οὖν καὶ περὶ Πλαταιᾶς καὶ Θεσπιάς ἦται καὶ φυγαὶ τῶν Λακεδαιμονίων, ὅπου καὶ Φοιβίδας, ὁ τὴν Καδμείαν καταλαβὼν, ἀπέθανε. Πολλοὺς δὲ καὶ πρὸς Τανάγραν τρεψάμενος αὐτῶν, καὶ Πανθοίδην τὸν ἀρμοσίτην ἀνείλεν. Ἄλλ' οὗτοι μὲν οἱ ἀγῶνες ὡσπερ τοὺς κρατοῦντας

εἰς φρόνημα καὶ θάρσος προῆγον, οὕτως τῶν ἠσσωμέ-
νων οὐ παντάπασιν ἐδουλοῦντο τὴν γνώμην. Οὐ γὰρ ἐκ
παρατάξεως ἦσαν, οὐδὲ μάχης ἐμφανῆ κατάστασιν ἐχού-
σης καὶ νόμιμον· ἐκδρομὰς δὲ προσκαίρους τιθέμενοι,
καὶ φυγὰς ἢ διώξεις ἐπιχειροῦντες αὐτοῖς καὶ συμπλε-
κόμενοι κατώρθουν.

XVI. Ὁ δὲ περὶ Τεγύρας, τρόπον τινὰ τοῦ Λευκτρι-
κοῦ προαγὼν γενόμενος, μέγαν ἤρεν ἐν δόξῃ τὸν Πελο-
πίδαν, οὔτε πρὸς κατόρθωμα τοῖς συστρατήγοις ἀμφι-
σβήτησιν, οὔτε τῆς ἠτιης πρόφασιν τοῖς πολεμίοις ἀπο-
λιπῶν. Τῇ γὰρ Ὀρχομενίων πόλει, τὰ Σπαρτιατῶν
ἐλομένη, καὶ δύο δεδεγμένη μόρας αὐτῶν ὑπὲρ ἀσφαλείας,
ἐπεβούλευσε μὲν αἰεὶ, καὶ παρεφύλαττε καιρὸν· ὡς δ' ἤκου-
σε τοῖς φρουροῖς εἰς τὴν Λοκρίδα γεγενῆσθαι στρατείαν,
ἐλπίσας ἔρημον αἰρήσειν τὸν Ὀρχομενὸν, ἐστράτευσεν
ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ τὸν ἱερόν λόχον, καὶ τῶν ἰππέων οὐ
πολλούς. Ἐπεὶ δὲ πρὸς τὴν πόλιν προσαγαγὼν, εὗρεν
ἤκουσαν ἐκ Σπάρτης διαδοχὴν τῆς φρουρᾶς, ἀπῆγεν
ὀπίσω τὸ στράτευμα πάλιν διὰ Τεγυρῶν, ἣ μόνῃ βάσιμον
ἦν κύκλῳ παρὰ τὴν ὑπώρειαν. Τὴν γὰρ διὰ μέσου
πᾶσαν ὁ Μέλας ποταμὸς, εὐθύς ἐκ πηγῶν εἰς ἔλη πλωτὰ
καὶ λίμνας διασπειρόμενος, ἀπορον ἐποίει. Μικρὸν δὲ
ὑπὸ τὰ ἔλη νεῶς ἐστὶν Ἀπόλλωνος Τεγυραίου, καὶ μαν-
τεῖον ἐκλειμμένον οὐ πάνυ πολὺν χρόνον· ἀλλ' ἄχρι
τῶν Μηδικῶν ἠκμαζε, τὴν προφητείαν Ἐχεκράτους ἔχον-
τος. Ἐνταῦθα μυθολογοῦσι τὸν θεὸν γενέσθαι. Καὶ
τὸ μὲν πλησίον ὄρος Αἴηλος καλεῖται, καὶ πρὸς αὐτὸ
καταλήγουσιν αἱ τοῦ Μέλανος διαχύσεις. Ὅπισθω δὲ
τοῦ ναοῦ δύο ῥήγνυνται πηγαὶ, γλυκύτητι καὶ πλήθει
καὶ ψυχρότητι θαυμαστοῦ νάματος, ὧν τὸ μὲν Φοῖνικα,

τὸ δὲ Ἐλαίαν ἄχρι νῦν ὀνομάζομεν, οὐ φυτῶν μεταξὺ
 οὐεῖν, ἀλλὰ ῥεῖθρων, τῆς Θεοῦ λοχευθείσης. Καὶ γὰρ
 τὸ Πιῶον ἐγγὺς, ὅθεν αὐτὴν ἀναπτοηθῆναι, προσφανέν-
 τος ἐξαίφνης κάπρου, λέγουσι· καὶ τὰ περὶ Πύθωνα καὶ
 Τιτυὸν ὡσαύτως οἱ τόποι τῇ γενέσει τοῦ Θεοῦ συνοικει-
 οῦσι. Τὰ γὰρ πλεῖστα παραλείπω τῶν τεκμηρίων. Οὐ
 γὰρ ἐν τοῖς ἐκ μεταβολῆς ἀθανάτοις γενομένοις γεννητοῖς
 ὁ πάτριος λόγος τὸν Θεὸν τοῦτοσ' ἀπολείπει δαίμοσι,
 ὡσπερ Ἡρακλέα καὶ Δίονυσον, ἐκ μεταβολῆς ἀρετῇ τὸ
 θνητὸν καὶ παθητὸν ἀποβαλόντας· ἀλλὰ τῶν αἰδίων
 καὶ ἀγεννήτων εἰς ἔστιν, εἰ δεῖ τοῖς ὑπὸ τῶν φρονιμωτά-
 των καὶ παλαιοτάτων λεγομένοις τεκμαίρεσθαι περὶ τῶν
 τηλικούτων.

XVII. Εἰς γοῦν Τεγύρας οἱ Θηβαῖοι κατὰ τὸν
 αὐτὸν χρόνον ἐκ τῆς Ὀρχομενίας ἀπιόντες, καὶ οἱ Λακε-
 δαιμόνιοι συνέπιπτον, ἐξ ἐναντίας αὐτοῖς ἐκ τῆς Λοκρι-
 δος ἀναξενγίντες. Ὡς δὲ πρῶτον ὠφθῆσαν τὰ στενὰ
 διεκβάλλοντες, καὶ τις εἶπε τῷ Πελοπίδᾳ προσδραμῶν·
 Ἐμπεπτώκαμεν εἰς τοὺς πολεμίους· Τί μᾶλλον, εἶπεν, ἢ
 εἰς ἡμᾶς ἐκεῖνοι; Καὶ τὴν μὲν ἵππον εὐθύς ἐκέλευσε
 παρελάνειν ἀπ' οὐράς, ὡς προεμβалуοῦσαν· αὐτὸς δὲ
 τοὺς ὀπλίτας τριακοσίους ὄντας εἰς ὀλίγον συνήγαγεν,
 ἐλπίζων, καθ' ὃ προσβάλοι, μάλιστα διακόψειν ὑπερβάλ-
 λοντας πλήθει τοὺς πολεμίους. Ἦσαν δὲ δύο μόραι
 Λακεδαιμονίων. Τὴν δὲ μórαν Ἐφορος μὲν ἄνδρας
 εἶναι πεντακοσίους φησὶ, Καλλισθένης δ' ἑπτακοσίους,
 ἄλλοι δὲ τινες ἑνακοσίους, ὧν Πολύβιός ἐστι. Καὶ
 θάρφοντες οἱ πολέμαρχοι τῶν Σπαρτιατῶν, Γοργολέων
 καὶ Θεόπομπος, ὤρμησαν ἐπὶ τοὺς Θηβαίους. Γενομένης
 δὲ πως μάλιστα τῆς ἐφόδου κατ' αὐτοὺς τοὺς ἄρχοντας

ἀπ' ἀμφοτέρων μετὰ θυμοῦ καὶ βίας, πρῶτον μὲν οἱ πολέμαρχοι τῶν Λακεδαιμονίων τῷ Πελοπίδᾳ συρῶάξαντες ἔπεσον· ἔπειτα, τῶν περὶ ἐκείνους παιομένων καὶ ἀποθνησκόντων, ἅπαν εἰς φόβον κατέστη τὸ στρατεύμα· καὶ διέσχε μὲν ἐπ' ἀμφοτέρα τοῖς Θηβαίοις, ὡς διεκπεσεῖν εἰς τοῦμπροσθεν καὶ διεκθεῖν βουλομένοις. Ἐπεὶ δὲ τὴν δεδομένην ἑάσας ὁ Πελοπίδας ἠγεῖτο πρὸς τοὺς συνεστῶτας, καὶ διεξῆμι φονεύων, οὕτω πάντες προτροπαδίην ἔφυγον. Ἐγένετο δ' οὐκ ἐπὶ πολὺν τόπον ἢ διώξεις· ἐφοβοῦντο γὰρ ἐγγυὺς ὄντας οἱ Θηβαῖοι τοὺς Ὀρχομενίους, καὶ τὴν διαδοχὴν τῶν Λακεδαιμονίων. Ὅσον δὲ νικῆσαι κατὰ κράτος, καὶ διεξελθεῖν διὰ παντός ἡσσωμένου τοῦ στρατεύματος, ἐξεβιάσαντο· καὶ στήσαντες τρόπαιον, καὶ νεκροὺς σκυλεύσαντες, ἀνεχώρησαν ἐπ' οἶκον μέγα φρονοῦντες. Ἐν γὰρ τοσοῦτοις, ὡς ἔοικε, πολέμοις Ἑλληνικοῖς καὶ βαρβαρικοῖς πρότερον οὐδέποτε Λακεδαιμόνιοι πλείονες ὄντες ὑπ' ἐλατιόνων ἐκρατήθησαν, ἀλλ' οὐδ' ἴσοι πρὸς ἴσους ἐκ παρατάξεως συμβαλόντες. Ὅθεν ἦσαν ἀνυπόστατοι τὰ φρονήματα, καὶ τῇ δόξῃ καταπληττόμενοι τοὺς ἀντιπατιομένους, οὐδ' αὐτοὺς ἀξιοῦντας ἀπ' ἴσης δυνάμεως τὸ ἴσον φέρεσθαι Σπαρτιάταις, εἰς χεῖρας συνέστησαν. Ἐκείνη δ' ἡ μάχη πρώτη καὶ τοὺς ἄλλους ἐδίδαξεν Ἑλληνας, ὡς οὐχ ὁ Εὐρώτας, οὐδ' ὁ μεταξὺ Βαβύκας καὶ Κνακίανος τόπος ἄνδρας ἐκφέρει μαχητὰς καὶ πολεμικοὺς, ἀλλὰ παρ' οἷς ἂν αἰσχύνεσθαι τὰ αἰσχρὰ, καὶ τολμᾶν ἐπὶ τοῖς καλοῖς ἐθέλοντες ἐγγένωνται νέοι, καὶ τοὺς ψόγους τῶν κινδύνων μᾶλλον φεύγοντες, οὗτοι φοβερώτατοι τοῖς ἐναντίοις εἰσίν.

XVIII. Τὸν δ' ἱερὸν λόχον, ὡς φασι, συνετάξατο

Γοργίδας πρῶτος, ἐξ ἀνδρῶν ἐπιλέκτων τριακοσίων, οἷς ἡ πόλις οἴκησιν καὶ δίαιταν ἐν τῇ Καδμείᾳ στρατοπεδουμένοις παρεῖχε, καὶ διὰ τοῦτο ὁ ἐκ πόλεως λόχος ἐκαλοῦντο. Τὰς γὰρ ἀκροπόλεις ἐπιρικῶς οἱ τότε πόλεις ὠνόμαζον. Ἐνιοὶ δὲ φασιν, ἐξ ἐραστῶν καὶ ἐρωμένων γενέσθαι τὸ σύστημα τοῦτο. Καὶ Παμμένους ἀπομνημονεύεται τι μετὰ παιδιᾶς εἰρημένον· οὐ γὰρ ἔφη τακτικὸν εἶναι τὸν Ὀμήρου Νέστορα, κελεύοντα κατὰ φύλα καὶ φρήτρας συλλοχίζεσθαι τοὺς Ἕλληνας,

ὡς φρήτρα φρήτρηφιν ἀρήγη, φύλα δὲ φύλοις,
 δέον ἐρυστήν παρ' ἐρώμενον τάττειν. Φυλέτας μὲν γὰρ φυλετῶν καὶ φράτορας φρατόρων οὐ πολὺν λόγον ἔχειν ἐν τοῖς δεινοῖς· τὸ δ' ἐξ ἐρωτικῆς φιλίας συνηρμοσμένον στυφὸς ἀδιάλυτον εἶναι καὶ ἀρρήκτον, ὅταν οἱ μὲν ἀγαπῶντες τοὺς ἐρωμένους, οἱ δ' αἰσχνόμενοι τοὺς ἐρώοντας, ἐμμένωσι τοῖς δεινοῖς ὑπὲρ ἀλλήλων. Καὶ τοῦτο θαυμαστὸν οὐκ ἔστιν· εἶγε δὴ καὶ μὴ παρόντας αἰδοῦνται μᾶλλον ἐτέρων παρόντων, ὡς ἐκείνος ὁ τοῦ πολεμίου, κείμενον αὐτὸν ἐπισφάττειν μέλλοντος, δεόμενος καὶ ἀντιβολῶν διὰ τοῦ στέργου δειῖναι τὸ ξίφος· Ὅπως, ἔφη, μή με νεκρὸν ὁ ἐρώμενος ὄρων κατὰ νότου τειρωμένον αἰσχνῶθῃ. Λέγεται δὲ καὶ τὸν Ἰόλεω τοῦ Ἡρακλέους ἐρώμενον ὄντα, κοινωνεῖν τῶν ἀθλῶν καὶ παρασπίζειν. Ἀριστοτέλης δὲ καὶ καθ' αὐτὸν ἔτι φησὶν ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ Ἰόλεω τὰς καταπιστώσεις ποιεῖσθαι τοὺς ἐρωμένους καὶ τοὺς ἐραστὰς. Εἰκὸς οὖν καὶ τὸν λόχον ἱερὸν προσαγορεύεσθαι, καθότι καὶ Πλάτων ἐνθρον φίλον τον ἐραστὴν προσεῖπε. Λέγεται δὲ διαμεῖναι μέχρι τῆς ἐν Χαιρωνείᾳ μάχης ἀήτητον. Ὡς δὲ μετὰ τὴν μάχην ἐφορῶν τοὺς νεκροὺς ὁ Φίλιππος ἔστη κατὰ τοῦτο τὸ

χωρίον, ἐν ᾧ συνετύγγανε κείσθαι τοὺς τριακοσίους ἐναντίους ἀπληρηκότας ταῖς σαρίσσαις ἅπαντας τοῖς στέρονοις, ἐν ὅπλοις μετ' ἀλλήλων ἀναμεμιγμένους, θαυμάσαντα, καὶ πυθόμενον, ὡς ὁ τῶν ἐρασιῶν καὶ τῶν ἐρωμένων οὗτος εἴη λόχος, δακρῦσαι, καὶ εἰπεῖν· Ἀπόλοιτο κακῶς οἱ τούτους τι ποιεῖν ἢ πάσχειν αἰσχρὸν ἕπονοῦντες.

XIX. Ὅλως δὲ τῆς περὶ τοὺς ἐρασιᾶς συνηθείας οὐχ, ὥσπερ οἱ ποιηταὶ λέγουσι, Θηβαίοις τὸ Δαΐου πάθος ἀρχὴν παρέσχεν· ἀλλ' οἱ νομοθέται, τὸ φύσει θυμοειδῆς αὐτῶν καὶ ἄκρατον ἀνιέναι καὶ ἀνυγραίνειν εὐθύς ἐκ παίδων βουλόμενοι, πολὺν μὲν ἀνεμίξαντο καὶ σπουδῆ καὶ παιδιᾷ πάσῃ τὸν αὐλόν, εἰς τιμὴν καὶ προεδρίαν ἄγοντες, λαμπρὸν δὲ τὸν ἔρωτα ταῖς παλαιστραῖς ἐνεθρέψαντο, συγκερανίζοντες τὰ ἥθη τῶν νέων. Ὁρθῶς δὲ πρὸς τοῦτο καὶ τὴν ἐξ Ἄρεως καὶ Ἀφροδίτης γεγονέναι λεγομένην θεὸν τῇ πόλει συνωκείωσαν, ὡς, ὅπου τὸ μαχητικὸν καὶ πολεμικὸν μάλιστα τῷ μετέχοντι πειθοῦς καὶ χαρίτων ὁμιλεῖ καὶ σύνεστιν, εἰς τὴν ἐμμελεσιᾶτην καὶ κοσμιωτάτην πολιτείαν δι' ἁρμονίας καθισταμένων ἀπάντων. Τὸν οὖν ἱερόν λόχον τοῦτον ὁ μὲν Γοργίδας διαιρῶν εἰς τὰ πρῶτα ζυγά, καὶ παρ' ὅλην τὴν φάλαγγα τῶν ὀπλιτῶν προβαλλόμενος, ἐπίδηλον οὐκ ἐποίησε τὴν ἀρετὴν τῶν ἀνδρῶν, οὐδ' ἐχρήτο τῇ δυνάμει πρὸς κοινὸν ἔργον, ἅτε δὴ διαλελυμένων, καὶ πρὸς πολὺ μεμιγμένων τῷ φαυλοτέρῳ· ὁ δὲ Πελοπίδας, ὡς ἐξέλαμψεν αὐτῶν ἢ ἀρετὴ περὶ Τεγύρας, καθαρῶς καὶ περὶ αὐτῶν ἀγωνισαμένων, οὐκ ἔτι διεΐλεν, οὐδὲ διέσπασεν, ἀλλ' ὥσπερ σώματι χρώμενος ὅλῳ, προεκινδύνευσεν τοῖς μεγίστοις ἀγῶσιν. Ὡσπερ γὰρ οἱ ἵπποι θᾶσσον ὑπὸ τοῖς ἄρμασιν, ἢ καθ'

αὐτοὺς, ἐλαυνόμενοι θεοῦσιν, οὐχ ὅτι μᾶλλον ἐμπίπτον-
τες ἐκβιάζονται τὸν ἀέρα τῷ πλήθει ῥηγνύμενον, ἀλλ' ὅτι
συνεκκαίει τὸν θυμὸν ἢ μετ' ἀλλήλων ἀμίλλα καὶ τὸ
φιλόεικον· οὕτως ὥσπερ τοὺς ἀγαθοὺς, ζῆλον ἀλλήλοις
καλῶν ἔργων ἐνιέντας, ὠφελιμωτάτους εἰς κοινὸν ἔργον
εἶναι καὶ προθυμοτάτους.

XX. Ἐπεὶ δὲ Λακεδαιμόνιοι, πᾶσι τοῖς Ἑλλήσιν
εἰρήνην συνθέμενοι, πρὸς μόνους Θηβαίους ἐξήνεγκαν τὸν
πόλεμον, ἐνεβεβλήκει δὲ Κλεόμβροτος ὁ βασιλεὺς, ἄγων
ὀπίστας μυρίους, ἵππεῖς δὲ χιλίους· ὁ δὲ κίνδυνος οὐ
περὶ ὧν πρότερον ἦν Θηβαίοις, ἀλλ' ἄντικρος ἀπειλή καὶ
καταγγελία διοικισμοῦ, καὶ φόβος, οἷος οὐπω, τὴν Βοιω-
τίαν κατεῖχεν· ἐξῶν μὲν ἐκ τῆς οἰκίας ὁ Πελοπίδας, καὶ
τῆς γυναικὸς ἐν τῷ προπέμπειν δακρυούσης, καὶ παρα-
καλούσης σώζειν ἑαυτόν· Ταῦτα, εἶπεν, ὦ γυναῖ, τοῖς
ιδιώταις χρη παραινεῖν, τοῖς δ' ἄρχουσιν, ὅπως τοὺς ἄλ-
λους σώζωσιν. Ἐλθὼν δ' εἰς τὸ στρατόπεδον, καὶ τοὺς
Βοιωτάρχας καταλαβὼν οὐχ ὁμογνωμονούντας, πρῶτος
Ἐπαμινώνδῃ προσέθετο γνώμην, ψηφισομένῳ διὰ μάχης
εἶναι τοῖς πολεμίοις, Βοιωτάρχης μὲν οὐκ ἀποδεδειγμένος,
ἄρχων δὲ τοῦ ἱεροῦ λόχου, καὶ πιστευόμενος, ὡς ἦν δί-
καιον ἄνδρα τηλικαῖτα δεδωκότα τῇ πατρίδι σύμβολα εἰς
τὴν ἐλευθερίαν. Ὡς οὖν ἐδέδοκτο διακινδυνεύειν, καὶ
περὶ τὰ Λευκτρα τοῖς Λακεδαιμονίοις ἀντεστρατοπέδευ-
ον, ὅππῃ εἶδε κατὰ τοὺς ὕπνους ὁ Πελοπίδας, εὐ μάλα
διαταράξασαν αὐτόν. Ἔστι γὰρ ἐν τῷ Λευκτρικῷ πε-
δίῳ τὰ σήματα τῶν τοῦ Σκεδάσου θυγατέρων, ἃς Λευ-
κτριδᾶς καλοῦσι διὰ τὸν τόπον· ἐκεῖ γὰρ αὐταῖς ὑπο-
ξέμων Σπαρτιατῶν βιασθείσαις συνέβη ταφῆναι. Γενο-
μένης δὲ χαλεπῆς οὕτω καὶ παρανόμου πράξεως, ὁ μὲν

πατήρ, ὡς οὐκ ἔτυχεν ἐν Λακεδαιμόνι δίκης, ἀράς κατὰ τῶν Σπαρτιατῶν ἀρασάμενος, ἔσφαξεν ἑαυτὸν ἐπὶ τοῖς τάφοις τῶν παρθένων. Χρησμοὶ δὲ καὶ λόγια τοῖς Σπαρτιάταις αἰεὶ προὔφαινον, εὐλαβεῖσθαι καὶ φυλάττεσθαι τὸ Λευκτρικὸν μῆνιμα, μὴ πάνυ τῶν πολλῶν συνιέντων, ἀλλ' ἀμφιγνούσων τὸν τόπον· ἐπεὶ καὶ τῆς Λακωνικῆς πολίχνην πρὸς τῇ θαλάσῃ Λεῦκτρον ὀνομάζεται, καὶ πρὸς Μεγάλῃ πόλει τῆς Ἀρκαδίας τόπος ἐστὶν ὁμώνυμος. Τὸ μὲν οὖν πάθος τοῦτο πολὺ τῶν Λευκτρικῶν ἦν παλαιότερον.

XXI. Ὁ δὲ Πελοπίδας, ἐν τῷ στρατοπέδῳ κατακοιμηθεὶς, ἔδοξε τὰς τε παῖδας ὄραν περὶ τὰ μνήματα θρηνοῦσας, καὶ καταρωμένας τοῖς Σπαρτιάταις, τὸν τε Σκίδασον κλεῦοντα ταῖς κόραις σφαιγιάσαι παρθένον ξανθὴν, εἰ βούλοιο τῶν πολεμίων ἐπικρατῆσαι. Δεινοῦ δὲ καὶ παρανόμου τοῦ προστάγματος αὐτῷ φανέντος, ἔξαναστάς ἐκοινοῦτο τοῖς τε μάντεσι καὶ τοῖς ἀρχουσιν. Ὡν οἱ μὲν οὐκ εἶων παραμελεῖν, οὐδ' ἀπειθεῖν, τῶν μὲν παλαιῶν προφέροντες Μενοικία τὸν Κρέοντος, καὶ Μακαρίαν τὴν Ἡρακλέους· τῶν δ' ὕστερον Φερεκῦδην τε τὸν σοφόν, ὑπὸ Λακεδαιμονίων ἀναιρεθέντα, καὶ τὴν δορὰν αὐτοῦ κατὰ τι λόγιον ὑπὸ τῶν βασιλέων φρουρουμένην· Δεωνίδα τε τῷ χρησμῷ τρόπον τινὰ προθυσάμενον ἑαυτὸν ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος· ἔτι δὲ τοὺς ὑπὸ Θεμιστοκλέους σφαιγιασθέντας ὠμηστῇ Διονύσῳ πρὸ τῆς ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίας· ἐκείνοις γὰρ ἐπιμαρτυρῆσαι τὰ κατορθώματα. Τοῦτο δὲ, ὡς Ἀγησίλαον, ἀπὸ τῶν αὐτῶν Ἀγαμέμνονι τόπων ἐπὶ τοὺς αὐτοὺς στρατευόμενον πολεμίους, ἤτησε μὲν ἡ θεὸς τὴν θυγατέρα σφάγιον, καὶ ταύτην εἶδε τὴν ὄψιν ἐν Ἀνλίδι κοιμώμενος· ὁ δ' οὐκ

ἔδωκεν, ἀλλ' ἀπομαλθακωθείς κατέλυσε τὴν στρατείαν ἄδοξον καὶ ἀτελῆ γενομένην. Οἱ δὲ τὸνναντίον ἀπηγόρευον, ὡς οὐδενὶ τῶν κρείττωνων καὶ ὑπὲρ ἡμᾶς ἀρεστήν οὔσαν οὕτω βάρβαρον καὶ παράνομον θυσίαν· οὐ γὰρ τοὺς Τυφῶνας ἐκείνους, οὐδὲ τοὺς Γίγαντας ἄρχειν, ἀλλὰ τὸν πάντων πατέρα θεῶν καὶ ἀνθρώπων· δαίμονας δὲ χαίροντας ἀνθρώπων αἵματι καὶ φόνῳ πιστεῖν μὲν ἴσως ἐστὶν ἀβέλτερον· ὄντων δὲ τοιούτων, ἀμελητέον ὡς ἀδυνάτων· ἀσθενεῖα γὰρ καὶ μοχθηρία ψυχῆς ἐμφύεσθαι καὶ παραμένειν τὰς ἀτόπους καὶ χαλεπὰς ἐπιθυμίας.

XXII. Ἐν τοιούτοις οὖν διαλόγοις τῶν πρώτων ὄντων, καὶ μάλιστα τοῦ Πελοπίδου διαποροῦντος, ἵππου ἐξ ἀγέλης πῶλος ἀποφυγοῦσα, καὶ φερομένη διὰ τῶν ὄπλων, ὡς ἦν θιέουσα καὶ αὐτοὺς ἐκείνους, ἐπέστη· καὶ τοῖς μὲν ἄλλοις θίαν παρεῖχεν ἢ τε χροῶ στίλβουσα τῆς χαιτῆς πυρσότατον, ἢ τε γανρότης καὶ τὸ σοβαρὸν καὶ τεθαυμάτως τῆς φωνῆς· Θεόκριτος δὲ ὁ μάντις συμφρονήσας ἀνεβόησε πρὸς τὸν Πελοπίδαν· Ἦκει σοι τὸ ἱερεῖον, ὦ δαιμόνις· καὶ παρθένον ἄλλην μὴ περιμένωμεν, ἀλλὰ χρωῶ δεξάμενος, ἦν ὁ θεὸς δίδωσιν. Ἐκ τούτου λαβόντες τὴν ἵππον, ἐπὶ τοὺς τάφους ἦγον τῶν παρθένων, καὶ κατευξάμενοι καὶ καταστέψαντες, ἐνέτεμνον αὐτοῖ τε χαίροντες, καὶ λόγον εἰς τὸ στρατόπεδον περὶ τῆς ὄψεως τοῦ Πελοπίδου καὶ τῆς θυσίας δίδόντες.

XXIII. Ἐν δὲ τῇ μάχῃ, τοῦ Ἐπαμνώνδου τὴν φάλαγγα λοξὴν ἐπὶ τὸ εὐάνυμον ἔλκεντος, ὅπως τῶν ἄλλων Ἑλλήνων ἀπωπᾶτω γένηται τὸ δεξιὸν τῶν Σπαρτιατῶν, καὶ τὸν Κλεόμβροτον ἐξώσῃ προσπεσῶν ἀθρόως κατὰ κίρας, καὶ βιασάμενος, οἱ μὲν πολέμιοι, καταμαθόντες

τὸ γινόμενον, ἤρξαντο μετακινεῖν τῇ τάξει σφᾶς αὐ-
 τούς, καὶ τὸ δεξιὸν ἀνέπτυσσον καὶ περιήγον, ὡς κυ-
 κλωσόμενοι καὶ περιβαλοῦντες ὑπὸ πλήθους τὸν Ἐπα-
 μινώνδαν. Ὁ δὲ Πελοπίδας ἐν τούτῳ προεξέδραμε,
 καὶ συστρέψας τοὺς τριακοσίους, δρόμῳ φθάνει, πρὶν
 ἀνατεῖναι τὸν Κλεόμβροτον τὸ κέρας, ἢ συναγαγεῖν
 πάλιν εἰς τὸ αὐτὸ, καὶ συγκλεῖσαι τὴν τάξιν, οὐ κα-
 θεστώσιν, ἀλλὰ θορυβουμένοις δι' ἀλλήλων τοῖς Λα-
 κεδαιμονίοις ἐπιβαλὼν. Καίτοι πάντων ἄκροι τεχνῆ-
 ται καὶ σοφισταὶ τῶν πολεμικῶν ὄντες οἱ Σπαρτιαταί,
 πρὸς οὐδὲν οὕτως ἐπαίδευον αὐτοὺς καὶ συνείθιζον, ὡς
 τὸ μὴ πλανᾶσθαι, μηδὲ ταράττεσθαι, τάξεως διαλυθεί-
 σης, ἀλλὰ χρώμενοι πᾶσι πάντες ἐπιστάταις καὶ ζευγί-
 ταις, ὅποι ποτὲ συνίστησιν ὁ κίνδυνος καὶ καταλαμβάνει,
 καὶ συναρμόττειν καὶ μάχεσθαι παραπλησίως. Τότε δὴ
 ἢ τοῦ Ἐπομινώνδου φάλαγξ ἐπιφερομένη μόνοις ἐκείνοις,
 καὶ παραλλάττουσα τοὺς ἄλλους, ὃ τε Πελοπίδας μετὰ
 τάχους ἀπίστου καὶ τόλμης ἐν τοῖς ὅπλοις γεγόμενος,
 συνέχευε τὰ τε φρονήματα καὶ τὰς ἐπιστήμας αὐτῶν οὕ-
 τως, ὥστε φυγὴν καὶ φόνον Σπαρτιατῶν, ὅσον οὐπω
 πρότερον, γενέσθαι. Διὸ τῷ Ἐπαμινώνδῃ βοιωταρχοῦντι,
 μὴ βοιωταρχῶν, καὶ πάσης ἡγουμένῳ τῆς δυνάμεως, μι-
 κροῦ μέρους ἄρχων, ἴσον ἠνέγκατο δόξης τῆς νίκης ἐκείνης
 καὶ τοῦ κατορθώματος.

XXIV. Εἰς μέντοι Πελοπόννησον ἀμφότεροι βοιω-
 ταρχοῦντες ἐνέβαλον, καὶ τῶν ἐθνῶν τὰ πλεῖστα προσή-
 γοντο, Λακεδαιμονίων ἀποστήσαντες Ἴλιον, Ἄργος, Ἄρ-
 καδίαν σύμπασαν, αὐτῆς τῆς Λακωνικῆς τὰ πλεῖστα.
 Καίτοι χειμῶνος μὲν ἦσαν αἱ περὶ τροπὰς ἄκμαί· μηνὸς
 δὲ τοῦ τελευταίου φθίνοντος ὀλίγαι περιῆσαν ἡμέραι,

καὶ τὴν ἀρχὴν ἔδει παραλαμβάνειν ἑτέρους εὐθύς ἵσταμένου τοῦ πρώτου μηνός, ἢ θνήσκειν τοὺς μὴ παραδιδόντας. Οἱ δ' ἄλλοι Βοιωτάρχαι καὶ τὸν νόμον δεδιότες τοῦτον, καὶ τὸν χειμῶνα φεύγοντες, ἀπάγειν ἔσπευδον ἐπ' οἴκου τὸ στράτευμα. Πελοπίδας δὲ πρώτος, Ἐπαμινώνδι γενόμενος σύμψηφος, καὶ συμπαρορμήσας τοὺς πολίτας, ἤγειν ἐπὶ τὴν Σπάρτην, καὶ διεβίβαζε τὸν Εὐρώταν· καὶ πολλὰς μὲν ἤρει πόλεις αὐτῶν, πᾶσαν δὲ τὴν χώραν ἐπόρθει μέχρι θαλάσσης, ἡγούμενος ἐπὶ μυριάδων Ἑλληνικῆς στρατιᾶς, ἧς ἔλαττον ἢ δωδέκατον ἦσαν αὐτοὶ Θηβαῖοι μέρος. Ἄλλ' ἢ δόξα τῶν ἀνδρῶν, ἄνευ δόγματος κοινοῦ καὶ ψηφίσματος, ἐποίει τοὺς συμμάχους ἔπυσθαι σιωπῇ πάντας ἡγουμένοις ἐκείνοις. Ὁ γὰρ πρῶτος, ὡς ἔοικε, καὶ κυριώτατος νόμος τῷ σώζεσθαι δεομένῳ τὸν σώζειν δυνάμενον ἀρχοντα κατὰ φύσιν ἀποδίδωσι· κἄν, ὡσπερ οἱ πλείοντες εὐδίας οὐσης, ἢ παρ' ἀκτὴν ὁρμοῦντες, ἀσελγῶς προσερχθῶσι τοῖς κυβερνήταις καὶ θρασείως, ἅμα τῷ χειμῶνα καὶ κίνδυνον καταλαμβάνειν, πρὸς ἐκείνους ἀποβλέπουσι, καὶ τὰς ἐλπίδας ἐν ἐκείνοις ἔχουσι. Καὶ γὰρ Ἀργεῖοι, καὶ Ἠλεῖοι, καὶ Ἀρκάδες, ἐν τοῖς συνεδρίοις ἐρίζοντες καὶ διαφρορόμενοι πρὸς τοὺς Θηβαίους ὑπὲρ ἡγεμονίας, ἐπ' αὐτῶν τῶν ἀγῶνων καὶ παρὰ τὰ δεινὰ τοῖς ἐκείνων ἀνθαιρέτως πειθόμενοι στρατηγοῖς ἠκολούθουν. Ἐν ἐκείνῃ τῇ στρατείᾳ πᾶσαν μὲν Ἀρκαδίαν εἰς μίαν δύναμιν συνέστησαν, τὴν δὲ Μεσσηνίαν χώραν νεμομένων Σπαρτιατῶν ἀποτεμόμενοι, τοὺς παλαιοὺς Μεσσηνίους ἐκάλλον καὶ κατήγον, Ἰθώμην συνοικίσαντες· ἀπιόντες δ' ἐπ' οἴκου διὰ Κεγχρηῶν, Ἀθηναίους ἐνίκων ἐπιχειροῦντας ἁψιμαχεῖν περὶ τὰ στενὰ, καὶ κωλύειν τὴν πορείαν.

XXV. Ἐπὶ δὲ τούτοις οἱ μὲν ἄλλοι πάντες ὑπερηγάπων τὴν ἀρετὴν, καὶ τὴν τύχην ἐθαύμαζον· ὁ δὲ συγγενῆς καὶ πολιτικὸς φθόνος, ἅμα τῇ δόξῃ τῶν ἀνδρῶν συναυξόμενος, οὐ καλὰς, οὐδὲ πρεπούσας ὑποδοχὰς παρεσκεύαζεν αὐτοῖς. Θανάτου γὰρ ἀμφότεροι δίκας ἔφυγον ἐπανελθόντες, ὅτι, τοῦ νόμου κελεύοντος ἐν τῷ πρώτῳ μῆνι παραδοῦναι τὴν Βοιωταρχίαν ἑτέροις, ὃν Βουκάτιον ὀνομάζουσι, τέταρτας ὅλους προσπεβάλοντο μῆνας, ἐν οἷς τὰ περὶ Μεσσήνην καὶ Ἀρκαδίαν καὶ τὴν Λακωνικὴν διόκησαν. Εἰσῆχθη μὲν οὖν πρότερος εἰς τὸ δικαστήριον Πελοπίδας· διὸ καὶ μᾶλλον ἐκινδύνευσεν· ἀμφότεροι δ' ἀπελύθησαν. Τὸ δὲ συκοφάντημα καὶ τὴν πείραν Ἐπαμινώνδας ἤνεγκε πρώως, μέγα μέρος ἀνδρείας καὶ μεγαλοψυχίας τὴν ἐν τοῖς πολιτικοῖς ἀνεξικακίαν ποιούμενος· Πελοπίδας δὲ, καὶ φύσει θυμοειδέστερος ὢν, καὶ παροξυνόμενος ὑπὸ τῶν φίλων ἀμύνασθαι τοὺς ἐχθροὺς, ἐπελάβετο τοιαύτης αἰτίας. Μενεκλείδας ὁ ῥήτωρ ἦν μὲν εἰς τῶν μετὰ Πελοπίδου καὶ Μέλλωνος εἰς τὴν Χάρωνος οἰκίαν συνελθόντων· ἐπεὶ δὲ τῶν ἴσων οὐκ ἤξιοῦτο παρὰ τοῖς Θηβαίοις, δεινότατος μὲν ὢν λέγειν, ἀκόλαστος δὲ καὶ κακοήθης τὸν τρόπον, ἐχρήτη τῇ φύσει πρὸς τὸ συκοφαντεῖν καὶ διαβάλλειν τοὺς κρείττονας, οὐδὲ μετὰ δίκην ἐκείνην πανσάμενος. Ἐπαμινώνδαν μὲν οὖν ἐξέκρουσε τῆς Βοιωταρχίας, καὶ κατεπολιτεύσατο πολὺν χρόνον· Πελοπίδαν δὲ πρὸς μὲν τὸν δῆμον οὐκ ἴσχυσε διαβαλεῖν, ἐπεχείρει δὲ συγκροῦσαι τῷ Χάρωνι· καὶ, κοινήν τινα τοῦ φθόνου παραμυθίαν ἔχοντος, ἂν ὢν αὐτοὶ μὴ δύνωνται βελτίους φανῆναι, τούτους ἀμωσγέπως ἑτέρων ἀποδείξωσι κακίους, πολὺς ἦν πρὸς τὸν δῆμον ἀνῆξων τὰ τοῦ Χάρωνος ἔργα, καὶ τὰς στρατηγίας

τας ἐκείνου καὶ τὰς νίκας ἐγκωμιάζων. Τῆς δὲ πρὸς Πλαταιᾶς ἵππομαχίας, ἣν πρὸ τῶν Λευκτρικῶν ἐνίκησαν, ἡγουμένου Χάρωνος, ἐπεχείρησεν ἀνάθεμα τοιόνδε ποιῆσαι. Ἀνδροκύδης ὁ Κυζικηνός, ἐκλαβὼν παρὰ τῆς πόλεως πίνακα γράψαι μάχης ἐτέρας, ἐπετέλει τὸ ἔργον ἐν Θήβαις. Γενομένης δὲ τῆς ἀποστάσεως, καὶ τοῦ πολέμου συμπεσότος, οὐ πολὺ τοῦ τέλους ἔχειν ἔλλείποντα τὸν πίνακα παρ' ἑαυτοῖς οἱ Θηβαῖοι κατέσχον. Τοῦτον οὖν ὁ Μενεκλείδας ἐπεισεν ἀναθέντας ἐπιγράψαι τοῦνομα τοῦ Χάρωνος, ὡς ἀμανρώσων τὴν Πελοπίδου καὶ Ἐπαμινώνδου δόξαν. Ἦν δ' ἀβέλτερος ἢ φιλοτιμία, παρὰ τοσοῦτους καὶ τηλικούτους ἀγῶνας ἐνός ἔργου καὶ μίας νίκης ἀγαπωμένης, ἐν ἣ Γεράνδαν τινὰ τῶν ἀσήμεων Σπαρτιατῶν, καὶ τεσσαράκοντα μετ' αὐτοῦ πεσεῖν, ἄλλο δ' οὐδὲν μέγα πρᾶχθῆναι λέγουσι. Τοῦτο τὸ ψήφισμα γράφεται Πελοπίδας παρανόμων, ἰσχυρίζομενος, ὅτι Θηβαίοις οὐ πάτριον ἦν ἰδίᾳ κατ' ἄνδρα τιμῆν, ἀλλὰ τῇ πατριδί κοινῶς τὸ τῆς νίκης ὄνομα σώζειν. Καὶ τὸν μὲν Χάρωνα παρὰ πᾶσαν τὴν δίκην ἐγκωμιάζων, ἀφθόνως διέτελεσε· τὸν δὲ Μενεκλείδαν βάσκανον καὶ πονηρὸν ἐξελέγχων, καὶ τοὺς Θηβαίους ἐρωτῶν, εἰ μηδὲν αὐτοῖς καλὸν πέπραχται. Καὶ ὁ Μενεκλείδας ζημιούται χρήμασιν, ἃ μὴ δυνάμενος ἐκτίσαι διὰ πλῆθος, ὕστερον ἐπεχείρησε κινήσαι καὶ μεταστήσαι τὴν πολιτείαν. Ταῦτα μὲν οὖν ἔχει τινὰ καὶ τοῦ βίου ἀποθεώρησιν.

XXVI. Ἐπὶ δ' Ἀλεξάνδρου, τοῦ Φερῶν τυράννου, πολεμοῦντος μὲν ἐκ προδήλου πολλοῖς Θεσσαλῶν, ἐπιβουλεύοντος δὲ πᾶσιν, ἐπρέσβευσαν εἰς Θήβας αἱ πόλεις στρατηγὸν αἰτούμεναι καὶ δύναμιν, ὁρῶν ὁ Πελοπίδας τὸν Ἐπαμινώνδαν τὰς ἐν Πελοποννήσῳ πράξεις διοικούντα,

αὐτὸς ἑαυτὸν ἐπέδωκε καὶ προσέειπε τοῖς Θεσσαλοῖς, μήτε τὴν ἰδίαν ἐπιστήμην καὶ δυνάμιν ἀργοῦσαν περιορῆν ὑπομένων, μήτε, ὅπου πάρεστιν Ἐπαμινώνδας, ἐτέρου δεῖσθαι στρατηγοῦ νομίζων. Ὡς οὖν ἐστράτευσαν ἐπὶ Θεσσαλίαν μετὰ δυνάμεως, τὴν τε Λάρισσαν εὐθύς παρέλαβε, καὶ τὸν Ἀλέξανδρον ἐλθόντα καὶ δεόμενον διαλλάττειν ἐπειρᾶτο, καὶ ποιεῖν ἐκ τυράννου πρῶτον ἀρχοντα τοῖς Θεσσαλοῖς καὶ νόμιμον. Ὡς δ' ἦν ἀνήκεστος καὶ θηριώδης, καὶ πολλὴ μὲν ὠμότης αὐτοῦ πολλὴ δ' ἀσέλγεια καὶ πλεονεξία κατηγορεῖτο, τραχυνομένου τοῦ Πελοπίδου πρὸς αὐτὸν καὶ χαλεπαίνοντος, ἀποδράς ὄχητο μετὰ τῶν δορυφόρων. Ὁ δὲ Πελοπίδας ἀδειάν τε πολλὴν ἀπὸ τοῦ τυραννοῦτος Θεσσαλοῖς ἀπολιπών, καὶ πρὸς ἀλλήλους ὁμόνοιαν, αὐτὸς εἰς Μακεδονίαν ἀπῆρε, Πτολεμαίου μὲν Ἀλεξάνδρῳ τῷ βασιλεύοντι τῶν Μακεδόνων πολεμοῦντος, ἀμφοτέρων δὲ μεταπεμπομένων ἐκεῖνον, ὡς διαλλακτὴν καὶ δικαστὴν καὶ σύμμαχον καὶ βοηθὸν τοῦ δοκοῦντος ἀδικεῖσθαι γενησόμενον. Ἐλθὼν δὲ καὶ διαλύσας τὰς διαφοράς, καὶ καταγαγὼν τοὺς φεύγοντας, ὄμηρον ἔλαβε τὸν ἀδελφὸν τοῦ βασιλέως, Φίλιππον, καὶ τριάκοντα παῖδας ἄλλους τῶν ἐπιφανεστάτων· καὶ κατέστησεν εἰς Θήβας, ἐπιδειξάμενος τοῖς Ἕλλησιν, ὡς πόρρω διήκει τὰ Θηβαίων πράγματα τῇ δόξῃ τῆς δυνάμεως, καὶ τῇ πίστει τῆς δικαιοσύνης. Οὗτος ἦν Φίλιππος ὁ τοῖς Ἕλλησιν ὕστερον πολεμήσας ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας· τότε δὲ παῖς ὢν ἐν Θήβαις παρὰ Παμμείνῃ διαίταν εἶχεν. Ἐκ δὲ τούτου καὶ ζηλωτῆς γεγονέναι ἔδοξεν Ἐπαμινώνδου, τὸ περὶ τοὺς πολέμους καὶ τὰς στρατηγίας δραστήριον ἴσως κατανοήσας, ὃ μικρὸν ἦν τῆς τοῦ ἀνδρὸς ἀρετῆς μόριον· ἐγκρατείας δὲ καὶ δικαιοσύνης καὶ μεγαλοφυχίας καὶ

πραότης, οἷς ἦν ἀληθῶς μέγας ἐκεῖνος, οὐδὲν οὔτε φύσει Φίλιππος, οὔτε μιμήσει μειέσχε.

XXVII. Μετὰ δὲ ταῦτα πάλιν τῶν Θετταλῶν αἰτιωμένων τὸν Φεραῖον Ἀλέξανδρον, ὡς διαταράττοντα τὰς πόλεις, ἀπεστάλη μετ' Ἰσμηνίου πρεσβεύων ὁ Πελοπίδας· καὶ παρῆν οὔτ' οἴκοθεν ἄγων δύναμιν, οὔτε πόλεμον προσδοκήσας, αὐτοῖς δὲ τοῖς Θετταλοῖς χρῆσθαι πρὸς τὸ κατεπεῖγον τῶν πραγμάτων ἀναγκαζόμενος. Ἐν τούτῳ δὲ πάλιν τῶν κατὰ Μακεδονίαν ταραττομένων (ὁ γὰρ Πτολεμαῖος ἀνηρῆκει τὸν βασιλέα, καὶ τὴν ἀρχὴν κατέσχεν, οἱ δὲ φίλοι τοῦ τεθνηκότος ἐκάλουν τὸν Πελοπίδαν), βουλόμενος μὲν ἐπιφανῆσαι τοῖς πράγμασιν, ἰδίου δὲ στρατιώτης οὐκ ἔχων, μισθοφόρους τινὰς αὐτόθεν προσλαβόμενος, μετὰ τούτων εὐθύς ἐβάδιζεν ἐπὶ τὸν Πτολεμαῖον. Ὡς δ' ἐγγὺς ἀλλήλων ἐγένοντο, τοὺς μὲν μισθοφόρους Πτολεμαῖος χρήμασι διαφθείρας ἔπεισεν ὡς αὐτὸν μεταστῆναι· τοῦ δὲ Πελοπίδου τὴν δόξαν αὐτὴν καὶ τὸννομα δεδοικῶς, ἀπήτησεν ὡς κρείσσοι, καὶ δεξιωσάμενος καὶ δεηθεὶς, ὡμολόγησε τὴν μὲν ἀρχὴν τοῖς τοῦ τεθνηκότος ἀδελφοῖς διαφυλάξειν, Θεβαίους δὲ τὸν αὐτὸν ἐχθρὸν ἔξειν καὶ φίλον· οὐήρους δ' ἐπὶ τούτοις τὸν υἱὸν Φιλόξενον ἔδωκε, καὶ πεντήκοντα τῶν ἐταίρων. Τούτους μὲν οὖν ἀπέστειλεν εἰς Θήβας ὁ Πελοπίδας· αὐτὸς δὲ βαρέως φέρων τὴν τῶν μισθοφόρων προδοσίαν, καὶ πυνθανόμενος, τὰ πλεῖστα τῶν χρημάτων αὐτοῖς, καὶ παῖδας καὶ γυναῖκας ἀποκεῖσθαι περὶ Φάρσαλον, ὥστε, τούτων κρατήσας, ἱκανὴν δίκην, ὧν καθύβρισται, λήρυσθαι, συναγαγὼν τῶν Θεσσαλῶν τινὰς, ἤγεεν εἰς Φάρσαλον. Ἀρτίως δ' αὐτοῦ παρεληλυθότος, Ἀλέξανδρος ὁ τύραννος ἐπεφαίνετο μετὰ τῆς δυνάμεως. Καὶ

νομίσαντες οἱ περὶ τὸν Πελοπίδαν, ἀπολογησόμενον ἤκειν, ἐβάδιζον αὐτοὶ πρὸς αὐτὸν, ἐξώλη μὲν ὄντα καὶ μαιφόνον εἰδότες, διὰ δὲ τὰς Θήβας καὶ τὸ περὶ αὐτοὺς ἀξίωμα καὶ δόξαν οὐδὲν ἂν παθεῖν προσδοκῆσαντες. Ὁ δ', ὡς εἶδεν ἀνόπλους καὶ μόνους προσιόντας, ἐκείνους μὲν εὐθύς συνέλαβε, τὴν δὲ Φάρσαλον κατέσχε. Φρίκην δὲ καὶ φόβον ἐνειργάσατο τοῖς ὑπηκόοις πᾶσιν, ὡς μετὰ τηλικαύτην ἀδικίαν καὶ τόλμαν ἀφειδήσων ἀπάντων, καὶ χρησόμενος οὕτω τοῖς παραπίπτουσιν ἀνθρώποις καὶ πράγμασιν, ὡς τότε γε κομιδῇ τὸν ἑαυτοῦ βίον ἀπεγνωκώς.

XXVIII. Οἱ μὲν οὖν Θηβαῖοι ταῦτ' ἀκούσαντες, ἔφερόν τε βαρέως, καὶ στρατιὰν ἐξέπεμπον εὐθύς, δι' ὄργην τινα πρὸς τὸν Ἐπαμινώνδαν ἐτέρους ἀποδείξαντες ἄρχοντας. Τὸν δὲ Πελοπίδαν εἰς τὰς Φεράς ἀπαγαγὼν ὁ τυράννος, τὸ μὲν πρῶτον εἶα τοὺς βουλομένους αὐτῷ διαλέγεσθαι, νομίζων ἑλεεινὸν γεγονέναι καὶ ταπεινὸν ὑπὸ τῆς συμφορᾶς. Ἐπεὶ δὲ τοὺς μὲν Φεραίους ὁ Πελοπίδας ὀδυρομένους παρεκάλει θαρσύνειν, ὡς νῦν μάλιστα δῶσοντος τοῦ τυράννου δίκην, πρὸς δ' αὐτὸν ἐκείνον ἀποστείλας, ἔλεγεν, ὡς ἄτοπός ἐστι τοὺς μὲν ἀθλίους πολίτας καὶ μηδὲν ἀδικούντας ὀσημέραι στρεβλῶν καὶ φρονεῦων, αὐτοῦ δὲ φειδόμενος, ὃν μάλιστα γινώσκει τιμωρησόμενον αὐτὸν, ἄνπερ διαφύγῃ· θαυμάσας τὸ φρόνημα καὶ τὴν ἀδειαν αὐτοῦ. Τί δὲ, φησὶ, σπεύδει Πελοπίδας ἀποθανεῖν; Κακῆϊνος ἀκούσας· Ὅπως, εἶπε, σὺ τάχιον ἀπολῆ, μᾶλλον, ἢ νῦν, θεομισῆς γενόμενος. Ἐκ τούτου διεκώλυσεν ἐντυγχάνειν αὐτῷ τοὺς ἐκτός. Ἡ δὲ Θήβη, θυγάτηρ μὲν Ἰάσονος οὔσα, γυνὴ δ' Ἀλεξάνδρου, πυνθανομένη παρὰ τῶν φυλατιόντων Πελοπίδαν

τὸ θαρσάλειον αὐτοῦ καὶ γενναῖον, ἐπεθύμησεν ἰδεῖν τὸν ἄνδρα καὶ προσβιπεῖν. Ὡς δ' ἦλθε πρὸς αὐτὸν, καὶ ἄτε δὴ γυνή, τὸ μὲν μέγεθος τοῦ ἦθους οὐκ εὐθύς ἐν τοσαύτῃ συμφορᾷ κατεῖδε, κουρᾷ δὲ καὶ στολῇ καὶ διαίτῃ τεκμαιρομένη λυπρὰ καὶ μὴ πρέποντα τῇ δόξῃ πάσχειν αὐτὸν, ἀπεδάκρυσεν· τὸ μὲν πρῶτον ἀγνοῶν ὁ Πελοπίδας, τίς εἴη γυναικῶν, ἐθαύμαζεν. Ὡς δ' ἔγνω, προσηγόρευσεν αὐτὴν πατρόθεν· ἦν γὰρ τῷ Ἰάσονι συνήθης καὶ φίλος. Εἰπούσης δὲ ἐκείνης· Ἐλεῶ σου τὴν γυναῖκα· Καὶ γὰρ ἐγὼ σε, εἶπεν, ὅτι ἄδετος οὐσα ὑπομένεις Ἀλέξανδρον. Οὗτος ἔθιγέ πως ὁ λόγος τῆς γυναικός· ἐβαρύνετο γὰρ τὴν ὀμότητα καὶ τὴν ὕβριν τοῦ τυράννου, μετὰ τῆς ἄλλης ἀσελγείας καὶ τὸν νεώτατον αὐτῆς τῶν ἀδελφῶν παιδικὰ πεποιημένου. Διὸ καὶ συνεχῶς φοιτῶσα πρὸς τὸν Πελοπίδαν, καὶ παρόρησιαζομένη περὶ ὧν ἔπασχεν, ὑπεπίμπλατο θυμοῦ καὶ φρονήματος καὶ δυσμενείας πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον.

XXIX. Ἐπεὶ δ' οἱ στρατηγοὶ τῶν Θεβαίων εἰς τὴν Θετταλίαν ἐμβαλόντες ἔπραξαν οὐδέν, ἀλλὰ δι' ἀπειρίαν, ἢ δυστυχίαν, αἰσχροῦς ἀνεχώρησαν, ἐκείνων μὲν ἕκαστον ἢ πόλις μυρίαὶ δραχμαῖς ἐξημῖωσεν, Ἐπαμινώνδαν δὲ μετὰ δυνάμεως ἀπέστειλεν. Εὐθύς οὖν κινήσις τε μεγάλη Θετταλῶν ἦν, ἐπαιρομένων πρὸς τὴν δόξαν τοῦ στρατηγοῦ, καὶ τὰ πράγματα τοῦ τυράννου ῥοπῆς ἐδεῖτο μικρᾶς ἀπολωλέναι· τοσοῦτος ἐνεπεπτώκει φόβος τοῖς περὶ αὐτὸν ἡγεμόσι καὶ φίλοις, τοσαύτη δὲ τοὺς ὑπηκόους ὀρμὴ πρὸς ἀπόστασιν εἶχε, καὶ χαρὰ τοῦ μέλλοντος, ὡς νῦν ἐποπομένους δίκην δίδοντι τὸν τύραννον. Οὐ μὲν ἄλλ' Ἐπαμινώνδας τὴν αὐτοῦ δόξαν ἐν ὑστέρῳ τῆς Πελοπίδου σωτηρίας τιθέμενος, καὶ δεδοικώς, μὴ, τῶν

πραγματίων ταραχθέντων, ἀπογνούς ἑαυτὸν Ἀλέξανδρος, ὡσπερ Θηρίον, τράπηται πρὸς ἐκείνον, ἐπιωρεῖτο τῷ πολέμῳ, καὶ κύκλῳ περιῶν, τῇ παρασκευῇ καὶ τῇ μελλήσει κατεσκευάζε καὶ συνέστελλε τὸν τύραννον, ὡς μῆτε ἀνεῖναι τὸ αὐθάδες αὐτοῦ καὶ θρασυνόμενον, μῆτε τὸ πικρὸν καὶ θυμοειδές ἐξερεθίσαι· πυνθανόμενος τὴν ὠμότητα καὶ τὴν ὀλιγωρίαν τῶν καλῶν καὶ δικαίων, ὅς ζῶντας μὲν ἀνθρώπους κατώρτυτεν, ἐτέροις δὲ δέρματα συῶν ἀγρίων καὶ ἄρκτων περιπιθεῖς, καὶ τοὺς θηρευτικούς ἐπάγων κύνας, διέσπα καὶ κατηκόντιζε, παιδιᾶ ταύτῃ χρώμενος· Μελιβοῖα δὲ καὶ Σκοτούσση, πόλεσιν ἐνσπόνδοις καὶ φίλαις, ἐκκλησιαζούσαις περιστήσας ἅμα τοὺς δορυφόρους, ἤβηδὸν ἀπέσφαξε. Τὴν δὲ λόγχην, ἣ Πολύφρονα τὸν θεῖον ἀπέκτεινε, καθιερῶσας καὶ καταστέψας, ἔθνευ ὡσπερ θεῶ, καὶ Τύχωνα προσηγόρευεν. Τραγωδὸν δὲ ποτε θεώμενος Εὐριπίδου Τρωάδας ὑποκρινόμενον, ὄχρητο ἀπιῶν ἐκ τοῦ θεάτρου, καὶ πέμψας πρὸς αὐτὸν ἐκέλευε θαρσύνειν, καὶ μηδὲν ἀγωνίζεσθαι διὰ τοῦτο χεῖρον· οὐ γὰρ ἐκείνου καταφρονῶν ἀπελθεῖν, ἀλλ' αἰσχυνόμενος τοὺς πολίτας, εἰ μηδένα πώποτε τῶν ὑπ' αὐτοῦ φονευμένων ἠλεηκῶς, ἐπὶ τοῖς Ἐκάβης καὶ Ἀνδρομάχης κακοῖς ὀφθήσεται δακρύων. Οὗτος μέντοι τὴν δόξαν αὐτὴν καὶ τοῦνομα καὶ τὸ πρόσχημα τῆς Ἐπαμινώνδου στρατηγίας καταπλαγείς,

ἔπιτηξ' ἀλέκτωρ δοῦλον ὡς κλίνας πτερόν·

καὶ τοὺς ἀπολογησομένους ταχὺ πρὸς αὐτὸν ἔπεμπεν. Ὁ δὲ συνθέσθαι μὲν εἰρήνην καὶ φιλίαν πρὸς τοιοῦτον ἄνδρα Θηβαίοις οὐχ ὑπέμεινε· σπείσάμενος δὲ τριακονθημέρους ἀνοχὰς τοῦ πολέμου, καὶ λαβὼν τὸν Πελοπίδαν καὶ τὸν Ἰσμηγίαν, ἀνεχώρησεν.

XXX. Οἱ δὲ Θηβαῖοι, παρὰ τῶν Λακεδαιμονίων καὶ τῶν Ἀθηναίων αἰσθόμενοι πρὸς τὸν μέγαν βασιλέα πρίσβεις ἀναβαίνοντας ὑπὲρ συμμαχίας, ἔπεμψαν καὶ αὐτοὶ Πελοπίδαν, ἄριστα βουλευσάμενοι πρὸς τὴν δόξαν αὐτοῦ. Πρῶτον μὲν γὰρ ἀνέβαινε διὰ τῶν βασιλείως ἐπαρχιῶν, ὀνομαστὸς ὢν καὶ περιβόητος. Οὐ γὰρ ἡρέμα διήκτιο τῆς Ἀσίας, οὐδ' ἐπὶ μικρὸν, ἢ δόξα τῶν πρὸς Λακεδαιμονίους ἀγώνων, ἀλλ', ὡς ὁ πρῶτος περὶ τῆς ἐν Λεύκτροις μάχης ἐξέδραμε λόγος, αἶει τινος καινοῦ προσιδεμένου κατορθώματος, ἀύξανομένη καὶ ἀναβαίνουσα πορρώταίῳ κατέσχευ. Ἐπειτα τοῖς ἐπὶ θύραις σατράπαις καὶ στρατηγῶσι καὶ ἡγεμόσιν ὄφθεις, θαῦμα καὶ λόγον παρέσχευ, ὡς οὗτος ἀνὴρ ἐστὶν ὁ γῆς καὶ θαλάσσης ἐκβαλὼν Λακεδαιμονίους, καὶ συστειλάς ὑπὸ τὸν Ταῦγετον καὶ τὸν Εὐρώταν τὴν Σπάρτην, τὴν ὀλίγον ἔμπροσθεν βασιλεῖ τῷ μεγάλῳ καὶ Πέρσαις δι' Ἀγησιλάου τὸν περὶ Σούσων καὶ Ἐκβατάνων ἐπαραμένην πόλεμον. Ταῦτ' οὖν ὁ Ἀρταξέρξης ἔχαιρε· καὶ τὸν Πελοπίδαν ἔτι μᾶλλον ἐθαύμαζε τῇ δόξῃ, καὶ μέγαν ἐποίει ταῖς τιμαῖς, ὑπὸ τῶν μεγίστων εὐδαιμονίζεσθαι καὶ θεραπεύεσθαι βουλόμενος δοκεῖν. Ἐπεὶ δὲ καὶ τὴν ὄψιν αὐτοῦ εἶδε, καὶ τοὺς λόγους κατενόησε, τῶν μὲν Ἀττικῶν βεβαιοτέρους, τῶν δὲ Λακεδαιμονίων ἀπλουστέρους ὄντας, ἔτι μᾶλλον ἠγάπησε· καὶ πάθος βασιλικὸν παθῶν, οὐκ ἀπεκρίνατο τὴν πρὸς τὸν ἀνδρα τιμὴν, οὐδ' ἔλαθε τοὺς ἄλλους πρίσβεις πλείστον νέμων ἐκεῖνο. Καίτοι δοκεῖ μάλιστα τῶν Ἑλλήνων Ἀνταλκίδαν τιμῆσαι τὸν Λακεδαιμόνιον, ὃν τὸν στέφανον, ὃν πίνων περιέκειτο, βίβρας εἰς μύρον ἀπίστευτε. Πελοπίδα δὲ οὕτω μὲν οὐκ ἐνετρέψθησε, δῶρα δὲ λαμπρότατα καὶ μέγιστα τῶν νομι-

ζομένων ἐξέπεμψε, καὶ τὰς ἀξιώσεις ἐπεκίρωσεν, αὐτονόμους μὲν εἶναι τοὺς Ἕλληνας, οἰκείσθαι δὲ Μεσσήνην. Θηβαίους δὲ πατρικὸς φίλους νομίζεσθαι βασιλέως. Ταύτας ἔχων τὰς ἀποκρίσεις, τῶν δὲ δώρων οὐδέν, ὅτι μὴ χάριτος ἦν σύμβολον καὶ φιλοφροσύνης, δεξάμενος, ἀνέξεν· ὃ καὶ μάλιστα τοὺς ἄλλους πρέσβεις διέβαλε. Τιμαγόραν γοῦν Ἀθηναῖοι κρίναντες ἀπέκτειναν· εἰ μὲν ἐπὶ τῷ πλήθει τῶν δωρεῶν, ὀρθῶς καὶ δικαίως. Οἱ γὰρ μόνον χρυσίον, οὐδ' ἀργύριον ἔλαβεν, ἀλλὰ καὶ κλίνην πολυτελῆ, καὶ στρώτας θεράποντας, ὡς τῶν Ἑλλήνων οὐκ ἐπισταμένων· ἔτι δὲ βουὸς ὀγδοήκοντα καὶ βουκόλους, ὡς δὴ πρὸς ἀφρώστειαν τινὰ γάλακτος βοείου δεόμενος. Τέλος δὲ κατέβαινεν ἐπὶ θάλασσαν ἐν φορείῳ κομιζόμενος, καὶ τέσσαρα τάλαντα τοῖς κομίζουσι μισθὸς ἐδόθη παρὰ βασιλέως. Ἄλλ' ἔοικεν οὐχ ἢ δωροδοκία μάλιστα παροξύνει τοὺς Ἀθηναίους· Ἐπικράτους γοῦν ποτὲ τοῦ σακεσφόρου, μήτ' ἀρνούμενου δῶρα διέξασθαι παρὰ βασιλέως, ψήφισμά τε γράψειν φάσκοντος, ἀντὶ τῶν ἐννέα ἀρχόντων χειροτονεῖσθαι κατ' ἐνιαυτὸν ἐννέα πρέσβεις πρὸς βασιλέα τῶν δημοτικῶν καὶ πενήτων, ὅπως λαμβάνοντες εὐπορώσιν, ἐγέλασεν ὁ δῆμος· ἀλλ' ὅτι Θηβαίοις ἐγεγόνει πάντα, χαλεπῶς ἔφερον, οὐ λογιζόμενοι τὴν Πελοπίδου δόξαν, ὅσων ἦν ῥητορειῶν καὶ λόγων κρείττων παρ' ἀνθρώπῳ θεραπεύοντι τοὺς τῶν ὀπλων αἰὲ κρατοῦντας.

XXXI. Ἡ μὲν οὖν πρεσβεία τῷ Πελοπίδῃ προσέθηκεν οὐ μικρὰν εὐνοίαν ἐπανελθόντι, διὰ τὸν Μεσσήνης συνοικισμὸν καὶ τὴν τῶν ἄλλων Ἑλλήνων αὐτονομίαν. Ἀλεξάνδρου δὲ τοῦ Φεραιίου πάλιν εἰς τὴν αὐτοῦ φύσιν ἀναδραμόντος, καὶ Θεσσαλῶν μὲν οὐκ ὀλίγας περικό-

πιοντος πόλεις, Φθιώτας δὲ καὶ Ἀχαιοὺς ἅπαντας καὶ τὸ Μαγνήτων ἔθνος ἔμφρουρον πεποικημένον· πυνθανόμεναι Πελοπίδαν ἐπανάγειν αἱ πόλεις εὐθύς ἐπρέσβευον εἰς Θήβας, αἰτούμεναι δύναμιν καὶ στρατηγὸν ἐκείνον. Ψηφισαμένων δὲ τῶν Θηβαίων προθύμως, καὶ ταχὺ πάντων ἐτοιμῶν γενομένων, καὶ τοῦ στρατηγοῦ περὶ ἔξοδον ὄντος, ὁ μὲν ἥλιος ἐξέλιπε, καὶ σκότος ἐν ἡμέρᾳ τὴν πόλιν ἔσχεν. Ὁ δὲ Πελοπίδας ὄρων πρὸς τὸ φάσμα συντεταραγμένους ἅπαντας, οὐκ ὤβριτο δεῖν βιάζεσθαι καταφύβους καὶ δυσέλπιδας ὄντας, οὐδ' ἀποκινδυνεύειν ἐν ἐπιτακισχιλίοις πολίταις· ἀλλ' ἑαυτὸν μόνον τοῖς Θεσσαλοῖς ἐπιδοῦς, καὶ τριακοσίους τῶν ἱππέων ἐθελοντάς ἀναλαβῶν καὶ ξένους, ἐξώρμησεν, οὔτε τῶν μάντεων ἐόντων, οὔτε τῶν ἄλλων συμπροθυμουμένων πολιτῶν. Μέγα γὰρ ἐδόκει καὶ πρὸς ἄνδρα λαμπρὸν ἐξ οὐρανοῦ γεγονέναι σημεῖον. Ὁ δ' ἦν μὲν καὶ δι' ὄργην, ὧν καθύβριστο, θερμότερος ἐπὶ τὸν Ἀλέξανδρον· ἤλπιζε δὲ καὶ τὴν οἰκίαν αὐτοῦ νοσοῦσαν ἤδη καὶ διεφθαρμένην εὐρήσειν, ἐξ ὧν διείλεκτο τῇ Θήβῃ. Μάλιστα δ' αὐτὸν καὶ παρορκάει τὸ τῆς πράξεως κάλλος, ἐπιθυμοῦντα καὶ φιλοτιμούμενον, ἐν οἷς χρόνοις Λακεδαιμόνιοι Διονυσίῳ, τῷ Σικελίας τυράννῳ, στρατηγούς καὶ ἄρμοστὰς ἔπεμπον, Ἀθηναῖοι δὲ μισθοδοτήν Ἀλέξανδρον εἶχον, καὶ χαλκοῦν ἴστασαν ὡς εὐεργέτην, τότε τοῖς Ἕλλησιν ἐπιδείξαι Θηβαίους μόνους ὑπὲρ τῶν τυραννουμένων στρατευομένους, καὶ καταλόοντας ἐν τοῖς Ἕλλησι τὰς παρανόμους καὶ βιαίους δυναστείας.

XXXII. Ὡς οὖν εἰς Φάρσαλον ἐλθὼν ἠθροίβε τὴν δύναμιν, εὐθύς ἐβάδιζεν ἐπὶ τὸν Ἀλέξανδρον. Ὁ δὲ Θηβαίους μὲν ὀλίγους περὶ τὸν Πελοπίδαν ὄρων, αὐτὸς

δὲ πλείους ἔχων ἢ διπλασίους ὀπλίτας τῶν Θεσσαλῶν, ἀπάντα πρὸς τὸ Θετίδιον. Εἰπόντος δὲ τινος τῷ Πελοπίδᾳ, πολλοὺς ἔχοντα τὸν τύραννον ἐπέρχεσθαι· Βέλτιον, ἔφη, πλείονας γὰρ νικήσομεν. Ἀνατεινόντων δὲ πρὸς τὸ μέσον, κατὰ τὰς καλουμένας Κυνὸς κεφαλὰς, λόφων περικλινῶν καὶ ὑψηλῶν, ὠρησαν ἀμφοτέρωι τούτους καταλαβεῖν τοῖς πεζοῖς. Τοὺς δ' ἵππεῖς ὁ Πελοπίδας, πολλοὺς κάγαθούς ὄντας, ἐφῆκε τοῖς ἵππεῦσι τῶν πολεμίων. Ὡς δ' οὔτοι μὲν ἐκράτουν, καὶ συνεξέπεσον εἰς τὸ πεδίον τοῖς φεύγουσιν, ὁ δ' Ἀλέξανδρος ὠφθη τοὺς λόφους καταλαβών, τοῖς ὀπλίταις τῶν Θεσσαλῶν ὑστερον ἐπερχομένοις, καὶ πρὸς ἰσχυρὰ καὶ μετέωρα χωρία βιαζομένοις ἐμβαλὼν, ἔκτεινε τοὺς πρώτους, οἱ δ' ἄλλοι πληγὰς λαβόντες οὐδὲν ἔπρασσον· κατιδὼν οὖν ὁ Πελοπίδας, τοὺς μὲν ἵππεῖς ἀνεκαλεῖτο, καὶ πρὸς τὸ συνεστηκὸς τῶν πολεμίων ἐλάυνειν ἐκέλευεν· αὐτὸς δὲ συνέμιξε δρόμῳ τοῖς περὶ τοὺς λόφους μαχομένοις, εὐθύς τὴν ἀσπίδα λαβών· καὶ διὰ τῶν ὀπισθεν ὠσάμενος εἰς τοὺς πρώτους, τοσαύτην ἐνεποίησε θόμην καὶ προθυμίαν ἅπασιν, ὥστε καὶ τοῖς πολεμίοις ἐτέρους δοκεῖν γεγονότας καὶ σώμασι καὶ ψυχαῖς ἐπέρχεσθαι. Καὶ δύο μὲν ἢ τρεῖς ἀπεκρούσαντο προσβολὰς· ὀρῶντες δὲ καὶ τούτους ἐπιβαίνοντας εὐρώστως, καὶ τὴν ἵππον ἀπὸ τῆς διώξεως ἀναστρέφουσαν, εἶξαν, ἐπὶ σκέλος ποιοῦμενοι τὴν ἀναχώρησιν. Ὁ δὲ Πελοπίδας, ἀπὸ τῶν ἄκρων κατιδὼν ἅπαν τὸ στρατόπεδον τῶν πολεμίων, οὐπω μὲν εἰς φυγὴν τετραμμένον, ἤδη δὲ θορύβου καὶ ταραχῆς ἀναπιμπλάμενον, ἔστη, καὶ περιοσκόπησεν, αὐτὸν ζητῶν τὸν Ἀλέξανδρον. Ὡς δ' εἶδεν ἐπὶ τοῦ δεξιῶ παραθαλάσσια καὶ συντάγματα τοὺς μισθοφόρους, οὐ κατέσχε τῷ λογισμῷ τὴν ὀργήν,

ἀλλὰ πρὸς τὴν βλέψιν ἀναφλεχθεῖς, καὶ τῷ θυμῷ παραδούς τὸ σῶμα καὶ τὴν ἡγεμονίαν τῆς πράξεως, πολὺ πρὸ τῶν ἄλλων ἐξαλόμενος ἐφέρετο, βοῶν καὶ προκαλούμενος τὸν τύραννον. Ἐκεῖνος μὲν οὖν οὐκ ἐδέξατο τὴν ὀρμὴν, οὐδ' ὑπέμεινεν, ἀλλ' ἀναφυγὼν πρὸς τοὺς δορυφόρους, ἐνέκρουσεν ἑαυτὸν. Τῶν δὲ μισθοφόρων οἱ μὲν πρῶτοι συμβαλόντες εἰς χεῖρας, ἀνεκόπησαν ὑπὸ τοῦ Πελοπίδου, τινὲς δὲ καὶ πληγέντες ἐτελεύτησαν. Οἱ δὲ πολλοὶ τοῖς δόρασι πόρρωθεν διὰ τῶν ὄπλων τύπτοντες αὐτὸν κατατραυμάτιζον· ἕως οἱ Θεσσαλοὶ περιπαθήσαντες ἀπὸ τῶν λόφων δρόμῳ προσεβοήθησαν. Ἦδη δὲ πεπιωκότες, οἱ τε ἵππεῖς προσελάσαντες, ὅλην ἐτρέψαντο τὴν φάλαγγα, καὶ διώξαντες ἐπὶ πλεῖστον, ἐνέπλησαν νεκρῶν τὴν χώραν, πλεον ἢ τρισχιλίους καταβαλόντες.

XXXIII. Τὸ μὲν οὖν Θηβαίων τοὺς παρόντας ἐπὶ τῇ τοῦ Πελοπίδου τελευτῇ βαρέως φέρειν, πατέρα καὶ σωτήρα καὶ διδάσκαλον τῶν μεγίστων καὶ καλλίστων ἀγαθῶν ἀποκαλοῦντας ἐκεῖνον, οὐ πᾶν θανμαστὸν ἦν. Οἱ δὲ Θεσσαλοὶ καὶ οἱ σύμμαχοι, πᾶσαν ἀνθρωπίνην πρόπουνσαν ἀρετῇ τιμὴν τοῖς ψηφίσμασιν ὑπερβαλόντες, ἔτι μᾶλλον ἐπεδείξαντο τοῖς πάθεσι τὴν πρὸς τὸν ἄνδρα χάριν. Τοὺς μὲν γὰρ παραγεγονότας τῷ ἔργῳ λέγουσι μῆτε θώρακα θῆσθαι, μῆτε ἵππον ἐκχαλινῶσαι, μῆτε τραῦμα δῆσασθαι πρότερον, ὡς ἐπύθοντο τὴν ἐκείνου τελευτήν, ἀλλὰ μετὰ τῶν ὄπλων θερμούς ἰόντας ἐπὶ τὸν νεκρὸν, ὡσπερ αἰσθανόμενον, τὰ τῶν πολεμίων κύκλῳ περὶ τὸ σῶμα σωρεύειν λάφυρα, κεῖραι δὲ ἵππους, κείρασθαι δὲ καὶ αὐτούς· ἀπιόντας δὲ πολλοὺς ἐπὶ σκηνάς, μῆτε πῦρ ἀνάψαι, μῆτε δεῖπνον ἐλίσθαι, σιγὴν δὲ καὶ κατήφειαν εἶναι τοῦ στρατοπέδου παντός, ὡσπερ οὐ

νευικηκότων ἐπιφανεστάτην νίκην καὶ μεγίστην, ἀλλ' ἡττημένων ὑπὸ τοῦ τυράννου καὶ καταδεδουλωμένων. Ἐκ δὲ τῶν πόλεων, ὡς ἀπηγγέλθη ταῦτα, παρήσαν αἱ τ' ἀρχαὶ, καὶ μετ' αὐτῶν ἔφηβοι καὶ παῖδες καὶ ἰσρεῖς, πρὸς τὴν ὑποδοχὴν τοῦ σώματος, τρόπαια καὶ στεφάνους καὶ πανοπλίας χρυσᾶς ἐπιφέροντες. Ὡς δ' ἔμελλεν ἐκκομίζεσθαι τὸ σῶμα, προσελθόντες οἱ πρεσβύτατοι τῶν Θεσσαλῶν ἠτοῦντο τοὺς Θηβαίους δι' αὐτῶν θάψαι τὸν νεκρόν. Εἰς δ' αὐτῶν ἔλεγεν· „Ἄνδρες σύμμαχοι, χάριν αἰτοῦμεν παρ' ὑμῶν, κόσμον ἡμῖν ἐπ' ἀτυχίᾳ τοσαύτῃ καὶ παραμυθίαν φέρουσαν. Οὐ γὰρ ζῶντα Θεσσαλοὶ Πελοπίδαν προπέμψουσιν, οὐδ' αἰσθανομένη τὰς ἀξίας τιμὰς ἀποδώσουσιν, ἀλλ' ἐὰν ψαῦσαι γε τοῦ νεκροῦ τύχωμεν, καὶ δι' αὐτῶν κοσμηῆσαι, καὶ θάψαι τὸ σῶμα, δόξομεν ὑμῖν οὐκ ἀπιστεῖν, ὅτι μείζων ἢ συμφορὰ γέγυνε Θειταλοῖς, ἢ Θηβαίοις· ὑμῖν μὲν γὰρ ἡγεμόνος ἀγαθοῦ μόνον, ἡμῖν δὲ καὶ τούτου καὶ τῆς ἐλευθερίας στέρεσθαι συμβέβηκε. Πῶς γὰρ ἔτι τολμήσομεν αἰτῆσαι στρατηγὸν ἄλλον παρ' ὑμῶν, οὐκ ἀποδόντες Πελοπίδαν;“ Ταῦτα μὲν οἱ Θηβαῖοι συνεχώρησαν.

XXXIV. Ἐκείνων δὲ τῶν ταφῶν οὐ δοκοῦσιν ἕτεροι λαμπρότεροι γενέσθαι, τοῖς τὸ λαμπρὸν οὐκ ἐν ἐλέφαντι καὶ χρυσῷ καὶ πορφύραις εἶναι νομίζουσιν, ὥσπερ Φίλιστος ὑμῶν καὶ θαυμάζων τὴν Διονυσίου ταφὴν, οἷον τραγωδίας μεγάλης, τῆς τυραννίδος ἐξόδιον θεατρικὸν γενομένην. Ἀλέξανδρος δ' ὁ μέγας, Ἡφαιστίωνος ἀποθανόντος, οὐ μόνον ἵππους ἔκειρε καὶ ἡμιόνους, ἀλλὰ καὶ τὰς ἐπάλξεις ἀφείλε τῶν τειχῶν· ὡς ἂν δοκοῖεν αἱ πόλεις πενθεῖν, ἀντὶ τῆς πρόσθεν μορφῆς κούριμον σχῆμα καὶ ἀτίμον ἀναλαμβάνουσαι. Ταῦτα μὲν οὖν, προς-

τάγματα δεσποτῶν ὄντα, καὶ μετὰ πολλῆς ἀνάγκης περαινόμενα, καὶ μετὰ φθόνου τῶν τυχόντων, καὶ μίσους τῶν βιαζομένων, οὐδεμίᾳς χάριτος ἦν, οὐδὲ τιμῆς, ὄγκου δὲ βαρβαρικοῦ, καὶ τρυφῆς καὶ ἀλαζονείας ἐπίδειξις, εἰς κενὰ καὶ ἄζηλα τὴν περιουσίαν διατιθεμένων. Ἄνηρ δὲ δημοτικός ἐπὶ ξένης τεθνηκώς, οὐ γυναικός, οὐ παιδῶν, οὐ συγγενῶν παρόντων, οὐ δεομένου τινός, οὐκ ἀναγκάζοντος, ὑπὸ δῆμων τοσούτων καὶ πόλεων ἀμιλλωμένων προπεμπόμενος καὶ συνεκκομιζόμενος καὶ στεφανούμενος, εἰκότως ἰδόκει τὸν τελειότατον ἀπέχειν εὐδαιμονισμόν. Οὐ γὰρ, ὡς Αἰσωπος ἔφασκε, χαλεπώτατός ἐστιν ὁ τῶν εὐτυχούντων θάνατος, ἀλλὰ μακαριώτατος, εἰς ἀσφαλῆ χώραν τὰς εὐπραξίας κατατιθέμενος τῶν ἀγαθῶν, καὶ τύχη μεταβάλλεσθαι οὐκ ἀπολείπων. Διὸ βέλτιον ὁ Λάκων τὸν Ὀλυμπιονίκην Διαγόραν, ἐπιδόντα μὲν υἱὸς στεφανουμένους Ὀλυμπιάσιν, ἐπιδόντα δ' υἱωνοὺς καὶ θυγατριδοῦς, ἀσπασάμενος· Κάτθανε, εἶπε, Διαγόρα· οὐκ εἰς τὸν Ὀλυμπον ἀναβήσῃ. Τὰς δὲ Ὀλυμπικὰς καὶ Πυθικὰς νίκας οὐκ ἂν, οἶμαι, τίς εἰς τὸ αὐτὸ συνθεῖς ἀπάσας, ἐν τῶν Πελοπίδου παραβαλεῖν ἀγῶνων ἀξιώσῃεν, οὓς πολλοὺς ἀγωνισάμενος καὶ κατορθώσας, καὶ τοῦ βίου τὸ πλεῖστον ἐν δόξῃ καὶ τιμῇ βιώσας, τέλος ἐν τῇ τρισκαίδεκάτῃ Βοιωταρχίᾳ, τυραννοκτονίᾳ μεμιγμένην ἀριστείαν ἀριστεύων, ὑπὲρ τῆς τῶν Θεσσαλῶν ἐλευθερίας ἀπέθανεν.

XXXV. Ὁ δὲ θάνατος αὐτοῦ μεγάλα μὲν ἐλύπησε τοὺς συμμάχους, μείζονα δ' ὠφέλησε. Θηβαῖοι γὰρ, ὡς ἐπύθοντο τὴν τοῦ Πελοπίδου τελευτήν, οὐδεμίαν ἀναβολὴν ποιησάμενοι τῆς τιμωρίας, κατὰ τάχος ἐστράτευσαν ὀπλίταις ἑπτακισχιλίους, ἱππεῦσι δ' ἑπτακοσίους,

ἡγουμένον Μαλκίτου καὶ Διογείτονος. Καταλαβόντες δὲ συνεσταλμένον καὶ περικεκομμένον τῆς δυνάμεως Ἀλέξανδρον, ἠνάγκασαν Θεσσαλοῖς μὲν ἀποδοῦναι τὰς πόλεις, ἃς εἶχεν αὐτῶν, Μάγνητας δὲ καὶ Φθιώτας καὶ Ἀχαιοὺς ἀφεῖναι, καὶ τὰς φρουρὰς ἐξαγαγεῖν· ὁμοῖαι δ' αὐτὸν, ἐφ' οὓς ἂν ἡγῶνται Θηβαῖοι καὶ κελεύσωσιν, ἀκολουθήσειν. Θηβαῖοι μὲν οὖν τούτοις ἠρέσθησαν. Ἦν δ' ὀλίγον ὕστερον τοῖς θεοῖς ὑπὲρ Πελοπίδου δίκην ἔδωκε, διηγῆσομαι. Θήβην, τὴν συνοικοῦσαν αὐτῷ, πρῶτον μὲν, ὡς εἴρηται, Πελοπίδας ἐδίδαξε μὴ φοβεῖσθαι τὴν ἔξω λαμπρότητα καὶ παρασκευὴν τῆς τυραννίδος, ἐντὸς τῶν ὀπλῶν καὶ τῶν φυλάκων οὔσαν. Ἐπειτα δὲ, φοβουμένη τὴν ἀπιστίαν αὐτοῦ, καὶ μισοῦσα τὴν ὠμότητα, συνθεμένη μετὰ τῶν ἀδελφῶν, τριῶν ὄντων, Τισιφόνου, Πυθολάου, Δυκόφρονος, ἐπεχειρεῖ τόνδε τὸν τρόπον. Τὴν μὲν ἄλλην οἰκίαν τοῦ τυράννου κατεῖχον αἱ φυλακαὶ τῶν παρανικτερευόντων, ὁ δὲ θάλαμος, ἐν ᾧ καθεύδειν εἰώθεσαν, ὑπερῶος ἦν, καὶ πρὸ αὐτοῦ φυλακὴν εἶχε κύων δεδεμένος, πᾶσι φοβερός, πλὴν αὐτοῖς ἐκείνοις καὶ ἐνὶ τῶν οἰκτιῶν τῷ τρέφοντι. Καθ' ὃν οὖν ἔμελλε καιρὸν ἐπιχειρεῖν ἢ Θήβη, τοὺς μὲν ἀδελφοὺς ἀφ' ἡμέρας εἶχε πλησίον ἐν οἴκῳ τινὶ κεκοιμημένους· εἰσελθοῦσα δὲ, ὡσπερ εἰώθει, μόνη πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον ἦδη καθεύδοντα, καὶ μετὰ μικρὸν πάλιν προελθοῦσα, τῷ μὲν οἰκίῳ προσέταξεν ἀπάγειν ἔξω τὸν κύνα· βούλεσθαι γὰρ ἀναπαύεσθαι μεθ' ἡσυχίας ἐκείνον. Αὐτὴ δὲ τὴν κλίμακα, φοβουμένη, μὴ κτύπον παράσχη, τῶν νεανίσκων ἀναβαινόντων, ἐρίοις κατεστόρεσεν· εἶτα οὕτως ἀναγαγοῦσα τοὺς ἀδελφοὺς ξιφήρεις, καὶ στήσασα πρὸ τῶν θυρῶν, εἰσῆλθεν αὐτῇ, καὶ καθελούσα τὸ ξίφος ὑπὲρ τῆς κεφαλῆς κρεμά-

μενον, σημεῖον εἶναι τοῦ κατέχεσθαι τὸν ἄνδρα καὶ καθεύδειν ἔδειξεν. Ἐκπεπληγμένων δὲ τῶν νεανίσκων, καὶ κατοκνοούντων, κακίζουσα καὶ διομνυμένη μετ' ὀργῆς, αὐτὴ τὸν Ἀλέξανδρον ἐξεγείρασα μηνύσειν τὴν πράξιν, αἰσχυρθέντας αὐτοὺς ἅμα καὶ φοβηθέντας εἰσήγαγε καὶ περιέστισε τῇ κλίνῃ, προσφέρονσα τὸν λόγγον. Τῶν δὲ ὁ μὲν τοὺς πόδας κατεῖχε πιέσας, ὁ δὲ τὴν κεφαλὴν λαβόμενος τῶν τριχῶν ἀνέκλασεν, ὁ δὲ τρίτος τῷ ξίψει τύπτων αὐτὸν διεχρήσατο· τῷ μὲν τάχει τῆς τελευταίας, προύτερον ἴσως, ἢ προσῆκον ἦν, ἀποθανόντα· τῷ δὲ μόνον, ἢ πρῶτον τυράννων ὑπὸ γυναικὸς ἰδίας ἀπολέσθαι, καὶ τῇ μετὰ θάνατον αἰκίᾳ τοῦ σώματος, ῥιφέντος καὶ πατηθέντος ὑπὸ τῶν Φεραιῶν, ἄξια πεπονθέντα· δόξαντα τῶν παρανομημάτων.

Μ Α Ρ Κ Ε Λ Λ Ο Σ .

Μάρκον δὲ Κλαύδιον, τὸν πεντάκις ὑπεκτύσαντα Ῥωμαίων, Μάρκου μὲν υἱὸν γενέσθαι λέγουσι, κληθῆναι δὲ τῶν ἀπὸ τῆς οἰκίας πρῶτον Μάρκελλον, ὅπερ ἐστὶν Ἀρήϊον, ὡς φησι Ποσειδώνιος. Ἦν γὰρ τῇ μὲν ἐμπειρίᾳ πολεμικός, τῷ δὲ σώματι ὀωμαλέος, τῇ δὲ χειρὶ πλήκτις, τῇ δὲ φύσει φιλοπόλεμος, καὶ τούτῳ δὴ πολὺ τὸ γαῦρον καὶ ἀγέρωχον ἐπιφαίνων ἐν τοῖς ἀγῶσι· τῷ δ' ἄλλῳ τρόπῳ σώφρων, φιλόανθρωπος, Ἑλληνικῆς παιδείας καὶ λόγων, ἄχρι τοῦ τιμᾶν καὶ θαυμάζειν τοὺς κατορθοῦντας, ἐραστής, αὐτὸς δ' ὑπ' ἀσχολιῶν ἐφ' ὅσον ἦν πρόθυμος ἀσκῆσαι καὶ μαθεῖν οὐκ ἐξικόμενος. Εἰ γὰρ ἄλλοις τισὶν ἀνθρώποις ὁ θεὸς, ὡς περ' Ὀμηρος εἶρηκεν,

*ἐκ νεότητος ἔδωκε καὶ ἐς γῆρας τολυπεύειν
ἀργαλέους πολέμους,*

καὶ τοῖς τότε πρωτεύουσι Ῥωμαίων· οἱ νέοι μὲν ὄντες, περὶ Σικελίαν Καρχηδονίοις, ἀκμάζοντες δὲ, Γαλάταις ὑπὲρ αὐτῆς Ἰταλίας ἐπολέμουν, ἤδη δὲ γηρῶντες, Ἀνίβη πάλιν συνείχοντο καὶ Καρχηδονίοις, οὐκ ἔχοντες, ὡς περὶ οἱ πολλοὶ, διὰ γῆρας ἀνάπαυσιν στρατειῶν, ἀλλ' ἐπὶ στρατηγίας πολέμων καὶ ἡγεμονίας κατ' εὐγένειαν καὶ ἀρετὴν ἀγόμενοι.

II. Μάρκελλος δὲ πρὸς οὐδὲν μὲν ἦν μάχης εἶδος ἀργός, οὐδ' ἀνάσκητος, αὐτὸς δ' αὐτοῦ κράτιστος ἐν τῷ μονομαχεῖν γενόμενος, οὐδεμίαν πρόκλησιν ἔφυγε, πάντα δὲ τοὺς προκαλεσαμένους ἀπέκτεινεν. Ἐν δὲ Σικελίᾳ τὸν ἀδελφὸν Ὀτακίλιον κινδυνεύοντα διέσωσεν, ὑπερασπίσας καὶ ἀποκτείνας τοὺς ἐπιφερομένους. Ἄνθ' ὧν ὄντι μὲν ἔτι νέω στέφανοι καὶ γέρα παρὰ τῶν στρατηγῶν ἦσαν· εὐδοκιμοῦντα δὲ μᾶλλον, ἀγορανόμον μὲν ἀπέδειξε τῆς ἐπιφανεστέρως τάξεως ὁ δῆμος, οἱ δ' ἱερεῖς Ἀὔγουρα. Τοῦτο δ' ἐστὶν ἱερωσύνης εἶδος, ᾧ μάλιστα τὴν ἀπ' οἰωνῶν μαντικὴν ἐπιβλέπειν καὶ παραφυλάττειν νόμος δέδωκεν. Ἠναγκάσθη δ' ἀγορανομῶν δίκην ἀβούλητον εἰσενεγκεῖν. Ἦν γὰρ αὐτῷ παῖς ὁμώνυμος, ἐν ᾧρα τὴν ὄψιν ἐκπρεπῆς, οὐχ ἤττον δὲ τῷ σωφρονεῖν καὶ πεπαιδευθῆναι περίβλεπτος ὑπὸ τῶν πολιτῶν· τούτῳ Καπετωλῖνος, ὁ τοῦ Μαρκέλλου συνάρχων, ἀσελγῆς ἀνὴρ καὶ θρασὺς, ἐρῶν λόγους προσήνεγκε. Τοῦ δὲ παιδὸς τὸ μὲν πρῶτον αὐτοῦ καθ' ἑαυτὸν ἀποτριψαμένου τὴν πείραν, ὡς δ' αὐτῷ ἐπεχείρησε, κατειπόντος πρὸς τὸν πατέρα, βαρῶς ἐνεγκῶν ὁ Μάρκελλος, προσήγγειλε τῇ βουλῇ τὸν ἀνθρώπον. Ὁ δὲ πολλὰς μὲν ἀποδράσεις καὶ παραγραφὰς ἐμηχανᾶτο, τοὺς δημάρχους ἐπικαλούμενος· ἐκείνων δὲ μὴ προσδεχομένων τὴν ἐπίκλησιν, ἀρνήσει τὴν αἰτίαν ἔφυγε. Καὶ μάρτυρος οὐδενὸς τῶν λόγων γεγνότος, ἔδοξε μεταπέμπεσθαι τὸν παῖδα τῇ βουλῇ. Παραγενομένου δ' ἰδόντες ἐρύθημα, καὶ δάκρυον, καὶ μεμιγμένον ἀπαύστῳ τῷ θυμουμένῳ τὸ αἰδούμενον, οὐδενὸς ἄλλον δεηθέντες τεκμηρίου κατεψηφίσαντο, καὶ χρήμασι ἐζημίωσαν Καπετωλῖνον· ἐξ ὧν ὁ Μάρκελλος ἀργυρᾷ λιβητᾷ ποιησόμενος, τοῖς θεοῖς καθιέρωσεν.

III. Ἐπεὶ δὲ, τοῦ πρώτου τῶν Καρχηδονίων πολέμου ἔπει δευτέρῳ καὶ εἰκοστῷ συναιρεθέντος, ἀρχαὶ πάλιν Γαλατικῶν ἀγῶνων διεδέχοντο τὴν Ῥώμην· οἱ δὲ τὴν ὑπαλπείαν νεμόμενοι τῆς Ἰταλίας Ἰνσομβρες, Κελτικὸν ἔθνος, μεγάλοι καὶ καθ' ἑαυτοὺς ὄντες, δυνάμεις ἐκάλουν, καὶ μετεπέμποντο Γαλατῶν τοὺς μισθοῦ στρατευομένους, οἱ Γεσσάται καλοῦνται· θαυμαστὸν μὲν ἐδόκει, καὶ τύχης ἀγαθῆς γενέσθαι, τὸ μὴ συρράγῃναι τὸν Κελτικὸν εἰς τὸ αὐτὸ τῷ Λιβυκῷ πόλεμον· ἀλλ' ὥσπερ ἐφειδρῆσαν εἰληφῶτας τοὺς Γαλάτας, ὀρθῶς καὶ δικαίως ἀντρεμήσαντας μαχομένων ἐκείνων, οὕτω τότε δὴ τοῖς νενικηκόσιν ἐπαποδύεσθαι, καὶ προκαλεῖσθαι σχολὴν ἄγοντας. Οὐ μὴν ἀλλὰ μέγαν ἢ τε χώρα παρῆχε φόβον, διὰ τὴν γεινίασιν ὁμόρῳ καὶ προσοίκῳ πολέμῳ συνοισομένοις, καὶ τὸ παλαιὸν ἀξίωμα τῶν Γαλατῶν, οὓς μάλιστα Ῥωμαῖοι δεῖσαι δοκοῦσιν, ἅτε δὴ καὶ τὴν πόλιν ὑπ' αὐτῶν ἀποβαλόντες, ἐξ ἐκείνου δὲ καὶ θέμενοι νόμον, ἀτελεῖς εἶναι στρατείας τοὺς ἱερέας, πλὴν εἰ μὴ Γαλατικὸς πάλιν ἐπέλθοι πόλεμος. Ἐδήλον δὲ καὶ τὸν φόβον αὐτῶν ἢ τε παρασκευὴ (μυριάδες γὰρ ἐν ὄπλοις ἅμα τοσαῦται Ῥωμαίων, οὔτε πρότερον, οὔτε ὕστερον, γενέσθαι λέγονται), καὶ τὰ περὶ τὰς θυσίας καινοτομούμενα· βαρβαρικὸν μὲν γὰρ οὐδὲν, οὐδ' ἔκφυλον ἐπιτηδεύοντες, ἀλλ' ὡς ἐνὶ μάλιστα ταῖς δόξαις Ἑλληνικῶς διακείμενοι καὶ πράως πρὸς τὰ θεῖα, τότε, τοῦ πολέμου συμπεσόντος, ἠναγκάσθησαν εἶξαι λόγοις τισὶν ἐκ τῶν Σιβυλλείων, καὶ δύο μὲν Ἕλληνας, ἄνδρα καὶ γυναῖκα, δύο δὲ Γαλάτας ὁμοίως, ἐν τῇ καλουμένῃ βοῶν ἀγορᾷ κατορῦσαι ζῶντας, οἷς ἔτι καὶ νῦν ἐν τῷ Νοεμβρίῳ μηνὶ δρωσὶν Ἕλλησι καὶ Γαλάταις ἀπορῶντες καὶ ἀθεάτους ἱεροουργίας.

IV. Οἱ μὲν οὖν πρῶτοι τῶν ἀγώνων, νίκας τε μεγάλας καὶ σφάλματα τοῖς Ῥωμαίοις ἐνέγκαντες, εἰς οὐδὲν ἐτελεύτησαν πέρας βέβαιον. Φλαμινίου δὲ καὶ Φουρίου τῶν ὑπάτων μεγάλας ἐκστρατευσάντων δυνάμεσιν ἐπὶ τοὺς Ἰνσομβρας, ὧφθη μὲν αἵματι ῥέων ὁ διὰ τῆς Πικηνίδος χώρας ποταμὸς, ἐλέχθη δὲ τρεῖς σελήνας φανῆναι περὶ πόλιν Ἀρίμινον· οἱ δὲ ἐπὶ ταῖς ὑπατικάῃς ψηφοφορίαις παραφυλάττοντες τοὺς οἰωνοὺς ἱερεῖς διεβεβαίουντο, μοχθηρὰς καὶ δυσόρμηθας αὐτοῖς γεγονέναι τὰς τῶν ὑπάτων ἀναγορεύσεις. Εὐθύς οὖν ἔπεμψεν ἡ σύγκλητος ἐπὶ τὸ στρατόπεδον γράμματα, καλοῦσα καὶ μεταπεμπομένη τοὺς ὑπάτους, ὅπως ἐπανελθόντες ἢ τάχιστα τὴν ἀρχὴν ἀπέπλωται, καὶ μηδὲν ὡς ὑπατοὶ φθάσωσι πράξαι πρὸς τοὺς πολεμίους. Ταῦτα δεξάμενος τὰ γράμματα Φλαμίνιος, οὐ πρότερον ἔλυσεν, ἢ μάχῃ συνάψας τρέψασθαι τοὺς βαρβάρους καὶ τὴν χώραν αὐτῶν ἐπιδραμεῖν. Ὡς οὖν ἐπανῆλθε μετὰ πολλῶν λαφύρων, οὐκ ἀπήντησεν ὁ δῆμος, ἀλλ', ὅτι καλούμενος οὐκ εὐθύς ὑπήκουσεν, οὐδ' ἐπίσθη τοῖς γράμμασιν, ἀλλ' ἐνύβρισε καὶ κατεφρόνησε, μικροῦ μὲν ἐδέησεν ἀποψηφίσασθαι τὸν Θριαμβὸν αὐτῷ· Θριαμβεύσαντα δὲ ἰδιώτην ἐποίησεν, ἀναγκάσας ἐξομόσασθαι τὴν ὑπατείαν μετὰ τοῦ συνάρχοντος. Οὕτω πάντα τὰ πράγματα Ῥωμαίοις εἰς τὸν θεὸν ἀνήγειο· μαντιῶν δὲ καὶ πατριῶν ὑπεροψίαν οὐδ' ἐπὶ ταῖς μεγίσταις ἐνπραξίαις ἀπεδέχοντο, μεῖζον ἠγούμενοι πρὸς σωτηρίαν πόλεως τὸ θαυμάζειν τὰ θεῖα τοὺς ἄρχοντας, ἢ τὸ κρατεῖν τῶν πολεμίων.

V. Τιβέριος οὖν Σεμπρώνιος, ἀνὴρ δι' ἀνδρείαν καὶ καλοκαγαθίαν οὐθενὸς ἦτιον ἀγαπηθεὶς ὑπὸ Ῥωμαίων, ἀπέδειξε μὲν ὑπατεύων διαδόχους, Σκηπίωνα Νασικᾶν

καὶ Γαῖον Μάρκιον· ἤδη δ' ἐχόντων αὐτῶν ἐπαρχίας καὶ στρατεύματα, ἱερατικοῖς ὑπομνήμασιν ἐντυχῶν, εὖρεν ἠγνοημένον ὑφ' αὐτοῦ τὸ τῶν πατρίων. Ἦν δὲ τοιοῦτον ὅταν ἀρχῶν ἐπ' ὄρονσι καθεζόμενος ἔξω πόλεως ἔχων οἶκον, ἢ σκηρὴν μεμισθωμένην, ὑπ' αἰτίας τινὸς ἀναγκασθῆ, μήπω γεγονότων σημείων βεβαίων, ἐπανελθεῖν εἰς πόλιν, ἀφεῖναι ἐχρῆν τὸ προμεμισθωμένον οἶκημα, καὶ λαβεῖν ἕτερον, ἐξ οὗ ποιήσεται τὴν θῆαν αὐθις ἐξ ὑπαρχῆς. Τοῦτ' ἔλαθεν, ὡς εἴοικε, τὸν Τιβέριον, καὶ δις τῶ αὐτῷ χρησάμενος, ἀπέδειξε τοὺς εἰρημένους ἀνδρας ὑπάτους. Ὑστερον δὲ γνούς τὴν ἀμαρτίαν, ἀνήνεγκε πρὸς τὴν σύγκλητον. Ἡ δ' οὐ κατεφρόνησε, καίτοι μικροῦ ὄντος τοῦ ἐλλείμματος, ἀλλ' ἔγραψε τοῖς ἀνδράσι· καὶ ἐκεῖνοι τὰς ἐπαρχίας ἀπολιπόντες, ἐπανῆλθον εἰς Ῥώμην ταχὺ, καὶ κατέθεντο τὴν ἀρχήν. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ὕστερον ἐπράχθη. Περὶ δὲ τοὺς αὐτοὺς ἐκείνους χρόνους καὶ δύο ἱερεῖς ἐπιφανέστατοι τὰς ἱερωσίνας ἀφηρέθησαν, Κορινθίος μὲν Κέθηγος, ὅτι τὰ σπλάγγνα τοῦ ἱερείου παρὰ τάξιν ἐπέδωκε· Κουῖντος δὲ Σουλπίκιος, ἐπὶ τῷ θύοντος αὐτοῦ τὸν κορυφαῖον ἀπορήνῃναι τῆς κεφαλῆς πῖλον, ὃν οἱ καλούμενοι Φλαμίιοι φοροῦσιν. Μινυκίου δὲ δικτάτωρος ἵππαρχον ἀποδείξαντος Γαῖον Φλαμίιον, ἐπεὶ τρισμὸς ἠκολούθει μνός, ὃν σόρικα καλοῦσιν, ἀποψηφισάμενοι τούτους, αὐθις ἐτέρους κατέστησαν. Καὶ τὴν ἐν οὕτω μικροῖς ἀκρίβειαν φυλάτιοντες, οὐδεμιᾶ προσεμίγνυσαν δεισιδαιμονίᾳ, τῷ μηδὲν ἀλλάττειν μηδὲ παρεκβαίνειν τῶν πατρίων.

VI. Ὡς δ' οὖν ἐξωμόσαντο τὴν ἀρχήν οἱ περὶ τὸν Φλαμίιον, διὰ τῶν καλουμένων μεσοβασιλέων ὑπάτος ἀποδείκνυται Μάρκελλος. Καὶ παραλαβὼν τὴν ἀρχήν,

ἀποδείκνυσιν αὐτῷ συνάρχοντα Γναῖον Κορνήλιον. Ἐλέχθη μὲν οὖν, ὡς πολλὰ συμβατικά τῶν Γαλατῶν λεγόντων, καὶ τῆς βουλῆς εἰρηναῖα βουλομένης, ὁ Μάρκελλος ἐξειράχνηε τὸν δῆμον ἐπὶ τὸν πόλεμον· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ γενομένης εἰρήνης, ἀνακαινίσαι τὸν πόλεμον οἱ Γεσσάται δοκοῦσι, τὰς Ἄλπεις ὑπερβαλόντες, καὶ τοὺς Ἰνσόμβρους ἐπάραντες (τρισμύριοι γὰρ ὄντες προσεγένοντο πολλαπλασίοις ἐκείνοις οὖσι), καὶ μέγα φρονούντες, εὐθύς ἐπ' Ἀκέρῃας ὤρησαν, τόλιν ὑπὲρ ποταμοῦ Πάδου ἀνοικισμένην. Ἐκεῖθεν δὲ μυρίους τῶν Γεσσατῶν ὁ βασιλεὺς Βριτόμαρτος ἀναλαβὼν, τὴν περὶ Πάδον χώραν ἐπόρθει. Ταῦτα Μάρκελλος πυθόμενος, τὸν μὲν συνάρχοντα πρὸς Ἀκέρῃαις ἀπέλιπε, τὴν πεζὴν καὶ βαρεῖαν ὁμοῦ πᾶσαν ἔχοντα δύναμιν καὶ τῶν ἰππέων μέρος τρίτον· αὐτὸς δὲ τοὺς λοιποὺς ἰππεῖς ἀναλαβὼν, καὶ τοὺς ἐλαφροτάτους τῶν ὀπλιτῶν περὶ ἑξακοσίους, ἔλανθεν, οὔτε ἡμέρας, οὔτε νύκτας ἀνείς τὸν δρόμον, ἕως ἐπέβαλε τοῖς μυρίοις Γεσσάταις περὶ τὸ καλούμενον Κλαστιδίον, Γαλατικὴν κώμην, οὐ πρὸ πολλοῦ Ῥωμαίοις ὑπήκοον γεγεννημένην. Ἀναλαβεῖν δὲ καὶ διαναπαῦσαι τὸν στρατὸν οὐχ ὑπῆρξεν αὐτῷ· ταχὺ γὰρ αἰσθησιν τοῖς βαρβάροις ἀφικόμενος παρέσχε, καὶ κατεφρονήθη, πεζῶν μὲν ὀλίγων παντάπασιν ὄντων σὺν αὐτῷ, τὸ δ' ἰππικὸν ἐν οὐδενὶ λόγῳ τῶν Κελτῶν τιθεμένων. Κράτιστοι γὰρ ὄντες ἵππομαχεῖν, καὶ μάλιστα τούτῳ διαφέρειν δοκοῦντες, τότε καὶ πλήθει πολὺ τὸν Μάρκελλον ὑπερέβαλλον. Εὐθύς οὖν ἐπ' αὐτὸν, ὡς ἀναρπασόμενοι, μετὰ βίας πολλῆς καὶ δεινῶν ἀπειλῶν ἐφέροντο, τοῦ βυσιλῆως προῖππείοντος. Ὁ δὲ Μάρκελλος, ὡς μὴ φθαῖεν αὐτὸν ἐγκνκλωσάμενοι καὶ περιχυθέντες, ὀλιγοστίον ὄντα, τὰς Ἴλας ἤγε πόρῳ τῶν

ἰπέων, καὶ περιήλανε, λεπτόν ἐκτείνων τὸ κέρας, ἄχρως οὐ μικρὸν ἀπέσχε τῶν πολεμίων. Ἦδη δὲ πῶς εἰς ἐμβολὴν ἐπιστρέφοντος αὐτοῦ, συντυγχάνει τὸν ἵππον πτυρέντα τῇ γαυρόιητι τῶν πολεμίων ἀποτραπέσθαι, καὶ βία φέρειν ὀπίσω τὸν Μάρκελλον. Ὁ δὲ τοῦτο δεῖσας, μὴ ταραχὴν ἐκ δεισιδαιμονίας τοῖς Ῥωμαίοις ἐνεργάσθαι, ταχὺ περισπᾶσας ἐφ' ἡνίαν τῷ χαλινῷ καὶ περιστρέψας τὸν ἵππον ἐναντίον τοῖς πολεμίοις, τὸν ἥλιον αὐτὸς προσεκύνησεν, ὡς δὴ μὴ κατὰ τύχην, ἀλλ' ἐνεκα τούτου, τῇ περιαγωγῇ χρησάμενος. Οὕτω γὰρ ἔθος ἐστὶ Ῥωμαίοις προσκυνεῖν τοὺς θεοὺς, περιστρεφομένους. Αὐτὸν δ' ἦδη προσμιγνύντα τοῖς ἐναντίοις, προσεῖξασθαι τῷ Φερετριῷ Διὶ τὰ κάλλιστα τῶν παρὰ τοῖς πολεμίοις ὀπλων καθιερώσεν.

VII. Ἐν τούτῳ δὲ κατιδὼν ὁ τῶν Γαλατῶν βασιλεὺς, καὶ τεκμηράμενος ἀπὸ τῶν συμβόλων ἄρχοντα τοῦτον εἶναι, πολὺ πρὸ τῶν ἄλλων ἐξελάσας τὸν ἵππον, ὑπηντίασεν ἅμα τῇ φωνῇ προκλητικὸν ἐπαλαλάζων, καὶ τὸ δόρυ κραδαίνων· ἀνὴρ μεγέθει τε σώματος ἔξοχος Γαλατῶν, καὶ πανοπλίᾳ ἐν ἀργύρῳ καὶ χρυσῷ καὶ βαφαῖς καὶ πᾶσι ποικίλμασιν, ὡσπερ ἀστραπῆ, διαφέρων στιλβούσῃ. Ὡς οὖν ἐπιβλέψαντι τὴν φάλαγγα τῷ Μαρκελλῷ ταῦτα τῶν ὀπλων ἔδοξε κάλλιστα, καὶ κατὰ τούτων ὑπέλαβε πεποιῆσθαι τῷ θεῷ τὴν κατευχὴν, ὠρμησεν ἐπὶ τὸν ἄνδρα, καὶ τῷ δόρατι διακόψας τὸν θώρακα, καὶ συνεπερβείσας τῇ ὀύμῃ τοῦ ἵππου, ζῶντα μὲν αὐτὸν περιέτρεψε, δευτέραν δὲ καὶ τρίτην πληγὴν ἐνεῖς, εὐθύς ἀπέκτεινε. Ἀποπηδήσας δὲ τοῦ ἵππου, καὶ τῶν ὀπλων τοῦ νεκροῦ ταῖς χερσὶν ἐφαψάμενος, πρὸς τὸν οὐρανὸν εἶπεν· „Ὡ μεγάλα στρατηγῶν καὶ ἡγεμόνων ἔργα καὶ

πράξεις ἐπιβλέπων ἐν πολέμοις καὶ μάχαις Φερέτριε Ζεῦ, μαρτύρομαί σε Ῥωμαίων τρίτος ἄρχων ἄρχοντα, καὶ βασιλέα στρατηγός, ἰδίῃ χειρὶ τόνδε τὸν ἄνδρα κατεργασάμενος καὶ κτείνας, σοὶ καθιεροῦν τὰ πρῶτα καὶ κάλλιστα τῶν λαφύρων. Σὺ δὲ δίδου τύχην ὁμοίαν ἐπὶ τὰ λοιπὰ τοῦ πολέμου προτρεπομένοις.“ Ἐκ τούτου συνέμισγον οἱ ἱππεῖς, οὐ διακεκριμένοις τοῖς ἱππεύσιν, ἀλλὰ καὶ πρὸς τοὺς πεζοὺς ὁμοῦ προσφερομένους μαχόμενοι· καὶ νικῶσι νίκην ἰδίῃ τε καὶ τρόπῳ περιττὴν καὶ παράδοξον. Ἱππεῖς γὰρ ἱππέας καὶ πεζοὺς ἅμα τοσοῦτοι τοσοῦτους, οὔτε πρότερον, οὔτε ὕστερον, νικῆσαι λέγονται. Κτείνας δὲ τοὺς πλείστους, καὶ κρατήσας ὀπλῶν καὶ χρημάτων, ἐπανήλθε πρὸς τὸν συνάρχοντα μοχθηρῶς πολεμοῦντα Κελτοῖς περὶ πόλιν μεγίστην καὶ πολυανθρωποτάτην τῶν Γαλατικῶν. Μεδιόλανον καλεῖται, καὶ μητρόπολιν μὲν αὐτὴν οἱ τῆδε Κελτοὶ νομίζουσιν· ὅθεν ἐκθύμως μαχόμενοι περὶ αὐτῆς, ἀντεπολιόρκουν τὸν Κορνήλιον. Ἐπελθόντος δὲ Μαρκελλου, καὶ τῶν Γεσσατῶν, ὡς ἐπύθοντο τὴν τοῦ βασιλέως ἦταν καὶ τελευτήν, ἀπελθόντων, τὸ μὲν Μεδιόλανον ἀλίσκεται, τὰς δ' ἄλλας πόλεις αὐτοὶ παραδιδόασιν οἱ Κελτοὶ, καὶ τὰ καθ' ἑαυτοὺς ἐπιτρέπουσι πάντα Ῥωμαίοις. Καὶ τούτοις μὲν ἦν εἰρήνη μετρίων τυχούσι.

VIII. Ὑψισταμένης δὲ τῆς συγκλήτου μόνῳ Μαρκελλῷ Θρίαμβον, εἰσήλαυνε, τῇ μὲν ἄλλῃ λαμπρότητι καὶ πλοῦτι καὶ λαφύροις καὶ σώμασιν ὑπερφανέσιν αἰχμαλώτων, ἐν ὀλίγοις θυμαστίος· ἡδιστὸν δὲ πάντων θέαμα καὶ καινότατον ἐπιδεικνύμενος αὐτὸν κομίζοντα τῷ θεῷ τὴν τοῦ βαρβάρου πανοπλίαν. Δρυὸς γὰρ εὐκτεάνου πρίμμον ὄφθιον καὶ μέγα τεμῶν, καὶ ἀσκήσας ὡσπερ

τρόπαιον, ἀνεδήσατο καὶ κατήρησεν ἐξ αὐτοῦ τὰ λάφυρα, κόσμῳ διαθείς καὶ περιαρμόσας ἕκαστον. Προϊούσης δὲ τῆς πομπῆς ἀράμενος αὐτός, ἐπέβη τοῦ τεθρίππου, καὶ τροπαιοφόρον ἄγαλμα τῶν ἐκείνου κάλλιστον καὶ διαπρεπέστατον ἐπόμπευε διὰ τῆς πόλεως. Ὁ δὲ στρατὸς εἶπετο καλλίστοις ὄπλοις κεκοσμημένος, ἄδων ἄλλα τε πεποικημένα μέλη καὶ παιᾶνας ἐπινικίους εἰς τὸν θεὸν καὶ τὸν στρατηγόν· οὕτω δὲ προβάς, καὶ παρελθὼν εἰς τὸν νεὼν τοῦ Φερετρίου Διός, ἀνέστησε καὶ καθιέρωσε, τρίτος καὶ τελευταῖος ἄχρι τοῦ καθ' ἡμᾶς αἰῶνος. Πρῶτος μὲν γὰρ ἀνήνεγκε σκύλα Ῥωμύλος, ἀπ' Ἀκρωνος τοῦ Καιρινήτου· δεύτερος δὲ Κόσσος Κορηήλιος, ἀπὸ Τολουμνίου Τυρρήνου· μετὰ δὲ τούτους Μάρκελλος, ἀπὸ Βριτομάρτου, βασιλέως Γαλατῶν· μετὰ δὲ Μάρκελλον οὐδὲ εἰς. Καλεῖται δ' ὁ μὲν θεός, ᾧ πέμπεται, Φερέτριος Ζεὺς, ὡς μὲν ἔνοι φασίν, ἀπὸ τοῦ φερετρενομένου τροπαίου, κατὰ τὴν Ἑλληνίδα γλῶσσαν, εἰ πολλὴν τότε συμμαμιγμένην τῇ Λατίνῳ· ὡς δ' ἕτεροι, Διὸς ἐστὶν ἡ προσωνυμία κεραυνοβολοῦντος. Τὸ γὰρ τύπειν φερίσε οἱ Ῥωμαῖοι καλοῦσιν. Ἄλλοι δὲ πῦρὰ τὴν τοῦ πολέμου πληγὴν γεγονέναι τοῦνομα λέγουσι. Καὶ γὰρ νῦν ἐν ταῖς μάχαις, ὅταν διώκωσι τοὺς πολεμίους, πυκνὸν τὸ φέρι, τουτέστι παῖε, παρεγγυῶσιν ἀλλήλοις. Τὰ δὲ σκύλα σπόλια μὲν κοινῶς, ἰδίως δ' ὀπίμια, ταῦτα καλοῦσι. Καίτοι φασίν ἐν τοῖς ὑπομνήμασι Νουμῶν Πομπίλιον καὶ πρώτων ὀπιμίων καὶ δευτέρων καὶ τρίτων μνημονεύειν· τὰ μὲν πρῶτα ληφθέντα τῷ Φερετρίῳ Διὶ κελεύοντα καθιεροῦν, τὰ δεύτερα δὲ τῷ Ἀρεῖ, τὰ δὲ τρίτα τῷ Κυρίῳ· καὶ λαμβάνειν γέρας, ἀσσάρια τριακόσια τὸν πρῶτον, τὸν δὲ δεύτερον διακόσια, τὸν δὲ

τρίτον ἑκατόν. Ὁ μῆντοι πολὺς οὗτος ἐπικρατεῖ λόγος, ὡς ἐκείνων μόνων ὀπιμίῳν ὄντων, ὅσα καὶ παρατάξεως οὔσης, καὶ πρῶτα, καὶ στρατηγοῦ στρατηγὸν ἀνελόντος. Περὶ μὲν οὖν τούτων ἐπὶ τοσοῦτον. Οἱ δὲ Ῥωμαῖοι τὴν νίκην ἐκείνην καὶ τοῦ πολέμου τὴν κατάλυσιν οὕτως ὑπερηγάπησαν, ὥστε καὶ τῷ Πυθίῳ χρυσοῦν κρατῆρα ἀπὸ λιτρῶν . . εἰς Ἀελφούς ἀποστεῖλαι χαριστήριον, καὶ τῶν λαφύρων ταῖς τε συμμαχίσι μεταδοῦναι πόλεσι λαμπρῶς, καὶ πρὸς Ἱέρωνα πολλὰ πέμψαι, τὸν Συρακουσίων βασιλέα, φίλον ὄντα καὶ σύμμαχον.

ΙΧ. Ἀννίβου δ' ἐμβαλόντος εἰς Ἰταλίαν, ἐπέμφθη μὲν ὁ Μάρκελλος ἐπὶ Σικελίαν, στόλον ἄγων. Ἐπεὶ δ' ἡ περὶ Κάννας ἀτυχία συνέπεσε, καὶ Ῥωμαίων οὐκ ὀλίγαι μυριάδες ἐν τῇ μάχῃ διεφθάρησαν, ὀλίγοι δὲ σωθέντες εἰς Κανύσιον συνεπεφεύγεσαν, ἣν δὲ προσδοκία, τὸν Ἀννίβαν εὐθύς ἐπὶ τὴν Ῥώμην ἔλαιν, ὅπερ ἦν κράτιστον τῆς δυνάμεως ἀνηρηκότα· πρῶτον μὲν ὁ Μάρκελλος ἀπὸ τῶν νεῶν ἔπεμψε τῇ πόλει φυλακὴν, πεντακοσίους καὶ χιλίους ἄνδρας, ἔπειτα δόγμα τῆς βουλῆς δεξάμενος, εἰς Κανύσιον παρῆλθε, καὶ τοὺς ἐκεῖ συνβιλεγμένους παραλαβὼν, ἐξήγαγε τῶν ἐρυμάτων, ὡς οὐ προησόμενος τὴν χώραν. Ῥωμαίοις δὲ τῶν ἡγεμονικῶν καὶ δυνατῶν ἀνδρῶν οἱ μὲν ἐτεθνήκεσαν ἐν ταῖς μάχαις· Φαβίου δὲ Μαξίμου τοῦ πλεῖστον ἔχοντος ἀξίωμα πίστεως καὶ συνέσεως τὸ λίαν ἀπηκριβωμένον ἐν τοῖς ὑπὲρ τοῦ μὴ παθεῖν λογισμοῖς ὡς ἀργὸν ἐπὶ τὰς πράξεις καὶ ἀτολμον ἠτιῶντο· καὶ νομίζοντες ἀποχωρῶντα τοῦτον ἔχειν πρὸς ἀσφάλειαν, οὐ διαρκῆ δὲ πρὸς ἄμυναν στρατηγὸν, ἐπὶ τὸν Μάρκελλον κατέφευγον, καὶ τὸ θαρράλεον αὐτοῦ καὶ δραστήριον πρὸς τὴν ἐκείνου κεραννύντες καὶ ἀρμότ-

τοντες εὐλάβειαν καὶ πρόνοιαν, ποτὲ μὲν ἀμφοτέρους ἅμα χειροτονοῦντες ὑπάτους, ποτὲ δ' ἐν μέρει, τὸν μὲν ὑπάτον, τὸν δ' ἀνθύπατον ἐξέπεμπον. Ὁ δὲ Ποσειδώνιος φησὶ, τὸν μὲν Φάβιον θυρεὸν καλεῖσθαι, τὸν δὲ Μάρκελλον ξίφος. Αὐτὸς δὲ ὁ Ἀννίβας ἔλεγε, τὸν μὲν Φάβιον ὡς παιδαγωγὸν φοβεῖσθαι, τὸν δὲ Μάρκελλον ὡς ἀνταγωνιστήν· ὅφ' οὐ μὲν γὰρ κωλύεσθαι κακὸν τι ποιεῖν, ὅφ' οὐ δὲ καὶ πάσχειν.

X. Πρῶτον μὲν οὖν ἀνέσχεως πολλῆς καὶ θρασύτητος ἐκ τοῦ κρατεῖν τὸν Ἀννίβαν τοῖς στρατιώταις ἐγγενομένης, τοὺς ἀποσκιδναμένους τοῦ στρατοπέδου καὶ κατατρέχοντας τὴν χώραν ἐπιτιθέμενος κατέκοπτε καὶ ὑπανήλισκε τῆς δυνάμεως· ἔπειτα πρὸς Νέαν πόλιν καὶ Νῶλαν βοηθήσας, Νεαπολίτας μὲν ἐπέρρωσεν, αὐτοὺς καθ' αὐτοὺς βεβαίους ὄντας Ῥωμαίοις, εἰς δὲ Νῶλαν εἰσελθὼν, στάσιν εὗρε, τῆς βουλῆς τὸν δῆμον ἀννιβίζοντα μεταχειρίσασθαι καὶ καταρτίσαι μὴ δυναμένης. Ἦν γάρ τις ἀνὴρ, εὐγενεῖα τε πρωτεύων ἐν τῇ πόλει καὶ κατ' ἀνδρείαν ἐπιφανής, ὄνομα Βάνδιος· καὶ τοῦτον ἐν Κάνναις περιόπτως ἀγωνισάμενον, καὶ πολλοὺς μὲν ἀνελόντα τῶν Καρχηδονίων, τέλος δ' αὐτὸν ἐν τοῖς νεκροῖς εὐρεθέντα πολλῶν βελῶν κατάπλεων τὸ σῶμα, θαυμάσας ὁ Ἀννίβας, οὐ μόνον ἀφῆκεν ἄνευ λύτρων, ἀλλὰ καὶ δῶρα προσέθηκε, καὶ φίλον ἐποίησατο καὶ ξένον. Ἀμειβόμενος οὖν ταύτην τὴν χάριν ὁ Βάνδιος, εἰς ἣν τῶν ἀννιβίζόντων προθύμως, καὶ τὸν δῆμον ἰσχύων ἐξῆγε πρὸς ἀπόστασιν. Ὁ δὲ Μάρκελλος ἀνελεῖν μὲν ἄνδρα, λαμπρὸν οὕτω τὴν τύχην, καὶ κεκοινωνηκότα τῶν μεγίστων Ῥωμαίοις ἀγώνων, οὐχ ὅσιον ἠγέετο· πρὸς δὲ τῷ φύσει φιλανθρωπῷ καὶ πιθανὸς ὢν ὁμιλίᾳ προσάγεσθαι φιλό-

τιμον ἦθος, ἀσπασάμενον ποτὲ τοῦ Βανδίου αὐτὸν, ἠρώτησεν, ὅστις ἀνθρώπων εἶη· πάλαι μὲν εὖ εἰδώς, ἀρχὴν δὲ καὶ πρόφασιν ἐντεύξεως ζητῶν. Ὡς γὰρ εἶπε· Λεῖκιος Βάνδιος· οἷον ἦσθεῖς καὶ θαυμάσας ὁ Μάρκελλος· Ἡ γὰρ ἐκεῖνος, ἔφη, σὺ Βάνδιος, οὗ πλεῖστος ἐν Ῥώμῃ λόγος τῶν ἐν Κάνναις ἀγωνισαμένων, ὡς μόνου Παῦλον Αἰμίλιον τὸν ἄρχοντα μὴ προλιπόντος, ἀλλὰ τὰ πλεῖστα τῶν ἐκεῖνοι φερομένων βελῶν ὑποσιάντος τῷ σώματι καὶ ἀναδεξαμένου; φήσαντος δὲ τοῦ Βανδίου, καί τι καὶ παραφήναντος αὐτῷ τῶν τραυμάτων· Εἶτα, ἔφη, τηλικαῦτα γνωρίσματα φέρων τῆς πρὸς ἡμᾶς φιλίας, οὐκ εὐθύς προσήεις; ἢ κακοί σοι δοκοῦμεν ἀρετὴν ἀμείβεσθαι φίλων, ἧς ἐστὶ τιμὴ καὶ παρὰ τοῖς πολεμίοις; Ταῦτα φιλοφρονηθεῖς καὶ δεξιωσάμενος, ἵππον τε δωρεῖται πολεμιστὴν αὐτῷ, καὶ δραχμὰς ἀργυρίου πεντακοσίας.

XI. Ἐκ τούτου βεβαϊότατος μὲν ἦν Μαρκέλλω παραστίας καὶ σύμμαχος, δεινότατος δὲ μηνυτὴς καὶ κατήγορος τῶν τὰναντία φρονούντων ὁ Βάνδιος. Ἦσαν δὲ πολλοὶ, καὶ διανοοῦντο, τῶν Ῥωμαίων ἐπεξιόντων τοῖς πολεμίοις, αὐτοὶ διαρπάσαι τὰς ἀποσκευάς. Διὸ συντάξας ὁ Μάρκελλος τὴν δύναμιν ἐντὸς περὶ τὰς πύλας ἔστησε τὰ σκευοφόρα, καὶ τοῖς Νωλανοῖς διὰ κηρύγματος ἀπέειπε πρὸς τὰ τεῖχη προσπελάζειν. Ἦν οὖν ὄπλων ἐρημία, καὶ τὸν Ἀντίβαν ἐπεσπάσατο προσάγειν ἀτακτότερον, ὡς τῶν ἐν τῇ πόλει ταραττομένων. Ἐν τούτῳ δὲ τὴν καθ' αὐτὸν πύλην ἀναπετόσαι κελεύσας ὁ Μάρκελλος, ἐξήλασεν ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ τῶν ἵπποτιῶν τοὺς λαμπροτάτους· καὶ προσπεσὼν κατὰ στόμα, συνείχετο τοῖς πολεμίοις. Μετ' ὀλίγον δ' οἱ περὶ καθ' ἑτέραν

πύλην ἐχώρον μετὰ δρόμου καὶ βοῆς· καὶ πρὸς τούτους αὐθις αὐ τοῦ Ἀννίβα μερίζοντος τὴν δύναμιν, ἢ τρίτη τῶν πυλῶν ἀνεόγγυτο, καὶ δι' αὐτῆς ἐξέθεον οἱ λοιποὶ, καὶ προσέκειντο πανταχόθεν ἐκπεπληγμένοις τῷ ἀπροσδοκῆτι, καὶ κακῶς ἀμυνομένοις τοὺς ἐν χερσὶν ἤδη διὰ τοὺς ὕστερον ἐπιφερομένους. Κάνταῦθα πρῶτον οἱ σὺν Ἀννίβῃ Ῥωμαίους ἐνέδωκαν, ὠθούμενοι φόνῳ πολλῶ καὶ τραύμασι πρὸς τὸ στρατόπεδον. Λέγονται γὰρ ὑπὲρ πεντακισχιλίους ἀποθανεῖν, ἀποκτεῖναι δὲ Ῥωμαίων οὐ πλείονας, ἢ πεντακοσίους. Ὁ δὲ Λίβιος οὕτω μὲν οὐ διαβεβαιοῦται γενέσθαι μεγάλην ἥτταν, οὐδὲ πεσεῖν νεκρὸς τοσοῦτους τῶν πολεμίων· κλέος δὲ μέγα Μαρκελλῶ, καὶ Ῥωμαίοις ἐκ κακῶν θάρσος ἀπὸ τῆς μάχης ἐκείνης ὑπάρξαι θαυμαστόν, ὡς οὐχὶ πρὸς ἄμαχον, οὐδ' ἀήτητον, ἀλλὰ τι καὶ παθεῖν δυνάμενον διαγωνιζομένοις πολέμιον.

XII. Διὸ καὶ θατέρου τῶν ὑπάτων ἀποθανόντος, ἐκάλει Μάρκελλον ὁ δῆμος ἐπὶ τὴν διαδοχὴν ἀπόντα, καὶ βία τῶν ἀρχόντων ὑπερέθετο τὴν κατάστασιν, ἕως ἐκεῖνος ἦλθεν ἀπὸ τοῦ στρατοπέδου. Καὶ πάσαις μὲν ἀπεδείχθη ταῖς ψήφοις ὑπάτος· ἐπιβροντήσαντος δὲ τοῦ θεοῦ, καὶ τῶν ἱερέων οὐκ αἴσιον τιθεμένων τὸ σημεῖον, ἐφανῶς δὲ κωλύειν ὀκνούντων, καὶ δεδιότων τὸν δῆμον, ἐξωμόσατο τὴν ἀρχήν. Οὐ μὲντοι τὴν στρατείαν ἔφηνεν, ἀλλ' ἀνθύπατος ἀναγορευθεὶς, καὶ πάλιν πρὸς Νῶλαν ἐπανελθὼν εἰς τὸ στρατόπεδον, κακῶς ἐποίει τοὺς ἡρημένους τὰ τοῦ Φοίνικος. Ὡς δ' ὄξειαν ἐπ' αὐτὸν θέμενος βοήθειαν ἐκεῖνος ἤκε, προκαλουμένῳ μὲν ἐκ παρατάξεως οὐκ ἠβουλήθη διαγωνίσασθαι, τρέψαντι δὲ τὸ πλείστον ἐφ' ἀρπαγὴν τοῦ στρατοῦ, καὶ μηκέτι προσδβ-

χομένῳ μάχην, ἐπεξῆλθε διαδοὺς δόρατα τῶν ναυμάχων μεγάλα τοῖς πεζοῖς, καὶ διδάξας πόρρωθεν συντηροῦσι παίειν τοὺς Καρχηδονίους, ἀκοντιστὰς μὲν οὐκ ὄντας, αἰχμαῖς δὲ χρωμένους ἐκ χειρὸς βραχείαις. Διὸ καὶ δοκοῦσι τότε δεῖξαι τὰ νῶτα. Ῥωμαίοις, ὅσοι συνέβαλον, καὶ φυγὴν ἀπροφάσιστον φυγεῖν, ἀποβαλόντες ἐξ ἐαυτῶν νεκροὺς μὲν γενομένους πεντακισχιλίους, καὶ τῶν ἐλευθέρων τέσσαρας μὲν πεσόντας, δύο δὲ ζωοὺς ἀλόντας. Ὁ δ' ἦν μέγιστος, ἡμέρη τρίτη μετὰ τὴν μάχην ἵππεῖς Ἰβήρων καὶ Νομάδων μιγάδες αὐτομολοῦσιν ὑπὲρ τοὺς τριακοσίους· οὐπω πρότερον Ἀννίβα τοῦτο παθόντος, ἀλλ' ἐκ ποικίλων καὶ πολυτρόπων σνηρημοσμένον ἐθνῶν βαρβαρικῶν στρατεύμα πλεῖστον χρόνον ἐν μιᾷ γνώμῃ διαφυλάξαντος. Οὗτοι μὲν οὖν πιστοὶ παρέμειναν εἰς ἅπαν αὐτῷ τε τῷ Μαρκέλλῳ καὶ τοῖς μετ' αὐτὸν στρατηγοῖς.

XIII. Ὁ δὲ Μάρκελλος ἀποδειχθεὶς ὑπάτος τό τρίτον, εἰς Σικελίαν ἔπλευσεν. Αἰ γὰρ Ἀννίβον περὶ τὸν πόλεμον εὐπραξίαι Καρχηδονίους ἐπήραν αὐθις ἀντιλαμβάνεσθαι τῆς νήσου, μάλιστα τειταραγμένων τῶν περὶ τὰς Συρακούσας μετὰ τὴν Ἰερωνύμου τοῦ τυράννου τελευτήν. Διὸ καὶ Ῥωμαίων ἦν ἐκεῖ προαπεσταλμένη δύναμις, καὶ στρατηγὸς Ἄππιος. Ταύτην παραλαμβάνοντι τῷ Μαρκέλλῳ προσπίπτουσι Ῥωμαῖοι πολλοὶ, συμφορᾷ κεκρημένοι τοιαύτη. Τῶν περὶ Κάννας παραταξαμένων πρὸς Ἀννίβαν οἱ μὲν ἔφυγον, οἱ δὲ ζῶντες ἤλωσαν, τοσοῦτον πλῆθος, ὡς δοκεῖν Ῥωμαίοις ὑπολελειφθαι μηδὲ τοὺς τὰ τείχη διαφυλάξοντας. Τοῖς δὲ ἄρα τοσοῦτο τοῦ φρονήματος καὶ μεγαλοψυχίας περιῆν, ὥστε τοὺς μὲν αἰχμαλώτους ἐπὶ μικροῖς λύτροις ἀποδιδόντος

Ἄννιβου μὴ λαβεῖν, ἀλλ' ἀποψηφίσασθαι, καὶ περιϋδεῖν τοὺς μὲν ἀναιρεθέντας, τοὺς δὲ πραθέντας ἔξω τῆς Ἰταλίας· τῶν δὲ φυγῆ περιγενομένων τὸ πλῆθος εἰς Σικελίαν ἀποστεῖλαι, διακελευσαμένους Ἰταλίας μὴ ἐπιβαίνειν, ἕως πολεμοῦσι πρὸς Ἄννιβαν. Οὗτοι δὴ τῷ Μάρκελλῳ παραγενομένῳ προσπεσόντες ἀθρόοι, καὶ χαμαὶ καταβαλόντες αὐτούς, ἦτον τάξιν ἐπιτίμου στρατείας μετὰ πολλῆς βοῆς καὶ δακρύων, ἐπαγγελλόμενοι δεῖξιν δι' ἔργων, ἀτυχία τινὲ μᾶλλον, ἢ δι' ἀνανδρίαν αὐτῶν, τὴν τροπὴν ἐκείνην γενομένην. Οἰκτεῖρας οὖν αὐτούς ὁ Μάρκελλος, ἔγραψε πρὸς τὴν σύγκλητον, αἰτούμενος ἐκ τούτων ἀεὶ τῆς στρατιᾶς τὸ ὑπολεῖπον ἀναπληροῦν. Λόγων δὲ πολλῶν γενομένων, ἐποίησατο γνώμην ἢ βουλήν, μηδὲν εἰς δημόσια πράγματα δεῖσθαι Ῥωμαίους ἀνθρώπων ἀνάνδρων· εἰ δὲ βούλεται χρῆσθαι Μάρκελλος αὐτοῖς ἴσως, μηδενὸς τῶν ἐπ' ἀνδρεία νομιζομένων στεφάνων καὶ γερῶν τυχεῖν ὑπ' ἄρχοντος. Τοῦτο τὸ δόγμα Μάρκελλον ἠνίασε, καὶ μετὰ τὸν ἐν Σικελίᾳ πόλεμον ἐπανελθὼν, ἐμέμψατο τὴν βουλήν, ὡς ἀντὶ πολλῶν καὶ μεγάλων οὐ παρασχοῦσαν αὐτῷ τοσούτων δυστυχίαν ἐπανορθώσασθαι πολιτῶν.

XIV. Τότε δ' ἐν Σικελίᾳ πρῶτον μὲν, ἀδικηθεὶς ὑπὸ Ἴπποκράτους, Συρακουσίων στρατηγοῦ, ὅς Καρχηδονίοις χαριζόμενος, καὶ τυραννίδα κτώμενος αὐτῷ, πολλοὺς διέφθειρε Ῥωμαίων πρὸς Λεοντίνοις, καὶ εἶλε τὴν τῶν Λεοντίνων πόλιν κατὰ κράτος, καὶ Λεοντίνους μὲν οὐκ ἠδίκησε, τῶν δ' αὐτομόλων ὅσους ἔλαβε μαστιγῶσας ἀπέκτεινε. Τοῦ δ' Ἴπποκράτους πρῶτον μὲν λόγον εἰς τὰς Συρακούσας προπέμψαντος, ὡς Λεοντίνους ἠβηδὸν ἀποσφάττει Μάρκελλος, ἔπειτα δὲ τεταραγμένοις ἐπιπε-

σόντος, καὶ τὴν πόλιν καταλαβόντος, ἄρας ὁ Μάρκελλος τῷ στρατιῷ παντὶ, πρὸς τὰς Συρακούσας ἐχώρει· καὶ καταστρατοπεδεύσας πλησίον, εἰσέπεμψε μὲν πρῶσβεις περὶ τῶν ἐν Λεοντίνοις διδάζοντας. Ὡς δ' οὐδὲν ἦν ὄφελος, μὴ πειθομένων Συρακουσίων (ἐκράτου γὰρ οἱ περὶ τὸν Ἰπποκράτην), προσβολὰς ἐποιεῖτο κατὰ γῆν ἅμα καὶ κατὰ θάλασσαν, Ἀππίου μὲν τὸν πεζὸν ἐπάγοντος στρατὸν, αὐτὸς δὲ πενήτηεις ἔχων ἐξήκοντα παντοδαπῶν ὄπλων καὶ βελῶν πλήρεις. Ὑπὲρ δὲ μεγάλου ζεύγματος νεῶν ὀκτώ πρὸς ἀλλήλας συνδεδεμένων μηχανὴν ἄρας, ἐπέπλει πρὸς τὸ τεῖχος, τῷ πλήθει καὶ τῇ λαμπρότητι τῆς παρασκευῆς καὶ τῇ δόξῃ τῇ περὶ αὐτὸν πεποιθώς· ἧς ἄρα λόγος οὐδεὶς ἦν Ἀρχιμήδει καὶ τοῖς Ἀρχιμήδους μηχανήμασιν. Ὡν, ὡς μὲν ἔργον ἄξιον σπουδῆς, οὐδὲν ὁ ἀνὴρ προὔθετο, γεωμετρίας δὲ παιζούσης ἐγεγόνει πάρεργα τὰ πλεῖστα· πρότερον φιλοτιμηθέντος Ἰέρωνος τοῦ βασιλέως, καὶ πείσαντος Ἀρχιμήδη τρέψαι τι τῆς τέχνης ἀπὸ τῶν νοητῶν ἐπὶ τὰ σωματικά, καὶ τὸν λόγον ἀμωσγέπως δι' αἰσθήσεως μίξαντα ταῖς χρεῖαις, ἐμφανέστερον καταστήσαι τοῖς πολλοῖς. Τὴν γὰρ ἀγαπωμένην ταύτην καὶ περιβόητον ὀργανικὴν ἤρξαντο μὲν κινεῖν οἱ περὶ Εὐδοξὸν καὶ Ἀρχύταν, ποικίλλοντες τῷ γλαφυρῷ γεωμετρίαν, καὶ λογικῆς καὶ πραγματικῆς ἀποδείξεως οὐκ ἐμποροῦντα προβλήματα δι' αἰσθητῶν καὶ ὀργανικῶν πυραδειγμάτων ὑπερείδοντες· ὡς τὸ περὶ δύο μέσας ἀναλόγους πρόβλημα καὶ στοιχεῖον ἐπὶ πολλὰ τῶν γραφομένων ἀναγκαῖον εἰς ὀργανικὰς ἐξηγῶν ἀμφότεροι κατασκευάς, μεσογράφους τινὰς ἀπὸ καμπύλων γραμμῶν καὶ τμημάτων μεθαρμόζοντες. Ἐπεὶ δὲ Πλάτων ἠγανάκτησε, καὶ διετεινάτο πρὸς αὐτούς, ὡς

ἀπολλύντας καὶ διαφθείροντας τὸ γεωμετρίας ἀγαθόν, ἀπὸ τῶν ἀσωμάτων καὶ νοητῶν ἀποδιδρασκούσης ἐπὶ τὰ αἰσθητὰ, καὶ προσχρωμένης αὐτῆς αὐτῷ σώματι, πολλῆς καὶ φορτικῆς βαναυσουργίας δεονέμω· οὕτω διεκρίθη γεωμετρίας ἐκπεσοῦσα μηχανικὴ, καὶ, περιορωμένη πολὺν χρόνον ὑπὸ φιλοσοφίας, μία τῶν στρατιωτικῶν τεχνῶν ἐγεγόνει. Καὶ μέντοι καὶ Ἀρχιμήδης, Ἰέρωνι τῷ βασιλεῖ συγγενῆς ὢν καὶ φίλος, ἔγραψεν, ὡς τῇ δοθείσῃ δυνάμει τὸ δοθὲν βῆρος κινῆσαι δυνατόν ἐστι· καὶ νεανειουσάμενος, ὡς φασι, ῥώμῃ τῆς ἀποδείξεως, εἶπεν, ὡς, εἰ γῆν εἶχεν ἕτεραν, ἐκίνησεν ἂν ταύτην, μεταβάς εἰς ἐκείνην. Θαυμάσαντος δὲ τοῦ Ἰέρωνος, καὶ δεηθέντος εἰς ἔργον ἐξαγαγεῖν τὸ πρόβλημα, καὶ δεῖξαι τι τῶν μεγάλων κινούμενων ὑπὸ σμικρᾶς δυνάμεως, ὄλκᾳδα πορισάμενος τῶν βασιλικῶν, πόνῳ μεγάλῳ καὶ χειρὶ πολλῇ νεωλκηθεῖσαν, ἐμβαλὼν ἀνθρώπους τε πολλοὺς, καὶ τὸν συνήθη φόρτον, αὐτὸς ἄνωθεν καθήμενος, οὐ μετὰ σπουδῆς, ἀλλ' ἡρέμα τῇ χειρὶ σείων ἀρχὴν τινα πολυσπᾶστου μηχανήματος, προσηγᾶγτο λείως καὶ ἀπταιστώως, καὶ ὥσπερ διὰ θαλάσσης ἐπιθέουσαν. Ἐκπλαγεῖς οὖν ὁ βασιλεὺς, καὶ συννοήσας τῆς τέχνης τὴν δύναμιν, ἔπεισε τὸν Ἀρχιμήδην, ὅπως αὐτῷ τὰ μὲν ἀμυνομένῳ, τὰ δ' ἐπιχειροῦντι, μηχανήματα κατασκευάσῃ πρὸς πᾶσαν ἰδέαν πολιορκίας· οἷς αὐτὸς μὲν οὐκ ἐχρήσατο, τοῦ βίου τὸ πλεῖστον ἀπόλεμον καὶ παύνηγυρικὸν βιώσας, τότε δ' ὑπῆρχε τοῖς Συρακουσίοις εἰς δέον ἢ παρασκευῆ, καὶ μετὰ τῆς παρασκευῆς ὁ δημιουργός.

XV. Ὡς οὖν προσέβαλον οἱ Ῥωμαῖοι διχόθεν, ἐκπληξίς ἦν τῶν Συρακουσίων, καὶ σιγῇ διὰ δέος, μηδὲν ἂν ἀνθέξειν πρὸς βίαν καὶ δύναμιν οἰομένων τῶσαύτην.

Σχάσαντος δὲ τὰς μηχανὰς τοῦ Ἀρχιμήδους, ἅμα τοῖς μὲν πεζοῖς ἀπὴντα τοξεύματά τε παντοδαπὰ καὶ λίθων ὑπέρογκα μεγέθη, ῥοῖζω καὶ τάχει καταφερομένων ἀπίστω, καὶ μηδενὸς ὄλως τὸ βρῖθος σιέγοντος, ἀθρόους ἀνατρεπόντων τοὺς ὑπολίπτοντας καὶ τὰς τάξεις συγγεόντων. Ταῖς δὲ ναυσὶν ἀπὸ τῶν τειχῶν ἄφνω ὑπεραιωρούμεναι κεραῖαι, τὰς μὲν ὑπὸ βρίθους στηρίζοντος ἄνωθεν ὠθοῦσαι κατέδνον εἰς βυθόν, τὰς δὲ χερσὶ σιδηραῖς, ἢ στόμασιν εἰκασμένοις γεράνων, ἀνασπῶσαι πρῶραθεν ὀρθὰς ἐπὶ πρύμναν ἐβάπτιζον, ἢ δι' ἀντιόνων ἔνδον περιστροφόμεναι καὶ περιηγόμεναι, τοῖς ὑπὸ τὸ τεῖχος πεφυκῶσι κρημοῖς καὶ σκοπέλοις προσήρασσον, ἅμα φθόρῳ πολλῶ τῶν ἐπιβατῶν συντριβομένων. Πολλάκι δὲ μετέωρος ἐξαρθεῖσα ναὺς ἀπὸ τῆς θαλάσσης, δεῦρο κἀκεῖσε περιδινουμένη καὶ κρεμαμένη, θέαμα φρικῶδες ἦν· μέχρις οὗ τῶν ἀνδρῶν ἀπορῥιφέντων καὶ διασφενδονισθέντων, κενὴ προσπέσοι τοῖς τείχεσιν, ἢ περιολίσθοι, τῆς λαβῆς ἀνείσης. Ἦν δὲ ὁ Μάρκελλος ἀπὸ τοῦ ζεύγματος ἐπῆγε μηχανὴν, σαμβύκη μὲν ἐκαλεῖτο δι' ὁμοιότητά τινα σχήματος πρὸς τὸ μουσικὸν ὄργανον· ἔτι δ' ἄνωθεν αὐτῆς προσφερομένης πρὸς τὸ τεῖχος, ἐξήλατο λίθος δεκατάλαντος ὀλκῆν, εἶτα ἕτερος ἐπὶ τούτῳ καὶ τρίτος· ὧν οἱ μὲν αὐτῇ ἐμπесόντες μεγάλῳ κτύπῳ καὶ κλύδωνι τῆς μηχανῆς τὴν τε βᾶσιν συνηλόησαν, καὶ τὸ γόμφωμα διέσεισαν καὶ διέσπασαν τοῦ ζεύγματος· ὥστε τὸν Μάρκελλον ἀπορούμενον, αὐτὸν τε ταῖς ναυσὶν ἀποπλεῖν κατὰ τάχος, καὶ τοῖς πεζοῖς ἀναχώρησιν παρεγγυῆσαι. Βουλευομένοις δ' ἔδοξεν αὐτοῖς, ἔτι νυκτός, ἂν δύνωνται, προσμίξαι τοῖς τείχεσιν· τοὺς γὰρ τόνους, οἷς χρῆσθαι τὸν Ἀρχιμήδην, ῥώμην ἔχοντας, ὑπερπετιεῖς ποι-

ήσεσθαι τὰς τῶν βελῶν ἀφέσεις· ἐγγύθεν δὲ καὶ τελείως ἀπράκτους εἶναι, διάστημα τῆς πληγῆς οὐκ ἐχούσης. Ὁ δ' ἦν, ὡς ἔοικε, καὶ ἐπὶ ταῦτα πάσαι παρεσκευασμένοις ὀργάνων τε συμμέτρους πρὸς πᾶν διάστημα κινήσεις, καὶ βέλη βραχέα, καὶ δοκοὺς οὐ μεγάλας· διὰ πολλῶν δὲ καὶ συνεχῶν τρημάτων οἱ σκορπίοι, βραχύτονοι μὲν, ἐγγύθεν δὲ πληῆσαι παρεστήκεσαν, ἀόρατοι τοῖς πολεμίσις.

XVI. Ὡς οὖν προσέμιξαν οἰόμενοι λανθάνειν, ἀνθις αὐτῶν βέλεσι πολλοῖς ἐντυγχάνοντες καὶ πληγαῖς, πετρῶν μὲν ἐκ κεφαλῆς ἐπ' αὐτοὺς φερομένων ὡσπερ πρὸς κάθιστον, τοῦ δὲ τείχους τοξεύματα πανταχόθεν ἀναπέμποντος, ἀνεχώρουσιν ὀπίσω. Κἀνταῦθα πάλιν αὐτῶν εἰς μῆκος ἐκτεταγμένων, βελῶν ἐκθεόντων, καὶ καταλαμβανόντων ἀπιόντας, ἐγένετο πολὺς μὲν αὐτῶν φθόρος, πολὺς δὲ τῶν νεῶν συγκρουσμός, οὐδὲν ἀντιδρᾶσαι τοὺς πολεμίους δυναμένων. Τὰ γὰρ πλεῖστα τῶν ὀργάνων ὑπὸ τὸ τεῖχος ἐσκευοποιεῖτο τῷ Ἀρχιμήδει· καὶ θεομαχοῦσιν ἔειπεν οἱ Ῥωμαῖοι, μυρίων αὐτοῖς κακῶν ἐξ ἀφανοῦς ἐπιχεομένων.

XVII. Οὐ μὴν ἀλλ' ὁ Μάρκελλος ἀπέφυγέ τε, καὶ τοὺς σὺν ἑαυτῷ σκόπτων τεχνίτας καὶ μηχανοποιούς ἔλεγεν· „Οὐ παυσόμεθα πρὸς τὸν γεωμετρικὸν τοῦτον Βριάρεων πολεμοῦντες, ὅς τὰς μὲν ναῦς ἡμῶν κυαδίξων πρὸς τὴν θάλασσαν, παίξων μετ' αἰσχύνῃς ἐκβέβληκε, τοὺς δὲ μυθικοὺς ἐκατόγχειρας ὑπεραίρει, τοσαῦτα βάλλων ἅμα βέλη καθ' ἡμῶν;“ Τῷ γὰρ ὄντι πάντες οἱ λοιποὶ Συρακούσιοι σῶμα τῆς Ἀρχιμήδους παρασκευῆς ἦσαν· ἡ δὲ κινουσα πάντα καὶ στρέφουσα ψυχὴ μία, τῶν μὲν ἄλλων ὀπλῶν ἀτρέμα κειμένων, μόνοις δὲ τοῖς ἐκείνου τότε τῆς πόλεως χρωμένης, καὶ πρὸς ἄμυναν καὶ

πρὸς ἀσφάλειαν. Τέλος δὲ, τοὺς Ῥωμαίους οὕτω περι-
φόβους γεγονότας ὄρων ὁ Μάρκελλος, ὥστ', εἰ καλώδι-
ον, ἢ ξύλον, ὑπὲρ τοῦ τείχους μικρὸν ὀφθεῖν προτεινό-
μενον, τοῦτο ἐκεῖνο μηχανὴν τινα κινεῖν ἐπ' αὐτοὺς Ἀρ-
χιμήδη βοῶντας, ἀποτρέπεσθαι καὶ φεύγειν, ἀπέσχετο
μάχης ἀπάσης καὶ προσβολῆς τὸ λοιπὸν, ἐπὶ τῷ χρόνῳ
τὴν πολιορκίαν θέμενος. Τηλικούτον μέντοι φρόνημα
καὶ βάθος ψυχῆς, καὶ τοσοῦτον ἐκέκμητο θεωρημάτων
πλοῦτον Ἀρχιμήδης, ὥστ', ἐφ' οἷς ὄνομα καὶ δόξαν, οὐκ
ἀνθρωπίνης, ἀλλὰ δαιμονίου τινός, ἔσχε συνέσεως, μηδὲν
ἐθελῆσαι σύγγραμμα περὶ τούτων ἀπολιπεῖν, ἀλλὰ τὴν
περὶ τὰ μηχανικὰ πραγματείαν, καὶ πᾶσαν ὅλως τέχνην
χρείας ἐφαπτομένην ἀγεννῆ καὶ βάνανσον ἠγησάμενος,
εἰς ἐκεῖνα καταθέσθαι μόνα τὴν αὐτοῦ φιλοτιμίαν, οἷς
τὸ καλὸν καὶ περιττὸν ἀμιγῆς τοῦ ἀναγκαίου πρόσθετιν,
ἀσύγκριτα μὲν ὄντα τοῖς ἄλλοις, ἔρην δὲ παρέχοντα πρὸς
τὴν ὕλην τῇ ἀποδείξει, τῆς μὲν τὸ μέγεθος καὶ τὸ κάλ-
λος, τῆς δὲ τὴν ἀκρίβειαν καὶ τὴν δύναμιν ὑπερφυῆ πα-
ρεχομένης. Οὐ γάρ ἐστιν ἐν γεωμετρίᾳ χαλεπωτέρας καὶ
βαρυτέρας ὑποθέσεις ἐν ἀπλουστέροις λαβεῖν καὶ καθα-
ρωτέροις στοιχείοις γραφομένας. Καὶ τοῦθ' οἱ μὲν
εὐκλείδῃ τοῦ ἀνδρὸς προσάπτουσι, οἱ δὲ ὑπερβολῇ τιμ-
πόνου νομίζουσι ἀπόνως πεποιημένῳ καὶ ῥαδίως ἕκαστον
εἰκότως γεγονέναι. Ζητῶν μὲν γὰρ οὐκ ἂν τις εὖροι δι'
αὐτοῦ τὴν ἀπόδειξιν, ἅμα δὲ τῇ μαθήσει παρίσταται
δόξα τοῦ κἂν αὐτὸν εὖρεῖν· οὕτω λείαν ὁδὸν ἀγχι καὶ
ταχεῖαν ἐπὶ τὸ δεικνύμενον. Οὐκ οὐκ οὐδὲ ἀπιστῆσαι
τοῖς περὶ αὐτοῦ λεγομένοις ἐστίν, ὡς ὑπ' οἰκείας δὴ τινος
καὶ συνοίκου θελγόμενος ἀεὶ σειρήνος, ἐλέληστο καὶ
σίτον, καὶ θεραπείας σώματος ἐξέλειπε· βίβη δὲ πολλάκις

ἐλκόμενος ἐπ' ἄλειμμα καὶ λουτρόν, ἐν ταῖς ἐσχάrais ἔγραφε σχήματα τῶν γεωμετρικῶν, καὶ τοῦ σώματος ἀλημιμένου διῆγε τῷ δακτύλῳ γραμμὰς, ὑπὸ ἴδουνης μεγάλῃς κάτοχος ὢν καὶ μουσόληπιος ἀληθῶς. Πολλῶν δὲ καὶ καλῶν εὐρετῆς γεγονῶς, λέγεται τῶν φίλων δεηθῆναι καὶ τῶν συγγενῶν, ὅπως αὐτοῦ μετὰ τὴν τελευταίαν ἐπιστήσωσι τῷ τάφῳ τὸν περιλαμβάνοντα τὴν σφαιρὰν ἐντὸς κύλινδρον· ἐπιγράψαντες τὸν λόγον τῆς ὑπεροχῆς τοῦ περιέχοντος στερεοῦ πρὸς τὸ περιεχόμενον.

XVIII. Ἀρχιμήδης μὲν ὢν τοιοῦτος γενόμενος ἀήτητον ἑαυτὸν τε καὶ τὴν πόλιν, ὅσον ἐφ' ἑαυτῷ, διεφύλαξε. Τῆς δὲ πολιορκίας διὰ μέσον Μάρκελλος εἶλε μὲν Μεγαρέας, πόλιν ἐν ταῖς παλαιστάταις τῶν Σικελιωτίδων· εἶλε δὲ τὸ Ἴπποκράτους πρὸς Ἀκίλας στρατόπεδον, καὶ κατέκτεινεν ὑπὲρ ὀκτακισχιλίους, ἐπιπεσῶν χάρακα βαλλομένοις· ἐπέδραμε δὲ πολλὴν τῆς Σικελίας, καὶ πόλεις ἀπέστησε Καρχηδονίων, καὶ μάχαις ἐνίκησε πάσαις τοὺς ἀντιπαθῆναι τολμήσαντας. Χρόνῳ δὲ προϊόντι Δάμιππὸν τινα Σπαρτιάτην ἐκ Συρακουσῶν λαβῶν ἐκπλέοντα αἰχμάλωτον, ἀξιούντων ἐπὶ λύτροις τῶν Συρακουσίων κομίσασθαι τὸν ἄνδρα, πολλάκις ὑπὲρ τούτου διαλεγόμενος καὶ συντιθέμενος, πύργον τινὰ κατεσκεῖαστο, φυλαττόμενον μὲν ἀμελῶς, ἄνδρας δὲ δυνάμενον δέξασθαι κρύφα, τοῦ τεῖχους ἐπιβατοῦ παρ' αὐτὸν ὄντος. Ὡς ὢν τό τε ὕψος ἐκ τοῦ πολλάκις προσιέναι καὶ διαλέγεσθαι πρὸς τὸν πύργον εἰκάσθη καλῶς, καὶ κλίμακες παρεσκευάσθησαν, ἐορτὴν Ἀρτέμιδι τοὺς Συρακουσίους ἄγοντας, καὶ πρὸς οἶνον ὠρμημένους καὶ παιδιὰν, παραφυλάξας, ἔλαθεν οὐ μόνον τὸν πύργον κατασχῶν, ἀλλὰ καὶ κύκλῳ τὸ τεῖχος παρεμπλήσας ὄπλων, πρὶν ἡμέραι

γενέσθαι, καὶ τὰ Ἐξάπυλα διακόψας. Ἀρχομένων δὲ κινεῖσθαι καὶ ταράττεσθαι τῶν Συρακουσίων πρὸς τὴν αἰσθησιν, ἅμα πανταχόθεν ταῖς σάλπιγξι χρησθαι κελύσας, φυγὴν ἐποίησε πολλὴν καὶ φόβον, ὡς οὐδενὸς μέρους ἀναλώτου μένοντος. Ἐμεινε δὲ τὸ καρτερώτατον καὶ κάλλιστον καὶ μέγιστον (Ἀχραδινὴ καλεῖται), διὰ τὸ τετειχίσθαι πρὸς τὴν ἔξω πόλιν, ἧς τὸ μὲν Νέαν, τὸ δὲ Τύχην ὀνομάζουσι.

XIX. Καὶ τούτων ἐχομένων, ἅμα φάει διὰ τῶν Ἐξαπίλων ὁ Μάρκελλος κατῆει, μακαριζόμενος ὑπὸ τῶν ὑφ' ἑαυτὸν ἡγεμόνων. Αὐτὸς μέντοι λέγεται, κατιδιὼν ἄνωθεν καὶ περισκεψάμενος τῆς πόλεως τὸ μέγεθος καὶ τὸ κάλλος, ἐπὶ πολὺ θαυμάσαι, καὶ τῶν μέλλοντι γίνεσθαι συμπαθῆσαι· ἐνόησας, οἷον ἐξ οἴου σχῆμα καὶ μορφήν ἀμείψει μετὰ μικρὸν, ὑπὸ τοῦ στρατοπέδου διαφορηθεῖσα. Τῶν γὰρ ἡγεμόνων οὐδεὶς μὲν ἦν ὁ τολμῶν ἐναντιοῦσθαι τοῖς στρατιώταις αἰτουμένοις δι' ἀσπαγῆς ὠφελῆθῆναι· πολλοὶ δὲ καὶ πυροπολεῖν καὶ κατασκάπτειν ἐκέλευον. Ἀλλὰ τοῦτον μὲν οὐδὲ ὄλωσ προσηκάτο τὸν λόγον ὁ Μάρκελλος· μάλα δὲ ἄκων βιασθεὶς ἔδωκεν ἀπὸ χρημάτων καὶ ἀνδραπόδων ὠφελεῖσθαι, τῶν δ' ἔλευθέρων σωμάτων ἀπέπειν ἀψασθαι, καὶ διεκελεύσατο μὴτ' ἀποκτεῖναι τινα, μὴτ' αἰσχύναι, μὴτ' ἀνδραποδίσασθαι Συρακουσίων. Οὐ μὴν ἀλλὰ, καίπερ οὕτω μετριάσαι δόξας, οἰκτρὰ πάσχειν ἡγεῖτο τὴν πόλιν, καὶ τὸ συμπαθοῦν καὶ τὸ σιναλγοῦν ὁμως ἐν τοσοῦτῳ μεγέθει χαρᾶς ἢ ψυχὴν διέφαινε, ὁρῶντος ἐν βραχῆι χρόνῳ πολλῆς καὶ λαμπρᾶς ἀφανισμὸν εὐδαιμονίας. Λέγεται γὰρ οὐκ ἐλάττονα τοῦτον, ἢ τὸν ὕστερον ἀπὸ Καρχηδόνος, διαφορηθέντα πλοῦτον γενέσθαι. Καὶ γὰρ τὴν ἄλλην

πόλιν οὐ μετὰ πολὺν χρόνον ἀλοῦσαν ἐκ προδοσίας ἐβιάσαντο διαρπάσαι, πλὴν τῶν βασιλικῶν χρημάτων· ταῦτα δ' εἰς τὸ δημόσιον ἐξηρέθη. Μάλιστα δὲ τὸ Ἀρχιμήδους πάθος ἠρίασε Μάρκελλον. Ἔτυχε μὲν γὰρ αὐτὸς τι καθ' ἑαυτὸν ἀνασκοπῶν ἐπὶ διαγράμματος· καὶ τῆ θεωρία δεδωκώς ἅμα τὴν τε διάνοιαν καὶ τὴν πρόσοψιν, οὐ προήσθετο τὴν καταδρομὴν τῶν Ῥωμαίων, οὐδὲ τὴν ἄλωσιν τῆς πόλεως· ἄφνω δ' ἐπιστάντος αὐτῷ στρατιώτου καὶ κελεύοντος ἀκολουθεῖν πρὸς Μάρκελλον, οὐκ ἐβούλετο, πρὶν ἢ τελέσαι τὸ πρόβλημα καὶ καταστήσαι πρὸς τὴν ἀπόδειξιν. Ὁ δὲ ὀργισθεὶς καὶ σπασάμενος τὸ ξίφος, ἀνείλεν αὐτόν. Ἔτεροι μὲν οὖν λέγουσιν, ἐπιστῆναι μὲν εὐθύς, ὡς ἀποκτενοῦντα, ξιφήρη τὸν Ῥωμαῖον· ἐκείνον δὲ ἰδόντα δεῦσθαι καὶ ἀντιβολεῖν ἀναμεῖναι βραχὺν χρόνον, ὡς μὴ καταλείπη τὸ ζητούμενον ἀτελές καὶ ἀθεώρητον· τὸν δ' οὐ φροντίσαντα διαχρήσασθαι. Καὶ τρίτος ἐστὶ λόγος, ὡς κομίζοντι πρὸς Μάρκελλον αὐτῷ τῶν μαθηματικῶν ὀργάνων, σκιάθηρα καὶ σφαίρας καὶ γωνίας, αἷς ἐναρμότιει τὸ τοῦ ἡλίου μέγεθος πρὸς τὴν ὄψιν, στρατιῶται περιτυχόντες, καὶ χρυσίον ἐν τῷ τεύχει δόξαντες φέρειν, ἀπέκτιναν. Ὅτι μέντοι Μάρκελλος ἤλησε, καὶ τὸν αὐτόχειρα τοῦ ἀνδρὸς ἀπεστράφη, καθάπερ ἐναγῆ, τοὺς δ' οἰκείους ἀνευρῶν ἐτίμησεν, ὁμολογεῖται.

XX. Τῶν δὲ Ῥωμαίων τοῖς ἐκτὸς ἀνθρώποις δεινῶν μὲν εἶναι πόλεμον μεταχειρίσασθαι, καὶ φοβερῶν εἰς χεῖρας ἐλθεῖν νομιζομένων, εὐγνωμοσύνης δὲ καὶ φιλανθρωπίας, καὶ ὅλως πολιτικῆς ἀρετῆς ὑποδείγματα μὴ δεδωκότων, πρῶτος δοκεῖ τότε Μάρκελλος ὑποδεῖξαι τοῖς Ἑλλησι δικαιότεροις Ῥωμαίους. Οὕτω γὰρ ἐχρήτο τοῖς

συμβάλλουσι, καὶ τοσαύτας πόλεις καὶ ἰδιώτας εὐεργέτη-
 σεν, ὥστ' ἂν εἴ τι περὶ Ἐνναν, ἢ Μεγαρεῖς, ἢ Συρακουσί-
 ούς, ἔργον ἦν εἰργασμένον οὐκ ἐπιεικὲς αὐτοῖς, τοῦτον
 τῶν πεπονθότων αἰτία μᾶλλον, ἢ τῶν πεποιηκότων, δο-
 κεῖν γεγονέναι. Μνησθήσομαι δ' ἐνός ἀπὸ πολλῶν.
 Πόλις ἐστὶ τῆς Σικελίας Ἐγγύιον, οὐ μεγάλη, ἀρχαία
 δὲ πάντα, καὶ διὰ θεῶν ἐπιφάνειαν ἔνδοξος, ἃς καλοῦσι
 Ματίρας. Ἰδρυμα λέγεται Κρητῶν γενέσθαι τὸ ἱερόν·
 καὶ λόγχας τινὰς εἰδείκνυσαν καὶ κράνη χαλκὰ, τὰ μὲν
 ἔχοντα Μηριόνου, τὰς δὲ Οὐλίξου, τοντίστιν Ὀδυσσεύς,
 ἐπιγραφὰς, ἀνατεθεικότων ταῖς θεαῖς. Ταύτην, προ-
 θυμότατα καρχηδονιάζουσαν, Νικίας, ἀνὴρ πρῶτος τῶν
 πολιτῶν, ἔπειθε μεταθέσθαι πρὸς Ῥωμαίους, ἀναφαν-
 δὸν ἐν ταῖς ἐκκλησίαις παρόρησιαζόμενος, καὶ κακῶς φρο-
 νοῦντας ἐξελέγγων τοὺς ὑπεναντίους. Οἱ δὲ, φοβούμενοι
 τὴν δύναμιν αὐτοῦ καὶ τὴν δόξαν, ἐβουλεύσαντο συναρ-
 πάσαι καὶ παραδοῦναι τοῖς Φοίνιξιν. Αἰσθόμενος οὖν
 ὁ Νικίας ἤδη καὶ παραφυλαττόμενον ἀδήλως ἑαυτὸν, ἐξέ-
 φερεν ἐν φανερῷ λόγους περὶ τῶν Ματίρων ἀνεπιτηδεί-
 ούς, καὶ πολλὰς πρὸς τὴν νομιζομένην ἐπιφάνειαν καὶ
 δόξαν, ὡς ἀπιστῶν καὶ καταφρονῶν, ἔπραττεν ἠδομένων
 τῶν ἔχθρῶν, ὅτι τὴν μεγίστην αἰτίαν αὐτὸς ἐφ' ἑαυτὸν,
 ὧν πείσεται, παρεῖχε. Γεγονότων δὲ τῶν πρὸς τὴν σύλ-
 ληψιν ἐτοιμῶν, ἦν μὲν ἐκκλησία τῶν πολιτῶν· ὁ δὲ Νι-
 κίας μεταξύ τι λέγων καὶ συμβουλευῶν πρὸς τὸν δῆμον,
 ἔξαιφνης ἀφῆκεν εἰς τὴν γῆν τὸ σῶμα· καὶ μικρὸν διαλι-
 πῶν, οἷον εἰκὸς, ἡσυχίας σὺν ἐκπλήξει γενομένης, τὴν κε-
 φαλήν ἐπάρας καὶ περιενεγκῶν, ὑποτρόμῳ φωνῇ καὶ βα-
 ρεῖα, κατὰ μικρὸν συντείνων καὶ παροξύνων τὸν ἦχον, ὡς
 ἑώρα φρίκη καὶ σιωπῇ κατεχόμενον τὸ θέατρον, ἀποφύ-

πας τὸ ἱμάτιον, καὶ περιόρηξάμενος τὸν χιτωνίσκον, ἡμίγυμνος ἀναπηδήσας, ἔθεε πρὸς τὴν ἔξοδον τοῦ θεάτρου, βοῶν ὑπὸ τῶν Ματέρων ἐλαύνεσθαι. Μηδενὸς δὲ τολμῶντος ἀψασθαι, μηδ' ἀπαντῆσαι διὰ δεισιδαιμονίαν, ἀλλ' ἐκτρεπομένων, ἐπὶ τὰς πύλας ἐξέδραμνεν, οὔτε φωνῆς τινος, οὔτε κινήσεως πρεπούσης δαιμονῶντι καὶ παραφρονῶντι φεισάμενος. Ἡ δὲ γυνή, συνειδυῖα καὶ συντεχνάζουσα τῷ ἀνδρὶ, λαβοῦσα τὰ παῖδια, πρῶτον μὲν ἰκέτις προεκκλινεῖτο τοῖς μεγάροις τῶν θεῶν, ἔπειτα πλανώμενον ἐκείνον προσποιουμένη ζητεῖν, κωλύοντος οὐδενός, ἀσφαλῶς ἀπῆλθεν ἐκ τῆς πόλεως. Καὶ διεσώθησαν μὲν οὕτως εἰς Συρακούσας πρὸς Μάρκελλον. Ἐπεὶ δὲ πολλὰ τοὺς Ἑγγυῖους ὑβρίσαντας καὶ πλημμελήσαντας ἐλθὼν Μάρκελλος ἔδησε πάντας, ὡς τιμωρησόμενος· ὁ δὲ Νικίας ἐδάκρυσεν παρρητιῶς, τέλος δὲ χειρῶν καὶ γονάτων ἀπτόμενος παρητιῶτο τοὺς πολίτας, ἀπὸ τῶν ἐχθρῶν ἀρξάμενος· ἐπικλασθεὶς ἀφῆκε πάντας, καὶ τὴν πόλιν οὐδὲν ἠδίκησε, τῷ δὲ Νικία χώραν τε πολλὴν καὶ δωρεὰς πολλὰς ἔδωκε. Ταῦτα μὲν οὖν Ποσειδώνιος ὁ φιλόσοφος ἱστόρησε.

XXI. Τὸν δὲ Μάρκελλον ἀνακαλουμένων τῶν Ῥωμαίων ἐπὶ τὸν ἐγγώριον καὶ σύνοικον πόλεμον, ἐπανερχόμενος, τὰ πλεῖστα καὶ κάλλιστα τῶν ἐν Συρακούσαις ἐκίνησεν ἀναθημάτων, ὡς αὐτῷ τε πρὸς τὸν Θριάμβον ὄψις εἶη καὶ τῇ πόλει κόσμος. Οὐδὲν γὰρ εἶχεν, οὐδ' ἐγίνωσκε πρότερον τῶν κομψῶν καὶ περιτιτῶν, οὐδ' ἦν ἐν αὐτῇ τὸ χάριεν τοῦτο καὶ γλαφυρὸν καὶ ἀγαπώμενον· ὅπλων δὲ βαρβαρικῶν καὶ λαφύρων ἐναίμων ἀνάπλευσεν οὔσα, καὶ περιστεφανωμένη Θριάμβων ὑπομνήμασι καὶ τροπαίοις, οὐχ ἰλαρὸν, οὐδ' ἀφοβὸν, οὐδὲ δειλῶν ἦν

θέαμα καὶ τραυόντων θεατῶν· ἀλλ' ὥσπερ Ἐπαμινών-
 τας τὸ Βοιωτικὸν πεδίων Ἄρεως ὀρχήστραν, Ξενοφῶν δὲ
 τὴν Ἐφεσον πολέμου ἐργαστήριον, οὕτως ἂν μοι δοκεῖ
 τις τότε τὴν Ῥώμην, κατὰ Πίνδαρον, βαθυπολέμου τέμε-
 νος Ἄρεως προσειπεῖν. Διὸ καὶ μᾶλλον εὐδοκίμησε
 παρὰ μὲν τῷ δήμῳ Μάρκελλος, ἡδονὴν ἐχούσαις καὶ χά-
 ριν Ἑλληνικὴν καὶ πιθανότητα διαποικίλας ὄψεσι τὴν πό-
 λιν· παρὰ δὲ τοῖς πρεσβυτέροις Φάβιος Μάξιμος. Οὐ-
 δὲν γὰρ ἐκίνησε τοιοῦτον, οὐδὲ μετήνεγκεν ἐκ τῆς Ταραν-
 τίνων πόλεως ἀλούσης, ἀλλὰ τὰ μὲν ἄλλα χρήματα καὶ
 τὸν πλοῦτον ἐξαφόρτησε, τὰ δ' ἀγάλματα μένειν εἶασεν,
 ἐπειπὼν τὸ μνημονευόμενον· Ἀπολείπωμεν γὰρ, ἔφη, τοὺς
 θεοὺς τούτους τοῖς Ταραντίνοις κεχολωμένους. Μάρ-
 κελλον δ' ἠτιῶντο, πρῶτον μὲν, ὡς ἐπίφθονον ποιοῦντα
 τὴν πόλιν, οὐ μόνον ἀνθρώπων, ἀλλὰ καὶ θεῶν αἰχμαλώ-
 των ἀγομένων ἐν αὐτῇ καὶ πομπευομένων· ἔπειτα ὅτι τὸν
 δῆμον εἰδισμένον πολεμεῖν, ἢ γεωργεῖν, τραφῆς δὲ καὶ
 ῥαθυμίας ἄπειρον ὄντα, καὶ, κατὰ τὸν Εὐριπίδειον
 Ἡρακλῆα,

φᾶνλον, ἄκομψον, τὰ μέγιστ' ἀγαθόν,
 σχολῆς ἐπέπλησε καὶ λαλιᾶς, περὶ τεχνῶν καὶ τεχνιτῶν
 ἀστεϊζόμενον, καὶ διατριβόντα πρὸς τούτῳ πολὺ μέρος
 τῆς ἡμέρας. Οὐ μὴν ἀλλὰ τούτοις ἐσεμνύνετο καὶ πρὸς
 τοὺς Ἕλληνας, ὡς τὰ καλὰ καὶ τὰ θαυμαστά τῆς Ἑλλά-
 δος οὐκ ἐπισταμένους τιμῶν καὶ θαυμάζειν Ῥωμαίους
 διδάξαις.

XXII. Ἐπισταμένων δὲ τῶν ἐχθρῶν τῷ Μαρκέλλῳ
 πρὸς τὸν Θρίαμβον, ἐπεὶ καὶ πράξεις τινὲς ὑπολιπεῖς
 ἦσαν ἔτι περὶ Σικελίαν, καὶ φθόρον εἶχεν ὁ τρίτος Θρι-
 αμβος, συνεχώρησεν αὐτοῖς τὸν μὲν ἐντελῆ καὶ μέγαν εἰς

τὸ Ἄλβανὸν ὄρος ἐξελάσαι, τὸν δὲ ἐλάττω καταγαγεῖν εἰς τὴν πόλιν· ὃν εὖαν Ἕλληνας, ὄβαν δὲ Ῥωμαῖοι καλοῦσι. Πέμπει δ' αὐτὸν οὐκ ἐπὶ τοῦ τεθρίππου βεβηκῶς, οὐδὲ δάφνης ἔχων στέφανον, οὐδὲ περισαλπίζομενος, ἀλλὰ πεζὸς ἐν βλαύταις, ὑπ' αὐλητῶν μάλα πολλῶν, καὶ μυρσίνης στέφανον ἐπικείμενος, ὡς ἀπόλεμος, καὶ ἦδὺς ὀφθῆναι μᾶλλον, ἢ καταπληκτικός. Ὁ καὶ μέγιστον ἐμοὶ τεκμήριόν ἐστι τοῦ τρόπου πράξεως, ἀλλὰ μὴ μεγέθει, διωρίσθαι τοὺς θριάμβους τὸ παλαιόν. Οἱ μὲν γὰρ μετὰ μάχης καὶ φόνου τῶν πολεμίων ἐπικρατήσαντες τὸν Ἀρήϊον ἐκείνον, ὡς ἔοικε, καὶ φοβερόν εἰσηγον, ὥσπερ ἐν τοῖς καθαρμοῖς τῶν στρατοπέδων εἰώθεσαν, δάφνη πολλῇ καταστέψαντες τὰ ὄπλα καὶ τοὺς ἄνδρας· τοῖς δὲ πολέμου μὲν μὴ δεηθεῖσι στρατηγοῖς, ὁμιλία δὲ καὶ πειθοῖ καὶ διὰ λόγον πάντα θεμένοις καλῶς, οἷον ἐπιπαιανίσαι τὴν ἀπόλεμον ταύτην καὶ πανηγυρικὴν ἀπεδίδου πομπὴν ὁ νόμος. Καὶ γὰρ ὁ αὐλὸς εἰρήνης μέλος· καὶ τὸ μύρτιον Ἀφροδίτης φυτὸν, ἢ μάλιστα θεῶν ἀπέχθεται βία καὶ πολέμοις. Ὁβας δ' οὐ παρὰ τὸν εὐασμόν, ὡς οἱ πολλοὶ νομίζουσιν, ὁ θρίαμβος οὗτος ὀνομάζεται (καὶ γὰρ ἐκείνον ἐφευάζοντες καὶ ἄδοντες παραπέμπουσιν), ἀλλ' ὑφ' Ἑλλήνων εἰς τὸ σύνηθες αὐτοῖς παρήκται τὸννομα, πεπεισμένων ἅμα καὶ Διονύσῳ τι τῆς τιμῆς προσήκειν, ὃν Ἐνῖον καὶ Θριάμβον ὀνομάζομεν. Οὐχ οὕτω δ' ἔχει τὸ ἀληθές, ἀλλ' ἐπὶ μὲν τῷ μεγάλῳ θριάμβῳ βουθυτεῖν πάτριον ἦν τοῖς στρατηγοῖς, ἐπὶ δὲ τούτῳ πρόβατον ἔθνον. Ὁβα δὲ τὰ πρόβατα Ῥωμαῖοι καλοῦσιν· ἐκ τούτου καὶ τὸν θρίαμβον ὄβαν ὠνόμασαν. Ἄξιον δὲ καὶ τὸν Λακωνικὸν ἀποθεωρῆσαι νομοθέτην ὑπεναντίως τῷ Ῥωμαϊκῷ τάξαντα τὰς θυσίας.

Θύει γὰρ ἐν Σπάρτῃ τῶν ἀποστρατήγων ὁ μὲν δι' ἀπάτης, ἢ πειθοῦς, ὁ βούλεται, διαπραξάμενος, βῶν· ὁ δὲ διὰ μάχης, ἀλεκτρούνα. Καίπερ γὰρ ὄντες πολεμικώτατοι, μείζονα καὶ μᾶλλον ἀνθρώπῳ πρέπουσαν ἡγοῦντο τὴν διὰ λόγον καὶ συνέσεως πράξιν, ἢ τὴν μετὰ βίας καὶ ἀνδρείας. Ταῦτα μὲν οὖν ὅπως ἔχει, σκοπεῖν πάρεστιν.

XXIII. Τοῦ δὲ Μαρκέλλου τὸ τέταρτον ὑπατεύοντος, οἱ ἐχθροὶ τοὺς Συρακουσίους ἀνέπεισαν εἰς Ῥώμην ἀφικομένους κατηγορεῖν καὶ καταβοᾶν πρὸς τὴν σύγκλητον, ὡς δεινὰ καὶ παράσπονδα πεπονθότας. Ἐτυχε μὲν οὖν ἐν Καπιτωλίῳ θυσίαν τινὰ συντελῶν ὁ Μάρκελλος· ἔτι δὲ συγκαθεζομένη τῇ γερουσίᾳ τῶν Συρακουσιῶν προσπεσόντων, καὶ δεομένων λόγων τυχεῖν καὶ δίκης, ὁ μὲν συνάρχων ἐξεῖργεν αὐτοὺς, ἀγανακτῶν ὑπὲρ τοῦ Μαρκέλλου μὴ παρόντος. Ὁ δὲ Μάρκελλος εὐθύς ἤκεν ἀκούσας· καὶ πρῶτον μὲν ἐπὶ τοῦ δίφρου καθίσας, ὡς ὑπατος ἐχρημάτιζεν. Ἐπειτα, τῶν ἄλλων τέλος ἐχόντων, καταβὰς ἀπο τοῦ δίφρου, καὶ κατασταῖς, ὡσπερ ἰδιώτης, εἰς τὸν τόπον, ἐν ᾧ λέγειν εἰώθασιν οἱ κρινόμενοι, τοῖς Συρακουσίοις ἐλέγχειν αὐτὸν παρῆχεν. Οἱ δὲ δεινῶς μὲν συνεταράχθησαν πρὸς τὸ ἀξίωμα καὶ τὸ πεποιθὸς τοῦ ἀνδρός, καὶ τὸ ἐν τοῖς ὅπλοις ἀνυπόστατον ἔτι μᾶλλον ἐν τῇ περιπορφύρῳ φοβερόν ἡγοῦντο καὶ δυσαντίβλεπτον. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ παραθαρόντων αὐτοὺς τῶν διαφορομένων πρὸς τὸν Μάρκελλον, ἤρξαντο τῆς κατηγορίας, καὶ διεξῆλθον ὀλοφρυμῶ τιμι μεμιγμένην δικαιολογίαν· ἧς ἦν τὸ κεφάλαιον, ὅτι, σύμμαχοι καὶ φίλοι ὄντες Ῥωμαίοις, πεπόνθασιν, ἃ πολλοῖς τῶν πολεμίων ἕτεροι στρατηγοὶ μὴ παθεῖν ἐχαρίσαντο. Πρὸς ταῦτα

ὁ Μάρκελλος ἔλεγεν, ὡς ἀντὶ πολλῶν, ὧν δεδράκασι Ῥωμαίους κακῶς, οὐδὲν πεπόνθασι, πλὴν ἂν πολέμῳ καὶ κατὰ κράτος ἀλόντας ἀνθρώπους κωλύσαι παθεῖν οὐ δυνατόν ἐστιν· οὕτω δὲ ἀλῶναι δι' αὐτούς, πολλὰ προκαλουμένῳ πεισθῆναι μὴ ἐθελήσαντας. Οὐ γὰρ ὑπὸ τῶν τυράννων πολεμῆσαι βιασθέντας, ἀλλὰ κακείνους ἐπὶ τῷ πολεμεῖν ἐλέσθαι τυράννους. Λεχθέντων δὲ τῶν λόγων, καὶ μεθιστιαμένοις, ὥσπερ εἶωθεν, ἐκ τῆς βουλῆς τοῖς Συρακουσίοις συνεξῆλθε Μάρκελλος, ἐπὶ τῷ συνάρχοντι ποιησάμενος τὴν σύγκλητον· καὶ πρὸ τῶν θυρῶν τοῦ βουλευτηρίου διέτριβεν, οὔτε φόβῳ διὰ τὴν δίκην, οὔτε θυμῷ πρὸς τοὺς Συρακουσίους, τοῦ συνήθους μεταβαλὼν καταστήματος, ἀλλὰ πρῶως πάνυ καὶ κοσμίως τὸ τῆς δίκης τέλος ἐκδεχόμενος. Ἐπεὶ δὲ διηρέχθησαν αἱ γνώμαι, καὶ νικῶν ἀπεδείχθη, προσπίπτουσιν αὐτῷ οἱ Συρακούσιοι, μετὰ δακρύων δεόμενοι τὴν ὀργὴν εἰς αὐτούς ἀφεῖναι τοὺς παρόντας, οἰκτιεῖραι δὲ τὴν ἄλλην πόλιν, μεμνημένην ὧν ἔτυχεν αἰεὶ καὶ χάριν ἔχουσαν. Ἐπικλασθεῖς οὖν ὁ Μάρκελλος, τούτοις τε διηλλάγη, καὶ τοῖς ἄλλοις Συρακουσίοις αἰεὶ τι πράττων ἀγαθὸν διετέλει. Καὶ τὴν ἐλευθερίαν, ἣν ἀπέδωκεν αὐτοῖς, καὶ τοὺς νόμους, καὶ τῶν κτημάτων τὰ περιόντα βέβαια παρέσχεν ἢ σύγκλητος. Ἀνθ' ὧν ἄλλας τε τιμὰς ὑπερφανεῖς ἔσχε παρ' αὐτοῖς, καὶ νόμον ἔθεντο τοιοῦτον, ὅποταν ἐπιβῆ Σικελίας Μάρκελλος, ἢ τῶν ἐγγόνων τις αὐτοῦ, στεφανηφορεῖν Συρακουσίους, καὶ θύειν τοῖς θεοῖς.

XXIV. Τοῦντεῦθεν ἤδη τρέπεται πρὸς Ἀντίβαν, καὶ τῶν ἄλλων ὑπάτων καὶ ἡγεμόνων σχεδὸν ἀπάντων μετὰ τὰ ἐν Κάνναις ἐνὶ στρατηγήματι, τῷ φυγομαχεῖν, χρωμένων ἐπὶ τὸν ἄνδρα, παρατάττεσθαι δὲ καὶ συμπλέε-

σθαι μηδενός τολμῶντος, αὐτὸς ἐπὶ τὴν ἐναντίαν ὥρμη-
 σεν ὁδόν, οἴομενος τῷ δοκοῦντι καταλύειν Ἀννίβαν χρόνῳ
 πρότερον ἐκτριβεῖσθαι ὑπὲρ ἐκείνου λήσεσθαι τὴν Ἰταλίαν·
 καὶ τὸν Φάβιον, αἰεὶ τῆς ἀσφαλείας ἐχόμενον, οὐ καλῶς
 ἐκείνης ἰᾶσθαι τὸ νόσημα, τῆς πατρίδος περιμένοντα τῇ
 ῥώμῃ μαραινομένη συναποσβῆναι τὸν πόλεμον, ὡσπερ
 ἰατρῶν τοὺς ἀτόλμους καὶ δειλοὺς πρὸς τὰ βοηθήματα,
 τῆς νόσου παρακμὴν τὴν τῆς δυνάμεως ἐξανάλωσιν ἤ-
 γουμένους. Πρῶτον μὲν οὖν τὰς Σαννιτικὰς πόλεις με-
 γάλας ἀφυστώσας ἐλὼν, σπῆϊόν τε πολὺν ἀποκείμενον ἐν
 αὐταῖς, καὶ χρήματα, καὶ τοὺς φυλάσσοντας Ἀννίβου
 στρατιώτας, τρισχιλίους ὄντας, ἔλαβεν. Ἐπειτα τοῦ
 Ἀννίβου Φούλβιον Γναῖον ἀνθύπατον ἐν Ἀπουλία κατα-
 κτείναντος μὲν αὐτὸν σὺν ἑνδεκα χιλιάρχοις, κατακόψαν-
 τος δὲ τῆς στρατιᾶς τὸ πλεῖστον, ἔπεμψεν εἰς Ῥώμην
 γράμματα, τοὺς πολίτας παρακαλῶν θαρσύνειν· αὐτὸς γὰρ
 ἤδη βαδίζειν, ὡς ἀφείλοιο τὴν χαρὰν Ἀννίβου. Καὶ
 ταῦτα μὲν ὁ Λίβιος φησιν ἀναγνωσθέντα τὰ γράμματα
 μὴ τῆς λύτης ἀφελεῖν, ἀλλὰ τῷ φόβῳ προσθεῖναι, τῶν
 Ῥωμαίων μείζον ἠγουμένων τοῦ γεγονότος τὸ κινδυνεύο-
 μενον, ὅσῳ Φουλβίου κρείττων ἦν Μάρκελλος. Ὁ δ',
 ὡσπερ ἔγραψεν, εὐθύς Ἀννίβαν διώκων εἰς τὴν Λευκανί-
 αν ἐνέβαλε, καὶ περὶ πόλιν Νομίστρωνα καθήμενον ὑπὲρ
 λόφων ὄχυρῶν καταλαβὼν, αὐτὸς ἐν τῷ πεδίῳ κειστρα-
 τοπέδευσε. Τῇ δ' ὑστέραια πρότερος εἰς μάχην παρα-
 τάξας τὸ στράτευμα, καὶ καταβάντος Ἀννίβου, συνέβαλε
 μάχην, κρίσιν οὐ λαβοῦσαν, ἰσχυρὰν δὲ καὶ μεγάλην γε-
 νομένην. Ἀπὸ γὰρ ὥρας τρίτης συμπεσόντες, ἤδη σκό-
 τους μόλις διέλυσαν. Ἄμα δ' ἡμέρα προαγαγὼν αὐθις
 τὸ στράτευμα, παρέταξε διὰ τῶν νεκρῶν, καὶ προῦκαλεῖται

διαγωνίσασθαι περὶ τῆς νίκης τὸν Ἀντίβαν. Ἀναξεύξαντος δ' ἐκείνου, σκυλεύσας τοὺς πολεμίους νεκροὺς, καὶ θάψας τοὺς φίλους, ἐδίωκεν αὐτοὺς· καὶ πολλὰς μὲν ὑφέντος ἐνέδρας, οὐδεμιᾷ περιπεσῶν, ἐν δὲ πᾶσι τοῖς ἀκροβολισμοῖς πλεῖον ἔχων, ἐθανυμάζετο. Διὸ καὶ τῶν ἀρχαιρεσιῶν ἐπειγόντων, ἔδοξε τῇ βουλῇ μᾶλλον ἐκ Σικελίας τὸν ἕτερον ἀπάγειν ὑπάτον, ἢ Μάρκελλον Ἀντίβα συνηρητημένον κινεῖν. Ἐλθόντα δ' ἐκέλευεν εἰπεῖν δικτάτωρα Κόϊντον Φούλβιον. Ὁ γὰρ δικτάτωρ οὐκ ἔστιν ὑπὸ τοῦ πλήθους οὐδὲ τῆς βουλῆς αἰρετός, ἀλλὰ τῶν ὑπάτων τις, ἢ τῶν στρατηγῶν, προσελθὼν εἰς τὸν δῆμον, ὃν αὐτῷ δοκεῖ, λέγει δικτάτωρα. Καὶ διὰ τοῦτο δικτάτωρ ὁ ῥηθεὶς καλεῖται· το γὰρ λέγειν δίκερος Ῥωμαῖοι καλοῦσιν. Ἔνοιι δὲ τὸν δικτάτωρα, τῷ μὴ προτιθένει ψῆφον, ἢ χειροτονίαν, ἀλλ' ἀφ' αὐτοῦ τὰ δόξαντα προστάπτει, οὕτως ὠνομάσθαι. Καὶ γὰρ τὰ διαγράμματα τῶν ἀρχόντων Ἕλληνας μὲν διατάγματα, Ῥωμαῖοι δ' ἐδικτα προσαγορεύουσιν.

XXV. Ἐπεὶ δ' ἐλθὼν ἀπὸ τῆς Σικελίας ὁ τοῦ Μαρκελλοῦ συνάρχων, ἕτερον ἐβούλετο λέγειν δικτάτωρα, καὶ βιασθῆναι παρὰ γνώμην μὴ βουλόμενος, ἐξέπλευσε νυκτὸς εἰς Σικελίαν· οὕτως ὁ μὲν δῆμος ὠνόμασε δικτάτωρα Κόϊντον Φούλβιον. Ἡ βουλή δ' ἔγραψε Μαρκελλῶ κελεύουσα τοῦτον εἰπεῖν· ὁ δὲ πεισθεὶς ἀνέιπε καὶ συνεπέκυρσε τοῦ δῆμον τὴν γνώμην· αὐτὸς δὲ πάλιν ἀνθύπατος εἰς τοῦπιόν ἀπεδείχθη. Συνθέμενος δὲ πρὸς Φάβιον Μάξιμον, ὅπως ἐκείνος μὲν ἐπιχειρῆ Ταραντίνοις, αὐτὸς δὲ συμπλεκόμενος καὶ περιέλικων Ἀντίβαν, ἐμποδῶν ἢ τοῦ βοηθεῖν πρὸς κείνον, ἐπέβαλε περὶ Κανύσιον, καὶ πολλὰς ἀλλάσسونτι στρατοπεδείας καὶ φηγο-

μαχοῦντι πανταχόθεν ἐπεφαίνετο. Τέλος δ' ἰδρυθέντα προσκείμενος ἐξανίστη τοῖς ἀκροβολισμοῖς. Ὁρμήσαντος δὲ μάχεσθαι, δεξάμενος ὑπὸ νυκτὸς διελύθη· καὶ μεθ' ἡμέραν αὐθις ἐν τοῖς ὄπλοις ἐώρατο τὸν στρατὸν ἔχων παρατεταγμένον, ὥστε τὸν Ἀννίβαν περιαλγῆ γενόμενον, τοὺς Καρχηδονίους ἀθροῖσαι, καὶ δεηθῆναι τὴν μάχην ἐκείνην ὑπὲρ πασῶν ἀγωνίσασθαι τῶν ἔμπροσθεν. Ὅρατε γάρ, εἶπεν, ὡς οὐδ' ἀναπνεῦσαι μετὰ νίκας τυσαύτας, οὐδὲ σχολὴν ἄγειν κρατοῦσιν ἡμῖν ἐστίν, εἰ μὴ τοῦτον ὡσαίμεθα τὸν ἄνθρωπον. Ἐκ τούτου συμβαλόντες ἐμάχοντο. Καὶ δοκεῖ παρὰ τὸ ἔργον ἀκαίρῳ στρατηγήματι χρώμενος ὁ Μάρκελλος σφαλῆναι. Τοῦ γὰρ δεξιοῦ ποιοῦντος, ἐκίλευσεν ἐν τῶν ταγμάτων εἰς τοῦμπροσθεν προελθεῖν. Ἡ δὲ μετακίνησις αὕτη ταράξασα τοὺς μαχομένους, παρέδωκε τὸ νίκημα τοῖς πολεμίοις, ἑπτακοσίων ἐπὶ δισχιλίοις Ῥωμαίων πεσόντων. Ἀναχωρήσας δ' ὁ Μάρκελλος εἰς τὸν χάρακα, καὶ συναγαγὼν τὸν στρατὸν, ὄραν ἔφη Ῥωμαίων ὄπλα πολλὰ καὶ σώματα, Ῥωμαῖον δὲ μηδένα ὄραν. Αἰτουμένων δὲ συγγνώμην, οὐκ ἔφη δίδόναι νενικημένοις, εἰ δὲ νικήσωσι, δώσειν· ἀνρίον δὲ μαχεῖσθαι πάλιν, ὅπως οἱ πολῖται τὴν νίκην πρότερον, ἢ τὴν φυγὴν, ἀκούσωσι. Διαλεχθεῖς δὲ ταῦτα, προσέταξε ταῖς ἠττημέναις σπείραις ἀντὶ πυρῶν κριθῆς μετρησαι. Δι' ἃ πολλῶν ἀπὸ τῆς μάχης ἐπικινδύνως καὶ πονήρως ἐχόντων, οὐδένα φασίν, ὅν οἱ Μαρκελλοῦ λόγοι τῶν τραυμάτων οὐχὶ μᾶλλον ἤλγυναν.

XXVI. Ἄμα δ' ἡμέρα προῦκειτο μὲν ὁ φοινικοῦς χιτῶν, ὡς εἶωθε, μάχης ἐσομένης σύμβολον· αἱ δ' ἡττημασμέναι σπεῖραι τὴν πρώτην, αὐταὶ δεηθεῖσαι, τάξι

ἐλάμβανον. Τὴν δ' ἄλλην ἐξάγοντες οἱ χιλιάρχοι στρατιάν, παρενέβαλον. Ἀκούσας δ' ὁ Ἀννίβας· Ὡς Ἡράκλεις, εἶπε, τί χρήσεται τις ἀνθρώπῳ μήτε τὴν χεῖρονα τύχην, μήτε τὴν βελτίονα φέρειν εἰδότη; μόνος γὰρ οὗτος οὐδὲ νικῶν δίδωσιν ἀνάπαυσιν, οὔτε λαμβάνει νικώμενος· ἀλλ' αἰεὶ μαχησόμεθα πρὸς τοῦτον, ὡς ἔοικεν, ᾧ τοῦτολμῶν αἰεὶ καὶ τὸ θαρσύνει εὐτυχοῦντι καὶ σφαλλομένῳ τὸ αἰδεῖσθαι φόβασίς ἐστιν. Ἐκ τούτου συνήρσαν αἱ δυνάμεις, καὶ τῶν ἀνδρῶν ἴσα φερομένων, ἐκέλευσεν Ἀννίβας τὰ θηρία καταστήσαντας εἰς πρώτην τάξιν, ἐπάγειν τοῖς ὅπλοις τῶν Ῥωμαίων. Ὡθισμοῦ δὲ μεγάλου καὶ ταραχῆς εὐθύς ἐν τοῖς πρώτοις γενομένης, εἰς τῶν χιλιάρχων, ὄνομα Φλάβιος, ἀναρπάσας σημαίαν, ὑπηντίαζε, καὶ τῷ στύρακι τὸν πρῶτον ἐλέφαντα τύπτων ἀπέστρεφεν. Ὁ δ' ἐμβαλὼν εἰς τὸν ὀπίσω, συνετάραξε καὶ τοῦτον καὶ τοὺς ἐπιφερομένους. Κατιδῶν δὲ τοῦτο Μάρκελλος, ἐκέλευσε τοὺς ἵππεῖς ἐλαύνειν ἀνα κράτος πρὸς τὸ θορυβούμενον, καὶ ποιεῖν ἔτι μᾶλλον αὐτοῖς περιπετεῖς τοὺς πολεμίους. Οὗτοι δὲ δὴ λαμπρῶς ἐμβαλόντες ἀνέκοπτον ἄχρι τοῦ στρατοπέδου τοὺς Καρχηδονίους· καὶ τῶν θηρίων τὰ κτεινόμενα καὶ πίπτοντα τὸν πλεῖστον αὐτῶν φόνον ἀπειργάζετο. Λέγονται γὰρ ὑπὲρ ὀκτακισχιλίους ἀποθανεῖν Ῥωμαίων δὲ νεκροὶ μὲν ἐγένοντο τρισχίλιοι, τραυματῖαι δ' ὀλίγου δεῖν ἅπαντες. Καὶ τοῦτο παρέσχεν Ἀννίβῃ καθ' ἡσυχίαν ἀναστάντι νυκτός, ἄραι πορρωτάτω τοῦ Μαρκελλίου. Διώκειν γὰρ οὐκ ἦν δυνατὸς ὑπὸ πλήθους τῶν τετρωμένων· ἀλλὰ κατὰ σχολὴν εἰς Καμπανίαν ἀνέβηκε, καὶ τὸ θέρος ἐν Σνωέσση διήγεν ἀναλαμβάνων τοὺς στρατιώτας.

XXVII. Ὁ δὲ Ἀννίβας, ὡς ἀπερῶρηξεν ἑαυτὸν τοῦ

Μαρκέλλου, χρώμενος ὡσπερ λελυμένῳ τῷ στρατεύματι, πᾶσαν ἀδεῶς ἐκ κύκλῳ περιῶν ἔφλεγε τὴν Ἰταλίαν· καὶ κακῶς ἤκουσεν ἐν Ῥώμῃ Μάρκελλος. Οἱ δ' ἐχθροὶ Πουβλίκιον Βίβλον, ἓνα τῶν δημάρχων, ἀνέστησαν ἐπὶ τὴν κατηγορίαν αὐτοῦ, δεινὸν εἰπεῖν ἄνδρα καὶ βίαιον· ὃς πολλάκις συναγαγὼν τὸν δῆμον, ἔπειθεν ἄλλω παραδῆναι στρατηγῷ τὴν δύναμιν· Ἐπεὶ Μάρκελλος, ἔφη, μικρὰ τῷ πολέμῳ προσγεγυμνασμένος, ὡσπερ ἐκ παλαίστρας ἐπὶ θερμὰ λουτρὰ θεραπεύσων ἑαυτὸν τέτραπται. Ταῦτα πυνθανόμενος ὁ Μάρκελλος, ἐπὶ μὲν τοῦ στρατοπέδου τοὺς πρεσβευτὰς ἀπέλιπεν, αὐτὸς δὲ πρὸς τὰς διαβολὰς ἀπολογησόμενος εἰς Ῥώμην ἐπανῆλθεν. Ἐκ δὲ τῶν διαβολῶν ἐκείνων δίκην εὖρε παρεσκευασμένην ἐπ' αὐτόν. Ἡμέρας οὖν ὀρισθείσης, καὶ τοῦ δήμου συνελθόντος εἰς τὸν Φλαμίνιον ἵππόδρομον, ὁ μὲν Βίβλος ἀναβὰς κατηγορήσεν· ὁ δὲ Μάρκελλος ἀπελογεῖτο, βραχεία μὲν καὶ ἀπλὰ δι' ἑαυτοῦ· πολλὴν δὲ καὶ λαμπρὰν οἱ δοκιμώτατοι καὶ πρῶτοι τῶν πολιτῶν παρῴρησιαν ἤγον, παρακαλοῦντες μὴ χείρονας τοῦ πολεμίου κριτὰς φανῆναι, δαίλιαν Μαρκέλλου καταψηφισαμένους, ὃν μόνον φεύγει τῶν ἡγεμόνων ἐκεῖνος, καὶ διατελεῖ τούτῳ μὴ μάχεσθαι στρατηγῶν, ὡς τοῖς ἄλλοις μάχεσθαι. Ῥηθέντων δὲ τῶν λόγων τούτων, τοσοῦτον ἢ τῆς δίκης ἐλπὶς ἐφύεσσε τὸν κατήγορον, ὥστε μὴ μόνον ἀφεθῆναι τῶν αἰτιῶν τὸν Μάρκελλον, ἀλλὰ καὶ τὸ πέμπτιον ὑπατον ἀποδειχθῆναι.

XXVIII. Παραλαβὼν δὲ τὴν ἀρχὴν, πρῶτον μὲν ἐν Τυρρήνῃ μέγα κίνημα πρὸς ἀπόστασιν ἔπαυσε, καὶ κατεπράυνεν ἐπελθὼν τὰς πόλεις· ἔπειτα ναὸν ἐκ τῶν Σικελικῶν λαφύρων ὀχυροποιημένον ὑπ' αὐτοῦ Δόξης καὶ

Ἄρειης καθιερωῖσαι βουλόμενος, καὶ κωλυθεὶς ὑπὸ τῶν ἱερέων, οὐκ ἀξιούντων ἐνὶ ναῶ ἄνθρωποις περιέχεσθαι, πάλιν ἤρξατο προσοικοδομεῖν ἕτερον, οὐ ῥαδίως φέρων τὴν γεγεννημένην ἀντίκρουσιν, ἀλλ' ὥσπερ οἰωνιζόμενος. Καὶ γὰρ ἄλλα πολλὰ σημεῖα διετάραττεν αὐτὸν, ἱερῶν τιῶν κεραυνώσεις, καὶ μύες τὸν ἐν Διὸς χρυσοῦν διαφαγόντες· ἐλέχθη δὲ καὶ βοῦν ἀνθρώπου φωνὴν ἀφεῖναι, καὶ παιδίον ἔχον κεφαλὴν ἐλέφαντος γενέσθαι, καὶ περιγενέσθαι· καὶ περὶ τὰς ἐκθύσεις καὶ ἀποτροπὰς δυσειροῦντες οἱ μάντις κατεῖχον αὐτὸν ἐν Ῥώμῃ σπαργῶντα καὶ φλεγόμενον. Οὐδεὶς γὰρ ἔρωτα τοσοῦτον ἠράσθη πράγματος οὐδενός, ὅσον οὗτος ἀνὴρ τοῦ μάχη κριθῆναι πρὸς Ἀννίβαν. Τοῦτο καὶ νύκτωρ ὄνειρον ἦν αὐτῷ, καὶ μετὰ φίλων καὶ συναρχόντων ἐν βούλευμα, καὶ μία πρὸς θεοὺς φωνή, παρατατιόμενον Ἀννίβαν λαβεῖν. Ἠδιστα δ' ἂν μοι δοκεῖ, τείχους ἐντός, ἢ τινος χάρακος, ἀμφοτέροις τοῖς στρατεύμασι περιτεθέντος, διαγωνίσασθαι· καὶ εἰ μὴ πολλῆς μὲν ἤδη μεστός ὑπῆρξε δοξῆς, πολλὴν δὲ πείραν παρεσχέκει τοῦ παρ' ὄντινων τῶν στρατηγῶν ἐμβριθῆς γεγονέναι καὶ φρόνιμος, εἶπον ἂν, ὅτι μεираκιῶδές τι αὐτῷ προσπέπτωκε καὶ φιλοτιμότερον πάθος, ἢ κατὰ πρεσβύτην τοσοῦτον. Ὑπὲρ γὰρ ἐξήκοντα γεγονῶς ἔτη τὸ πέμπτον ὑπάτευεν.

XXIX. Οὐ μὴν ἀλλὰ θυσιῶν καὶ καθαρμῶν, ὧν ὑπηγόρευον οἱ μάντις, γενομένων, ἐξῆλθε μετὰ τοῦ συναρχοντος ἐπὶ τὸν πόλεμον, καὶ πολλὰ μεταξὺ Βαντίας πόλεως καὶ Βενυσίας καθήμενος ἠρέθιζε τὸν Ἀννίβαν. Ὁ δὲ εἰς μάχην μὲν οὐ κατέβαινεν, αἰσθόμενος δὲ πεμπομένην ὑπ' αὐτῶν στρατιάν ἐπὶ Λοκρούς τοὺς Ἐλιζεφυρίους, κατὰ τὸν περὶ Πετηλίαν λόφον, ὑφείς ἐνέδρας,

πεντακοσίους καὶ δισχιλίους ἀπέκτεινε. Τοῦτο Μάρκελλον ἐξέφερε τῷ Θυμῶ πρὸς τὴν μάχην, καὶ προσῆγεν ἄρας ἐγγυτέρω τὴν δύναμιν. Ἦν δὲ μεταξύ τῶν στρατοπέδων λόφος, ἐπιεικῶς μὲν εὐερκής, ὕλης δὲ παντοδαπῆς ἀνάπλεως· εἶχε δὲ καὶ σκοπὰς περικλινεῖς ἐπ' ἀμφοτέρα, καὶ ναμάτων ὑπεφαίνοντο πηγαὶ καταρρέοντων. Ἐθαύμαζον οὖν οἱ Ῥωμαῖοι Ἀντίβαν, ὅτι πρῶτος ἐλὼν εὐφρᾶ τόπον οὕτως, οὐ κατέσχευε, ἀλλ' ἀπέλιπε τοῖς πολεμίοις. Τῷ δ' ἄρα καλὸν μὲν ἐνστρατοπεδεῦσαι τὸ χωρίον ἐφαίνεται, πολὺ δὲ κρεῖττον ἐνεδρεῦσαι· καὶ πρὸς τοῦτο μᾶλλον αὐτῷ χρῆσθαι βουλόμενος, ἐνέπλησε τὴν ὕλην καὶ τὰς κοιλάδας ἀκοντιστῶν τε πολλῶν καὶ λογχοφόρων, πεπεισμένος ἐπάξασθαι δι' εὐφρίαν αὐτὰ τὰ χωρία τοῖς Ῥωμαίοις. Οὐδ' ἀπεψεύσθη τῆς ἐλπίδος· εὐθὺς γὰρ ἦν πολὺς ἐν τῷ στρατοπέδῳ τῶν Ῥωμαίων λόγος, ὡς χρὴ τὸ χωρίον καταλαμβάνειν· καὶ διστρατήγον, ὅσα πλεονεκτήσουσι τοὺς πολεμίους, μάλιστα μὲν ἐκεῖ στρατοπεδεύσαντες, εἰ δὲ μὴ, τειχίσαντες τὸν λόφον. Ἔδοξεν οὖν τῷ Μαρκελλῷ μετ' ὀλίγων ἵπποτῶν ἐπελάσαντι κατασκέψασθαι. Καὶ λαβὼν τὸν μάντιν, ἐθύστο, καὶ τοῦ πρώτου πεσότος ἱερείου, δείκνυσιν αὐτῷ τὸ ἦπαρ οὐκ ἔχον κεφαλὴν ὁ μάντις. Ἐπιθυσαμένου δὲ τὸ δεύτερον, ἢ τε κεφαλὴ μέγεθος ὑπερφυῆς ἀνέσχε, καὶ τὰλλα φαιδρὰ θαυμαστῶς διεφάνη, καὶ λύσιν ἔχειν ὁ τῶν πρώτων φόβος ἔδοξεν. Οἱ δὲ μάντις ταῦτα μᾶλλον ἔφασαν δεδιέναι, καὶ ταράττεσθαι· λαμπροτάτων γὰρ ἐπ' αἰσχίστοις καὶ σκυθρωποτάτοις ἱεροῖς γενομένων, ὑποπτον εἶναι τῆς μεταβολῆς τὴν αἰτοπίαν. Ἀλλὰ γὰρ τὸ πεπρωμένον οὐ πῦρ, οὐ σιδαροῦν σχῆσει τείχος, κατὰ Πίνδαρον. Ἐξήκει οὖν τὸν τε συνάρχοντα Κρι-

σπῖνον παραλαβὼν, καὶ τὸν υἱὸν χιλιαρχοῦντα, καὶ τοὺς σύμπαντας ἵππεῖς, εἴκοσι καὶ διακοσίους. Ὡν Ῥωμαῖος οὐδεὶς ἦν, ἀλλ' οἱ μὲν ἄλλοι Τυρρῆνοι, τεσσαράκοντα δὲ Φρεγελλάνοι, πείραν ἀρετῆς καὶ πίστεως ἀεὶ τῷ Μάρκελλῳ δεδωκότες. Ὑλώδους δὲ τοῦ λόφου καὶ συνηροῦς ὄντος, ἀνὴρ καθήμενος ἀνω σκοπὴν εἶχε, τοῖς πολεμίοις αὐτὸς οὐ συνορώμενος, καθορῶν δὲ τῶν Ῥωμαίων τὸ στρατόπεδον. Καὶ τὰ γινόμενα τούτου φράσαντος τοῖς λοχῶσι, προσελαύνοντα τὸν Μάρκελλον ἐάσαντες ἐγγὺς προσελθεῖν, ἐξαίφνης ἀνέστησαν, καὶ περιχυθέντες ἅμα πανταχόθεν, ἠκόντιζον, ἔπαιον, ἐδίωκον τοὺς φεύγοντας, συνεπλέκοντο τοῖς ὑφισταμένοις. Οὗτοι δ' ἦσαν οἱ τεσσαράκοντα Φρεγελλάνοι. Καὶ τῶν Τυρρῆνων εὐθύς ἐν ἀρχῇ διατρεσάντων, αὐτοὶ συστραφέντες ἠμύνοντο πρὸ τῶν ὑπάτων· ἄχρις οὗ Κρισπῖνος μὲν ἀκοντίσμασι δυσὶ βεβλημένος, ἐπέστρεψεν εἰς φυγὴν τὸν ἵππον, Μάρκελλον δὲ τις λόγχη πλατεία διὰ τῶν πλευρῶν διήλασεν, ἣν λαγκίαν καλοῦσιν. Οὕτω δὲ καὶ τῶν Φρεγελλάνων οἱ περιόντες ὀλίγοι παντάπασιν αὐτὸν μὲν πεσόντα λείπουσι, τὸν δ' υἱὸν ἀρπάσαντες τετρωμένον, φεύγουσιν ἐπὶ τὸ στρατόπεδον. Ἐγένοντο δὲ νεκροὶ μὲν οὐ πολλῶ τῶν τεσσαράκοντα πλείους, αἰχμάλωτοι δὲ τῶν μὲν ὑαβδόχων πέντε, τῶν δ' ἵππέων εἴκοσι, δυεῖν δέοντες. Ἐτελεύτησε δὲ καὶ Κρισπῖνος ἐκ τῶν τραυμάτων, οὐ πολλὰς ἡμέρας ἐπιβιώσας. Καὶ πάθος τοῦτο Ῥωμαίοις συνέπεσε πρότερον οὐ γεγονός, ἀμφοτέρους ἐξ ἐνὸς ἀγῶνος τοὺς ὑπάτους ἀποθανεῖν.

XXX. Ἀννίβα δὲ τῶν μὲν ἄλλων ἐλάχιστος ἦν λόγος, Μάρκελλον δὲ πεπτωκίναί πυθόμενος, αὐτὸς ἐξέδραμεν ἐπὶ τὸν τόπον, καὶ τῷ νεκρῷ παραστάς, καὶ πολὺν χρόνον

τὴν τε ῥώμην τοῦ σώματος καταμαθῶν, καὶ τὸ εἶδος, οὔτε φωνὴν ἀφῆκεν ὑπερήφανον, οὔτ' ἀπ' ὄψεως τὸ χαῖρον, ὡς ἂν τις ἐργώδη πολέμιον καὶ βαρὺν ἀπεκτονῶς, ἐξέφηγεν· ἀλλ' ἐπιθαυμάσας τὸ παράλογον τῆς τελευτῆς, τὸν μὲν δακτύλιον ἀφείλετο, τὸ δὲ σῶμα κοσμήσας πρόποντι κόσμῳ, καὶ περιστείλας ἐντίμως, ἔκαυσε· καὶ τὰ λείψανα συνθῆς εἰς κάλπην ἀργυρᾶν, καὶ χρυσοῦν ἐμβαλὼν στέφανον, ἀπέστειλε πρὸς τὸν υἱόν. Τῶν δὲ Νομάδων τινὲς περιτυχόντες τοῖς κομιζουσιν, ὤρμησαν ἀφαιρεῖσθαι τὸ τεῖχος· ἀντιλαμβανομένων δ' ἐκείνων, ἐκβιαζόμενοι καὶ μαχόμενοι διέρρηξαν τὰ ὄστᾶ. Πυθόμενος δ' Ἀντίβας, καὶ πρὸς τοὺς παρόντας εἰπὼν, „Οὐδὲν ἄρα δυνατόν γενέσθαι ἄκοντος Θεοῦ,“ τοῖς μὲν Νομάσιν ἐπέθηκε δίκην, οὐκέτι δὲ κομιδῆς, ἢ συλλογῆς τῶν λειψάνων ἐφρόντισεν, ὡς δὴ κατὰ Θεόν τινα καὶ τῆς τελευτῆς καὶ τῆς ἀταφίας παραλόγως οὕτω τῷ Μαρκέλλῳ γενομένης. Ταῦτα μὲν οὖν οἱ περὶ Κορνῆλιον Νέπωτα καὶ Οὐαλέριον Μάξιμον ἱστορήκασι· Λίβιος δὲ καὶ Καῖσαρ ὁ Σεβαστός κομισθῆναι τὴν ὑδρίαν πρὸς τὸν υἱόν εἰρήκασι, καὶ ταφῆναι λαμπρῶς. Ἦν δὲ ἀνάθημα Μαρκέλλου δίχα τῶν ἐν Ῥώμῃ, γυμνάσιον μὲν ἐν Κατάνῃ τῆς Σικελίας· ἀνδριάντες δὲ καὶ πίνακες τῶν ἐκ Συρακουσῶν, ἐν τε Σαμοθράκῃ παρὰ τοῖς Θεοῖς, οὓς Καβείρους ὠνόμαζον, καὶ περὶ Λίνδον, ἐν τῷ ἱερῷ τῆς Ἀθηνᾶς. Ἐκεῖ δ' αὐτοῦ τῷ ἀνδριάντι τοῦτ' ἦν ἐπιγεγραμμένον, ὡς Ποσειδῶνιος φησὶ, τὸ ἐπίγραμμα·

Οὗτός τοι Ῥώμης ὁ μέγας, ξένη, πατριδος ἀστήρ,

Μάρκελλος κλεινῶν Κλαύδιος ἐκ πατέρων.

Ἐπτάκι τὰν ὑπάταν ἀρχὰν ἐν Ἀθῆναις φυλάξας,

καὶ πολὺν ἀντιπάλων ἐγκατέχευε φόνον.

Τὴν γὰρ ἀνθύπατον ἀρχὴν, ἣν δις ἤρξε, ταῖς πέντε προσκατηρίθμησεν ὑπατείαις ὃ τὸ ἐπίγραμμα ποιήσας. Γένος δ' αὐτοῦ λαμπρὸν ἄχρι Μαρκέλλου, τοῦ Καίσαρος ἀδελφιδοῦ, διέτεινεν, ὃς Ὀκταβίας ἦν, τῆς Καίσαρος ἀδελφῆς, υἱὸς, ἐκ Γαίου Μαρκέλλου γεγονώς. Ἀγορανομῶν δὲ Ῥωμαίων, ἐτελεύτησε νυμφίος, Καίσαρος θυγατρὶ χρόνον οὐ πολὺν συνοικήσας. Εἰς δὲ τιμὴν αὐτοῦ καὶ μνήμην Ὀκταβία μὲν ἡ μήτηρ τὴν βιβλιοθήκην ἀνέθηκε, Καῖσαρ δὲ θεάτρον, ἐπιγράψας Μαρκέλλου.

COMPARATIO PELOPIDAE CUM MARCELLO.

Ὅσα μὲν οὖν ἔδοξεν ἡμῖν ἀναγραφῆς ἄξια τῶν ιστορημένων περὶ Μαρκέλλου καὶ Πελοπίδου, ταῦτά ἐστι. Τῶν δὲ κατὰ τὰς φύσεις καὶ τὰ ἠθῆ κοινοτήτων ὡςπερ ἐφαμιλλῶν οὐσῶν (καὶ γὰρ ἀνδρεῖοι καὶ φιλόπονοι καὶ θυμοειδεῖς καὶ μεγαλόφρονες ἀμφοτέροι γεγονόσιν), ἐκείνο δόξισιν ἂν διαφορὰν ἔχειν μόνον, ὅτι Μάρκελλος μὲν ἐν πολλαῖς πόλεσιν ὑποχειρίοις γενομέναις σφαγὰς ἐποίησεν, Ἐπαμινώνδας δὲ καὶ Πελοπίδας οὐδένα πώποτε κρατήσαντες ἀπέκτειναν, οὐδὲ πόλεις ἠνδραποδίσαντο. Λέγονται δὲ Θηβαῖοι μηδ' Ὀρχομενίους ἂν οὕτω μεταχειρίσασθαι παρόντων ἐκείνων. Ἐν δὲ ταῖς πράξεσι, θανμαστὰ μὲν καὶ μεγάλα τοῦ Μαρκέλλου τὰ

πρὸς Κελτοὺς, ὡσαμένου τοσοῦτον πλῆθος ἰππέων ὁμοῦ καὶ πεζῶν ὀλιγίστοις περὶ αὐτὸν ἰππεῦσιν, ὃ ῥαδίως ἔφ' ἑτέρου στρατηγοῦ γεγονός οὐκ ἰστόρηται, καὶ τὸν ἀρχοντα τῶν πολεμίων ἀνελόντος· ἐν ᾧ τρόπῳ Πελοπίδας ἔπταισεν, ὀρμήσας ἐπὶ ταῦτά, προαναιρεθεὶς δ' ὑπὸ τοῦ τυράννου, καὶ παθῶν πρότερον, ἢ δράσας. Οὐ μὴν ἀλλὰ τοίσοις μὲν ἔστι παραβαλεῖν τὰ Λεῦκτρα καὶ Τεγύρας, ἐπιφανεστάτους καὶ μεγίστους ἀγῶνων. Κρυφαίῳ δὲ σὺν λόχῳ κατωρθωμένην πράξιν οὐκ ἔχομεν τοῦ Μαρκελλοῦ παραβαλεῖν, οἷαν Πελοπίδας περὶ τὴν ἐκ φυγῆς κάθοδον καὶ ἀναίρεσιν τῶν ἐν Θήβαις τυράννων ἔπραξεν. Ἄλλ' ἐκεῖνο πολὺ πάντων ἔοικε πρωτεύειν τῶν ὑπὸ σκότῳ καὶ δι' ἀπάτης γεγενημένων τὸ ἔργον. Ἀννίβας φοβερὸς μὲν καὶ δεινὸς ἐνέκειτο Ῥωμαίοις, ὡσπερ ἀμίλει Λακεδαιμόνιοι τότε Θηβαίοις· ἐνδοῦναι μέντοι τοίτους Πελοπίδα καὶ περὶ Τεγύρας καὶ περὶ Λεῦκτρα βέβαιόν ἐστιν· Ἀννίβαν δὲ Μαρκελλος, ὡς μὲν οἱ περὶ Πολύβιον λέγουσιν, οὐδ' ἀπαξ ἐνίκησεν, ἀλλ' ἀήττητος ὁ ἀνὴρ δοκεῖ διαγενέσθαι μέχρι Σκηπίωνος. Ἡμεῖς δὲ Λιβίῳ, Καίσαρι, καὶ Νέπωτι, καὶ τῶν Ἑλληνικῶν τῷ βασιλεῖ Ἰόβῃ πιστεύομεν, ἦτις τινὰς καὶ τροπὰς ὑπὸ Μαρκελλοῦ τῶν σὺν Ἀννίβῃ γενέσθαι. Μεγάλην δ' αἰνται ῥοπήν οὐδεμίαν ἐποίησαν, ἀλλ' ἔοικε ψευδόπτωμά τι γενέσθαι περὶ τὸν Λίβον ἐν ταῖς συμπλοκαῖς ἐκείναις. Ὅ δὴ κατὰ λόγον καὶ προσηκόντως ἐθαυμάσθη, μετὰ τοσαύτας τροπὰς στρατοπέδων, καὶ φόνους στρατηγῶν, καὶ σύγχυσιν ὅλης ὁμοῦ τῆς Ῥωμαίων ἡγεμονίας, εἰς ἀντίπαλα τῷ θαρρῆν καθισταμένων. Ὅ γὰρ ἐκ πολλοῦ τοῦ πάλαι περιδεοῦς καὶ καταπεπληγότος αὐθις ἐμβυλιῶν τῷ στρατεύματι ζῆλον καὶ φιλονεικίαν πρὸς τοὺς

πολεμίους, καὶ τοῦτο δὴ τὸ μὴ θραδίως τῆς νίκης ἀφιέμενον, ἀλλὰ καὶ ἀμφισβητοῦν καὶ φιλοτιμούμενον ἐπάρας καὶ θαρόύνας, εἰς ἀνήρ ἦν, Μάρκελλος. Εἰθισμένους γὰρ ὑπὸ τῶν συμφορῶν, εἰ φεύγοντες ἐκφύγοιεν Ἀννίβαν, ἀγαπᾶν, ἐδίδαξεν αἰσχύνεσθαι σωζομένους, μεθ' ἥττης, αἰδεῖσθαι δὲ παρὰ μικρὸν ἐνδόντας, ἀλγεῖν δὲ μὴ κρατήσαντας.

II. Ἐπεὶ τοίνυν Πελοπίδας μὲν οὐδεμίαν ἤτιθέη μάχην στρατηγῶν, Μάρκελλος δὲ πλείστας τῶν καθ' αὐτὸν Ῥωμαίων ἐνίκησε, δόξειεν ἂν ἴσως τῷ δυσνηκίῳ πρὸς τὸ ἀήττητον ὑπὸ πλῆθους τῶν κατορθωμένων ἐπανισοῦσθαι. Καὶ μὴν οὗτος μὲν εἶλε Συρακούσας, ἐκεῖνος δὲ τῆς Λακεδαιμόνος ἀπέτυχεν. Ἄλλ' οἶμαι μεῖζον εἶναι τοῦ καταλαβεῖν Σικελίαν τὸ τῇ Σπάρτῃ προσελθεῖν, καὶ διαβῆναι πρῶτον ἀνθρώπων πολέμῳ τὸν Εὐρώταν. Εἰ μὴ νῆ Δία τοῦτο μὲν φήσει τις τὸ ἔργον Ἐπαμινώνδα μᾶλλον, ἢ Πελοπίδα, προσήκειν, ὥσπερ καὶ τὰ Λευκτρα· τῶν δὲ Μαρκέλλῳ διαπεπραγμένων ἀκοινώνητον εἶναι τὴν δόξαν. Καὶ γὰρ Συρακούσας μόνος εἶλε, καὶ Κελτοὺς ἄνευ τοῦ συνάρχοντος ἐτρέψατο· καὶ πρὸς Ἀννίβαν, μηδενὸς συλλαμβάνοντος, ἀλλὰ καὶ πάντων ἀποτρεπόντων, ἀντιταξάμενος, καὶ μεταβαλὼν τὸ σχῆμα τοῦ πολέμου, πρῶτος ἡγεμῶν τοῦ τολμᾶν κατέστη.

III. Τὴν τοίνυν τελευταίαν ἐπαινῶ μὲν οὐδετέρου τῶν ἀνδρῶν· ἀλλ' ἀνιῶμαι καὶ ἀγανακτῶ τῷ παραλόγῳ τοῦ συμπτώματος. Καὶ θαυμάζω μὲν, ἐν μάχαις τοσαύταις, ὅσας ἀποκάμοι τις ἂν καταριθμῶν, μηδὲ τρωθέντα τὸν Ἀννίβαν· ἀγαμαι δὲ καὶ τὸν ἐν τῇ Παιδείᾳ Χρυσάνταν, ὃς διηρμένος κοπίδα, καὶ παίειν μέλλον πολέμιον,

ὡς ἐπεσήμηνεν ἡ σάλπιγξ ἀνακλητικὸν, ἀφεῖς τὸν ἄνδρα, μάλα πρῶως καὶ κοσμίως ἀνεχώρησεν. Οὐ μὴν ἀλλὰ τὸν Πελοπίδαν ποιεῖ συγγνωστὸν, ἅμα τῷ τῆς μάχης καιρῷ παράθερμον ὄντα, καὶ πρὸς τὴν ἄμυναν οὐκ ἀγεννῶς ἐκφέρειν ὁ θυμός. Ἄριστον μὲν γὰρ νικῶντα σώζεσθαι τὸν στρατηγόν· εἰ δὲ δεῖ, ἀποθανεῖν εἰς ἀρετὴν καταλύσαντα βίον, ὡς Εὐριπίδης φησίν. Οὕτω γὰρ οὐ πάθος, ἀλλὰ πράξις γίνεται τοῦ τελευτήσαντος ὁ θάνατος. Πρὸς δὲ τῷ θυμῷ τοῦ Πελοπίδου καὶ τὸ τέλος αὐτὸ τὸ τῆς νίκης ἐν τῷ πεσεῖν τὸν τύραννον ὀρώμενον οὐ παντάπασιν ἀλόγως ἐπεσπάσατο τὴν ὁρμήν. Χαλεπὸν γὰρ ἐτίρας οὕτω καλὴν καὶ λαμπρὰν ἐχούσης ὑπόθεσιν ἀριστείας ἐπιλαβέσθαι. Μάρκελλος δὲ, μήτε χρείας μεγάλης ἐπικειμένης, μήτε τοῦ παρὰ τὰ δεινὰ πολλάκις ἐξιστάντος τὸν λογισμὸν ἐνθουσιασμοῦ παρεστῶτος, ὡσάμενος ἀπερισκέπτως εἰς κίνδυνον, οὐ στρατηγοῦ πτώμα, προδρομόν δέ τινος, ἢ κατασκόπον πέπτωκεν, ὑπατείας πέντε, καὶ τρεῖς θριάμβους, καὶ σκύλα, καὶ τροπαιοφορίας ἀπὸ βασιλείων, τοῖς προαποθνήσκουσι Καρχηδονίων Ἰβηρσι καὶ Νομάσιν ὑποβαλῶν. Ὡστε νεμεσῆσαι αὐτοὺς ἐκείνους ἑαυτοῖς τοῦ κατορθώματος, ἄνδρα Ῥωμαίων ἄριστον ἀρετῇ, καὶ δυνάμει μέγιστον, καὶ δόξῃ λαμπρότατον, ἐν τοῖς Φρεγελλάνων προδιερευνηταῖς παραναλώσθαι. Χρὴ δὲ ταῦτα μὴ κατηγορίαν εἶναι τῶν ἀνδρῶν νομίζειν, ἀλλ' ὡς ἀγανάκτησιν τινα καὶ παρόρησίαν ὑπὲρ αὐτῶν ἐκείνων πρὸς αὐτοὺς καὶ ἀνδρείαν αὐτῶν, εἰς ἣν τὰς ἄλλας κατανάλωσαν ἀρετίας, ἀφειδήσαντες τοῦ βίου καὶ τῆς ψυχῆς, ὡσπερ ἑαυτοῖς, οὐ ταῖς πατρισι μᾶλλον καὶ φίλοις καὶ συμμάχοις, ἀπολλυμένων. Μετὰ δὲ τὸν θάνατον Πελοπίδας μὲν τοὺς συμμάχους

ταφῆς ἔσχεν, ὑπὲρ ὧν ἀπέθανε· Μάρκελλος δὲ τοὺς
πολεμίους, ὑφ' ὧν ἀπέθανε. Ζηλωτὸν μὲν οὖν ἐκεῖνο
καὶ μακάριον· κρεῖττον δὲ καὶ μείζον εὐνοίας χάριν
ἀμειβομένης, ἔχθρα λυποῦσαν ἀρετὴν θαυμάζουσα.
Τὸ γὰρ καλὸν ἐνταῦθα τὴν τιμὴν ἔχει μόνον· ἐκεῖ δὲ
τὸ λυσιτελὲς καὶ ἡ χρεῖα μᾶλλον ἀγαπᾶται τῆς ἀρετῆς.

ΑΡΙΣΤΕΙΔΗΣ.

^α *Αριστείδης ὁ Λυσιμάχου, φυλῆς μὲν ἦν Ἀντιοχίδος, τὸν δὲ δῆμον Ἀλωπεκῆθεν. Περὶ δ' οὐσίας αὐτοῦ λόγοι διάφοροι γενόμενοι, οἱ μὲν, ὡς ἐν πενία συντόνῳ καταβιώσαντος, καὶ μετὰ τὴν τελευταίην ἀπολιπόντος θυγατέρας δύο πολὺν χρόνον ἀνεκδότους δι' ἀπορίαν γεγενημένας. Πρὸς δὲ τοῦτον τὸν λόγον ὑπὸ πολλῶν εἰρημένον ἀντιτασσόμενος ὁ Φαληρεὺς Δημήτριος ἐν τῷ Σωκράτει, χωρίον τε Φαληροῖ φησὶ γινώσκειν Ἀριστείδου λεγόμενον, ἐν ᾧ τέθραπται· καὶ τεκμήρια τῆς περὶ τὸν οἶκον εὐπορίας ἐν μὲν ἡγεῖται τὴν ἐπώνυμον ἀρχὴν, ἣν ἤρξε τῷ κυάμῳ λαχὼν ἐκ τῶν γενῶν τῶν τὰ μέγιστα τιμήματα κεκτημένων, οὓς Πεντακοσιομεδίμνους προσηγήρενον· ἕτερον δὲ τὸν ἔξοστρακισμόν· οὐδενὶ γὰρ τῶν πενήτων, ἀλλὰ τοῖς ἔξ οἴκων τε μεγάλων καὶ διὰ γένους ὄγκον ἐπιφθόνων, ὄστρακον ἐπιφέρεισθαι· τρίτον δὲ καὶ τελευταῖον, ὅτι νίκης ἀναθήματα χορηγικούς τρίποδας ἐν Διονύσου κατέλιπεν, οἳ καὶ καθ' ἡμᾶς ἐδείκνυντο, τοιαύτην ἐπιγραφὴν διασώζοντες· Ἀντιοχὶς ἐνίκᾳ, Ἀριστείδης ἐχορήγει, Ἀρχίστρατος ἐδίδασκε. Τοῦτ' ἐν οὖν, καίπερ εἶναι δοκοῦν μέγιστον, ἀσθενέστατόν ἐστι. Καὶ γὰρ Ἐπαμινώνδας, ὃν πάντες ἄνθρωποι γινώσκουσιν ἐν πενίᾳ*

καὶ τραφέντα πολλῇ καὶ βιώσαντα, καὶ Πλάτων ὁ φιλόσοφος, οὐκ ἀφιλοτίμους ἀνεδέξαντο χορηγίας, ὁ μὲν ἀληταῖς ἀνδράσιν, ὁ δὲ παισὶ κυκλίοις χορηγήσας· τούτῳ μὲν Δίωνος τοῦ Συρακουσίου τὴν δαπάνην παρέχοντος, Ἐπαμινώνδα δὲ τῶν περὶ Πελοπίδαν. Οὐ γὰρ ἐστὶ τοῖς ἀγαθοῖς ἀκήρυκτος καὶ ἄσπονδος πρὸς τὰς παρὰ τῶν φίλων δωρεὰς πόλεμος· ἀλλὰ τὰς εἰς ἀπόθεσιν καὶ πλεονεξίαν ἀγενεῖς ἠγούμενοι καὶ ταπεινάς, ὅσαι φιλοτιμίας τινὸς ἀκερδοῦς ἔχονται καὶ λαμπρότητος, οὐκ ἀπωθοῦνται. Παναίτιος μέντοι περὶ τοῦ τρίποδος ἀποφαίνει τὸν Δημήτριον ὁμωνυμίᾳ διεψευσμένον. Ἀπὸ γὰρ τῶν Περσικῶν εἰς τὴν τελευταίην τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου δύο μόνους Ἀριστείδας χορηγούς ἀναγράφεσθαι νικῶντας· ὧν οὐδέτερον εἶναι τῷ Δυσιμάχου τὸν αὐτὸν, ἀλλὰ τὸν μὲν Ξενοφίλου πατρὸς, τὸν δὲ χρόνῳ πολλῶ νεώτερον· ὡς ἐλέγχει τὰ γράμματα τῆς μετ' Ἐυκλείδην ὄντα γραμματικῆς, καὶ προσγεγραμμένος Ἀρχέστρατος, ὃν ἐν τοῖς Μηδικοῖς οὐδεὶς, ἐν δὲ τοῖς Πελοποννησιακοῖς συχνοὶ χορῶν διδάσκαλον ἀναγράφουσι. Τὸ μὲν οὖν τοῦ Παναϊτίου βέλτιον ἐπισκεπτέον ὅπως ἔχει. Τῷ δ' ὀστράκῳ πᾶς ὁ διὰ δόξαν, ἢ γένος, ἢ λόγου δύναμιν, ὑπὲρ τοὺς πολλοὺς νομιζόμενος ὑπέπιπτεν· ὅπου καὶ Δάμων, ὁ Περικλέους διδάσκαλος, ὅτι τῷ φρονεῖν ἐδόκει τις εἶναι περσιτὸς, ἐξωστρακίσθη. Καὶ μὴν ἄρξαι γε τὸν Ἀριστείδην ὁ Ἰδομενεύς, οὐ κναμευτὸν, ἀλλ' ἐλομένων Ἀθηναίων φησὶν. Εἰ δὲ καὶ μετὰ τὴν ἐν Πλαταιαῖς μάχην ἤρξεν, ὡς αὐτὸς ὁ Δημήτριος γέγραφε, καὶ πάνυ πιθανόν ἐστὶν ἐπὶ δόξῃ τοσαύτῃ καὶ κατορθώμασι τηλικούτοις ἀξιοθῆναι δι' ἀρετὴν, ἣς διὰ πλοῦτον ἐτύγγαλλον οἱ λαγχάνοντες. Ἀλλὰ γὰρ ὁ Δημήτριος, οὐ μόνον

Ἀριστείδην, ἀλλὰ καὶ Σωκράτη, δηλὸς ἐστὶ τῆς πενίας ἐξελέσθαι φιλοτιμούμενος, ὡς μεγάλου κακοῦ. Καὶ γὰρ ἐκείνω φησὶν οὐ μόνον γῆν οἰκείαν ὑπάρχειν, ἀλλὰ καὶ μινῶς ἐβδομήκοντα τοκιζομένας ὑπὸ Κρίτωνος.

II. Ἀριστείδης δὲ, Κλεισθένους μὲν τοῦ καταστησαμένου τὴν πολιτείαν μετὰ τοὺς τυράννους ἐταῖρος γενόμενος, ζηλώσας δὲ καὶ θαυμάσας μάλιστα τῶν πολιτικῶν ἀνδρῶν Λυκούργον τὸν Λακεδαιμόνιον, ἤψατο μὲν ἀριστοκρατικῆς πολιτείας, ἔσχε δ' ἀντιπασσόμενον ὑπὲρ τοῦ δήμου Θεμιστοκλέα τὸν Νεοκλέους. Ἔνοι μὲν οὖν φασιν, αὐτοὺς παῖδας ὄντας καὶ συντρεφομένους ἀπ' ἀρχῆς ἐν παντὶ καὶ σπουδῆς ἐχομένῳ καὶ παιδιᾷ πράγματι καὶ λόγῳ διαφέρεσθαι πρὸς ἀλλήλους· καὶ τὰς φύσεις εὐθύς ὑπὸ τῆς φιλονεικίας ἐκείνης ἀνακαλύπτεσθαι· καὶ τὴν μὲν εὐχερῆ καὶ παράβολον καὶ πανοῦργον οὔσαν, καὶ μετ' ὀξύτητος ἐπὶ πάντα ῥαδίως φερομένην, τὴν δ' ἰδρυμένην ἐν ἡθελ βεβαίῳ καὶ πρὸς τὸ δίκαιον ἀτενῆ, ψεύδος δὲ καὶ βωμολοχίαν καὶ ἀπάτην οὐδ' ἐν παιδιᾷ τινι τρόπῳ προσιεμένην. Ἀρίστων δ' ὁ Χίος ἐξ ἐρωτικῆς ἀρχῆς γενέσθαι φησὶ, καὶ προσελθεῖν ἐπὶ τοσοῦτον τὴν ἔχθραν αὐτῶν. Στησίλω γὰρ, ὃς ἦν γένει Κεῖος, ἰδέα τε καὶ μορφῇ σώματος πολὺ τῶν ἐν ὥρῃ λαμπρότατος, ἀμφοτέρους ἐρασθέντας, οὐ μετριῶς ἐνεγκεῖν τὸ πάθος, οὐδ' ἅμα λήγοντι τῷ κάλλει τοῦ παιδὸς ἀποθέσθαι τὴν φιλονεικίαν, ἀλλ' ὥσπερ ἐγγυμνασασμένους ἐκείνη, πρὸς τὴν πολιτείαν εὐθύς ὀρμησαὶ διαπύρους ὄντας καὶ διαφόρως ἔχοντας. Ὁ μὲν οὖν Θεμιστοκλῆς εἰς ἐταιρείαν ἐμβυλῶν ἑαυτὸν, εἶχε πρόβλημα καὶ δύναμιν οὐκ εὐκαταφρόνητον, ὥστε καὶ πρὸς τὸν εἰπόντα, καλῶς αὐτὸν ἄρξαι Ἀθηναίων, ἀνπερ ἴσος ἢ

καὶ κοινὸς ἅπασιν· Μηδέποτε, εἶπεν, εἰς τοῦτον ἐγὼ καθίσαιμι τὸν θρόνον, ἐν ᾧ πλέον οὐδὲν ἔξουσιν οἱ φίλοι παρ' ἐμοὶ τῶν ἄλλοτριῶν. Ἀριστείδης δὲ καθ' ἑαυτὸν ὡσπερ ὁδὸν ἰδίαν ἐβάδιζε διὰ τῆς πολιτείας· πρῶτον μὲν, οὐ βουλόμενος συναδικεῖν τοῖς ἑταίροις, ἢ λυπηρὸς εἶναι μὴ χαριζόμενος· ἔπειτα τὴν ἀπὸ τῶν φίλων δύναμιν οὐκ ὀλίγους ὁρῶν ἐπαίρουσαν ἀδικεῖν, ἐφυλάττετο, μόνῳ τῷ χρηστῷ καὶ δίκαια πράττειν καὶ λέγειν ἀξιῶν θαρσύνειν τὸν ἀγαθὸν πολίτην.

III. Οὐ μὴν ἀλλὰ, πολλὰ κινουμένου τοῦ Θεμιστοκλέους παραβόλως, καὶ πρὸς πᾶσαν αὐτῷ πολιτείαν ἐνισταμένου καὶ διακόπτοντος, ἠγαγκάζετό που καὶ αὐτὸς, τὰ μὲν ἀμυνόμενος, τὰ δὲ κολούων τὴν ἐκείνου δύναμιν, χάριτι τῶν πολλῶν ἀνξομένῃν, ὑπεναντιοῦσθαι οἷς ἔπραττεν ὁ Θεμιστοκλῆς· βέλτιον ἠγούμενος παρελθεῖν ἔνια τῶν συμφερόντων τῷ δήμῳ, ἢ τῷ κρατεῖν ἐκείνον ἐν πᾶσιν, ἰσχυρὸν γενέσθαι. Τέλος δὲ ποτε τοῦ Θεμιστοκλέους πράξιοντός τι τῶν δεόντων, ἀντικρούσας καὶ περιγεγνόμενος οὐ κατέσχεν, ἀλλ' εἶπεν ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας ἀπιῶν, ὡς οὐκ ἔστι σωτηρία τοῖς Ἀθηναίων πράγμασιν, εἰ μὴ καὶ Θεμιστοκλέα καὶ αὐτὸν εἰς τὸ βάραθρον ἐμβάλοισιν. Πάλιν δὲ γράψας τινὰ γνώμην εἰς τὸν δῆμον, ἀντιλογίας οὔσης πρὸς αὐτὴν καὶ φιλονεικίας, ἐκράτει μέλλοντος δὲ τοῦ προέδρου τὸν δῆμον ἐπερωτᾶν, αἰσθόμενος ἐκ τῶν λόγων αὐτῶν τὸ ἀσύμφορον, ἀπέστη τοῦ ψηφίσματος. Πολλάκις δὲ καὶ δι' ἑτέρων εἰσέφερε τὰς γνώμας, ὡς μὴ φιλονεικία τῇ πρὸς αὐτὸν ὁ Θεμιστοκλῆς ἐμπόδιον εἴη τῷ συμφέροντι. Θαυμαστὴ δὲ τις ἐφαίνετο αὐτοῦ παρὰ τὰς ἐν τῇ πολιτεῖᾳ μεταβολὰς ἢ εὐστιάθια, μήτε ταῖς τιμαῖς ἐπαιρομένου, πρὸς τε τὰς δυσημερίας

ἀθροῦβως καὶ πρῶως ἔχοντας, καὶ ὁμοίως ἡγουμένου
 χρῆναι τῇ παιρίδι παρέχειν ἑαυτὸν, οὐ χρημάτων μόνον,
 ἀλλὰ καὶ δόξης προῖκα καὶ ἀμισθὶ πολιτευόμενον.
 Ὅθεν, ὡς ἔοικε, τῶν εἰς Ἀμφιάραον ὑπ' Αἰσχύλου πε-
 ποιημένων ἰαμβείων ἐν τῷ θεάτρῳ λεγομένων·

Οὐ γὰρ δοκεῖν δίκαιος, ἀλλ' εἶναι θέλει,
 βαθεῖαν ἄλοκα διὰ φρενὸς καρπούμενος·
 ἀφ' ἧς τὰ κεδνὰ βλαστάνει βουλευματα.

πάντες ἀπέβλεψαν εἰς Ἀριστείδην, ὡς ἐκείνῳ μάλιστα τῆς
 ἀρετῆς ταύτης προσηκούσης.

IV. Οὐ μόνον δὲ πρὸς εὐνοίαν καὶ χάριν, ἀλλὰ καὶ
 πρὸς ὀργὴν καὶ πρὸς ἔχθραν ἰσχυρότατος ἦν ὑπὲρ τῶν
 δικαίων ἀντιβῆναι. Λέγεται γοῦν ποτε διώκων ἐχθρὸν
 ἐν δικαστηρίῳ, μετὰ τὴν κατηγορίαν οὐ βουλομένων ἀκού-
 ειν τοῦ κινδυνεύοντος τῶν δικαστῶν, ἀλλὰ τὴν ψῆφον εὐ-
 θύς αἰτούντων ἐπ' αὐτὸν, ἀναπηδήσας τῷ κρινομένῳ
 συνικατεύειν, ὅπως ἀκουσθεῖη καὶ τύχοι τῶν νομίμων.
 Πάλιν δὲ κρῖνων ἰδιώταις δυσὶ, τοῦ ἐτέρου λέγοντος, ὡς
 πολλὰ τυγχάνει τὸν Ἀριστείδην ὁ ἀντίδικος λελυπηκῶς,
 λέγ', ὦ γὰθ, φάναι, μᾶλλον, εἴ τι σὲ κακὸν πεποίηκε·
 σοὶ γὰρ, οὐκ ἑμαντῶ, δικάζω. Τῶν δὲ δημοσίων προσ-
 ὄδων αἰρεθεὶς ἐπιμελητής, οὐ μόνον τοὺς καθ' αὐτὸν,
 ἀλλὰ καὶ τοὺς πρὸ αὐτοῦ γενομένους ἄρχοντας ἀπεδει-
 κνε πολλὰ νενοσφισμένους, καὶ μάλιστα τὸν Θεμιστοκλέα.

Σοφὸς γὰρ ἄνθρωπος, τῆς δὲ χειρὸς οὐ κρατῶν.

Αἰ ὁ καὶ συναγαγὼν πολλοὺς ἐπὶ τὸν Ἀριστείδην, ἐν
 ταῖς εὐθύναις διώκων κλοπῆς καταδίκη παρεβίβαλεν, ὡς
 φησὶν Ἰδομενεύς. Ἀγανακτούντων δὲ τῶν πρώτων ἐν
 τῇ πόλει καὶ βελτίστων, οὐ μόνον ἀφείθη τῆς ζημίας,
 ἀλλὰ καὶ πάλιν ἄρχων ἐπὶ τὴν αὐτὴν διοίκησιν ἀπεδείχθη.

Προσποιούμενος δὲ τῶν προτέρων μεταμέλειν αὐτῷ, καὶ μαλακώτερον ἐνδιδούς ἑαυτὸν, ἤρθεσθε τοῖς τὰ κοινὰ κλέπτουσιν, οὐκ ἐξελέγχων, οὐδ' ἀκριβολογούμενος, ὥστε καταπιμπλαμένους τῶν δημοσίων, ὑπερπαινεῖν τὸν Ἀριστείδην, καὶ δεξιοῦσθαι τὸν δῆμον ὑπὲρ αὐτοῦ σπουδάζοντας ἄρχοντα πάλιν αἰρεθῆναι. Μελλόντων δὲ χειροτονεῖν, ἐπετίμησε τοῖς Ἀθηναίοις· „Ὅτε μὲν γὰρ (ἔφη) πιστῶς καὶ καλῶς ὑμῖν ἤρξα, προὔπηλακίσθην· ἐπεὶ δὲ πολλὰ τῶν κοινῶν καταπροεῖμαι τοῖς κλέπτουσι· θυμαστός εἶναι δοκῶ πολίτης. Αὐτὸς μὲν οὖν αἰσχύνομαι τῇ νῦν τιμῇ μᾶλλον, ἢ τῇ πρώτῃ καταδίκῃ· συνάχθομαι δ' ὑμῖν, παρ' οἷς ἐνδοξότερόν ἐστι τοῦ σώζειν τὰ δημόσια τὸ χαρίζεσθαι τοῖς πονηροῖς.“ Ταῦτα δ' εἰπὼν, καὶ τὰς κλοπὰς ἐξελέγξας, τοὺς μὲν τότε βοῶντας καὶ μαρτυροῦντας ὑπὲρ αὐτοῦ κατεστόμισε, τὸν δ' ἀληθινὸν καὶ δίκαιον ἀπὸ τῶν βελτίστων ἔπαινον εἶχεν.

V. Ἐπεὶ δὲ Λατῆς ὑπὸ Δαρείου πεμφθεὶς, λόγῳ μὲν, ἐπιθεῖναι δίκην Ἀθηναίοις, ὅτι Σάρδεις ἐνέπρησαν, ἔργῳ δὲ, καταστρέψασθαι τοὺς Ἕλληνας, εἰς Μαραθῶνα παντὶ τῷ στόλῳ κατέσχε καὶ τὴν χώραν ἐπόρθει, τῶν δέκα καθεστώτων τοῖς Ἀθηναίοις ἐπὶ τὸν πόλεμον στρατηγῶν, μέγιστον μὲν εἶχεν ἀξίωμα Μιλτιάδης, δόξη δὲ καὶ δυνάμει δεύτερος ἦν Ἀριστείδης· καὶ τότε περὶ τῆς μάχης γνώμη τῇ Μιλτιάδου προσθέμενος, οὐ μικρὰν ἐποίησε ὀπὴν· καὶ παρ' ἡμέραν ἐκάστου στρατηγοῦ τὸ κράτος ἔχοντος, ὡς περιῆλθεν εἰς αὐτὸν ἡ ἀρχή, παρέδωκε Μιλτιάδῃ, διδάσκων τοὺς συνάρχοντας, ὅτι τὸ πείθεσθαι καὶ ἀκολουθεῖν τοῖς εὖ φρονοῦσιν οὐκ αἰσχρὸν, ἀλλὰ σεμνόν ἐστι καὶ σωτήριον. Οὕτω δὲ πραΰνας τὴν φιλονεικίαν, καὶ προτρεψάμενος αὐτοὺς ἀγαπᾶν μᾶ γνώμη

τῆ κρατίστῃ χρωμένους, ἔρρώσθη τὸν Μιλτιάδην, τῷ ἀπειριστάτῳ τῆς ἐξουσίας ἰσχυρὸν γενόμενον. Χαίρειν γὰρ εἶν ἕκαστος ἤδη τὸ παρ' ἡμέραν ἄρχειν, ἐκείνῳ προσεΐχεν. Ἐν δὲ τῇ μάχῃ, μάλιστα τῶν Ἀθηναίων τοῦ μέσου πονήσαντος, καὶ πλεῖστον ἐνταῦθα χρόνον τῶν βαρβάρων ἀντερεισάντων κατὰ Λεοντίδα καὶ Ἀντιοχίδα φυλῆν, ἠγωνίσαντο λαμπρῶς τεταγμένοι παρ' ἀλλήλους ὁ τε Θεμιστοκλῆς καὶ ὁ Ἀριστείδης. Ὁ μὲν γὰρ Λεοντίδης ἦν, ὁ δ' Ἀντιοχίδης. Ἐπεὶ δὲ τρωπάμενοι τοὺς βαρβάρους ἐνέβαλον εἰς τὰς ναῦς, καὶ πλείοντας οὐκ ἐπὶ νήσων ἐώρων, ἀλλ' ὑπὸ τοῦ πνεύματος καὶ τῆς θαλάσσης εἶσω πρὸς τὴν Ἀττικὴν ἀποβιαζομένους, φοβηθέντες, μὴ τὴν πόλιν ἔρημον λάβωσι τῶν ἀμυνομένων, ταῖς μὲν ἐννέα φυλαῖς ἠπείγοντο πρὸς τὸ ἄστυ, καὶ κατήνυσαν αὐθημερόν· ἐν δὲ Μαραθῶνι μετὰ τῆς ἑαυτοῦ φυλῆς Ἀριστείδης ἀπολειψθεὶς φύλαξ τῶν αἰχμαλώτων καὶ τῶν λαφύρων, οὐκ ἐψεύσατο τὴν δόξαν· ἀλλὰ, χύθην μὲν ἀργυρίου καὶ χρυσοῦ παρόντος, ἐσθῆτος δὲ παντοδαπῆς καὶ χρημάτων ἄλλων ἀμυθήτων ἐν ταῖς σκηναῖς καὶ τοῖς ἠλωκόσι σκάφουσιν ὑπυρχόντων, οὐτ' αὐτὸς ἐπεθύμησε θιγεῖν, οὐτ' ἄλλον εἶασε, πλὴν εἴ τις ἐκείνον λαθόντως ὠφελήθησαν· ὧν ἦν καὶ Καλλίας ὁ διαδοῦχος. Τούτῳ γὰρ τις, ὡς ἔοικε, τῶν βαρβάρων προσέπεισεν, οἴηθεις βασιλεῖα διὰ τὴν κόμην καὶ τὸ στρόφιον εἶναι· προσκυνήσας δὲ καὶ λαβόμενος τῆς δεξιᾶς, ἔδειξε πολὺν χρυσὸν ἐν λάκκῳ τινὶ κατορωρυγμένον. Ὁ δὲ Καλλίας, ὠμότατος ἀνθρώπων καὶ παρανομώτατος γενόμενος, τὸν μὲν χρυσὸν ἀνείλετο, τὸν δ' ἀνθρώπον, ὡς μὴ κατεΐποι πρὸς ἐτέρους, ἀπέκτεινεν. Ἐκ τούτου φασὶ καὶ λακκοπλοῦτους ὑπὸ τῶν κωμικῶν τοὺς ἀπὸ τῆς οἰκίας λέγεσθαι,

σκωπιόντων εἰς τὸν τόπον, ἐν ᾧ τὸ χρυσίον ὁ Καλλίας εὔρεν. Ἀριστείδης δὲ τὴν ἐπώμνον εὐθύς ἀρχὴν ἤρξα. Καίτοι φησὶν ὁ Φαληρεὺς Δημήτριος, ἄρξαι τὸν ἄνδρα μικρὸν ἔμπροσθεν τοῦ θανάτου, μετὰ τὴν ἐν Πλαταιαῖς μάχην. Ἐν δὲ ταῖς ἀναγραφαῖς, μετὰ μὲν Ξανθιππίδην, ἐφ' οὗ Μαρδόνιος ἠτιτήθη Πλαταιᾶσιν, οὐδ' ὁμώνυμον Ἀριστείδην ἐν πάνυ πολλοῖς λαβεῖν ἐστὶ· μετὰ δὲ Φάνιππον, ἐφ' οὗ τὴν ἐν Μαραθῶνι μάχην ἐνίκων, εὐθύς Ἀριστείδης ἀρχὼν ἀναγέγραπται.

VI. Πασῶν δὲ τῶν περὶ αὐτὸν ἀρετῶν ἡ δικαιοσύνη μάλιστα τοῖς πολλοῖς αἰσθησιν παρεῖχε, διὰ τὸ τὴν χρεῖαν ἐνδελεχυστάτην αὐτῆς καὶ κοινοτάτην ὑπάρχειν. Ὄθεν ἀνὴρ πένης καὶ δημοτικὸς ἐκτήσατο τὴν βασιλικωτάτην καὶ θειοτάτην προσηγορίαν τὸν Δίκαιον. Ὁ τῶν βασιλέων καὶ τυράννων οὐδεὶς ἐξήλωσεν· ἀλλὰ Πολιορκηταί, καὶ Κεραυνοὶ, καὶ Νικάτορες, ἔνιοι δ' Ἄετοὶ καὶ Ἰέρακες ἔχαιρον προσαγορευόμενοι, τὴν ἀπὸ τῆς βίας καὶ τῆς δυνάμεως, ὡς ἔοικε, μᾶλλον, ἢ τὴν ἀπὸ τῆς ἀρετῆς, δόξαν ἀγαπῶντες. Καίτοι τὸ θεῖον, ᾧ γλίσχονται συνοικειοῦν καὶ συναφομοιοῦν αὐτούς, τρισὶ δοκεῖ διαφέρειν, ἀφθαρσία, καὶ δυνάμει, καὶ ἀρετῇ· ὧν σεμνότατον ἀρετὴ καὶ θειοτάτον ἐστὶ. Ἀφθάρτου μὲν γὰρ εἶναι καὶ τῷ κενῷ καὶ τοῖς στοιχείοις συμβέβηκε· δυνάμιν δὲ σεισμοὶ καὶ κεραυνοὶ, καὶ πνευμάτων ὄρμαι, καὶ θευμάτων ἐπιφοραὶ μεγάλην ἔχουσι· δίκης δὲ καὶ Θέμιδος οὐδενὶ ὅτι μὴ τῷ φρονεῖν καὶ λογίζεσθαι τὸ θεῖον μεταλαγχάνει. Δι' ὃ καὶ τριῶν ὄντων, ἃ πεπόνθασιν οἱ πολλοὶ πρὸς τὸ θεῖον, ζήλου καὶ φόβου καὶ τιμῆς, ζηλοῦν μὲν αὐτούς καὶ μακαρίζειν εἰκότασι κατὰ τὸ ἀφθαρτον καὶ αἰδίον, ἐκπλήττεσθαι δὲ καὶ δεδιέναι κατὰ τὸ κύριον καὶ

δυνατόν, ἀγαπᾶν δὲ καὶ τιμᾶν καὶ σέβασθαι κατὰ τὴν δικαιοσύνην. Ἀλλὰ, καίπερ οὕτω διακείμενοι, τῆς μὲν ἀθανασίας, ἣν ἡ φύσις ἡμῶν οὐ δέχεται, καὶ τῆς δυνάμεως, ἧς ἐν τῇ τύχῃ κεῖται τὸ πλεῖστον, ἐπιθυμοῦσι· τὴν δ' ἀρετὴν, ὃ μόνον ἐστὶ τῶν θεῶν ἀγαθῶν ἐφ' ἡμῖν, ἐν ὑστέρωι τίθενται, κακῶς φρονοῦντες· ὡς τὸν ἐν δυνάμει καὶ τύχῃ μεγάλη καὶ ἀρχῇ βίον ἢ μὲν δικαιοσύνη ποιεῖ θεῖον, ἢ δ' ἀδικία θηριώδη.

VII. Τῷ δ' οὖν Ἀριστείδῃ συνέβη τὸ πρῶτον ἀγαπωμένῳ διὰ τὴν ἐπωνυμίαν, ὑστερον φθονεῖσθαι, μάλιστα μὲν τοῦ Θεμιστοκλέους λόγον εἰς τοὺς πολλοὺς ἐμβalόντος, ὡς Ἀριστείδης ἀνηρηκῶς τὰ δικαστήρια τῷ κρίνειν ἅπαντα καὶ δικάζειν, λέληθε μοναρχίαν ἀδορυφόρητον ἑαυτῷ κατεσκευασμένος. Ἦδη δὲ πού καὶ ὁ δῆμος ἐπὶ τῇ νίκῃ μέγα φρονῶν, καὶ τῶν μεγίστων ἀξιών αὐτόν, ἤχθετο τοῖς ὄνομα καὶ δόξαν ὑπὲρ τοὺς πολλοὺς ἔχουσι. Καὶ συνελθόντες εἰς ἄστὺ πανταχόθεν, ἐξοστρακίζουσι τὸν Ἀριστείδην, ὄνομα τῷ φθόνῳ τῆς δόξης φόβον τυραννίδος θέμενοι. Μοχθηρίας γὰρ οὐκ ἦν κόλασις ὃ ἐξοστρακισμός· ἀλλ' ἐκαλεῖτο μὲν, δι' εὐπρέπειαν, ὄγκου καὶ δυνάμεως βαρύτερας ταπεινώσις καὶ κόλασις· ἦν δὲ φθόνου παραμυθία φιλάνθρωπος, εἰς ἀνήκεστον οὐδέν, ἀλλ' εἰς μετᾶστασιν ἐτῶν δέκα τὴν πρὸς τὸ λυποῦν ἀπερειδομένου δυσμένειαν. Ἐπεὶ δ' ἤρξαντό τινες ἀνθρώπους ἀγενεῖς καὶ πονηροὺς ὑποβάλλειν τῷ πράγματι, τελευταῖον ἅπάντων Ὑπέρβολον ἐξοστρακίσαντες, ἐπαύσαντο. Λέγεται δὲ τὸν Ὑπέρβολον ἐξοστρακισθῆναι διὰ τοιαύτην αἰτίαν. Ἀλκιβιάδης καὶ Νικίας, μέγιστον ἐν τῇ πόλει δυνάμενοι, διστασίουσαν. Ὡς οὖν ὁ δῆμος ἔμβληεν ἐκφέρειν τὸ ὄστρακον, καὶ δῆλος

ἦν τὸν ἕτερον γράψων, διαλεχθέντες ἀλλήλοις, καὶ τὰς
 σιᾶσεις ἑκατέρας εἰς ταὐτὸ συναγαγόντες, τὸν Ὑπέρβολον
 ἐξοστρακισθῆναι παρεσκεύασαν. Ἐκ δὲ τούτου
 δυσχεράνας ὁ δῆμος ὡς καθυβρισμένον τὸ πρᾶγμα καὶ
 προπεπηλακισμένον, ἀφῆκε παντελῶς καὶ κατέλυσε.
 Ἦν δὲ τοιοῦτον, ὡς τύπῳ φράσαι, τὸ γινόμενον. Ὅ-
 στρακον λαβὼν ἕκαστος, καὶ γράψας, ὃν ἐβούλετο μετα-
 στήσαι τῶν πολιτῶν, ἔφερεν εἰς ἓνα τόπον τῆς ἀγορᾶς
 περιπεφραγμένον ἐν κύκλῳ δρυφράκτοις. Οἱ δ' ἄρχοντες
 πρῶτον μὲν διηρίθμουν τὸ σύμπαν ἐν ταυτῷ τῶν ὀστρά-
 κων πλήθος· εἰ γὰρ ἑξακισχιλίων ἐλάττωτες οἱ γράψαν-
 τες εἶεν, ἀτελής ἦν ὁ ἐξοστρακισμός. Ἐπειτα τῶν ὀνο-
 μάτων ἕκαστον ἰδίᾳ θέντες, τὸν ὑπὸ τῶν πλείστων γε-
 γραμμένον ἐξεκέρυττον εἰς ἔτη δέκα, καρπούμενον τὰ αὐ-
 τοῦ. Γραφομένων οὖν τότε τῶν ὀστράκων, λέγεται τινα
 τῶν ἀγραμμάτων καὶ παντελῶς ἀγροίκων, ἀναδόντα τῷ
 Ἀριστείδῃ τὸ ὀστρακον, ὡς ἐνὶ τῶν τυχόντων, παρακα-
 λεῖν, ὅπως Ἀριστείδην ἐγγράψῃ. Τοῦ δὲ θαυμάσαντος,
 καὶ πυθομένου, μή τι κακὸν αὐτῷ Ἀριστείδης πεποίηκεν·
 Οὐδὲν, εἶπεν, οὐδὲ γινώσκω τὸν ἄνθρωπον, ἀλλ' ἐνοχλοῦ-
 μαι πανταχοῦ τὸν Δίκαιον ἀκούων. Ταῦτ' ἀκούσαντα
 τὸν Ἀριστείδην, ἀποκρίνασθαι μὲν οὐδὲν, ἐγγράψαι δὲ
 τοῦνομα τῷ ὀστράκῳ καὶ ἀποδοῦναι. Τῆς δὲ πόλεως
 ἀπαλλαττόμενος ἤδη, τὰς χεῖρας ἀνατείνας εἰς τὸν οὐ-
 ρανόν, ἠὔξατο τὴν ἐναντίαν, ὡς ἔοικεν, εὐχὴν τῷ Ἀχιλλεῖ,
 μηδένα καιρὸν Ἀθηναίους καταλαβεῖν, ὅς ἀναγκάσει τὸν
 δῆμον Ἀριστείδου μνησθῆναι.

VIII. Τρίτῳ δ' ἔτει, Ξέρξου διὰ Θετταλίας καὶ Βοι-
 ωτίας ἐλαίνοντος ἐπὶ τὴν Ἀιτικὴν, λίσαντες τὸν νόμον,
 ἐψηφίσαντο τοῖς μεθεστῶσι κάθοδον· μάλιστα φοβού-

μενοι τὸν Ἀριστείδην, μὴ προσθέμενος τοῖς πολεμίοις, διαφθεῖρη καὶ μεταστήσῃ πολλοὺς τῶν πολιτῶν πρὸς τὸν βάρβαρον· οὐκ ὀρθῶς στοχαζόμενοι τοῦ ἀνδρός· ὅς γε καὶ πρὸ τοῦ δόγματος τούτου διετέλει προτρέπων καὶ παροξύνων τοὺς Ἕλληνας ἐπὶ τὴν ἐλευθερίαν, καὶ μετὰ τὸ δόγμα τοῦτο, Θεμιστοκλέους στρατηγούντος ἀντοκράτορος, πάντα συνέπραττε καὶ συνεβούλευεν, ἐνδοξότατον ἐπὶ σωτηρίᾳ κοινῇ ποιῶν τὸν ἔχθιστον. Ὡς γὰρ, ἀπολιπεῖν τὴν Σαλαμίνα βουλευομένων τῶν περὶ Εὐρυβιάδην, αἱ βαρβαρικαὶ τριήρεις νύκτωρ ἀναχθεῖσαι, καὶ περιβαλοῦσαι τὸν τε πόρον ἐν κύκλῳ καὶ τὰς νήσους κατεῖχον, οὐδενὸς προειδότης τὴν κύκλωσιν, ἦκεν ὁ Ἀριστείδης ἀπ' Αἰγίνης παραβόλως διὰ τῶν πολεμίων νεῶν διεκπλεύσας· καὶ νυκτὸς ἐλθὼν ἐπὶ τὴν σκηνὴν τοῦ Θεμιστοκλέους, καὶ καλέσας αὐτὸν ἔξω μόνον· „Ἡμεῖς (εἶπεν) ὦ Θεμιστοκλείς, εἰ σωφρονοῦμεν, ἤδη τὴν κενὴν καὶ μειρακιώδη στάσιν ἀφέντες, ἀρξώμεθα σωτηρίου καὶ καλῆς φιλονικίας, πρὸς ἀλλήλους ἀμιλλώμενοι σῶσαι τὴν Ἑλλάδα, σὺ μὲν ἄρχων καὶ στρατηγῶν, ἐγὼ δ' ὑπουργῶν καὶ συμβουλευῶν. Ἐπεὶ καὶ νῦν σε πυνθάνομαι μόνον ἄπτεσθαι τῶν ἀρίστων λογισμῶν, κελεύοντα διαναυμαχεῖν ἐν τοῖς στενοῖς τὴν ταχίστην· καὶ σοι τῶν συμμάχων ἀντιπρατίοντων, οἱ πολέμοι συνεργεῖν εἰκόασι. Τὸ γὰρ ἐν κύκλῳ καὶ κατόπιν ἤδη πέλαιος ἐμπέπλησται νεῶν πολεμίων, ἵσπερ καὶ τοὺς μὴ θέλοντας ἀνάγκη κατεῖληφεν ἀγαθούς ἀνδρας εἶναι καὶ μάχεσθαι· φυγῆς γὰρ ὁδὸς οὐ λέλειπται.“ Πρὸς ταῦτα ὁ Θεμιστοκλῆς εἶπεν· „Οὐκ ἂν ἐβουλόμην, ὦ Ἀριστείδη, σὲ κατὰ τοῦτό μου κρείττονα γενέσθαι, πειράσομαι δὲ, πρὸς καλὴν ἀρχὴν ἀμιλλώμενος, ὑπερβαλέσθαι τοῖς ἔργοις.“ Ἄμα δ' αὐτῷ φράσας

τὴν ὑφ' ἑαυτοῦ κατασκευασθεῖσαν ἀπάτην πρὸς τὸν βάρβαρον, παρεκάλει πείθειν τὸν Εὐρυβιάδην, καὶ διδάσκειν, ὡς ἀμήχανόν ἐστι σωθῆναι μὴ ναυμαχήσαντας· εἶχε γὰρ αὐτοῦ μᾶλλον πίστιν. Ὅθεν ἐν τῷ συλλόγῳ τῶν στρατηγῶν, εἰπόντος Κλεοκρίτου τοῦ Κορινθίου πρὸς τὸν Θεμιστοκλέα, μὴδ' Ἀριστείδη τὴν γνώμην ἀρέσκειν αὐτοῦ, παρόντα γὰρ σιωπῶν· ἀντεῖπεν ὁ Ἀριστείδης, ὡς οὐκ ἂν ἐσιώπα, μὴ λέγοντος τὰ ἄριστα τοῦ Θεμιστοκλέους· νῦν δ' ἡσυχίαν ἄγειν, οὐ δι' εὐνοίαν τοῦ ἀνδρὸς, ἀλλὰ τὴν γνώμην ἐπαινῶν.

IX. Οἱ μὲν οὖν ναύαρχοι τῶν Ἑλλήνων ταῦτ' ἔπραττον. Ἀριστείδης δ' ὄρων τὴν Ψυττάλειαν, ἣ πρὸ τῆς Σαλαμῖνος ἐν τῷ πόρῳ κείται νῆσος οὐ μεγάλη, πολεμίων ἀνδρῶν μεστὴν οὔσαν, ἐμβιβάσας εἰς ὑψηλὰ τοὺς προθυμοτάτους καὶ μαχιμωτάτους τῶν ὀπλιτῶν, προσέμιξε τῇ Ψυτταλείᾳ· καὶ μάχην πρὸς βαρβάρους συνάψας, ἀπέκτεινε πάντας, πλὴν ὅσοι τῶν ἐπιφανῶν ζῶντες ἤλωσαν. Ἐν δὲ τούτοις ἦσαν ἀδελφῆς βασιλείως ὄνομα Σανδαύκης τρεῖς παῖδες, οὓς εὐθύς ἀπέστειλε πρὸς τὸν Θεμιστοκλέα· καὶ λέγονται κατὰ τι λόγιον, τοῦ μάντεως Εὐφραντίδου κελεύσαντος, ὠμηστῇ Διονύσῳ καθιερωθῆναι. Τὴν δὲ νησίδα τοῖς ὀπλιταῖς πανταχόθεν ὁ Ἀριστείδης περιστέψας, ἐφήδρευε τοῖς ἐκφερομένοις πρὸς αὐτὴν, ὡς μήτε τῶν φίλων τινὰ διαφθαρῆναι, μήτε τῶν πολεμίων διαφυγεῖν. Ὁ γὰρ πλεῖστος ὠθισμὸς τῶν νέων καὶ τῆς μάχης τὸ καρτερώτατον ἔοικε περὶ τὸν τόπον ἐκεῖνον γενέσθαι· διὸ καὶ τρόπαιον ἔστηκεν ἐν τῇ Ψυτταλείᾳ. Μετὰ δὲ τὴν μάχην ὁ Θεμιστοκλῆς ἀποπειρώμενος τοῦ Ἀριστείδου, καλὸν μὲν εἶναι τὸ πεπραγμένον αὐτοῖς ἔργον ἔλεγε, κρεῖττον δὲ λείπεσθαι, τὸ λαβεῖν ἐν

Εὐρώπῃ τὴν Ἀσίαν, ἀναπλεύσαντας εἰς Ἑλλήσποντον τὴν ταχίστην καὶ τὸ ζεῦγμα διακόψαντας. Ἐπεὶ δ' Ἀριστείδης ἀνακραγῶν, τοῦτον μὲν ἐκέλευε τὸν λόγον καταβαλεῖν, σκοπεῖν δὲ καὶ ζητεῖν, ὅπως τὴν ταχίστην ἐκβάλωσι τὸν Μῆδον ἐκ τῆς Ἑλλάδος, μὴ κατακλεισθεὶς ἀπορίῃ γυγῆς μετὰ τοσαύτης δυνάμεως τροπῆ πρὸς ἄμυναν ἐπ' ἀνάγκης, οὕτω πέμπει πάλιν Ἀρνάκην εὐνοῦχον ὁ Θεμιστοκλῆς ἐκ τῶν αἰχμαλώτων, κρύφα φράσαι τῷ βασιλεῖ κελεύσας, ὅτι πλεῖν ἐπὶ τὰς γεφύρας ὠρημμένους τοὺς Ἕλληνας αὐτὸς ἀποστρέψει, σώζεσθαι βασιλέα βουλόμενος.

Χ. Ἐκ τούτου Ξέρξης μὲν, περίφοβος γενόμενος, εὐθύς ἐπὶ τὸν Ἑλλήσποντον ἠπειγέτο· Μαροδόσιος δὲ, τοῦ στρατοῦ τὸ μαχιμώτατον ἔχων περὶ τριάκοντα μυριάδας, ὑπελείπετο, καὶ φοβερός ἦν, ἀπ' ἰσχυρᾶς τῆς περὶ τὸ πεζὸν ἐλπίδος ἀπειλῶν τοῖς Ἑλλησι, καὶ γράφων τοιαῦτα· „Νενικήκατε θαλασσίους ξύλοις χερσαίους ἀνθρώπους, οὐκ ἐπισταμένους κόπην ἐλαύνειν· ἀλλὰ νῦν πλατεῖα μὲν ἡ Θετταλῶν γῆ, καλὸν δὲ τὸ Βοιωτικὸν πεδῖον ἀγαθοῖς ἵππεῦσι καὶ ὀπλίταις ἐναγωνίσασθαι.“ Πρὸς δ' Ἀθηναίους ἔπεμψεν ἰδίᾳ γράμματα καὶ λόγους παρὰ βασιλέως, τὴν τε πόλιν αὐτοῖς ἀναστήσειν ἐπαγγελλομένου, καὶ χρήματα πολλὰ δῶσθαι, καὶ τῶν Ἑλλήνων κυρίου καταστήσειν, ἐκ ποδῶν τοῦ πολέμου γενομένους. Οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι, πυθόμενοι ταῦτα, καὶ δεῖσαντες, ἔπεμψαν Ἀθήναζε πρέσβεις, δεόμενοι τῶν Ἀθηναίων ὅπως παῖδας μὲν καὶ γυναῖκας εἰς Σπάρτην ἀποστείλωσι, τοῖς δὲ πρεσβυτέροις τροφὰς παρ' αὐτῶν λαμβάνωσιν· ἰσχυρὰ γάρ ἦν ἀπορία περὶ τὸν δῆμον ἀπολωλεκότα τὴν χώραν καὶ τὴν πόλιν. Οὐ μὴν ἀλλὰ τῶν πρέσβεων

ἀκούσαντες, Ἀριστείδου ψήφισμα γράψαντος, ἀπεκρίναντο θαυμασίην ἀπόκρισιν· τοῖς μὲν πολεμίοις συγγνώμην ἔχειν φάσκοντες, εἰ πάντα πλούτου καὶ χρημάτων ἴσνια νομίζοιεν, ὧν κρεῖττον οὐδὲν ἴσασιν· ὀργίζεσθαι δὲ Λακεδαιμονίοις, ὅτι τὴν πενίαν καὶ τὴν ἀπορίαν τὴν νῦν παροῦσαν Ἀθηναίοις μόνον ὀρώσι, τῆς δ' ἀρετῆς καὶ τῆς φιλοτιμίας ἀμνημονοῦσιν, ἐπὶ σιτιοῖς ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος ἀγωνίζεσθαι παρακαλοῦντες. Ταῦτα γράψας Ἀριστείδης, καὶ τοὺς πρέσβεις εἰς τὴν ἐκκλησίαν παραγαγὼν, Λακεδαιμονίοις μὲν ἐκέλευε φράζειν, ὡς οὐκ ἔστι χρυσοῦ τοσοῦτον πλῆθος οὐθ' ὑπὲρ γῆν, οὔτε ὑπὸ γῆν, ὅσον Ἀθηναῖοι δέξαιτο ἂν πρὸ τῆς τῶν Ἑλλήνων ἐλευθερίας. Τοῖς δὲ παρὰ Μαρδονίου τὸν ἥλιον δείξας· „Ἄχρῖς ἂν οὗτος (ἔφη) ταύτην πορεύηται τὴν πορείαν, Ἀθηναῖοι πολεμήσουσι Πέρσαις ὑπὲρ τῆς δεδηλωμένης χώρας, καὶ τῶν ἡσεβημένων καὶ κατακεκαυμένων ἱερῶν.“ Ἔτι δ' ἀρὰς θείσθαι τοὺς ἱερεῖς ἔγραψεν, εἴ τις ἐπικηρυκέσαιο Μήδοις, ἢ τὴν συμμαχίαν ἀπολίποι τῶν Ἑλλήνων. Ἐμβαλόντος δὲ Μαρδονίου τὸ δεύτερον εἰς τὴν Ἀττικὴν, αὐτῆς εἰς Σαλαμίνα διεπέρασαν. Ἀριστείδης δὲ πεμφθεὶς εἰς Λακεδαίμονα, τῆς μὲν βραδυτῆτος αὐτοῖς ἐνεκάλει καὶ τῆς ὀλιγαρίας, προεμένοις αὐτῆς τῷ βαρβάρῳ τὰς Ἀθήνας, ἡξίου δὲ πρὸς τὰ ἔτι σωζόμενα τῆς Ἑλλάδος βοηθεῖν. Ταῦτ' ἀκούσαντες οἱ Ἐφοροὶ, μεθ' ἡμέραν μὲν ἐδόκουν παίξειν καὶ ῥαθυμεῖν ἐορτάζοντες· ἦν γὰρ αὐτοῖς Ὑακίνθια· νυκτὸς δὲ πεντακισχιλίους Σπαρτιατῶν ἐπιλέξαντες, ὧν ἕκαστος ἑπτὰ περὶ αὐτὸν εἰλωτας εἶχεν, ἐξέπεμψαν, οὐκ εἰδότεων τῶν Ἀθηναίων. Ἐπεὶ δὲ πάλιν ἐγκαλῶν ὁ Ἀριστείδης προσῆλθεν, οἱ δὲ σὺν γέλωτι ληρεῖν αὐτὸν ἔφασκον καὶ καθεύδειν· ἡδὴ γὰρ ἐν Ὀρε-

στεινὸν τὸν στρατὸν εἶναι πορευόμενον ἐπὶ τοῖς ξένοις (ξένους γὰρ ἐκάλουν τοὺς Πέρσας), οὐ κατὰ καιρὸν ἔφη παίζειν αὐτοὺς ὁ Ἀριστείδης, ἀπὸ τῶν πολεμίων τοὺς φίλους ἔξαπατῶντας. Ταῦθ' οἱ περὶ τὸν Ἰδομενεία λέγουσιν. Ἐν δὲ τῷ ψηφίσματι τοῦ Ἀριστείδου πρεσβευτῆς οὐκ αὐτός, ἀλλὰ Κίμων καὶ Ξάνθιππος καὶ Μυρωνίδης φέρονται.

XI. Χειροτονηθεὶς δὲ στρατηγὸς αὐτοκράτωρ ἐπὶ τὴν μάχην, καὶ τῶν Ἀθηναίων ὀκτακισχιλίους ὀπλίτας ἀναλαβὼν, ἦκεν εἰς Πλαταιάς. Ἐκεῖ δὲ Πανσανίας, ὁ τοῦ σύμπαντος ἡγούμενος Ἑλληνικοῦ, συνέμιξεν, ἔχων τοὺς Σπυρτιάτας· καὶ τῶν ἄλλων Ἑλλήνων ἐπέσθριε τὸ πλῆθος. Τῶν δὲ βαρβάρων τὸ μὲν ὅλον τῆς στρατοπέδειας παρα τὸν Ἀσωπὸν ποταμὸν παρεκτεταμένης οὐδεὶς ἦν ὄρος διὰ μέγεθος· περὶ δὲ τὰς ἀποσκευὰς καὶ τὰ κυριώτατα τείχος περιεφράξατο τετραγώνον, οὗ τῶν πλευρῶν ἑκάστη μῆκος ἦν δέκα σταδίων. Πανσανίᾳ μὲν οὖν καὶ τοῖς Ἑλλήσι κοινῇ Τισαμένος ὁ Ἥλειος ἐμαντεύσατο καὶ προεῖπε νίκην ἀμυνομένοις καὶ μὴ προεπιχειροῦσιν. Ἀριστείδου δὲ πέμψαντος εἰς Δελφούς, ἀνεῖλεν ὁ θεὸς, Ἀθηναίους καθυπεριτέρους ἔσεσθαι τῶν ἐναντίων ἐυχομένους τῷ Διὶ καὶ τῇ Ἥρᾳ τῇ Κιθαιρωνίᾳ, καὶ Πανὶ, καὶ Νυμφαῖς Σφραγιτίσι· καὶ θύοντας ἤρωσιν, Ἀνδροκράτει, Λεύκῳ, Πεισάνδρῳ, Δαμοκράτει, Ὑψίῳ, Ἀχταίῳ, Πολυίδῳ· καὶ τὸν κίνδυνον ἐν γὰρ ἰδίᾳ ποιούμενους ἐν τῷ πεδίῳ τῆς Λάματρος τῆς Ἐλευσινίας καὶ τῆς Κόρας. Οὗτος ὁ χρησμὸς ἀπετεχθεὶς ὀπορίαν τῷ Ἀριστείδῃ παρέειχεν. Οἱ μὲν γὰρ ἤρωες, οἷς ἐκέλευε θύειν, ἀρχηγῆται Πλαταιῶν ἦσαν, καὶ τὸ τῶν Σφραγιτίδων νυμφῶν ἄντρον ἐν μιᾷ κορυφῇ τοῦ Κιθαιρώνος

ἔστιν εἰς δυσμὰς ἡλίου θερμὰς τρωαμένον· ἐν ᾧ καὶ
 μαντεῖον ἦν πρότερον, ὡς φασί, καὶ πολλοὶ κατεῖχοντο
 τῶν ἐπιχωρίων, οὓς νυμφολήπτους προσηγόρευον. Τὸ
 δὲ τῆς Ἐλευσινίας Δήμητρος πεδίον, καὶ τὸ τὴν μάχην
 ἐν ἰδίᾳ χώρᾳ ποιουμένοις τοῖς Ἀθηναίοις νίκην δίδοσθαι,
 πάλιν εἰς τὴν Ἀττικὴν ἀνεκαλεῖτο καὶ μεθίστη τὸν πόλε-
 μον. Ἐνθα τῶν Πλαταιέων ὁ στρατηγός, Ἀρμυνηστος,
 ἔδοξε κατὰ τοὺς ὑπνους ὑπὸ τοῦ Διὸς τοῦ Σωτήρος ἐπε-
 ρωτώμενον αὐτὸν, ὃ τι δὴ πράττειν δέδοκται τοῖς Ἑλλη-
 σιν, εἰπεῖν· Ἀύριον εἰς Ἐλευσίνα τὴν στρατιὰν ἀπάξομεν,
 ᾧ δεσποτα, καὶ διαμαχοῦμεθα τοῖς βαρβάροις ἐκβί κατὰ
 τὸ πνθόχρηστον. Τὸν οὖν θεὸν φάναι, διακμαρτάνειν
 αὐτοὺς τοῦ παντός· αὐτόφι γὰρ εἶναι περὶ τὴν Πλα-
 ταϊκὴν τὰ πνθόχρηστα, καὶ ζητοῦντας ἀνευρήσειν.
 Τούτων ἐναργῶς τῷ Ἀρμυνήστῳ φανέντων, ἐξεχειρόμενος
 τάχιστα μισπέμψατο τοὺς ἐμπειροτάτους καὶ πρεσβυ-
 τάτους τῶν πολιτῶν· μεθ' ὧν διαλεγόμενος καὶ συνδια-
 πορῶν, εὔρεν, ὅτι τῶν Ὑσιῶν πλησίον ὑπὸ τὸν Κιθαι-
 ρῶνα ναός ἐστιν ἀρχαῖος πάνυ Δήμητρος Ἐλευσινίας καὶ
 Κόρης προσαγορευόμενος. Εὐθύς οὖν παραλαβὼν τὸν
 Ἀριστιδίην, ἤγεν ἐπὶ τὸν τόπον εὐφρυστάτον ὄντα παρα-
 τάξαι φάλαγγα πεζικὴν ἱποκρατουμένοις, διὰ τὰς ὑπω-
 ρείας τοῦ Κιθαιρῶνος, ἄφιππα ποιούσας τὰ καταλήγον-
 τα καὶ συγκυροῦντα τοῦ πεδίου πρὸς τὸ ἱερόν. Αὐτοῦ
 δ' ἦν καὶ τὸ τοῦ Ἀνδροκράτους ἡρώων ἐγγύς, ἄλσει πν-
 κῶν καὶ συσκίων δένδρων περιεχόμενον. Ὅπως δὲ μη-
 δὲν ἑλλιπὲς ἔχη πρὸς τὴν ἐλπίδα τῆς νίκης ὁ χρησμὸς,
 ἔδοξε τοῖς Πλαταιεῦσιν, Ἀρμυνήστου γνώμην εἰπόντος,
 ἀνελεῖν τὰ πρὸς τὴν Ἀττικὴν ὄρια τῆς Πλαταιίδος, καὶ
 τὴν χώραν ἐπιδοῦναι τοῖς Ἀθηναίοις ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος,

ὥστ' ἐν οἰκείῃ κατὰ τὸν χρησμὸν ἐναγωνίσασθαι. Ταύτην μὲν οὖν τὴν φιλοτιμίαν τῶν Πλαταιέων οὕτω συνέβη περιβόητον γενέσθαι, ὥστε καὶ Ἀλέξανδρον, ἤδη βασιλεύοντα τῆς Ἀσίας ὑστερον πολλοῖς ἔϊτσι τειχίζοντα τὰς Πλαταιάς, ἀντιπεῖν Ὀλυμπιάσιν ὑπὸ κήρυκος, ὅτι ταύτην ὁ βασιλεὺς ἀποδίδωσι Πλαταιεῦσι τῆς ἀνδραγαθίας καὶ τῆς μεγαλοψυχίας χάριν, ἐπειδὴ τοῖς Ἕλλησιν ἐν τῷ Μηδικῷ πολέμῳ τὴν χώραν ἐπέδωκαν, καὶ παρίσχον αὐτοὺς προθυμοτάτους.

XII. Ἀθηναίοις δὲ Τεγεᾶται περὶ τάξεως ἐρίσαντες, ἤξιον, ὥσπερ ἀεὶ, Λακεδαιμονίων τὸ δεξιὸν ἐχόντων κέρας, αὐτοὶ τὸ εὐώνυμον ἔχειν, πολλὰ τοὺς αὐτῶν προγόνους ἐγκωμιάζοντες. Ἀγανακτούντων δὲ τῶν Ἀθηναίων, παρελθὼν ὁ Ἀριστείδης, εἶπε· „Τεγεᾶταις μὲν ἀντιπεῖν περὶ εὐγενείας καὶ ἀνδραγαθίας ὁ παρῶν καιρὸς οὐ δίδωσι, πρὸς δ' ὑμᾶς, ὧ Σπαρτιᾶται, καὶ τοὺς ἄλλους Ἕλληνας λέγομεν, ὅτι τὴν ἀρετὴν οὐκ ἀφαιρεῖται τόπος, οὐδὲ δίδωσιν· ἦν δ' ἂν ὑμεῖς ἡμῖν τάξιν ἀποδῶτε, πειρασόμεθα κοσμοῦντες καὶ φυλάττοντες, μὴ καταισχύνειν τοὺς προηγωνισμένους ἀγῶνας. Ἦκομεν γὰρ οὐ τοῖς συμμάχοις στασιάσοντες, ἀλλὰ μαχοῦμενοι τοῖς πολεμίοις, οὐδ' ἐπαινεσόμενοι τοὺς πατέρας, ἀλλ' αὐτοὺς ἄνδρας ἀγαθοὺς τῇ Ἑλλάδι παρέξοντες· ὡς οὗτος ὁ ἀγὼν δείξει καὶ πόλις καὶ ἄρχοντα καὶ ἰδιώτην, ὅποσον τοῖς Ἕλλησιν ἄξιός ἐστι.“ Ταῦτ' ἀκούσαντες οἱ σύνεδροι καὶ ἡγεμόνες, ἀπεδέξαντο τοὺς Ἀθηναίους, καὶ θᾶτερον αὐτοῖς κέρας ἀπέδωσαν.

XIII. Οὔσης δὲ μετεώρου τῆς Ἑλλάδος, καὶ μάλιστα τοῖς Ἀθηναίοις τῶν πραγμάτων ἐπισφαλῶς ἐχόντων, ἄνδρες εἰς οἴκων ἐπιφανῶν καὶ χρημάτων μεγάλων, πένητες

ὑπὸ τοῦ πολέμου γεγονότες, καὶ πᾶσαν ἅμα τῷ πλούτῳ τὴν ἐν τῇ πόλει δύναμιν αὐτῶν καὶ δόξαν οἰχομένην ὀρῶντες, ἐτέρων τιμωμένων καὶ ἀρχόντων, συνῆλθον εἰς οἰκίαν τινὰ τῶν ἐν Πλαταιαῖς κρύφα, καὶ συνωμόσαντο καταλύσειν τὸν δῆμον· εἰ δὲ μὴ προχωροίη, λυμανεῖσθαι τὰ πράγματα, καὶ τοῖς βαρβάροις προδώσειν. Πρατομένων δὲ τούτων ἐν τῷ στρατοπέδῳ, καὶ συχνῶν ἤδη διεφθαρμένων, αἰσθόμενος ὁ Ἀριστείδης, καὶ φοβηθεὶς τὸν καιρὸν, ἔγνω μὴτ' ἔφν ἀμελούμενον τὸ πρᾶγμα, μὴθ' ἅπαν ἐκκαλύπτειν, ἀγνοούμενον, εἰς ὅσον ἐκβήσεται πληθος ὁ ἔλεγχος, τὸν τοῦ δικαίου ζητῶν ὄρον ἀντὶ τοῦ συμφέροντος. Ὄκτῳ δὴ τινὰς ἐκ πολλῶν συνέλαβε, καὶ τούτων δύο μὲν, οἷς πρώτοις ἡ κρίσις προεγράφη, οἱ καὶ πλείστην αἰτίαν εἶχον, Αἰσχίνης Λαμπρέυς καὶ Ἀγησίας Ἀχαρνέυς, ᾗχοντο φεύγοντες ἐκ τοῦ στρατοπέδου· τοὺς δ' ἄλλους ἀφῆκε, θαρσῆσαι διδοὺς καὶ μεταγνῶναι τοῖς ἔτι λανθάνειν οἰομένοις, ὑπειπὼν, ὡς μέγα δικαστήριον ἔχουσι τὸν πόλεμον, ἀπολύσασθαι τὰς αἰτίας, ὀρθῶς καὶ δικαίως τῇ πατρίδι βουλευόμενοι.

XIV. Μετὰ ταῦτα Μαρδόnius, ᾧ πλείστον ἐδόκει διαφέρειν τῶν Ἑλλήνων, ἀπεπειρᾶτο, τὴν ἵππον ἀθρόαν αὐτοῖς ἐφείς καθεζομένοις ὑπὸ τὸν πρόποδα τοῦ Κιθαιρῶνος, ἐν χωρίοις ὄχυροῖς καὶ πετρώδεσι, πλήν Μεγαρέων. Οὗτοι δὲ τρισχίλιοι τὸ πλῆθος ὄντες ἐν τοῖς ἐπιπέδοις μᾶλλον ἐστρατοπεδεύοντο. Δι' ὃ καὶ κακῶς ἔπασχον ὑπὸ τῆς ἵππου, ὀνείσης ἐπ' αὐτοὺς καὶ προσβολὰς ἐχούσης πανταχόθεν. Ἐπεμπον οὖν ἄγγελον κατὰ τάχος πρὸς Πανσανίαν, βοηθεῖν κελεύοντες, ὡς οὐ δυνάμενοι καθ' αὐτοὺς ὑποστῆναι τὸ τῶν βαρβάρων πλῆθος. Ταῦτα Πανσανίας ἀκούων, ἤδη δὲ καὶ καθορῶν ἀποκω-

κρουμένον ἀκοντισμάτων καὶ τοξευμάτων πλήθει τὸ στρατόπεδον τῶν Μεγαρέων, καὶ συνεσταλμένους αὐτοὺς εἰς ὀλίγον, αὐτὸς μὲν ἀμύχανος ἦν πρὸς ἰππότητας ἀμύνειν ὀπλιτικῇ φάλαγγι καὶ βαρεία τῇ Σπαρτιατῶν· τοῖς δ' ἄλλοις στρατηγοῖς καὶ λοχαγοῖς τῶν Ἑλλήνων περὶ αὐτὸν οὖσι προὔθετο ζῆλον ἀρετῆς καὶ φιλοτιμίας, εἰ δὴ τινες ἐκόντες ἀναδέξαιτο προαγωνίσασθαι καὶ βοηθῆσαι τοῖς Μεγαρεῦσι. Τῶν δ' ἄλλων ὀκνούντων, Ἀριστείδης ἀναδέξάμενος ὑπὲρ τῶν Ἀθηναίων τὸ ἔργον, ἀποστέλλει τὸν προθυμότατον τῶν λοχαγῶν Ὀλυμπιόδωρον, ἔχοντα τοὺς ὑπ' ἑαυτὸν τεταγμένους λογάδας τριακοσίους, καὶ τοξότας ἀναμεμγμένους σὺν αὐτοῖς. Τούτων ὀξέως διδασκευασμένων καὶ προσφερομένων δρόμῳ, Μασίστιος, ὁ τῶν βαρβάρων ἵππαρχος, ἀνὴρ ἀλκῆ τε θαυμαστός, μεγέθει τε καὶ κάλλει σώματος περιττός, ὡς κατεῖδεν, ἐναντίον ἐπιστρέψας τὸν ἵππον, εἰς αὐτοὺς ἤλαυνε. Τῶν δ' ἀνασχομένων καὶ συμβαλόντων, ἦν ἀγὼν καρτερός, ὡς πείραν ἐν τούτῳ τοῦ παντὸς λαμβανόντων. Ἐπεὶ δὲ τοξευθεὶς ὁ ἵππος τὸν Μασίστιον ἀπέρριψε, καὶ πρῶτων ὑπὸ βάρους τῶν ὀπλῶν αὐτὸς τε δυσκίνητος ἦν ἀναφέρειν, καὶ τοῖς Ἀθηναίοις ἐπικειμένοις καὶ παίουσι δυσμεταχείριστος, οὐ μόνον στήρνα καὶ κεφαλὴν, ἀλλὰ καὶ τὰ γυῖα χρυσῷ καὶ χαλκῷ καὶ σιδήρῳ καταπεφραγμένος· τοῦτον μὲν, ἢ τὸ κράνος ὑπέφαινε τὸν ὀφθαλμόν, ἀκοντίου στήρνακι παίων τις ἀνεῖλεν· οἱ δ' ἄλλοι Πέρσαι προέμενοι τὸν νεκρὸν, ἔφευγον. Ἐγνώσθη δὲ τοῦ κατορθώματος τὸ μέγεθος τοῖς Ἑλλησιν οὐκ ἀπὸ τῶν νεκρῶν τοῦ πλήθους· ὀλίγοι γὰρ οἱ πρῶντες ἦσαν· ἀλλὰ τῷ πένθει τῶν βαρβάρων. Καὶ γὰρ ἑαυτοὺς ἔκειρον ἐπὶ τῷ Μασιστίῳ, καὶ ἵππους καὶ ἡμιόνοους, οἰμωγῆς τε καὶ

κλαυθμοῦ τὸ πεδίον ἐνεπίπλασαν, ὡς ἄνδρα πολὺ πρῶτον ἄρετῇ καὶ δυνάμει μετὰ γε Μαρδόνιον αὐτὸν ἀποβαλόντες.

XV. Μετὰ δὲ τὴν ἵππομαχίαν ἀμφοτέρωι μάχης ἔσχοντο χρόνον πολύν. Ἀμυνομένοις γὰρ οἱ μάντις νίκην προῦφαινον ἐκ τῶν ἱερῶν ὁμοίως καὶ τοῖς Πέρσαις καὶ τοῖς Ἑλλήσιν· εἰ δ' ἐπιχειροῖεν, ἤτταν. Ἐπειτα Μαρδόνιος, ὡς αὐτῷ μὲν ἡμερῶν ὀλίγων τὰ ἐπιτήδεια περιῆν, οἱ δ' Ἕλληνες, ἀεὶ τινων ἐπιρροέοντων, πλείονες ἐγίνοντο, δυσανασχετῶν ἔγνω μηκέτι μένειν, ἀλλὰ διαβὰς ἅμα φάει τὸν Ἀσωπὸν ἐπιθέσθαι τοῖς Ἑλλήσιν ἀπροσδοκῆτως· καὶ παράγγελμα τοῖς ἡγεμόσιν ἐσπέρας ἔδωκε. Μεσοῦσης δὲ μάλιστα τῆς νυκτός, ἀνὴρ ἵππον ἔχων, ἀτρέμα προσεμίγνυε τῷ στρατοπέδῳ τῶν Ἑλλήνων· ἐντυχῶν δὲ ταῖς φυλακαῖς, ἐκέλευεν αὐτῷ προσελθεῖν Ἀριστείδην τὸν Ἀθηναῖον. Ὑπακούσαντος δὲ ταχέως, ἔφησεν· „Εἰμὶ μὲν Ἀλέξανδρος, ὁ Μακεδόνων βασιλεὺς, ἡκω δὲ κινδύνων τὸν μέγιστον εὐνοία τῇ πρὸς ὑμᾶς αἰρούμενος, ὡς μὴ τὸ αἰφνίδιον ἐκπλήξειεν ὑμᾶς χεῖρον ἀγωνίσασθαι. Μαχεῖται γὰρ ὑμῖν Μαρδόνιος αὐριον, οὐχ ὑπ' ἐλπίδος χρηστικῆς, οὐδὲ θάρσους, ἀλλ' ἀπορίας τῶν παρόντων· ἐπεὶ καὶ μάντις ἐκείνων ἀπαισίους ἱεροῖς καὶ λογίοις χρησμῶν εἴροῦσι μάχης· καὶ τὸν στρατὸν ἔχει δυσθυμία πολλή καὶ κατάπληξις. Ἄλλ' ἀνάγκη τολμῶντα πειραῖσθαι τῆς τύχης, ἢ τὴν ἐσχάτην ὑπομένειν ἀπορίαν καθεζόμενον.“ Ταῦτα φράσας ὁ Ἀλέξανδρος, ἔδεῖτο τὸν Ἀριστείδην αὐτὸν εἶδέναι καὶ μνημονεύειν, ἐτέρῳ δὲ μὴ κατειπεῖν. Ὁ δ' οὐ καλῶς ἔχειν ἔφη ταῦτα Πausανίαν ἀποκρῖναι· ἐκείνῳ γὰρ ἀνακεῖσθαι τὴν ἡγεμονίαν· πρὸς δὲ τοὺς ἄλλους ἀρότητα πρὸ τῆς μάχης ἔδοξεν ἔσεσθαι· νικώσης δὲ τῆς Ἑλλάδος, οὐδένα τὴν Ἀλεξάνδρου προθυμίαν καὶ

ἀρετὴν ἀγνοήσιν. Λεχθέντων δὲ τούτων, ὃ τε βασιλεὺς τῶν Μακεδόνων ἀπήλαυνεν ὀπίσω πάλιν, ὃ τ' Ἀριστείδης ἀφικόμενος ἐπὶ τὴν σκηνὴν τοῦ Πανσανίου, διηγεῖτο τοὺς λόγους· καὶ μετεπέμποντο τοὺς ἄλλους ἡγεμόνας, καὶ παρήγγελλον ἐν κόσμῳ τὸν στρατὸν ἔχειν, ὡς μάχης ἐσομένης.

XVI. Ἐν τούτῳ δ', ὡς Ἡρόδοτος ἱστορεῖ, Πανσανίας Ἀριστείδῃ προσέφερε λόγον, ἀξιῶν τοὺς Ἀθηναίους ἐπὶ τὸ δεξιὸν μετατάξαι, καὶ κατὰ τοὺς Πέρσας ἀντιταχθῆναι· βέλτιον γὰρ ἀγωνιεῖσθαι, τῆς τε μάχης ἐμπείρους γενονότας, καὶ τῷ προνευικῆναι θαρρόυντας· αὐτῷ δὲ παραδοῦναι τὸ εὐώνυμον, ὅπου τῶν Ἑλλήνων οἱ μηδίζοντες ἐπιβάλλειν ἔμελλον. Οἱ μὲν οὖν ἄλλοι στρατηγοὶ τῶν Ἀθηναίων ἀγνώμονα καὶ φορτικὸν ἤγουντο τὸν Πανσανίαν, εἰ τὴν ἄλλην ἔων τάξιν ἐν χώρᾳ, μόνους ἄνω καὶ κάτω μεταφέρει σφᾶς, ὡσπερ εἰλωτας, κατὰ τὸ μαχιμώτατον προβαλλόμενος. Ὁ δ' Ἀριστείδης διαμαρτάνειν αὐτοὺς ἔφασκε τοῦ παντός, εἰ πρώην μὲν ὑπὲρ τοῦ τὸ εὐώνυμον κέρους ἔχειν διεφιλοτιμοῦντο Τεγεαταῖς, καὶ προκριθέντες ἐσεμνύνοντο· νῦν δὲ, Λακεδαιμονίων ἐκουσίως αὐτοῖς ἐξισταμένων τοῦ δεξιοῦ, καὶ τρόπον τινὰ τὴν ἡγεμονίαν παραδιδόντων, οὔτε τὴν δόξαν ἀγαπῶσιν, οὔτε κέρδος ἠγούνται τὸ μὴ πρὸς ὁμοφύλους καὶ συγγενεῖς, ἀλλὰ βαρβάρους καὶ φύσει πολεμίους ἐναγωνίσασθαι. Ἐκ τούτου πάνν προθύμως οἱ Ἀθηναῖοι διημεῖβοντο τοῖς Σπαρτιαταῖς τὴν τάξιν· καὶ λόγος ἐχώρει δι' αὐτῶν πολὺς ἀλλήλοις παρεγγυόντων· Ὡς οὔτε ὅπλα βελτίω λαβόντες, οὔτε ψυχὰς ἀμείνους, οἱ πολέμοι τῶν ἐν Μαραθῶνι προσίασιν, ἀλλὰ ταῦτά μιν ἐκείνοισι τόξα, ταῦτά

δ' ἐσθῆτος ποικίλματα, καὶ χρυσὸς ἐπὶ σώμασι μαλακοῖς καὶ ψυχαῖς ἀνάνδρσι· ἡμῖν δ' ὅμοια μὲν ὄπλα καὶ σώματα, μῆζον δὲ ταῖς νίκαις τὸ θάρσος· ὁ δ' ἀγὼν οὐχ ὑπὲρ χώρας καὶ πόλεως μόνον, ὡς ἐκείνοις, ἀλλ' ὑπὲρ τῶν ἐν Μαραθῶνι καὶ Σαλαμῖνι τροπαίων, ὡς μὴδ' ἐκεῖνα Μιλτιάδου δοκοίη καὶ τύχης, ἀλλ' Ἀθηναίων. “ Οὗτοι μὲν οὖν σπεύδοντες, ἐν ἀμείψει τῶν τάξεων ἦσαν· αἰσθόμενοι δὲ Θηβαῖοι παρ' αὐτομόλων, Μαρδονίῳ φράζουσι. Κἀκεῖνος εὐθύς, εἴτε δεδιὼς τοὺς Ἀθηναίους, εἴτε τοῖς Λακεδαιμονίοις συμπεσεῖν φιλοτιμούμενος, ἀντιπαρεξῆγε τοὺς Πέρσας ἐπὶ τὸ δεξιόν· τοὺς δ' Ἕλληνας ἐκέλευε τοὺς σὺν αὐτῷ κατὰ τοὺς Ἀθηναίους ἵστασθαι. Γενομένης δὲ τῆς μετακοσμήσεως καταφανοῦς, ὃ τε Πανσανίας ἀποτραπείς αὐθις ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ κατέστη, καὶ Μαρδόνιος, ὡσπερ εἶχεν ἐξ ἀρχῆς, εὐθύς ἀνέλαβε τὸ εὐώνυμον, κατὰ τοὺς Λακεδαιμονίους γενόμενος. Ἡ τε ἡμέρα διεξῆλθεν ἀργή καὶ τοῖς Ἑλλησι βουλευομένοις ἔδοξε πορρωτέρω μεταστρατοπεδεῦσαι, καὶ καταλαβεῖν ἔνυδρον χωρίον· ἐπεὶ τὰ πλησίον νάματα καθύβριστο καὶ διέφθαρτο, τῶν βαρβάρων ἱπποκρατούντων.

XVII. Ἐπελθούσης δὲ νυκτὸς, καὶ τῶν στρατηγῶν ἀγόντων ἐπὶ τὴν ἀποδεδειγμένην στρατοπεδείαν, οὐ πᾶν πρόθυμον ἦν ἔπεσθαι καὶ συμμένειν τὸ πλῆθος· ἀλλ' ὡς ἀνέστησαν ἐκ τῶν πρώτων ἐσφυμάτων, ἐφέροντο πρὸς τὴν πόλιν τῶν Πλαταιέων οἱ πολλοὶ, καὶ θόρυβος ἦν ἐκεῖ διασκιδναμένων καὶ κατασκηνοῦντων ἀτάκτως. Λακεδαιμονίοις δὲ συνέβη μὲν ἀκουσι μόνοις ἀπολιπέσθαι τῶν ἄλλων· Ἀμομφάρετος γὰρ, ἀνὴρ θυμοειδῆς καὶ φιλοκίνδυνος, ἔκπαλαι πρὸς τὴν μάχην σπαργῶν, καὶ βαρυνόμενος τὰς πολλὰς ἀναβολὰς καὶ μελλήσεις, τότε δὲ

παντάπασι τὴν μετανάστασιν φυγὴν ἀποκαλῶν καὶ ἀπόδρασιν, οὐκ ἔφη λείπειν τὴν τάξιν, ἀλλ' αὐτόθι μένων μετὰ τῶν ἑαυτοῦ λοχιτῶν ὑποστήσασθαι Μαρδόκιον. Ὡς δὲ Πανσανίας ἐπελθὼν ἔλεγε ταῦτα πράττειν ἐψηφισμένα καὶ δεδογμένα τοῖς Ἕλλησιν, ἀράμενος ταῖν χεροῖν πέτρον μέγαν ὃ Ἀμομφάρετος, καὶ καταβαλὼν πρὸ τῶν ποδῶν τοῦ Πανσανίου, ταύτην ἔφη ψῆφον αὐτὸς περὶ τῆς μάχης τίθεσθαι, τὰ δὲ τῶν ἄλλων δειλὰ βουλευματα καὶ δόγματα χαίρειν ἔαν. Ἀπορούμενος δὲ Πανσανίας τῷ παρόντι, πρὸς μὲν τοὺς Ἀθηναίους ἔπεμψεν ἀπίοντας ἤδη, περιμεῖναι δεόμενος καὶ κοινῇ βαδίζειν, αὐτὸς δὲ τὴν ἄλλην δύναμιν ἤγε πρὸς τὰς Πλαταιάς, ὡς ἀναστήσων τὸν Ἀμομφάρετον. Ἐν τούτῳ δὲ κατελάμβανεν ἡμέρα, καὶ Μαρδόκιος (οὐ γὰρ ἔλαθον τὴν στρατοπεδείαν ἐκλιπόντες οἱ Ἕλληνες), ἔχων συντεταγμένην τὴν δύναμιν, ἐπεφέρετο τοῖς Λακεδαιμονίοις βοῆ πολλῇ καὶ πατάγῳ τῶν βαρβάρων, ὡς οὐ μάχης ἐσομένης, ἀλλὰ φεύγοντας ἀναρπασομένων τοὺς Ἕλληνας. Ὁ μικρᾶς ὄψεως ἐδέησε γενέσθαι. Κατιδὼν γὰρ τὸ γινόμενον ὁ Πανσανίας, ἔσχετο μὲν τῆς πορείας, καὶ τὴν ἐπὶ μάχῃ τάξιν ἐκέλευσε λαμβάνειν ἕκαστον· ἔλαθε δ' αὐτὸν, εἶθ' ὑπὸ τῆς πρὸς Ἀμομφάρετον ὀργῆς, εἶτε τῷ τάχει θορυβηθέντα τῶν πολεμίων, σύνθημα δοῦναι τοῖς Ἕλλησιν. Ὁθεν οὐτ' εὐθύς, οὐτ' ἀθρόοι, κατ' ὀλίγους δὲ καὶ σποράδην, ἤδη τῆς μάχης ἐν χερσὶν οὖσης, προσεβοήθουν. Ὡς δὲ θνύμενος οὐκ ἐκαλλιέρει, προσέταξε τοῖς Λακεδαιμονίοις, τὰς ἀσπίδας πρὸ τῶν ποδῶν θεμένους, ἀτρέμα καθέζεσθαι, καὶ προσέχειν αὐτῷ, μηδένα τῶν πολεμίων ἀμυνομένους· αὐτὸς δὲ πάλιν ἐσφαγιάζετο. Καὶ προσέπιπτον οἱ ἵππεῖς· ἤδη δὲ καὶ βέλος ἐξικνεῖτο, καὶ τις

ἐπέπληκτο τῶν Σπαρτιατῶν. Ἐν τούτῳ δὲ καὶ Καλλι-
κράτης, ὃν ἰδέα τε κάλλιστον Ἑλλήνων, καὶ σώματι μέγι-
στον ἐν ἐκείνῳ τῷ στρατῷ γενέσθαι λέγουσι, τοξευθεὶς
καὶ θνήσκων, οὐκ ἔφη τὸν θάνατον ὀδύρεσθαι· καὶ γὰρ
ἐλθεῖν οἴκοθεν ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος ἀποθανούμενον· ἀλλ'
ὅτι θνήσκει τῇ χειρὶ μὴ χρησάμενος. Ἦν οὖν τὸ μὲν
πάθος δεινόν, ἢ δ' ἐγκράτεια θαυμαστὴ τῶν ἀνδρῶν.
Οὐ γὰρ ἠμύνοντο τοὺς πολεμίους ἐπιβαίνοντας, ἀλλὰ τὸν
παρὰ τοῦ θεοῦ καὶ τοῦ στρατηγοῦ καιρὸν ἀναμένον-
τες, ἠνείχοντο βαλλόμενοι καὶ πίπτοντες ἐν ταῖς τάξε-
σι. Ἐνιοὶ δὲ φασὶ, τῷ Πανσανίᾳ, μικρὸν ἔξω τῆς πα-
ρατάξεως θύοντι καὶ κατευχομένῳ, τῶν Ἀνδῶν τινὰς
ἀφνω προσπεσόντας, ἀρπάζειν καὶ διαόρίπτειν τὰ περὶ
τὴν θυσίαν· τὸν δὲ Πανσανίαν καὶ τοὺς περὶ αὐτὸν, οὐκ
ἔχοντας ὄπλα, ῥάβδοις καὶ μᾶστιξι παίειν. Διὸ καὶ νῦν
ἐκείνης τῆς ἐπιδρομῆς μιμήματα τὰς περὶ τὸν βωμὸν ἐν
Σπάρτῃ πληγὰς τῶν ἐφήβων, καὶ τὴν μετὰ ταῦτα τῶν
Ἀνδῶν πομπὴν συντελεῖσθαι.

XVIII. Δυσφορῶν σὺν ὃ Πανσανίας τοῖς παρού-
σιν, ἀλλὰ τοῦ μάντεως ἐπ' ἄλλοις ἱερεῖα καταβάλλοντος,
τρέπεται πρὸς τὸ Ἡραῖον τῇ ὄψει δεδακρυμένος· καὶ
τὰς χεῖρας ἀνασχῶν εὐξάτο Κιθαιρωνίᾳ Ἡρα, καὶ θεοῖς
ἄλλοις, οἳ Πλαταιίδα γῆν ἔχουσιν, εἰ μὴ πέπρωται τοῖς
Ἑλλησι νικᾶν, ἀλλὰ δράσαντάς γέ τι παθεῖν, καὶ δείξαν-
τας ἔργῳ τοῖς πολεμίοις, ὡς ἐπ' ἀνδρας ἀγαθούς καὶ
μάχεσθαι μεμαθηκότας ἐστράτευσαν. Ταῦτα τοῦ Παν-
σανίου θεοκλυτοῦντος, ἅμα ταῖς εὐχαῖς ἐφάνη τὰ ἱερά,
καὶ νίκην οἱ μάντις ἐμήνουν. Καὶ δοθέντος εἰς ἅπαν-
τας παραγγέλματος καθίστασθαι πρὸς τοὺς πολεμίους,
ἢ τε φάλαγξ ὅσιν ἔσχεν αἰφνιδίως ἐνὸς ζῶον θυμοειδοῦς

πρὸς ἀλκὴν τρεπομένου καὶ φριξάντος· τοῖς τε βαρβάροις τότε παρέστη λογισμὸς, ὡς πρὸς ἄνδρας ὁ ἀγὼν ἔστοιτο μαχομένους ἄχρι θανάτου. Διὸ καὶ προθέμενοι πολλὰ τῶν γέροισιν, ἐτόξεον τοὺς Λακεδαιμονίους. Οἱ δὲ τηροῦντες ἅμα τὸν συνασπισμὸν ἐπέβαινον, καὶ προσπεσόντες ἐξεώθουν τὰ γέροισιν, καὶ τοῖς δόρασι τύπτοντες πρόσωπα καὶ στήθια τῶν Περσῶν, πολλοὺς κατέβαλλον, οὐκ ἀπράκτως, οὐδ' ἀθύμως πίπτοντας. Καὶ γὰρ ἀντιλαμβανόμενοι τῶν δορατίων ταῖς χερσὶ γυμναῖς, συνέθρανον τὰ πλεῖστα· καὶ πρὸς τὰς ξιφουλκίας ἐχώρουν οὐκ ἀργῶς, ἀλλὰ ταῖς τε κοπίσι καὶ τοῖς ἀκινάκαις χρώμενοι, καὶ τὰς ἀσπίδας παρασπῶντες καὶ συμπλεκόμενοι, χρόνον πολὺν ἀντεῖχον. Οἱ δ' Ἀθηναῖοι τέως μὲν ἠτρίμου ἀναμένοντες τοὺς Λακεδαιμονίους· ἐπεὶ δὲ κραυγὴ τε προσέπιπτε πολλὴ μαχομένων, καὶ παρῆν, ὡς φασιν, ἄγγελος παρὰ Πausανίου τὰ γινόμενα φράζων, ὤρησαν κατὰ τάχος βοηθεῖν. Καὶ προχωροῦσιν αὐτοῖς διὰ τοῦ πεδίου πρὸς τὴν βοήν, ἐπεφέροντο τῶν Ἑλλήνων οἱ μηδίζοντες. Ἀριστείδης δὲ, πρῶτον μὲν ὡς εἶδε, πολὺν προσελθὼν, ἐβόα, μαρτυρούμενος Ἑλληνίους θεοῦς, ἀπέχεσθαι μάχης, καὶ μὴ σφίσι ἐμποδῶν εἶναι, μηδὲ κωλύειν ἐπαμύνονας τοῖς προκινδυνεύουσιν ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος. Ἐπεὶ δ' ἑώρα μὴ προσέχοντας αὐτῷ, καὶ συντεταγμένους ἐπὶ τὴν μάχην, οὕτω τῆς ἐκεῖ βοηθείας ἀποτραπόμενος, συνέβαλε τούτοις περὶ πεντακισμυρίους οὖσιν. Ἀλλὰ τὸ μὲν πλεῖστον εὐθύς ἐνέδωκε καὶ ἀπεχώρησεν, ἅτε δὴ καὶ τῶν βαρβάρων ἀπηλλαγμένων· ἡ δὲ μάχη λέγεται μάλιστα κατὰ Θηβαίους γενέσθαι προθυμότητα, τῶν πρώτων καὶ δυνατωτάτων τότε παρ' αὐτοῖς μηδίζόντων, καὶ τὸ πλῆθος οὐ κατὰ γνώμην, ἀλλ' ὀλιγαρχούμενον ἀγόντων.

XIX. Οὕτω δὲ τοῦ ἀγῶνος δίχα συνεσιῶτος πρώτοι μὲν ἔωσαντο τοὺς Πέρσας οἱ Λακεδαιμόνιοι, καὶ τὸν Μαρδόνιον ἀνὴρ Σπαρτιάτης, ὄνομα Ἀρίμνηστος, ἀποκτινῦσι, λίθῳ τὴν κεφαλὴν πατάξας, ὡς περ αὐτῷ προσήμανε τὸ ἐν Ἀμφιάρεω μαντεῖον. Ἐπεμψε γὰρ ἄνδρα Λυδὸν ἐνταῦθα, Κᾶρα δὲ ἕτερον εἰς Τροφώνιον ὁ Μαρδόνιος· καὶ τοῦτον μὲν ὁ προφήτης Καρικῆ γλώσση προσεῖπεν· ὁ δὲ Λυδὸς, ἐν τῷ σηκῷ τοῦ Ἀμφιάρεω κατευνασθεὶς, ἔδοξεν ὑπηρετήν τινά τοῦ θεοῦ παραστήναι, καὶ κελεύειν αὐτὸν ἀπιέναι· μὴ βουλομένου δὲ, λίθον εἰς τὴν κεφαλὴν ἐμβαλεῖν μέγαν, ὥστε δόξαι πληγέντα τεθνάναι τὸν ἄνθρωπον. Καὶ ταῦτα μὲν οὕτω γενέσθαι λέγεται· τοὺς δὲ φεύγοντας εἰς τὰ ξύλινα τεῖχη καθεῖρξαν. Ὀλίγῳ δ' ὕστερον Ἀθηναῖοι τοὺς Θηβαίους τρέπονται, τριακοσίους τοὺς ἐπιφανεστάτους καὶ πρώτους διαφθείραντες ἐν αὐτῇ τῇ μάχῃ. Γεγενημένης γὰρ τῆς τροπῆς, ἦκεν αὐτοῖς ἄγγελος πολιορκεῖσθαι τὸ βαρβαρικὸν εἰς τὰ τεῖχη κατακεκλεισμένον. Οὕτω δὴ σώζεσθαι τοὺς Ἕλληνας ἔασαντες, ἐβοήθουν πρὸς τὰ τεῖχη· καὶ τοῖς Λακεδαιμονίοις παντάπασιν ἀργῶς πρὸς τειχομαχίαν καὶ ἀπείρως ἔχουσι ἐπιφανέντες, αἰροῦσι τὸ στρατόπεδον, φόνῳ πολλῶ τῶν πολεμίων. Λέγονται γὰρ ἀπὸ τῶν τριάκοντα μυριάδων τετρακισμύριοι φυγεῖν σὺν Ἀρταβάζῳ· τῶν δ' ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος ἀγωνισαμένων ἔπεσον οἱ πάντες ἐπὶ χιλίοις ἐξήκοντα καὶ τριακόσιοι. Τούτων Ἀθηναῖοι μὲν ἦσαν δύο καὶ πενήκοντα, πάντες ἐκ τῆς Αἰαντίδος φυλῆς, ὡς φησι Κλειθμος, ἀγωνισαμένης ἄριστα· διὸ καὶ ταῖς Σφραγίτισι νύμφαις ἔθνον Αἰαντίδαι τὴν πυθόχρηστον θυσίαν ὑπὲρ τῆς νίκης, ἐκ δημοσίου τὸ ἀνάλωμα λαμβάνοντες. Λακεδαιμόνιοι δ'

ἐνὶ πλείους τῶν ἐννεήκοντα, Τεγεᾶται δ' ἑκαίδεκα. Θανασιτῶν οὖν τὸ Ἡροδότου, πῶς μόνους τούτους φησὶν εἰς χεῖρας ἔλθειν τοῖς πολεμίοις, τῶν δ' ἄλλων Ἑλλήνων μηδένα. Καὶ γὰρ τὸ πλῆθος τῶν πεσόντων μαρτυρεῖ καὶ τὰ μνήματα κοινὸν γενέσθαι τὸ κατόρθωμα· καὶ τὸν βωμὸν οὐκ ἂν ἐπέγραψαν οὕτως, εἰ μόναι τρεῖς πόλεις ἠγωνίσαντο, τῶν ἄλλων ἀτρέμα καθεζομένων.

Τόνδε ποθ' Ἑλληνες, Νίκας κράτει, ἔργῳ Ἄρης,
 εὐτόλμῳ ψυχᾷς λήματι πειθόμενοι,
 Πέρσας ἐξελάσαντες, ἔλευθέρῳ Ἑλλάδι κοινὸν
 ἰδρῦσαντο Διὸς βωμὸν ἔλευθερίου.

Ταύτην τὴν μάχην ἐμαχέσαντο τῇ τετραδί τοῦ Βοηδρομιῶνος ἰσταμένου καὶ Ἀθηναίους, κατὰ δὲ Βοιωτοῦς τετραδί τοῦ Πανέμου φθίνοντος, ἧ καὶ νῦν ἔτι τὸ Ἑλληνικὸν ἐν Πλαταιαῖς ἀθροίζεται συνέδριον, καὶ θύουσι τῷ ἔλευθερίῳ Διὶ Πλαταιεῖς ὑπὲρ τῆς νίκης. Τὴν δὲ τῶν ἡμερῶν ἀνωμαλίαν οὐ θανασιτέον, ὅπου καὶ νῦν, διηκριβωμένων τῶν ἐν ἀστρολογίᾳ μᾶλλον, ἄλλην ἄλλοι μὲν ἀρχὴν καὶ τελευτὴν ἄγουσιν.

XX. Ἐκ τούτου τῶν Ἀθηναίων τὸ ἀριστεῖον οὐ παρὰ διδόντων τοῖς Σπαρτιάταις, οὐδὲ τρόπαιον ἰστάναι συγχωροῦντων ἐκείνοις, παρ' οὐδὲν ἂν ἦλθεν εὐθύς ἀπολέσθαι τὰ πράγματα τῶν Ἑλλήνων ἐν τοῖς ὅπλοις διαστάντων, εἰ μὴ πολλὰ παρηγορῶν καὶ διδάσκων τοὺς συνστρατιῆρους ὁ Ἀριστείδης, μάλιστα δὲ Λεωκράτη καὶ Μυρωνίδην, ἔσχε καὶ συνέπεισε τὴν κρίσιν ἐφεῖναι τοῖς Ἑλλήσιν. Ἐνταῦθα βουλευομένων τῶν Ἑλλήνων, Θεογεῖτων μὲν ὁ Μεγαρεὺς εἶπεν, ὡς ἑτέρα πόλει δοτέον εἴη τὸ ἀριστεῖον, εἰ μὴ βούλονται συνταράξαι πόλεμον ἐμφύλιον· ἐπὶ τούτῳ δ' ἀναστὰς Κλεόκριτος ὁ Κορίνθιος, δόξαν

μὲν παρέσχεν, ὡς Κορινθίοις αἰτήσων τὸ ἀριστεῖον· ἦν γὰρ ἐν ἀξιώματι μεγίστῃ μετὰ τὴν Σπάρτην καὶ τὰς Ἀθήνας ἢ Κόρινθος· εἶπε δὲ πᾶσιν ἀρέσαντα θαυμασιὸν λόγον ὑπὲρ Πλαταιέων, καὶ συνεβούλευσε τὴν φιλονηκίαν ἀνελεῖν, ἐκείνοις τὸ ἀριστεῖον ἀποδόντας, οἷς οὐδεντέρους τιμωμένοις ἄχθεσθαι. Ῥηθέντων δὲ τούτων, πρῶτος μὲν Ἀριστείδης συνεχώρησεν ὑπὲρ τῶν Ἀθηναίων, ἔπειτα Πανσανίας ὑπὲρ τῶν Λακεδαιμονίων. Οὕτω δὲ διαλλαγέντες, ἐξέϊλον ὀγδοήκοντα τάλαντα τοῖς Πλαταιεῦσιν, ἀφ' ὧν τὸ τῆς Ἀθηναῖς ὀκοδόμησαν ἱερόν, καὶ τὸ ἔδος ἔστησαν, καὶ γραφαῖς τὸν νεῶν διεκόσμησαν, αἱ μέχρι νῦν ἀκμάζουσαι διαμένουσιν. Ἔστησαν δὲ τρόπαιον, ἰδίᾳ μὲν Λακεδαιμόνιοι, χωρὶς δ' Ἀθηναῖοι. Περὶ δὲ θυσίας ἐρομένοις αὐτοῖς ἀνεῖλεν ὁ Πύθιος, Διὸς ἔλευθερίου βωμὸν ἰδρῶσασθαι, θῦσαι δὲ μὴ πρότερον, ἢ τὸ κατὰ τὴν χώραν πῦρ ἀποσβέσαντας, ὡς ὑπὸ τῶν βαρβάρων μεμιασμένον, ἐναύσασθαι καθαρὸν ἐκ Δελφῶν ἀπὸ τῆς κοινῆς ἐστίας. Οἱ μὲν οὖν ἄρχοντες τῶν Ἑλλήνων περιϊόντες εὐθύς, ἠνάγκαζον ἀποσβεννίναί τὰ πυρὰ πάντα τοὺς χρωμένους· ἐκ δὲ Πλαταιέων Εὐχίδας, ὑποσχόμενος, ὡς ἐνδέχεται τάχιστα κομιεῖν τὸ παρὰ τοῦ Θεοῦ πῦρ, ἦκεν εἰς Δελφούς. Ἀγνίσας δὲ τὸ σῶμα καὶ περιζῶανάμενος, ἐστεφανώσατο δάφνη· καὶ λαβὼν ἀπὸ τοῦ βωμοῦ τὸ πῦρ, δρόμῳ πάλιν εἰς τὰς Πλαταιάς ἐχώρει, καὶ πρὸ ἡλίου δυσμῶν ἐπανῆλθε, τῆς αὐτῆς ἡμέρας χιλίους σταδίους ἀνύσας. Ἀσπασάμενος δὲ τοὺς πολίτας, καὶ τὸ πῦρ παραδούς, εὐθύς ἔπεσε, καὶ μετὰ μικρὸν ἐξέπνευσεν. Ἀράμενοι δ' αὐτὸν οἱ Πλαταιεῖς, ἔθαψαν ἐν τῷ ἱερῷ τῆς Εὐκλείας Ἀρτέμιδος, ἐπιγράψαντες τόδε τὸ τετράμετρον·

Εὐχίδας Πυθῶδε θρέξας ἦλθε τὰδ' αὐθημερόν.

Τὴν δ' Ἐὐκλείαν οἱ μὲν πολλοὶ καὶ καλοῦσι καὶ νομίζου-
σιν Ἀρτεμιν, εἶναι δέ φασιν, Ἡρακλέους μὲν θυγατέρα
καὶ Μυρτοῦς γενέσθαι, τῆς Μενoitίου μὲν θυγατρὸς,
Πατρόκλου δ' ἀδελφῆς· τελευτήσασαν δὲ παρθένον
ἔχειν παρὰ τε Βοιωτοῖς καὶ Λοκροῖς τιμάς. Βωμὸς
γὰρ αὐτῇ καὶ ἄγαλμα παρὰ πᾶσαν ἀγορὰν ἴδρται, καὶ
προθύουσιν αἱ τε γαμούμεναι καὶ οἱ γαμοῦντες.

XXI. Ἐκ τούτου γενομένης ἐκκλησίας κοινῆς τῶν
Ἑλλήνων, ἔγραψεν Ἀριστείδης ψήφισμα, συνίεναι μὲν εἰς
Πλαταιάς καθ' ἕκαστον ἐνιαυτὸν τοὺς ἀπὸ τῆς Ἑλλά-
δος προβούλους καὶ θεωροὺς, ἄγεσθαι δὲ πενταετηρικὸν
ἀγῶνα τῶν Ἐλευθερίων. εἶναι δὲ σύνταξιν Ἑλληνικὴν,
μυρίας μὲν ἀσπίδας, χίλους δὲ ἵππους, ναῦς δ' ἑκατὸν,
ἐπὶ τὸν πρὸς βαρβάρους πόλεμον, Πλαταιεῖς δ' ἀσύλους
καὶ ἱερὸν ἀφεῖσθαι τῷ θεῷ, θύοντας ὑπὲρ τῆς Ἑλλά-
δος. Κυρωθέντων δὲ τούτων, οἱ Πλαταιεῖς ὑπεδέξαντο
τοῖς πεσοῦσι καὶ κειμένοις αὐτόθι τῶν Ἑλλήνων ἐναγίζειν
καθ' ἕκαστον ἐνιαυτὸν. Καὶ τοῦτο μέχρι νῦν δρῶσι
τοῦτον τὸν τρόπον· τοῦ Μαυμακτηριῶνος μηνός, ὅς ἐστι
παρὰ Βοιωτοῖς Ἀλαλκομένιος, τῇ ἕκτη ἐπὶ δέκα πέμ-
πουσι πομπὴν, ἧς προηγείται μὲν ἅμ' ἡμέρα σαλπικτῆς,
ἐγκλεισόμενος τὸ πολεμικόν, ἔπονται δ' ἅμαξαι μυθῶνις
μυσταὶ καὶ στεφανωμάτων, καὶ μέλας ταῦρος· καὶ χοῆς
οἴνου καὶ γάλακτος ἐν ἀμφορεῦσιν, ἐλαίου τε καὶ μύρου
κρωσσὸς νεανίσκοι κομίζοντες ἐλεύθεροι. Δούλη γὰρ
οὐδενὸς ἔξεστι τῶν περὶ τὴν διακονίαν ἐκείνην προσάψα-
σθαι, διὰ τὸ τοὺς ἀνδρας ἀποθανεῖν ὑπὲρ ἐλευθερίας.
Ἐπὶ πᾶσι δὲ τῶν Πλαταιέων ὁ ἄρχων, ὃ τὸν ἄλλον χρό-
νον οὔτε σιδήρου θιγεῖν ἔξεστιν, οὐδ' ἕτερον ἐσθῆτα,
πλὴν λευκῆς, ἀναλαβεῖν, τότε χιτῶνα φοινικῶν ἐνδεδυκώς.

ἀράμενός τε ὑδρίαν ἀπὸ τοῦ γραμματοφυλακίου Ξιφήρης ἐπὶ τοὺς τάφους προάγει διὰ μέσης τῆς πόλεως. Ἔϊτα λαβῶν ὑδωρ ἀπὸ τῆς κρήνης, αὐτὸς ἀπολούει τὰς στήλας, καὶ μύρω χρίει. Καὶ τὸν ταῦρον εἰς τὴν πυρὰν σφάξας, καὶ κατευξάμενος Διὶ καὶ Ἑρμῇ χθονίῳ, παρακαλεῖ τοὺς ἀγαθοὺς ἄνδρας τοὺς ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος ἀποθανόντας ἐπὶ τὸ δεῖπνον καὶ τὴν αἵμακουρίαν. Ἐπειτα κρατῆρα κεράσας οἴνου καὶ χεάμενος, ἐπιλέγει· „Προπίνω τοῖς ἀνδράσι τοῖς ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τῶν Ἑλλήνων ἀποθανοῦσι.“ Ταῦτα μὲν οὖν ἔτι καὶ νῦν διαφυλάττουσιν οἱ Πλαταιεῖς.

XXII. Ἐπεὶ δ' ἀναχωρήσαντας εἰς τὸ ἄστυ τοὺς Ἀθηναίους ὁ Ἀριστείδης ζητοῦντας ἑώρα ἀπολαβεῖν τὴν δημοκρατίαν, ἅμα μὲν ἄξιον ἡγούμενος διὰ τὴν ἀνδραγαθίαν ἐπιμελείας τὸν δῆμον, ἅμα δ' οὐκ ἔτι ῥάδιον, ἰσχύοντα τοῖς ὅπλοις, καὶ μέγα φρονοῦντα ταῖς νίκαις, ἐκβιασθῆναι, γράφει ψήφισμα, κοινὴν εἶναι τὴν πολιτείαν, καὶ τοὺς ἄρχοντας ἐξ Ἀθηναίων πάντων αἰρεῖσθαι. Θεμιστοκλέους δὲ πρὸς τὸν δῆμον εἰπόντος, ὡς ἔχει τι βούλευμα καὶ γνώμην ἀπόρρητον, ὠφέλιμον δὲ τῇ πόλει καὶ σωτήριον, ἐκέλευσαν Ἀριστείδην μόνον ἀκοῦσαι, καὶ συνδοκιμάσαι. Φράσαντος δὲ τῷ Ἀριστείδῃ, ὡς διανοεῖται τὸν ναύσταθμον ἐμπροῆσαι τῶν Ἑλλήνων· οὕτω γὰρ ἔσσεθαι μεγίστους ἀπάντων καὶ κυρίους τοὺς Ἀθηναίους· παρελθὼν εἰς τὸν δῆμον ὁ Ἀριστείδης, ἔφη, τῆς πράξεως, ὃν ὁ Θεμιστοκλῆς πράττειν διανοεῖται, μήτε λυσιτελεστέραν ἄλλην, μήτ' ἀδικωτέραν εἶναι. Ταῦτ' ἀκούσαντες οἱ Ἀθηναῖοι, παύσασθαι τὸν Θεμιστοκλέα προσέταξαν. Οὕτω μὲν ὁ δῆμος ἦν φιλοδίκαιος, οὕτω δὲ τῷ δήμῳ πιστὸς ὁ ἀνὴρ καὶ βέβαιος.

XXIII. Ἐπεὶ δὲ στρατηγὸς ἐκπεμφθεὶς μετὰ Κίμωνος ἐπὶ τὸν πόλεμον, ἑώρα τὸν τε Πανσανίαν καὶ τοὺς ἄλλους ἄρχοντας τῶν Σπαρτιατῶν ἐπαχθεῖς καὶ χαλεποὺς τοῖς συμμάχοις ὄντας, αὐτὸς τε πρόως καὶ φιλανθρώπως ὁμιλῶν, καὶ τὸν Κίμωνα παρέχων εὐάρμοστον αὐτοῖς καὶ κοινὸν ἐν ταῖς στρατείαις, ἔλαθε τῶν Λακεδαιμονίων οὐχ ὄπλοις, οὐδὲ ναυσίν, οὐδ' ἵπποις, εὐγνωμοσύνη δὲ καὶ πολιτεία τὴν ἡγεμονίαν παρελόμενος. Προσφιλεῖς γὰρ ὄντας τοὺς Ἀθηναίους τοῖς Ἑλλησι διὰ τὴν Ἀριστείδου δικαιοσύνην καὶ τὴν Κίμωνος ἐπιείκειαν, ἔτι μᾶλλον ἢ Πανσανίου πλεονεξία καὶ βαρύτης ποθεινοὺς ἐποίει. Τοῖς τε γὰρ ἄρχουσι τῶν συμμάχων αἰεὶ μετ' ὀργῆς ἐνετύγχανε καὶ τραχέως, τοὺς τε πολλοὺς ἐκόλαζε πληγαῖς, ἢ σιδηρᾶν ἄγκυραν ἐπιτιθεὶς ἠνάγκαζεν εἰστάναι δι' ὅλης τῆς ἡμέρας. Στιβάδα δ' οὐκ ἦν λαβεῖν, οὐδὲ χόρτον, οὐδὲ κρήνη προσελθεῖν ὑδρευσόμενον οὐδένα πρὸ τῶν Σπαρτιατῶν, ἀλλὰ μάστιγας ἔχοντες ὑπηρεῖται τοὺς προσιόντας ἀπήλυνον. Ὑπὲρ ὧν τοῦ Ἀριστείδου ποτ' ἐγκαλέσαι καὶ διδάξαι βουλομένου, συναγαγῶν τὸ πρόσωπον ὁ Πανσανίας, οὐκ ἔφη σχολάζειν, οὐδ' ἤκουσεν. Ἐκ τούτου προσιόντες οἱ ναύαρχοι καὶ στρατηγοὶ τῶν Ἑλλήνων, μάλιστα δὲ Χῖοι καὶ Σάμιοι καὶ Λέσβιοι, τὸν Ἀριστείδην ἐπειθον ἀναδέξασθαι τὴν ἡγεμονίαν, καὶ προσαγαγέσθαι τοὺς συμμάχους, πάλαι δεομένους ἀπαλλαγῆναι τῶν Σπαρτιατῶν, καὶ μετατάξασθαι πρὸς τοὺς Ἀθηναίους. Ἀποκρινάμενου δ' ἐκείνου, τοῖς μὲν λόγοις αὐτῶν τό τε ἀναγκαῖον ἐνορῆν καὶ τὸ δίκαιον, ἔργου δὲ δεῖσθαι τὴν πίστιν, ὃ πραχθέν οὐκ ἔασει πάλιν μεταβαλέσθαι τοὺς πολλοὺς, οὕτως οἱ περὶ τὸν Σάμιον Οὐλιάδην καὶ τὸν Χῖον Ἀνταγόραν συνομοσά-

μενοι, περὶ Βυζάντιον ἐμβάλλουσιν εἰς τὴν τρίηρη τοῦ Πανσανίου, προεκπλεύουσαν ἐν μέσῳ λαβόντες. Ὡς δὲ κατιδῶν ἐκείνος ἐξανέστη, καὶ μετ' ὀργῆς ἠπειλήσεν, ὀλίγῳ χρόνῳ τοὺς ἄνδρας ἐπίδειξεν, οὐκ εἰς τὴν αὐτοῦ ναῦν ἐμβεβληκότας, ἀλλ' εἰς τὰς ἰδίας πατρίδας, ἐκέλευον αὐτὸν ἀπιέναι καὶ ἀγαπᾶν τὴν συναγωνισαμένην τύχην ἐν Πλαταιαῖς· ἐκείνην γὰρ ἔτι τοὺς Ἕλληνας αἰσχυνομένους μὴ λαμβάνειν ἀξίαν δίκην παρ' αὐτοῦ. Τέλος δ' ἀποστάντες ὤχοντο πρὸς τοὺς Ἀθηναίους. Ἐνθα δὴ καὶ τὸ φρόνημα τῆς Σπάρτης διεφάνη θαυμαστόν. Ὡς γὰρ ἦσθοντο τῷ μεγέθει τῆς ἐξουσίας διαφθειρομένους αὐτῶν τοὺς ἄρχοντας, ἀφῆκαν ἐκουσίως τὴν ἡγεμονίαν, καὶ πέμποντες ἐπὶ τὸν πόλεμον ἐπαύσαντο στρατηγούς, μᾶλλον αἰρούμενοι σωφρονοῦντας ἔχειν καὶ τοῖς ἔθεσιν ἐμμένοντας τοὺς πολίτας, ἢ τῆς Ἑλλάδος ἔχειν τὴν ἀρχὴν ἀπάσης.

XXIV. Οἱ δ' Ἕλληνες ἐτέλουν μὲν τινα καὶ Λακεδαιμονίων ἡγουμένων ἀποφορὰν εἰς τὸν πόλεμον, ταχθῆναι δὲ βουλόμενοι κατὰ πόλιν ἐκάστοις τὸ μέτριον, ᾗτήσαντο παρὰ τῶν Ἀθηναίων Ἀριστείδην, καὶ προσέταξαν αὐτῷ, χώραν τε καὶ προσόδους ἐπισκεψάμενον, ὁρίσαι τὸ κατ' ἀξίαν ἐκάστῳ καὶ δύναμιν. Ὁ δὲ, τηλικαύτης ἐξουσίας κύριος γενόμενος, καὶ τρόπον τινὰ τῆς Ἑλλάδος ἐπ' αὐτῷ μόνῳ τὰ πράγματα πάντα θεμένης, πένης μὲν ἐξῆλθεν, ἐπανῆλθε δὲ πενέστερος, οὐ μόνον καθαρῶς καὶ δικαίως, ἀλλὰ καὶ προσφιλῶς πᾶσι καὶ ἄρμοδίως τὴν ἐπιγραφὴν τῶν χρημάτων ποιησάμενος. Ὡς γὰρ οἱ παλαιοὶ τὸν ἐπὶ Κρόνον βίον, οὕτως οἱ σύμμαχοι τῶν Ἀθηναίων τὸν ἐπ' Ἀριστείδου φόρον, εὐποτιμίαν τινὰ τῆς Ἑλλάδος ὀνομάζοντες, ὕμνον, καὶ μάλιστα μετ' οὐ πολὺν χρόνον διπλασιασθέντος, εἶτ' αὐθις τριπλασιασθέντος.

Ὅν μὲν γὰρ Ἀριστείδης ἔταξεν, ἦν εἰς ἐξήκοντα καὶ τετρακοσίων ταλάντων λόγον. Τούτῳ δὲ Περικλῆς μὲν ἐπέθηκεν ὀλίγου δεῖν τὸ τρίτον μέρος· ἑξακόσια γὰρ τάλαντα Θουκυδίδης φησὶν, ἀρχομένου τοῦ πολέμου, προσίεναι τοῖς Ἀθηναίοις ἀπὸ τῶν συμμάχων· Περικλέους δ' ἀποθανόντος, ἐπιτείνοντες οἱ δημαγωγοὶ κατὰ μικρὸν, εἰς χιλίων καὶ τριακοσίων ταλάντων κεφάλαιον ἀνήγαγον, οὐχ οὕτω τοῦ πολέμου διὰ μῆκος καὶ τύχας διαπραγνηροῦ γενομένου καὶ πολυτελοῦς, ὡς τὸν δῆμον εἰς διανομίας καὶ θεωρικὰ καὶ κατασκευὰς ἀγαλμάτων καὶ ἱερῶν προαγαγόντες. Μέγα δ' οὖν ὄνομα τοῦ Ἀριστείδου καὶ θαυμαστὸν ἔχοντος ἐπὶ τῇ διατάξει τῶν φόρων, ὃ Θεμιστοκλῆς λέγεται καταγελαῖν, ὡς οὐκ ἄνδρὸς ὄντα τὸν ἔπαινον, ἀλλὰ θυλάκου χρυσοφύλακος· ἀνομοίως ἀμνόμενος τὴν Ἀριστείδου παρρησίαν. Ἐκεῖνος γὰρ, εἰπόντος ποτὲ τοῦ Θεμιστοκλέους, ἀρετὴν ἠγῆσθαι μεγίστην στρατηγοῦ τὸ γινώσκειν καὶ προαισθάνεσθαι τὰ βουλευμάτων τῶν πολεμίων· Τοῦτο μὲν, εἰπεῖν, ἀναγκαῖόν ἐστιν, ὦ Θεμιστόκλεις, καλὸν δὲ καὶ στρατηγικὸν ἀληθῶς ἢ περὶ τὰς χεῖρας ἐγκράτεια.

XXV. Ὁ δ' Ἀριστείδης ὥρκισε μὲν τοὺς Ἕλληνας, καὶ ὤμοσεν ὑπὲρ τῶν Ἀθηναίων, μύδρους ἐμβαλῶν ἐπὶ ταῖς ἀραις εἰς τὴν θάλατταν. Ὑστερον δὲ, τῶν πραγμάτων ἄρχειν ἐγκρατέστερον, ὡς ἔοικεν, ἐκβιαζομένων, ἐκέλευε τοὺς Ἀθηναίους τὴν ἐπιουρίαν τρέφαντας εἰς αὐτὸν, ἢ συμφέρει χρῆσθαι τοῖς πράγμασι. Καθ' ὅλου δ' ὁ Θεόφραστος φησὶ, τὸν ἄνδρα τοῦτον, περὶ τὰ οἰκεῖα καὶ τοὺς πολίτας ἄκρως ὄντα δίκαιον, ἐν τοῖς κοινοῖς πολλὰ πράξαι πρὸς τὴν ὑπόθεσιν τῆς πατρίδος, ὡς συχνῆς ἀδικίας δεομένης. Καὶ γὰρ τὰ χρήματα φησὶν

ἐκ Δήλου βουλευομένων Ἀθήναζε κομίσαι παρὰ τὰς συνθήκας, καὶ Σαμίων εἰσηγουμένων, εἰπεῖν ἐκεῖνον, ὡς οὐ δίκαιον μὲν, συμφέρον δὲ τοῦτ' ἔστι. Καὶ τέλος, εἰς τὸ ἄρχειν ἀνθρώπων ἰσοσύτων καταστήσας τὴν πόλιν, αὐτὸς ἐνέμεινε τῇ πενίᾳ, καὶ τὴν ἀπὸ τοῦ πένης εἶναι δόξαν οὐδὲν ἥτιον ἀγαπῶν τῆς ἀπὸ τῶν τροπαίων διατέλεσε. Δήλον δ' ἐκείθεν. Καλλίας ὁ διαδοῦχος ἦν αὐτῷ γένει προσήκων· τοῦτον οἱ ἐχθροὶ θανάτου διώκοντες, ἐπεὶ περὶ ὧν ἐγράψαντο ματρίως κατηγορήσαν, εἰπόν τινα λόγον ἔξωθεν τοιοῦτον πρὸς τοὺς δικαστὰς· Ἀριστείδην (ἔφησαν) ἴσθι τὸν Λυσιμάχου, θαυμαζόμενον ἐν τοῖς Ἑλλησι· τούτῳ πῶς οἶσθθαι τὰ κατ' οἶκον ἔχειν, ὁρῶντες αὐτὸν ἐν τρίβωνι τοιούτῳ προερχόμενον εἰς τὸ δημόσιον; Ἄρ' οὐκ εἰκὸς ἔστι, τὸν ῥιγούντα φανερῶς καὶ πεινᾶν οἴκοι, καὶ τῶν ἄλλων ἐπιτηδείων σπανίζεσθαι; Τοῦτον μέντοι Καλλίας, ἀνεψιὸν αὐτῷ ὄντα, πλουσιώτατος ὢν Ἀθηναίων, περιορᾷ μετὰ τέκνων καὶ γυναικὸς ἐνδεδόμενον, πολλὰ κεχηρημένος τῷ ἀνδρὶ, καὶ πολλάκις αὐτοῦ τῆς παρ' ὑμῖν δυνάμεως ἀπολελανκῶς. Ὁ δὲ Καλλίας ὁρῶν ἐπὶ τούτῳ μάλιστα θορυβοῦντας τοὺς δικαστὰς καὶ χαλεπῶς πρὸς αὐτὸν ἔχοντας, ἐκάλει τὸν Ἀριστείδην, ἀξιῶν μαρτυρῆσαι πρὸς τοὺς δικαστὰς, ὅτι πολλάκις αὐτοῦ πολλὰ καὶ διδόντος καὶ δεομένου λαβεῖν, οὐκ ἠθέλησεν, ἀποκρινόμενος, ὡς μᾶλλον αὐτῷ διὰ τὴν πενίαν μέγα φρονεῖν, ἢ Καλλίᾳ διὰ πλοῦτον προσήκει· πλούτῳ μὲν γάρ ἐστι πολλοὺς ἰδεῖν εὐ τε καὶ κακῶς χρωμένους, πενίαν δὲ φέροντι γενναίως οὐ ῥάδιον ἐντυχεῖν· αἰσχύνεσθαι δὲ πενίαν τοὺς ἀκουσίως πενομένους. Ταῦτα δὲ τοῦ Ἀριστείδου τῷ Καλλίᾳ προσμαρτυρήσαντος, οὐδαμῶς ἦν τῶν ἀκούοντων, ὅς οὐκ ἀπήγει πένης μᾶλλον, ὡς

Ἀριστείδης, εἶναι βουλόμενος, ἢ πλουτεῖν, ὡς Καλλίας. Ταῦτα μὲν Αἰσχίνης ὁ Σωκρατικός ἀναγέγραφε. Πλάτων δὲ τῶν μεγάλων δοκούντων καὶ ὀνομασιῶν Ἀθήνησι μόνον ἄξιον λόγου τοῦτον ἀποφαίνει τὸν ἄνδρα. Θεμιστοκλέα μὲν γὰρ καὶ Κίμωνα καὶ Περικλέα στοῶν καὶ χρημάτων καὶ φλυαρίας πολλῆς ἐμπλήσαι τὴν πόλιν, Ἀριστείδην δὲ πολιτεύσασθαι πρὸς ἀρετὴν. Μεγάλα δ' αὐτοῦ καὶ τὰ πρὸς Θεμιστοκλέα τῆς ἐπιβικείας σημεῖα. Χρησάμενος γὰρ αὐτῷ παρὰ πᾶσαν τὴν πολιτείαν ἐχθρῶ, καὶ δι' ἐκεῖνον ἐξοστρακισθεῖς, ἐπεὶ τὴν αὐτὴν λαβὴν παρέσχεν ὁ ἀνὴρ ἐν αἰτίᾳ γενόμενος πρὸς τὴν πόλιν, οὐκ ἐμνησικάκησεν· ἀλλ' Ἀλκμαίωνος καὶ Κίμωνος καὶ πολλῶν ἄλλων ἐλανθόντων καὶ κατηγορούντων, μόνος Ἀριστείδης οὐτ' ἔπραξέ τι, οὐτ' εἶπε φαῦλον, οὐτ' ἀπέλαυσεν ἐχθροῦ δυστιχούντος, ὥσπερ οὐδ' εὐήμεροῦντι πρότερον ἐφθόνησε.

XXVI. Τελευτῆσαι δ' Ἀριστείδην οἱ μὲν ἐν Πόντῳ φασίν, ἐκπλεύσαντα πράξεων ἕνεκα δημοσιῶν, οἱ δ' Ἀθήνησι, γῆρα, τιμώμενον καὶ θαυμαζόμενον ὑπὸ τῶν πολιτῶν. Κρατερός δ' ὁ Μακεδῶν τοιαυτὰ τινα περὶ τῆς τελευτῆς τοῦ ἀνδρὸς εἶρηκε. Μετὰ γὰρ τὴν Θεμιστοκλέους φυχὴν φησὶν, ὥσπερ ἐξυβρίσαντα τὸν δῆμον, ἀναφῦσαι πλῆθος συκοφαντῶν, οἱ τοὺς ἀρίστους καὶ δυνατωτάτους ἄνδρας διώκοντες, ὑπέβαλλον τῷ φθόνῳ τῶν πολλῶν ἐπαιρομένων ὑπ' εὐτυχίας καὶ δυνάμεως. Ἐν τούτοις καὶ Ἀριστείδην ἁλῶναι δωροδοκίας, Διοφάντου τοῦ Ἀμφιτροπῆθεν κατηγοροῦντος, ὡς, ὅτε τοὺς φόρους ἔπραττε, παρὰ τῶν Ἰώνων χρήματα λαβόντος· ἐκτῆσαι δ' οὐκ ἔχοντα τὴν καταδίκην, πεντήκοντα μνῶν οὖσαν, ἐκπλεύσαι, καὶ περὶ τὴν Ἰωνίαν ἀποθανεῖν. Τούτων οὐδὲν

ἔγγραφον ὁ Κρατερός τεκμήριον παρέσχεν, οὔτε δίκην, οὔτε ψήφισμα, καίπερ εἰωθὼς ἐπεικῶς γράφειν τὰ τοιαῦτα, καὶ παρατίθεσθαι τοὺς ἱστοροῦντας. Οἱ δ' ἄλλοι πάντες, ὡς ἔπος εἰπεῖν, ὅσοι τὰ πλημμεληθέντα τῷ δήμῳ περὶ τοὺς στρατηγούς διεξίασι, τὴν μὲν Θεμιστοκλέους φυγὴν, καὶ τὰ Μιλτιάδου δεσμὰ, καὶ τὴν Περικλέους ζημίαν, καὶ τὸν Πάχης ἐν τῷ δικαστηρίῳ θάνατον, ἀνελόντος αὐτὸν ἐπὶ τοῦ βήματος, ὡς ἠλίσκετο, καὶ πολλὰ τοιαῦτα συνάγουσι καὶ θρυλλοῦσιν· Ἀριστείδου δὲ τὸν μὲν ἐξοστρακισμὸν παρατίθενται, καταδίκης δὲ τοιαύτης οὐδαμῶ μνημονεύουσι.

XXVII. Καὶ μέντοι καὶ τάφος ἐστὶν αὐτοῦ Φαληροῖ δεικνύμενος, ὃν φασὶ κατασκευάσαι τὴν πόλιν αὐτῷ, μηδ' ἐντάφια καταλιπόντι. Καὶ τὰς μὲν θυγατέρας ἱστοροῦσιν ἐκ τοῦ πρυτανείου τοῖς νυμφίοις ἐκδοθῆναι, δημοσίᾳ τῆς πόλεως τὸν γάμον ἐγγυώσης, καὶ προῖκα τρισχιλίας δραχμὰς ἑκατέρᾳ ψηφισαμένης· Ἀνσιμάχῳ δὲ τῷ υἱῷ μνᾶς μὲν ἑκατὸν ἀργυρίου, καὶ γῆς τοσαῦτα πλέθρα πεφυτευμένης ἔδωκεν ὁ δῆμος, ἄλλας δὲ δραχμὰς τίσσασα εἰς ἡμέραν ἑκάστην ἀπέταξεν, Ἀλκιβιάδου τὸ ψήφισμα γράψαντος. Ἐτι δὲ Ἀνσιμάχου θυγατέρα Πολυκρίτην ἀπολιπόντος, ὡς Καλλισθένης φησὶ, καὶ ταύτη σίτησιν, ὅσῃν καὶ τοῖς Ὀλυμπιονίκαις, ὁ δῆμος ἐψηφίσασατο. Δημήτριος δ' ὁ Φαληρεὺς, καὶ Ἰερώνυμος ὁ Ῥόδιος, καὶ Ἀριστόξενος ὁ μουσικὸς, καὶ Ἀριστοτέλης (εἰ δὴ τὸ Περὶ εὐγενείας βιβλίον ἐν τοῖς γνησίοις Ἀριστοτέλους θετέον), ἱστοροῦσι, Μυρτώ θυγατρίδην Ἀριστείδου Σωκράτει τῷ σοφῷ συνοικῆσαι, γυναῖκα μὲν ἑτέραν ἔχοντι, ταύτην δ' ἀναλαβόντι χηρεύουσαν διὰ πηνίαν καὶ τῶν ἀναγκαίων ἐνδεομένην. Πρὸς μὲν οὖν τού-

τους ἰκανῶς ὁ Παναίτιος ἐν τοῖς περὶ Σωκράτους ἀντί-
 ρηκεν. Ὁ δὲ Φαληρεὺς ἐν τῷ Σωκράτει φησὶ μνημονεύ-
 ειν Ἀριστείδου θυγατριδοῦν εὖ μάλα πένητα Λυσίμαχον,
 ὃς ἑαυτὸν ἐκ πινακίου τινὸς ὄνειροκριτικοῦ παρὰ τὸ Ἰακ-
 χεῖον λεγόμενον καθεζόμενος ἔβροσκε. Τῇ δὲ μητρὶ καὶ
 τῇ ταύτης ἀδελφῇ ψήφισμα γράψας δωρεὰν ἔπεισε τὸν
 δῆμον διδόναι, τριώβολον ἐκάστης ἡμέρας. Αὐτὸς μὲν-
 τοι ὁ Δημήτριος νομοθετῶν ἐψηφίσατο δραχμὴν ἑκατέρᾳ
 τάξει τῶν γυναικῶν. Καὶ οὐδὲν ἐστὶ θαυμαστὸν, οὕτω
 φροντίσαι τῶν ἐν ἄστει τὸν δῆμον, ὅπου θυγατρίδην
 Ἀριστογείτονος ἐν Ἀθήνῃ πυθόμενοι ταπεινὰ πράττειν,
 ἀνδρὸς ἀποροῦσαν διὰ πενίαν, κατήγαγον Ἀθήναζε, καὶ
 συνοικίσαντες ἀνδρὶ τῶν εὖ γεγονότων, τὸ Ποταμοῖ χω-
 ρίον εἰς φερνὴν ἐπέδωκαν. Ἡς φιλανθρωπίας καὶ χρη-
 σιότητος ἔτι πολλὰ καὶ καθ' ἡμᾶς ἡ πόλις ἐκφέρουσα
 δείγματα θαυμάζεται καὶ ζηλοῦται δικαίως.

ΜΑΡΚΟΣ ΚΑΤΩΝ.

Μάρκω δὲ Κάτωνι φασὶν ἀπὸ Τούσκλου τὸ γένος εἶναι, δίαίταν δὲ καὶ βίον ἔχειν πρὸ τῶν στρατειῶν καὶ τῆς πολιτείας ἐν χωρίοις πατρῷοις περὶ τοὺς Σαβίνους. Τῶν δὲ προγόνων παντάπασιν ἀγνώστων γεγονέναι δοκούντων, αὐτὸς ὁ Κάτων καὶ τὸν πατέρα Μάρκον ὡς ἀγαθὸν ἄνδρα καὶ στρατιωτικὸν ἐπαινεῖ, καὶ Κάτωνα τὸν πρόπαππον ἀριστίων πολλάκις τυχεῖν φησιν, καὶ πέντε πολεμιστὰς ἵππους ἐν μάχαις ἀποβαλόντα, τὴν τιμὴν ἀπολαβεῖν ἐκ τοῦ δημοσίου δι' ἀνδραγαθίαν. Εἰωθότων δὲ τῶν Ῥωμαίων τοὺς ἀπὸ γένους δόξαν οὐκ ἔχοντας, ἀρχομένους δὲ γνωρίζεσθαι δι' αὐτῶν, καινοὺς προσαγορεύειν ἀνθρώπους, ὡσπερ καὶ τὸν Κάτωνα προσηγόρευον, αὐτὸς ἔλεγε καινὸς εἶναι πρὸς ἀρχὴν καὶ δόξαν, ἔργοις δὲ προγόνων καὶ ἀρεταῖς παμπάλαιος. Ἐκαλεῖτο δὲ τῷ τρίτῳ τῶν ὀνομάτων πρότερον, οὐ Κάτων, ἀλλὰ Πρίσκος· ὕστερον δὲ τὸν Κάτωνα τῆς δυνάμεως ἐπώνυμον ἔσχε. Ῥωμαῖοι γὰρ τὸν ἔμπειρον κάτον ὀνομάζουσιν. Ἦν δὲ τὸ μὲν εἶδος ὑπόπνυρός καὶ γλανκός, ὡς ὁ ποιήσας τὸ ἐπιγραμμάτιον οὐκ εὐμενῶς παρεμφαίνει·

Πυρρόν, πανδακέτην, γλανκόμματον, οὐδὲ θανόντα

Πόρκιον εἰς αἴδην Φερσεφόνη δέχεται.

τὴν δὲ τοῦ σώματος ἔξιν, αὐτουργία καὶ διαίτη σώφρονι

καὶ στρατείαις ἀπ' ἀρχῆς συντρόφου γεγονότος, πάνυ χρηστικὴν εἶχε, καὶ πρὸς ἰσχὺν καὶ πρὸς ὑγίαν ὀμαλῶς συνεσιῶσαν. Τὸν δὲ λόγον, ὡσπερ δεῦτερον σῶμα, καὶ τῶν καλῶν οὐ μόνον ἀναγκαῖον ὄργανον ἀνδρὶ μὴ ταπεινῶς βιωσομένῳ, μηδ' ἀπράκτως, ἐξηγιέτο καὶ παρεσκεύαζεν, ἐν ταῖς περιοικίσι κώμαις καὶ τοῖς πολιχνίοις ἐκάστοτε συνδικῶν τοῖς δεομένοις. Καὶ πρῶτον μὲν ἀγωνιστῆς εἶναι δοκῶν πρόθυμος, εἶτα καὶ ῥήτωρ ἱκανός· ἐκ δὲ τούτου μᾶλλον τοῖς χρωμένοις κατεφαίνετο βάρος τι καὶ φρόνημα περὶ αὐτὸν ἦθος, καὶ πραγμάτων μεγάλων καὶ πολιτείας δεόμενον ἡγεμονικῆς. Οὐ γὰρ μόνον, ὡς ἔοικε, μισθαρινίας καθαρὸν ἑαυτὸν ἐπὶ τὰς δίκας καὶ τοὺς ἀγῶνας παρεῖχεν, ἀλλ' οὐδὲ τὴν δόξαν ὡς μέγιστον ἀγαπῶν ἐφαίνετο τὴν ἀπὸ τῶν τοιούτων ἀγῶνων. Πολὺ δὲ μᾶλλον ἐν ταῖς μάχαις ταῖς πρὸς τοὺς πολεμίους καὶ ταῖς στρατείαις βουλόμενος εὐδοκίμειν, ἔτι μειράκιον ὢν, τραυμάτων τὸ σῶμα μεστὸν ἐναντίων εἶχε. Φησὶ γὰρ αὐτὸς, ἑπτακαίδεκα γεγονῶς ἔτη τὴν πρώτην στρατεύσασθαι στρατείαν, περὶ ἣν Ἀννίβας χρόνον εὐτυχῶν ἐπέφλεγε τὴν Ἰταλίαν. Παρεῖχε δ' αὐτὸν ἐν ταῖς μάχαις τῇ μὲν χειρὶ πλήκτην, τῷ δὲ ποδὶ μόνιμον καὶ βέβαιον, γαῦρον δὲ τῷ προσώπῳ. Λόγον δ' ἀπειλῆ καὶ τραχύτητι φωνῆς πρὸς τοὺς πολεμίους ἐχρητο ὀρθῶς καὶ διανοούμενος καὶ διδάσκων, ὅτι πολλάκις τὰ τοιαῦτα τοῦ Ξίφους μᾶλλον καταπλήττεται τοὺς ἐναντίους. Ἐν δὲ ταῖς πορείαις αὐτὸς ἐβάδιζε φέρων τὰ ὄπλα, καὶ θεράπων εἰς εἶπετο, τὰ πρὸς δίαιταν αὐτῷ κομίζων, ᾧ λέγεται μηδέποτε δυσκολᾶναι, μηδὲ μέμψασθαι, παραθίντι ἄριστον, ἢ δεῖπνον, ἀλλὰ καὶ συλλαμβάνειν αὐτὸς τὰ πλεῖστα καὶ συμπαρασκευάζειν, ἀπὸ τῶν στρατιωπι-

κῶν γεγόμενος ἔργων. Ὑδωρ δ' ἔπιπεν ἐπὶ τῆς στρα-
τείας, πλὴν εἶποτε διψήσας περιφλεγῶς ὄξος ἤτησεν, ἢ
τῆς ἰσχύος ἐνδιδοῦσης, ἐπιλάβοι μικρὸν οἰνᾶριον.

II. Ἦν δὲ πλησίον αὐτοῦ τῶν ἀγρῶν ἡ γενομένη Μα-
νίου Κουρίου τοῦ τρεῖς θριαμβεύσαντος ἔπαυλις. Ἐπὶ
ταύτην συνεχῶς βαδίζων καὶ θεώμενος τοῦ τε χωρίου τὴν
μικρότητα, καὶ τῆς οἰκῆσεως τὸ λιτόν, ἔννοιαν ἐλάμβανε
τοῦ ἀνδρός, ὅτι Ῥωμαίων μέγιστος γεγόμενος, καὶ τὰ
μαχημώτατα τῶν ἐθνῶν ὑπαγαγόμενος, καὶ Πύρρον ἐξε-
λάσας τῆς Ἰταλίας, τοῦτο τὸ χωρίδιον αὐτὸς ἔσκαπτε,
καὶ ταύτην τὴν ἔπαυλιν ὄκει μετὰ τρεῖς θριάμβους· καὶ
ἐνταῦθα πρὸς ἐσχάρα καθήμενον αὐτὸν ἔποντα γογγυ-
λίδας εὐρόντες οἱ Σαννιτῶν πρέσβεις, εἰδίδοσαν πολὺ χρυ-
σίον· ὃ δ' ἀπεπέμψατο, φήσας, οὐδὲν χρυσίου δεῖν, ὃ
δεῖπνον ἀρκεῖ τοιοῦτον· αὐτῷ μέντοι τοῦ χρυσίου ἔχει
κάλλιον εἶναι τὸ νικᾶν τοὺς ἔχοντας. Ταῦθ' ὁ Κάτων
ἐνθυμούμενος ἀπῆει, καὶ τὸν αὐτοῦ πάλιν οἶκον ἐφορῶν
καὶ χωρία καὶ θεράποντας, καὶ δίαιταν, ἐπέτεινε τὴν αὐ-
τουσγίαν, καὶ περιέκοπτε τὴν πολυτέλειαν. Φαβίου δὲ
Μαξίμου τὴν Ταραντινῶν πόλιν ἐλόντος, ἔτυχε μὲν ὁ Κά-
των στρατευόμενος ὑπ' αὐτῷ, κομιδῇ μισράκιον ὦν.
Νεάρχῳ δὲ τινι τῶν Πυθαγορικῶν ξένῳ χρησάμενος,
ἐσπούδασε τῶν λόγων μεταλαβεῖν. Ἀκούσας δὲ ταῦτα
διαλεγόμενον τοῦ ἀνδρός, οἷς κέχρηται καὶ Πλάτων, τὴν
μὲν ἡδονὴν ἀποκαλῶν μέγιστον κακοῦ δέλταρ, συμφορὰν
δὲ τῇ ψυχῇ τὸ σῶμα πρώτην, λύσιν δὲ καὶ καθαρόν,
οἷς μάλιστα χωρίζει καὶ ἀφίστησιν αὐτὴν τῶν περὶ τὸ
σῶμα παθημάτων λογισμοῖς, ἔτι μᾶλλον ἠγάπησε τὸ λι-
τόν καὶ τὴν ἐγκράτειαν. Ἄλλως δὲ παιδείας Ἑλληνικῆς
ὕψιμαθῆς γενέσθαι λέγεται, καὶ πόρρω παντάπασιν ἡλι-

κίας ἑλλητικῶς Ἑλληνικὰ βιβλία λαβὼν εἰς χεῖρας, βραχεία μὲν ἀπὸ Θουκυδίδου, πλείονα δ' ἀπὸ Δημοσθένους εἰς τὸ ῥητορικὸν ὠφελήθη. Τὰ μὲντοι συγγράμματα καὶ δόγμασιν Ἑλληνικοῖς καὶ ἱστορίαις ἐπιεικῶς διαπεποικίλται· καὶ μεθηρομηρευμένα πολλὰ κατὰ λέξιν ἐν τοῖς ἀποφθέγμασι καὶ ταῖς γνωμολογίαις τέτακται.

III. Ἦν δέ τις ἀνὴρ εὐπατριδῆς μὲν ἐν τοῖς μάλιστα Ῥωμαίων καὶ δυνατός, ἀρετὴν δὲ φρομένην μὲν αἰσθάνεσθαι δεῖνός, εὐμενῆς δὲ καὶ θρέψαι καὶ προαγαγεῖν εἰς δόξαν, Οὐαλέριος Φλάκκος. Οὗτος εἶχεν ὁμοροῦντα χωρία τοῖς Κάτωνος· πνθόμενος δὲ τὴν αὐτουργίαν καὶ δίαιταν αὐτοῦ παρὰ τῶν οἰκετῶν, καὶ θαυμάσας ἐξηγουμένων, ὅτι πρῶτῃ μὲν εἰς ἀγορὰν βαδίζει καὶ παρίσταται τοῖς δεομένοις, ἐπανελθὼν δ' εἰς τὸ χωρίον, ἂν μὲν ἦ χειμῶν, ἐξωμίδα λαβὼν, θέρους δὲ γυμνός, ἐργασάμενος μετὰ τῶν οἰκετῶν, ἐσθίει τὸν αὐτὸν ἄρτον ὁμοῦ καθήμενος, καὶ πίνει τὸν αὐτὸν οἶνον· ἄλλην τε πολλὴν ἐπιείκειαν αὐτοῦ καὶ μετριότητα, καὶ τινὰς καὶ λόγους ἀποφθεγματικούς διαμνημονεύοντων, ἐκέλευσε κληθῆναι πρὸς τὸ δεῖπνον. Ἐκ δὲ τούτου χρώμενος καὶ κατανοῶν ἡμέρον καὶ ἀστεῖον ἦθος, ὥσπερ φυτὸν, ἀσκήσεως καὶ χώρας ἐπιφανοῦς δεόμενον, προειρέψατο καὶ συνέπεισεν ἀπασθαι τῆς ἐν Ῥώμῃ πολιτείας. Κατελθὼν οὖν, εὐθύς τοὺς μὲν αὐτὸς ἐκίατο θαυμαστάς καὶ φίλους διὰ τῶν συνηγοριῶν· πολλὴν δὲ τοῦ Οὐαλερίου τιμὴν καὶ δύναμιν αὐτῷ προστιθέντος, χιλιαρχίας ἔτυχε πρῶτον, εἴτα ἐταμίευσεν. Ἐκ τούτου δὲ λαμπρὸς ὢν ἤδη καὶ περιφανῆς, αὐτῷ τῷ Οὐαλερίῳ περὶ τὰς μεγίστας συνεξέδραμεν ὀρχὰς, ὑπατός τε μετ' ἐκείνου καὶ πάλιν τιμητῆς γενόμενος. Τῶν δὲ πρεσβυτέρων πολιτῶν Μαξίμου Φαβίου

προσένειμεν ἑαυτὸν, ἐνδοξοτάτῳ μὲν ὄντι καὶ μεγίστην ἔχοντι δύναμιν, μᾶλλον δὲ τὸν τρόπον αὐτοῦ καὶ τὸν βίον, ὡς κάλλιστα παραδείγματα, προθέμενος. Διὸ καὶ Σκηπίωνι τῷ μεγάλῳ, νέῳ μὲν ὄντι τότε, πρὸς δὲ τὴν Φαβίου δύναμιν ἀνταίροντι καὶ φθονεῖσθαι δοκοῦντι, παρ' οὐδὲν ἐποίησατο γενέσθαι διάφορος. Ἄλλὰ καὶ ταμίαι αὐτῷ πρὸς τὸν ἐν Λιβύῃ πόλεμον συνεκπεμφθεὶς, ὡς εἴωρα τῇ συνήθει πολυτελείᾳ χρῶμενον τὸν ἄνδρα, καὶ καταχορηγοῦντα τοῖς στρατεύμασιν ἀφειδῶς τῶν χρημάτων, ἐπαρῶσιιάζετο πρὸς αὐτὸν, οὐ τὸ τῆς δαπάνης μέγιστον εἶναι φάμενος, ἀλλ' ὅτι διαφθείρει τὴν πάτριον εὐτέλειαν, τῶν στρατιωτῶν ἐφ' ἡδονὰς καὶ τρυφὰς τῷ περιόντι τῆς χρείας τρεπομένων. Εἰπόντος δὲ τοῦ Σκηπίωνος, ὡς οὐδὲν δέοιτο ταμίου λίαν ἀκριβοῦς, πλησιῆστιος ἐπὶ τὸν πόλεμον φερόμενος, πράξεων γὰρ, οὐ χρημάτων, τῇ πόλει λόγον ὀφείλειν, ἀπῆλθεν ὁ Κάτων ἐκ Σικελίας, καὶ μετὰ τοῦ Φαβίου καταβοῶν ἐν τῷ συνεδρίῳ φθοράν τε χρημάτων ἀμυθῆτων ὑπὸ τοῦ Σκηπίωνος, καὶ διατριβὰς αὐτοῦ μεिरακιώδεις ἐν παλαιστραῖς καὶ θεάτροις, ὡσπερ οὐ στρατηγοῦντος, ἀλλὰ πανηγυρίζοντος, ἐξειργάσατο πεμφθῆναι δημάρχους ἐπ' αὐτὸν, ἄξοντας εἰς Ῥώμην, ἄνπερ ἀληθεῖς αἱ κατηγορίαι φανῶσιν. Ὁ μὲν οὖν Σκηπίων ἐν τῇ παρασκευῇ τοῦ πολέμου τὴν νίκην ἐπιδειξάμενος, καὶ φανεὶς ἡδὺς μὲν ἐπὶ σχολῆς συνεῖναι φίλοις, οὐδαμοῦ δὲ τῷ φιλανθρώπῳ τῆς διαίτης εἰς τὰ σπουδαῖα καὶ μεγάλα ῥάθυμος, ἐξέπλευσεν ἐπὶ τὸν πόλεμον.

IV. Τῷ δὲ Κάτῳι πολλὴ μὲν ἀπὸ τοῦ λόγου δύναμις ἤξετο, καὶ Ῥωμαῖον αὐτὸν οἱ πολλοὶ Δημοσθένη προσηγόρευον, ὁ δὲ βίος μᾶλλον ὀνομαστὸς ἦν αὐτοῦ καὶ περιβόητος. Ἡ μὲν γὰρ ἐν τῷ λέγειν δεινότης προῦκει-

το τοῖς νέοις ἀγώνισμα κοινὸν ἤδη καὶ περισπούδαστον. Ὁ δὲ τὴν πάτριον αὐτουργίαν ὑπομένων, καὶ δεῖπνον ἀφελές, καὶ ἄριστον ἄπυρον, καὶ λιτὴν ἐσθῆτα, καὶ δημοτικὴν ἀσπαζόμενος οἰκῆσιν, καὶ τὸ μὴ δεῖσθαι τῶν περιττῶν μᾶλλον, ἢ τὸ κεκτῆσθαι, θαυμάζων, σπάνιος ἦν, ἤδη τότε τῆς πολιτείας τὸ καθαρὸν ὑπὸ μεγέθους οὐ φυλαιτούσης, ἀλλὰ τῇ κρατεῖν πραγμάτων πολλῶν καὶ ἀνθρώπων, πρὸς πολλὰ μιγνυμένης ἔθθη, καὶ βίων παραδείγματα παντοδαπῶν ὑποδεχομένης. Εἰκότως οὖν ἐθαύμαζον τὸν Κάτωνα, τοὺς μὲν ἄλλους ὑπὸ τῶν πόνων θραυομένους, καὶ μαλασσομένους ὑπὸ τῶν ἡδονῶν ὀρῶντες, ἐκείνον δὲ ὑπ' ἀμφοῖν ἀήττητον, οὐ μόνον ἕως ἔτι νέος καὶ φιλότιμος ἦν, ἀλλὰ καὶ γέροντα καὶ πολὺν ἤδη, μεθ' ὑπατείας καὶ θριάμβου, ὥσπερ ἀθλητὴν νικηφόρον, ἐγκαρτεροῦντα τῇ τάξει τῆς ἀσκήσεως, καὶ διομαλίζοντα μέχρι τῆς τελευτῆς. Ἐσθῆτα μὲν γὰρ οὐδέποτε φησὶ φορέσαι πολυτελεστέραν ἑκατὸν δραχμῶν· πιεῖν δὲ καὶ στρατηγῶν καὶ ὑπατεύων τὸν αὐτὸν οἶνον τοῖς ἐργάταις· ὄψον δὲ παρασκευάζεσθαι πρὸς τὸ δεῖπνον ἐξ ἀγορᾶς ἀσσαρίων τριάκοντα· καὶ τοῦτο διὰ τὴν πόλιν, ὅπως ἰσχύοι τὸ σῶμα πρὸς τὰς στρατείας. Ἐπίβλημα δὲ τῶν ποικίλων Βαβυλώνιον ἐκ κληρονομίας κτησάμενος, εὐθύς ἀποδόσθαι· τῶν δ' ἐπαύλεων αὐτοῦ μηδεμίαν εἶναι κεκοιναμένην· οὐδένα δὲ πώποτε πρίασθαι δοῦλον ὑπὲρ τὰς χιλίας δραχμᾶς καὶ πεντακοσίας, ὡς ἂν οὐ τραφερῶν, οὐδ' ὠραίων, ἀλλ' ἐργατικῶν καὶ στερεῶν, οἷον ἵπποκόμων καὶ βοηλατῶν δεόμενος. Καὶ τούτους πρεσβυτέρους γενομένους ἤετο δεῖν ἀποδίδοσθαι, καὶ μὴ βόσκειν ἀχρήστους. Ὅλως δὲ μηδὲν εὖνον εἶναι τῶν περιττῶν, ἀλλ' οὐ τις οὐ δεῖται, κἂν ἀσσαρίου πιπρά-

σκηται, πολλοῦ νομιζέιν. Κτᾶσθαι δὲ τὰ σπειρόμενα καὶ νεμόμενα μᾶλλον, ἢ τὰ θαινόμενα καὶ σαιρόμενα.

V. Ταῦτα δ' οἱ μὲν εἰς σμικρολογίαν εἰτίθεντο τοῦ ἀνδρός, οἱ δ' ὡς ἐπὶ διορθώσει καὶ σωφρονισμῶ τῶν ἄλλων ἐνδοτέρω συστέλλοντος ἑαυτὸν, ἀπεδέχοντο. Πλὴν τὸ τοῖς οἰκέταις ὡς ὑποζυγίοις ἀποχρησάμενον ἐπὶ γήρως ἐλαύνειν καὶ πιπράσκειν, ἀτενοῦς ἄγαν ἡθους ἐγὼ τίθεμαι, καὶ μηδὲν ἀνθρώπῳ πρὸς ἄνθρωπον οἰομένου κοινῶνιμα τῆς χρείας πλέον ὑπάρχειν. Καίτοι τὴν χρησιότητα τῆς δικαιοσύνης πλατύτερον τόπον ὀρωῶμεν ἐπιλαμβάνουσας. Νόμῳ μὲν γὰρ καὶ τῷ δικαίῳ πρὸς ἀνθρώπους μόνον χρῆσθαι πεφύκαμεν· πρὸς εὐεργεσίας δὲ καὶ χάριτας ἔστιν ὅτε καὶ μέχρι τῶν ἀλόγων ζώων, ὡσπερ ἐκ πηγῆς πλουσίας, ἀπορρέει τῆς ἡμερότητος. Καὶ γὰρ ἵππων ἀπειρηκότων ὑπὸ πόνου τροφαὶ, καὶ κυνῶν οὐ σκυλακεῖαι μόνον, ἀλλὰ καὶ γηροκομίαι τῷ χρηστῷ προσήκουσιν. Ὁ δὲ τῶν Ἀθηναίων δῆμος οἰκοδομῶν τὸν Ἑκατόμπεδον, ὅσας κατενόησεν ἡμίονους μάλιστα τοῖς πόνοις ἐγκαστερούσας, ἀπέλυσεν ἐλευθέρως νέμεσθαι καὶ ἀφέτους. Ὡν μίαν φασὶ καταβαίνουσας ἀφ' ἑαυτῆς πρὸς τὰ ἔργα, τοῖς ἀνάγουσι τὰς ἀμάξας ὑποζυγίοις εἰς ἀκρόπολιν συμπαρατρέχειν καὶ προηγεῖσθαι, καθάπερ ἐγκελευομένην καὶ συνεξορμῶσαν· ἦν καὶ τρέφεσθαι δημοσίᾳ μέχρι τελευτῆς ἐψηφίσαντο. Τῶν δὲ Κίμωνος ἵππων, αἷς Ὀλύμπια τρεῖς ἐνίκησε, καὶ ταφαὶ πλησίον εἰσὶ τῶν ἐκείνου μνημάτων. Κύνας δὲ συντρόφους γενομένους καὶ συνήθεις ἄλλοι τε πολλοὶ, καὶ Ξάνθιππος ὁ παλαιὸς τὸν εἰς Σαλαμίνα τῇ τριήρει παρανηξάμενον, ὅτε τὴν πόλιν ὁ δῆμος ἐξέλιπεν, ἐπὶ τῆς ἄκρας ἐκίδευσεν, ἦν Κυνὸς σῆμα μέχρι νῦν καλοῦσιν. Οὐ γὰρ, ὡς ὑπο-

δήμασιν, ἢ σκεύεσι, τοῖς ψυχὴν ἔχουσι χρηστέον, κοπέντα καὶ κατατριβέντα ταῖς ὑπηρεσίαις ἀπορροπίτουντας, ἀλλ' εἰ διὰ μηδὲν ἄλλο, μελέτης ἕνεκα τοῦ φιλανθρώπου, προεθιστέον ἑαυτὸν ἐν τούτοις πρᾶον εἶναι καὶ μελιχον. Ἐγὼ μὲν οὖν οὐδὲ βοῦν ἂν ἐργάτην διὰ γῆρας ἀποδοίμην, μὴ τί γε πρεσβύτερον ἄνθρωπον, ἐκ χώρας συντρόφου καὶ διαίτης συνήθους, ὥσπερ ἐκ πατρίδος, μεθιστάμενον ἀντὶ κερμάτων μικρῶν, ἄχρηστόν γε τοῖς ὠνομένοις, ὥσπερ τοῖς πιπράσκουσι, γεγενημένον. Ὁ δὲ Κάτων, ὥσπερ νεανιευόμενος ἐπὶ τούτοις, καὶ τὸν ἵππον, ᾧ πρὸς τὰς στρατείας ὑπατεύων ἐχρῆτο, φησὶν ἐν Ἰβηρίᾳ καταλιπεῖν, ἵνα μὴ τῇ πόλει τὸ ναῦλον αὐτοῦ λογίσσηται. Ταῦτα μὲν οὖν, εἴτε μεγαλοψυχίας, εἴτε μικρολογίας θετέον, ἔξεστι τῷ πείθοντι χρῆσθαι λογισμῶ.

VI. Τῆς δ' ἄλλης ἐγκρατείας ὑπερφυῶς θαυμαστός ὁ ἀνὴρ· ὅστις στρατηγῶν ἐλάμβανεν ἑαυτῷ καὶ τοῖς περὶ αὐτὸν οὐ πλέον εἰς τὸν μῆνα πυρῶν, ἢ τρεῖς Ἀττικῶς μεδίμνους, εἰς δὲ τὴν ἡμέραν κριθῶν τοῖς ὑποζυγίοις ἔλαττον τριῶν ἡμιμεδίμνων. Ἐπαρχίαν δὲ λαβὼν Σαρδόνια, τῶν πρὸ αὐτοῦ στρατηγῶν εἰωθότων χρῆσθαι σκηνώμασι δημοσίοις καὶ κλίναις καὶ ἱματίοις, πολλῇ τε θεραπείᾳ καὶ φίλων πλήθει, καὶ περὶ δεῖπνα δαπάναις, καὶ παρασκευαῖς βαρυνόντων, ἐκείνος ἄπιστον ἐποίησε τὴν διαφορὰν τῆς εὐτελείας. Δαπάνης μὲν γὰρ εἰς οὐδὲν οὐδεμιᾶς προσεδεήθη δημοσίας. Ἐπεφοῖτα δὲ ταῖς πόλεσιν, αὐτὸς μὲν ἄνευ ζεύγους πορευόμενος, εἰς δ' ἠκολούθει δημόσιος, ἐσθῆτα καὶ σπονδεῖον αὐτῷ πρὸς ἱερουργίαν κομίζων. Ἐν δὲ τούτοις οὕτως εὐκόλος καὶ ἀφελῆς τοῖς ὑπὸ χεῖρα φαινόμενος, αὐθις ἀνταπεδίδου τὴν σεμνότητα καὶ τὸ βάρος, ἀπαραίτητος ὢν ἐν τῷ δικαίῳ, καὶ

τοῖς ὑπὲρ τῆς ἡγεμονίας προστάγμασιν ὄρθιος καὶ ἀν-
θέκαστος· ὥστε μηδέποτε τὴν Ῥωμαίων ἀρχὴν ἐκείνου
μήτε φοβερωτέραν, μήτε προσφιλεστέραν γενέσθαι.

VII. Τοιαύτην δὲ τινα φαίνεται καὶ ὁ λόγος τοῦ
ἀνδρὸς ἰδέαν ἔχειν· εὐχαρις γὰρ ἅμα καὶ δεινὸς ἦν, ἡδύς
καὶ καταπληκτικὸς, φιλοσκώμων καὶ αὐστηρὸς, ἀπο-
φθεγματικὸς καὶ ἀγωνιστικὸς· ὥσπερ ὁ Πλάτων τὸν
Σωκράτην φησὶν ἔξωθεν ἰδιώτην καὶ σατυρικὸν καὶ ὑβρι-
στικὸν τοῖς ἐντυχάνουσι φαινόμενον, ἔνδοθεν δὲ σπουδῆς καὶ
πραγμάτων μεστὸν εἶναι, δάκρυα κινούντων τοῖς ἀκροωμέ-
νοις καὶ τὴν καρδίαν στρεφόντων. Ὅθεν οὐκ οἶδα, τί πε-
πόνθασιν οἱ τῷ Λυσίου λόγῳ μάλιστα φάμενοι προσβοι-
κῆναι τὸν Κάτωνος. Οὐ μὴν ἀλλὰ ταῦτα μὲν οἷς μάλ-
λον ἰδέας λόγων Ῥωμαϊκῶν αἰσθάνεσθαι προσήκει, δια-
κρινούσιν· ἡμεῖς δὲ τῶν ἀπομνημονευομένων βραχέως
γράφομεν, οἱ τῷ λόγῳ πολὺ μᾶλλον, ἢ τῷ προσώπῳ
καθάπερ ἔνιοι νομίζουσι, τῶν ἀνθρώπων φάμεν ἐμφαι-
νεσθαι τὸ ἦθος.

VIII. Μέλλων ποτὲ τὸν Ῥωμαίων δῆμον ὠρημένον
ἀκαίρως ἐπὶ σιτομετρίας καὶ διανομῆς ἀποτρέπειν, ἤρξα-
το τῶν λόγων οὕτως· Χαλεπὸν μὲν ἐστίν, ὧ πολῖται
πρὸς γαστέρα λέγειν ὧτα οὐκ ἔχουσιν. Κατηγορῶν δὲ
τῆς πολυτελείας, ἔφη, χαλεπὸν εἶναι σωθῆναι πόλιν, εἴ
ἢ πωλεῖται πλείονος ἰχθύος, ἢ βοῦς. Ἐοικένοι δ' ἔφη
προβάτοις τοὺς Ῥωμαίους· ὡς γὰρ ἐκεῖνα καθ' ἕκαστον
μὲν οὐ πείθεται, σύμπαντα δ' ἔπεται μετ' ἀλλήλων τοῖς
ἀγούσιν, οὕτω καὶ ἡμεῖς, εἶπεν, οἷς οὐκ ἂν ἀξιόσαιτι
συμβούλοις χρῆσασθαι κατ' ἰδίαν, ὑπὸ τούτων, εἰς ἔ-
συνελθόντες, ἄγεσθε. Περὶ δὲ τῆς γυναικοκρατίας

διαλεγόμενος, Πάντες, εἶπεν, ἄνθρωποι τῶν γυναικῶν ἄρχουσιν, ἡμεῖς δὲ πάντων ἀνθρώπων· ἡμῶν δ' αἱ γυναῖκες. Τοῦτο μὲν οὖν ἔστιν ἐκ τῶν Θεμιστοκλέους μετηρηγμένων ἀποφθεγμάτων. Ἐκεῖνος γὰρ, ἐπιτάττοντος αὐτῷ πολλὰ τοῦ υἱοῦ διὰ τῆς μητρὸς, Ὡ γύναι, εἶπεν, Ἀθηναῖοι μὲν ἄρχουσι τῶν Ἑλλήνων, ἐγὼ δ' Ἀθηναίων, ἐμοῦ δὲ σὺ, σοῦ δὲ ὁ υἱός· ὥστις φειδέσθω τῆς ἐξουσίας, δι' ἣν ἀνόητος ὢν πλεῖστον Ἑλλήνων δύναται. Τὸν δὲ δῆμον ὁ Κάτων ἔφη τῶν Ῥωμαίων, οὐ μόνον ταῖς πορφύραις, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἐπιτηδεύμασι, τὰς τιμὰς ἐπιγράφειν. Ὡς γὰρ οἱ βαφεῖς, ἔφη, ταύτην μάλιστα βάπτουσι, ἢ χαίροντας ὁρῶσιν· οὕτως οἱ νέοι ταῦτα μανθάνουσι καὶ ζηλοῦσιν, οἷς ἂν ὁ παρ' ὑμῶν ἔπαινος ἔπηται. Παρεκάλει δ' αὐτούς, εἰ μὲν ἀρετῇ καὶ σωφροσύνῃ γεγονόνασι μεγάλοι, μὴ μεταβάλλεσθαι πρὸς τὸ χεῖρον· εἰ δ' ἀκρασίᾳ καὶ κακίᾳ, μεταβάλλεσθαι πρὸς τὸ βέλτιον· ἱκανῶς γὰρ ἤδη μεγάλους ἀπ' ἐκείνων γεγονέναι. Τοὺς δὲ πολλάκις ἄρχειν σπουδάζοντας, ἔφη, καθάπερ ἀγνωστὰς τὴν ὁδόν, αἰεὶ μετὰ ῥαβδούχων ζητεῖν πορεύεσθαι, μὴ πλανηθῶσιν. Ἐπετίμα δὲ καὶ τοῖς πολίταις τοὺς αὐτοὺς αἰρουμένους πολλάκις ἄρχοντας. Δόξετε γὰρ, ἔφη, ἢ μὴ πολλοῦ τὸ ἄρχειν ἄξιον, ἢ μὴ πολλοὺς τοὺς ἄρχειν ἄξιους ἡγεῖσθαι. Περὶ δὲ τῶν ἐχθρῶν τινος αἰσχροῦς καὶ ἀδόξως βιοῦν δοκοῦντος, Ἡ τούτου μήτηρ, ἔφη, κατάραν, οὐκ εὐχὴν, ἡγεῖται τὸ τοῦτον ὑπὲρ γῆς ἀπολιπεῖν. Τὸν δὲ πεπρακότα τοὺς πατρώους ἀγροὺς παραλίους ὄντας ἐπιδεικνύμενος, προσεποιεῖτο θαυμάζειν, ὡς ἰσχυρότερον τῆς θαλάσσης· ἃ γὰρ ἐκείνη μόλις ἔκλυζεν, οὗτος, ἔφη, ῥαδίως καταπέπωκεν. Ἐπεὶ δ', Εὐμένους τοῦ βασιλείως ἐπιδημήσαντος εἰς Ῥώμην, ἢ τε σύγκλητος

ὑπερφυῶς ὑπεδέξατο, καὶ τῶν πρώτων ἄμιλλα καὶ σπουδὴ περὶ αὐτὸν ἐγίνετο, δῆλος ἦν ὁ Κάτων ὑφορώμενος καὶ φυλατιόμενος αὐτόν. Εἰπόντος δὲ τινος· Ἀλλὰ μὴν χρηστίος ἐστὶ καὶ φιλορώμαιος· Ἐστω, εἶπεν, ἀλλὰ φύσει τοῦτο τὸ ζῶον, ὁ βασιλεὺς, σαρκοφάγον ἐστίν. Οὐδένα δὲ τῶν εὐδαιμονιζομένων βασιλείων ἄξιον εἶναι παραβάλλειν πρὸς Ἐπαμινώνδαν, ἢ Περικλέα, ἢ Θεμιστοκλέα, ἢ Μάνιον Κούριον, ἢ Ἀμίλκαν, τὸν ἐπικληθέντα Βάρκαν. Αὐτῷ δ' ἔλεγε τοὺς ἐχθροὺς φθονεῖν, ὅτι καθ' ἡμέραν νυκτὸς ἀνίσταται, καὶ τῶν ἰδίων ἀμελῶν, τοῖς δημοσίοις σχολάζει. Βούλεσθαι δ' ἔλεγε μᾶλλον εὖ πράξας ἀποστρηθῆναι χάριν, ἢ κακῶς, μὴ τυχεῖν κολάσως. Καὶ συγγνώμην ἔφη διδόναι πᾶσι τοῖς ἁμαρτάνουσι, πλὴν αὐτοῦ.

ΙΧ. Τῶν δὲ Ῥωμαίων εἰς Βιθυνίαν τρεῖς ἐλομένων πρέσβεις, ὧν ὁ μὲν ποδαγωγικός ἦν, ὁ δὲ τὴν κεφαλὴν ἐξ ἀνατρήσεως καὶ περικοπῆς κοίλην εἶχεν, ὁ δὲ τρίτος ἐδόκει μωρός εἶναι· καταγελῶν ὁ Κάτων, ἔλεγε πρεσβείαν ὑπὸ Ῥωμαίων ἀποστέλλεσθαι, μήτε πόδας, μήτε κεφαλὴν, μήτε καρδίαν ἔχουσαν. Ὑπὲρ δὲ τῶν ἐξ Ἀχαΐας φυγάδων ἐντευχθεὶς διὰ Πολύβιον ὑπὸ Σκηπίωνος, ὡς πολὺς ἐν τῇ συγκλήτῳ λόγος ἐγίνετο, τῶν μὲν διδόντων κάθοδον αὐτοῖς, τῶν δ' ἐνισταμένων, ἀναστίας ὁ Κάτων· Ὡσπερ οὐκ ἔχοντες, εἶπεν, ὁ πράττωμεν, καθήμεθα τὴν ἡμέραν ὅλην περὶ γεροντίων Γραικῶν ζητοῦντες, πότερον ὑπὸ τῶν παρ' ἡμῖν ἢ τῶν ἐν Ἀχαΐᾳ νεκροφόρων ἐκκομισθῶσι. Ψηφισθείσης δὲ τῆς καθόδου τοῖς ἀνδράσιν, ἡμέρας ὀλίγας οἱ περὶ τὸν Πολύβιον διαλιπόντες, αὐτοὶς ἐπεχείρουν εἰς τὴν σύγκλητον εἰσελθεῖν, ὅπως ἄς πρότερον εἶχον ἐν Ἀχαΐᾳ τιμὰς οἱ φυγάδες ἀναλάβοιεν, καὶ τοῦ Κάτωνος ἀπεπειρωῶντο τῆς γνώμης. Ὁ δὲ μειδιάσας

ἔφη, τὸν Πολύβιον, ὡσπερ τὸν Ὀδυσσεῖα, βούλεσθαι πάλιν εἰς τὸ τοῦ Κύνκλωπος σπήλαιον εἰσελθεῖν, τὸ πιλίον ἐκεῖ καὶ τὴν ζώνην ἐπιλεησμένον. Τοὺς δὲ φρονίμους ἔλεγε μᾶλλον ὑπὸ τῶν ἀφρόνων, ἢ τοὺς ἀφρονας ὑπὸ τῶν φρονίμων ὠφελεῖσθαι· τούτους μὲν γὰρ φυλάττεσθαι τὰς ἐκείνων ἀμαρτίας, ἐκείνους δὲ τὰς τούτων μὴ μιμῆσθαι κατορθώσεις. Τῶν δὲ νέων ἔφη χαίρειν τοῖς ἐρυσθριῶσι μᾶλλον, ἢ τοῖς ὠχριῶσι. Στρατιώτου δὲ μὴ δεῖσθαι, τὰς μὲν χεῖρας ἐν τῷ βαδίξειν, τοὺς δὲ πόδας ἐν τῷ μάχεσθαι κινουῖντος, μῆζον δὲ ῥέγγοντος, ἢ ἀλαλάζοντος. Τὸν δὲ ὑπέρπαχυν κακίζων· Ποῦ δ' ἂν, ἔφη, σῶμα τοιοῦτον τῇ πόλει γένοιτο χρήσιμον, οὗ τὸ μεταξὺ λαιμοῦ καὶ βουβώνων πᾶν ὑπὸ τῆς γαστρὸς κατέχεται; Τῶν δὲ φιληδόνων τινὰ βουλόμενον αὐτῷ συνεῖναι παραιτούμενος, ἔφη μὴ δύνασθαι ζῆν μετ' ἀνθρώπου τῆς καρδίας τὴν ὑπερώαν εὐαισθητοτέραν ἔχοντος. Τοῦ δ' ἐρώντος ἔλεγε τὴν ψυχὴν ἐν ἀλλοτρίῳ σώματι ζῆν. Μεταμεληθῆναι δ' αὐτὸς ἐν παντὶ τῷ βίῳ τρεῖς μεταμελείας· μίαν μὲν, ἐπὶ τῷ γυναικὶ πιστεῦσαι λόγον ἀπόρρητον· ἑτέραν δὲ, πλεύσας, ὅπου δυνατόν ἦν πεζεῦσαι· τὴν δὲ τρίτην, ὅτι μίαν ἡμέραν ἀδιάθετος ἔμεινεν. Πρὸς δὲ προσβύτην πονηρευόμενον· Ἄνθρωπε, εἶπε, πολλὰ ἔχοντι τῷ γῆρα τὰ αἰσχρὰ μὴ προστίθει τὴν ἀπὸ τῆς κακίας αἰσχύνην. Πρὸς δὲ δήμαρχον ἐν διαβολῇ μὲν φαρμακείας γενόμενον, φαῦλον δὲ νόμον εἰσφέροντα καὶ βιαζόμενον· Ὡ μπιράκιον, εἶπεν, οὐκ οἶδα, πότερον χεῖρόν ἐστιν, ὃ κίρνης πιεῖν, ἢ, ὃ γράφεις κυρῶσαι. Βλασφημούμενος δ' ὑπ' ἀνθρώπου βεβιωκότος ἀσβλῶς καὶ κακῶς· Ἄνισος, εἶπεν, ἢ πρὸς σέ μοι μάχη ἐστίν· καὶ γὰρ ἀκούεις τὰ κακὰ ῥηδίας, καὶ λέγεις εὐχερῶς· ἐμοὶ

δὲ καὶ λέγειν ἀηδὲς, καὶ ἀκούειν ἄηθρες. Τὸ μὲν οὖν τῶν ἀπομνημονευμάτων ἡθὸς τοιοῦτόν ἐστιν.

Χ. Ὑπατος δὲ μετὰ Φλάκκου Οὐαλερίου, τοῦ φίλου καὶ συνήθους, ἀποδειχθεὶς, ἔλαχε τῶν ἐπαρχιῶν, ἣν Ἐντὸς Ἰσπανίαν Ῥωμαῖοι καλοῦσιν. Ἐνταῦθα δ' αὐτῷ τὰ μὲν καταστρεφομένα τῶν ἐθνῶν, τὰ δ' οἰκειομένην διὰ λόγων, πολλὴ στρατιὰ τῶν βαρβάρων ἐπέπεσε, καὶ κίνδυνος ἦν αἰσχροῶς ἐκβιασθῆναι· διὸ τῶν ἐγγύς Κελτιβήρων ἐπεκαλεῖτο συμμαχίαν. Αἰτούντων δ' ἐκείνων τῆς βοηθείας διακόσια τάλαντα μισθόν, οἱ μὲν ἄλλοι πάντες οὐκ ἀνασχετόν ἐποιοῦντο, Ῥωμαίους βαρβάρους ἐπικουρίας μισθόν ὁμολογῆσαι· ὁ δὲ Κάτων οὐδὲν ἔφη δεῖν εἶναι· νικῶντας μὲν γὰρ ἀποδώσειν ἀπὸ τῶν πολεμίων, οὐ παρ' αὐτῶν ἠττημένων δὲ μήτε τοὺς ἀπαιτούμενους ἔσσεσθαι, μήτε τοὺς ἀπαιτοῦντας. Ταύτην δὲ τὴν μάχην κατὰ κράτος ἐνίκησε, καὶ τἄλλα προνῶρει λαμπρῶς. Πολύβιος μὲν γε φησὶ, τῶν ἐντὸς Βαίτιος ποταμοῦ πόλεων ἡμέρα μίξ τὰ τεῖχη, κλεύσαντος αὐτοῦ, περιαιρεθῆναι· πάμπολλαι δ' ἦσαν αὐται, γέμουσαι μαχίμων ἀνδρῶν. Αὐτὸς δὲ φησιν ὁ Κάτων πλείονας εἰληφέναι πόλεις, ὧν διήγαγεν ἡμερῶν ἐν Ἰβηρίᾳ· καὶ τοῦτο κόμπος οὐκ ἔστιν, εἴπερ ὡς ἀληθῶς τετρακόσiai τὸ πλῆθος ἦσαν. Τοῖς μὲν οὖν στρατιώταις, πολλὰ παρὰ τὴν στρατείαν ὠφεληθεῖσιν, ἔτι καὶ λίτραν ἀργυρίου κατ' ἄνδρα προσδιένεμεν, εἰπὼν, ὡς κρεῖττον ἦν, πολλοὺς Ῥωμαίων ἀργύριον, ἢ χρυσίον ὀλίγους, ἔχοντας ἐπανελθεῖν. Εἰς δ' αὐτὸν ἐκ τῶν ἀλισκομένων οὐδὲν ἐλθεῖν λέγει, πλὴν ὅσα πέπωκεν, ἢ βεβρωκε. „Καὶ οὐκ αἰτιῶμαι (φησὶ) τοὺς ὠφελείσθαι ζητοῦντας ἐκ τούτων, ἀλλὰ βούλομαι μᾶλλον περι

ἀρετῆς τοῖς ἀρίστοις, ἢ περὶ χρημάτων τοῖς πλουσιωτάτοις ἀμιλλᾶσθαι, καὶ τοῖς φιλαργυρωτάτοις περὶ φιλαργυρίας. “ Οὐ μόνον δ’ αὐτόν, ἀλλὰ καὶ τοὺς περὶ αὐτὸν ἐφύλαττε καθαρὸς παντὸς λήμματος. Ἦσαν δὲ πέντε θεράποντες ἐπὶ στρατείας σὺν αὐτῷ. Τούτων εἷς, ὄνομα Πάκκος, ἠγόρασε τῶν αἰχμαλώτων τρία παιδάρια· τοῦ δὲ Κάτωνος αἰσθημένου, πρὶν εἰς ὄψιν ἔλθειν, ἀπήγατο. Τοὺς δὲ παῖδας ὁ Κάτων ἀποδόμνος, εἰς τὸ δημόσιον ἀνήνεγκε τὴν τιμὴν.

XI. Ἐπι δ’ αὐτοῦ διατρίβοντος ἐν Ἰβηρίᾳ, Σκηπίων ὁ μέγας, ἐχθρὸς ὢν καὶ βουλόμενος ἐνστήναι κατορθοῦντι, καὶ τὰς Ἰβηρικὰς πράξεις ὑπολαβεῖν, διεπράξατο τῆς ἐπαρχίας ἐκείνης ἀποδειχθῆναι διάδοχος. Σπεύσας δ’ ὡς ἐνῆν τάχιστα, κατέπαυσε τὴν ἀρχὴν τοῦ Κάτωνος. Ὁ δὲ, λαβὼν σπέιρας ὀπλιτῶν πέντε, καὶ πεντακοσίους ἵππεῖς προπομπούς, κατεστρέψατο μὲν τὸ Λακετιανῶν ἔθνος, ἑξακοσίους δὲ τῶν ἠτυτομοληκότων κομισάμενος ἀπέκτεινε. Ἐφ’ οἷς σχετιλιάζοντα τὸν Σκηπίωνα κατεριωνεύομενος, οὕτως ἔφη τὴν Ῥώμην ἕσσεσθαι μεγίστην, τῶν μὲν ἐνδόξων καὶ μεγάλων τὰ τῆς ἀρετῆς πρωτεῖα μὴ μεθιέντων τοῖς ἀσημοτέροις, τῶν δ’, ὥσπερ αὐτός ἐστι, δημοτικῶν ἀμιλλωμένων ἀρετῇ πρὸς τοὺς τῷ γένει καὶ τῇ δόξῃ προήκοντας. Οὐ μὴν ἀλλὰ τῆς συγκλήτου ψηφισαμένης, μηδὲν ἀλλάττειν, μηδὲ κινεῖν, τῶν διοικημένων ὑπὸ τοῦ Κάτωνος, ἢ μὲν ἀρχὴ τῷ Σκηπίωνι, τῆς αὐτοῦ μᾶλλον, ἢ τῆς Κάτωνος, ἀφελούσα δόξης, ἐν ἀπραξίᾳ καὶ σχολῇ μάτην διήλθεν. Ὁ δὲ Κάτων θριαμβεύσας οὐχ, ὥσπερ οἱ πλεῖστοι τῶν μὴ πρὸς ἀρετὴν, ἀλλὰ πρὸς δόξαν ἀμιλλωμένων, ὅταν εἰς τὰς ἀκρας τιμὰς ἐξίκωνται, καὶ τύχῳσιν ὑπατείας καὶ θριάμβων, ἤδη τὸ λοιπὸν εἰς

ἡδονὴν καὶ σχολὴν συσκευασάμενοι τὸν βίον, ἐκ τῶν κοινῶν ἀπίασιν, οὕτω καὶ αὐτὸς ἐξανῆκε καὶ κατέλυσε τὴν ἀρετὴν· ἀλλ' ὅμοια τοῖς πρῶτον ἀποτομένοις πολιτείας, καὶ διαψῶσι τιμῆς καὶ δόξης, ἀφ' ἐτέρας ἀρχῆς συντείνας ἑαυτὸν, ἐν μέσῳ παρεῖχε καὶ φίλοις χρῆσθαι καὶ πολίταις, οὔτε τὰς συνηγορίας, οὔτε τὰς στρατείας ἀπειπάμενος.

XII. Τιβερίῳ μὲν οὖν Σεμπρονίῳ τὰ περὶ Θράκη καὶ Ἰστρὸν ὑπάτεύοντι πρεσβέων συγκατειργάσατο. Μανίῳ δ' Ἀκίλιῳ χιλιαρχῶν ἐπ' Ἀντίοχον τὸν μέγαν συνεξήλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα, φοβήσαντα Ῥωμαίους ὡς οὐδένα ἕτερον μετ' Ἀννίβαν. Τὴν γὰρ Ἀσίαν, ὅσην ὁ Νικάτωρ Σέλευκος εἶχεν, ὀλίγον δεῖν ἅπασαν ἐξ ὑπαρχῆς ἀνειληφώς, ἔθνη τε πάμπολλα καὶ μάχιμα βαρβάρων ὑπήκοα πεποιημένος, ἐπῆρτο συμπεσεῖν Ῥωμαίοις, ὡς μόνοις ἔτι πρὸς αὐτὸν ἀξιωμαχοῖς οὖσιν. Εὐπρεπῆ δὲ τοῦ πολέμου ποιησάμενος αἰτίαν, τοὺς Ἕλληνας ἐλευθεροῦν, μηδὲν δεομένους, ἀλλὰ καὶ ἐλευθέρους καὶ αὐτονόμους χάριτι Ῥωμαίων ἀπὸ Φιλίππου καὶ Μακεδόνων νεωστὶ γεγονότας, διέβη μετὰ δυνάμεως. Καὶ σάλον εὐθύς ἡ Ἑλλὰς εἶχε, καὶ μετιώρος ἦν, ἐλπῖσι διαφθειρομένη βασιλικαῖς ὑπὸ τῶν δημαγωγῶν. Ἐπεμπεν οὖν πρέσβεις ὁ Μάνιος ἐπὶ τὰς πόλεις. Καὶ τὰ μὲν πλεῖστα τῶν νεωτεριζόντων Τίτος Φλαμινῖνος ἔσχεν ἄνευ ταραχῆς, καὶ κατεπράυνεν, ὡς ἐν τοῖς περὶ ἐκείνου γέγραπται· Κάτων δὲ Κορινθίους καὶ Πατρεῖς, ἔτι δ' Αἰγίεις παρεστήσατο. Πλεῖστον δὲ χρόνον ἐν Ἀθήναις διέτριψε. Καὶ λέγεται μὲν τις αὐτοῦ φέρεσθαι λόγος, ὃν Ἑλληνιστὶ πρὸς τὸν δῆμον εἶπεν, ὡς ζηλῶν τε τὴν ἀρετὴν τῶν παλαιῶν Ἀθηναίων, τῆς τε πόλεως διὰ τὸ κάλλος καὶ τὸ

μέγεθος ἡδέως εἴη γεγονώς θεατής. Τὸ δ' οὐκ ἀληθές ἐστιν· ἀλλὰ δι' ἑρμηνέως ἐνέτυχε τοῖς Ἀθηναίοις, δυναθεῖς ἂν αὐτὸς εἰπεῖν, ἐμμένων δὲ τοῖς πατρίοις, καὶ καταγελαῶν τῶν τὰ Ἑλληνικὰ τεθναυμακότων. Ποστούμιον γοῦν Ἀλβίνον, ἱστορίαν Ἑλληνιστὶ γράψαντα, καὶ συγγνώμην αἰτούμενον ἐπέσκωπεν, εἰπὼν, δοτέον εἶναι τὴν συγγνώμην, εἰ, τῶν Ἀμφικτυόνων ψηφισαμένων, ἀναγκασθεῖς ὑπέμεινε τὸ ἔργον. Θαυμάσαι δὲ φησι τοὺς Ἀθηναίους τὸ τάχος αὐτοῦ καὶ τὴν ὀξύτητα τῆς φράσεως· ἃ γὰρ αὐτὸς ἐξέφερε βραχείως, τὸν ἑρμηνέα μακρῶς καὶ διὰ πολλῶν ἀπαγγέλλειν. Τὸ δ' ὅλον, οἶεσθαι τὰ ῥήματα τοῖς μὲν Ἑλλήσιν ἀπὸ χιλιῶν, τοῖς δὲ Ῥωμαίοις ἀπὸ καρδίας φέρεσθαι.

XIII. Ἐπεὶ δ' Ἀντίοχος φράξας τὰ περὶ Θερμοπύλας στενὰ τῷ στρατοπέδῳ, καὶ τοῖς αὐτοφνέσι τῶν τόπων ἐρύμασι προσβαλὼν χαρακώματα καὶ διατειχίσματα, καθῆστο τὸν πόλεμον ἐκκεκλεικέναι νομίζων, τὸ μὲν κατὰ στόμα βιάζεσθαι παντάπασιν ἀπεγίνωσκον οἱ Ῥωμαῖοι, τὴν δὲ Περσικὴν ἐκείνην περιήλυσιν καὶ κύκλωσιν ὁ Κάτων εἰς νοῦν βαλόμενος, ἐξώδευσε νύκτωρ, ἀναλαβὼν μέρος τι τῆς στρατιᾶς. Ἐπεὶ δ' ἄνω προσελθόντων, ὁ καθοδηγῶν αἰχμάλωτος ἐξέπεσε τῆς ὁδοῦ, καὶ πλανώμενος ἐν τόποις ἀπόροις καὶ κρημνώδεσι δεινὴν ἀθυμίαν καὶ φόβον ἐνεργάσατο τοῖς στρατιώταις, ὄρων ὁ Κάτων τὸν κίνδυνον, ἐκέλευσε τοὺς ἄλλους ἅπαντας ἀτρεμεῖν καὶ περιμένειν. Αὐτὸς δὲ Λευκίον τινα Μάλλιον, ἄνδρα δεινὸν ὀρειβατεῖν, παραλαβὼν, ἐχώρει πολυπόνως καὶ παραβόλως ἐν ἀσελήνῳ νυκτὶ καὶ βαθείᾳ, κολωνοῖς καὶ πάγοις ἀνατεταμένοις διασπᾶσματα πολλὰ τῆς ὄψεως καὶ ἀσάφειαν ἐχούσης· ἕως ἐμβαλόντες εἰς

ἀτραπὸν, ὡς ὄντο, κάτω περαίνουσαν ἐπὶ τὸ στρατο-
 πεδον τῶν πολεμίων, ἔθεντο σημεῖα πρὸς τινὰς εὐσκό-
 πους κεραίας ὑπὲρ τὸ Καλλιδρομον ἀνεχούσας. Οὕτω
 δὲ πάλιν ἐπανελθόντες ὀπίσω, τὴν στρατιὰν ἀνέλαβον,
 καὶ πρὸς τὰ σημεῖα προαγαγόντες, ἤψαντο μὲν ἐκείνης
 τῆς ἀτραποῦ, καὶ κατεστήσαντο τὴν πορείαν. Μικρὸν
 δὲ προσελθούσιν αὐτοῖς ἐπέλιπε, φάραγγος ὑπολαμβαν-
 ούσης· καὶ πάλιν ἦν ἀπορία καὶ δέος, οὐκ ἐπισταμένων,
 οὐδὲ συνορώντων, ὅτι πλησίον ἐτύγγανον τῶν πολεμίων
 γεγονότες. Ἦδη δὲ διέλαμπεν ἡμέρα, καὶ φθογγῆς τις
 ἔδοξεν ὑπακοῦσαι, τάχα δὲ καὶ καθορᾶν Ἑλληνικὸν χά-
 ρακα καὶ προφυλακὴν ὑπὸ τὸ κρημνῶδες. Οὕτως οὖν
 ἐπιστήσας ἐνταῦθα τὴν στρατιὰν ὁ Κάτων, ἐκέλευσεν
 αὐτῷ προσελθεῖν ἄνευ τῶν ἄλλων τοὺς Φιρμιανούς, οἷς
 ἀεὶ πιστοῖς ἐχρήτο καὶ προθύμοις. Συνδραμόντων δὲ
 καὶ περιστάντων αὐτὸν ἀθρόων, εἶπεν· „Ἄνδρα χρήζω
 λαβεῖν τῶν πολεμίων ζῶντα, καὶ πυθέσθαι, τίνες οἱ προ-
 φυλάσσοντες οὗτοι· πόσον πλῆθος αὐτῶν· τίς ὁ τῶν
 ὄλων διάκοσμος, ἢ τάξις, ἢ παρασκευή, μεθ' ἧς ὑπομε-
 νοῦσιν ἡμᾶς. Τὸ δ' ἔργον ἄρπασμα τάχους γενέσθω
 καὶ τόλμης, ἧ καὶ λέοντες ἀνοπλοὶ θαρρόντες ἐπὶ τὰ
 δειλὰ τῶν θηρίων βαδίζουσι.“ Ταῦτα δ' εἰπόντος τοῦ
 Κάτωνος, αὐτόθεν ὀρούσαντες, ὥσπερ εἶχον, οἱ Φιρμι-
 νοὶ, κατὰ τῶν ὀρῶν ἔθρον ἐπὶ τὰς προφυλακάς· καὶ
 προσπεσόντες ἀπροσδόκητοι, πάντας μὲν διετάραξαν καὶ
 διεσκέδασαν, ἕνα δ' αὐτοῖς ὄπλοις ἀρπάσαντες, ἐνεχείρι-
 σαν τῷ Κάτωνι. Παρὰ τούτου μαθὼν, ὡς ἡ μὲν ἄλλη
 δύναμις ἐν τοῖς στενοῖς κάθηται μετὰ τοῦ βασιλέως, οἱ δὲ
 φρουροῦντες αὐτοῦ τὰς ὑπερβολάς, Αἰτωλῶν εἰσὶν ἑξακό-
 σιοι λογάδες, καταφρονήσας τῆς ὀλιγότητος ἅμα καὶ τῆς

ὀλιγωρίας, εὐθύς ἐπήγεν ἅμα σάλπιγξι καὶ ἀλαλαγμῶ, πρῶτος σπασάμενος τὴν μάχαιραν. Οἱ δ', ὡς εἶδον ἀπὸ τῶν κρημνῶν ἐπιφερομένους, φεύγοντες εἰς τὸ μέγα στρατόπεδον, ταραχῆς ἐνεπίμπλασαν ἅπαντα.

XIV. Ἐν τούτῳ δέ, καὶ τοῦ Μανίου κάτωθεν πρὸς τὰ διατειχίσματα βιαζομένου, καὶ τοῖς στενοῖς προσβάλλοντος ἀθρόαν τὴν δύναμιν, ὁ μὲν Ἀντίοχος εἰς τὸ στόμα λίθῳ πληγείς, ἐκτιναχθέντων αὐτοῦ τῶν ὀδόντων, ἀπίστρεψε τὸν ἵππον ὀπίσω, περιαλγῆς γενόμενος· τοῦ δὲ στρατοῦ μέρος οὐδὲν ὑπέμεινε τοὺς Ῥωμαίους, ἀλλὰ καίπερ ἀπόρους καὶ ἀμηχάνους τῆς φυγῆς ὁδοὺς καὶ πλάγας ἐχούσης, ἐλῶν βαθέων καὶ πετρῶν ἀποτόμων τὰ πτώματα καὶ τὰς ὀλισθήσεις ὑποδεχομένων, εἰς ταῦτα διὰ τῶν στενῶν ὑπερχεόμενοι, καὶ συνωθούμενοι ἀλλήλους, φόβῳ πληγῆς καὶ σιδήρου πολεμίων, αὐτοὺς διέφθειρον. Ὁ δὲ Κάτων αἰὲ μὲν τις ἦν, ὡς ἔοικε, τῶν ἰδίων ἐγκωμίων ἀφειδῆς, καὶ τὴν ἀντικρὺς μεγαλαυχίαν, ὡς ἐπακολούθημα τῆς μεγαλοουργίας, οὐκ ἔφευγε. Πλεῖστον δὲ ταῖς πράξεσι ταύταις ὄγκον περιτέθεικε, καὶ φησι τοῖς ἰδοῦσιν αὐτὸν τότε διώκοντα καὶ παίοντα τοὺς πολεμίους, παρασιῆναι, μηδὲν ὀφείλειν Κάτωνι τῷ δήμῳ τοσοῦτον, ὅσον Κάτωνι τὸν δῆμον· αὐτὸν τε Μάνιον τὸν ὑπάτον, θερμὸν ἀπὸ τῆς νίκης ἔτι θερμῷ περιπλακέντα, πολὺν χρόνον ἀσπάζεσθαι, καὶ βοῆν ὑπὸ χαρᾶς, ὡς οὐτ' ἂν αὐτός, οὐθ' ὁ σύμπας δῆμος ἐξισώσῃε τὰς ἀμοιβὰς ταῖς Κάτωνος εὐεργεσίαις. Μετὰ δὲ τὴν μάχην εὐθύς εἰς Ῥώμην ἐπέμπετο τῶν ἡγωνισμένων ἀντάγγελος· καὶ διέπλευσε μὲν εἰς Βρεντίσιον εὐτυχῶς, μιᾷ δ' ἡμέρῃ διελάσας ἐκεῖθεν εἰς Τάραντα, καὶ τέσσαρας ἄλλας ὁδεύσας, πεμπταῖος εἰς Ῥώμην ἀπὸ θαλάσσης ἀφίκετο, καὶ πρῶ-

τος ἀπήγγειλε τὴν νίκην. Καὶ τὴν μὲν πόλιν ἐπέπλησεν εὐφροσύνης καὶ θουσιῶν, φρονήματος δὲ τὸν δῆμον, ὡς πάσης γῆς καὶ θαλάσσης κρατεῖν δυνάμενον.

XV. Τῶν μὲν οὖν πολεμικῶν πράξεων τοῦ Κάτωνος αὐταὶ σχεδόν εἰσιν αἱ ἔλλογμώταται· τῆς δὲ πολιτείας φαίνεται τὸ περὶ τὰς κατηγορίας καὶ τοὺς ἐλέγχους τῶν πονηρῶν μόνιον οὐ μικρᾶς ἄξιον σπουδῆς ἠγγησάμενος. Αὐτὸς τε γὰρ ἐδίωξε πολλοὺς, καὶ διώκουσιν ἑτέροις σινηγωνίσαστο, καὶ παρσκέυασεν ἄλλους διώκοντας, ὡς ἐπὶ Σικηρίωνα τοὺς περὶ Πετίλλιον. Τοῦτον μὲν οὖν ἀπ' οἴκου τε μέγαλον καὶ φρονήματος ἀληθινοῦ ποιησάμενον ὑπὸ πόδας τὰς διαβολάς, μὴ ἀποκτεῖναι δυνηθεῖς, ἀφῆκε· Λεύκιον δὲ, τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, μετὰ τῶν κατηγορῶν συστάς, καταδίκη περιέβαλε χρημάτων πολλῶν πρὸς τὸ δημόσιον· ἦν οὐκ ἔχων ἐκείνος ἀπολίσασθαι, καὶ κινδυνεύων δεθῆναι, μόλις ἐπικλήσει τῶν δημάρχων ἀφείθη. Λέγεται δὲ καὶ νεανίσκῳ τινὶ, τεθνηκότος πατρὸς ἐχθρὸν ἠτιμωκότι, καὶ πορευομένῳ δι' ἀγορᾶς μετὰ τὴν δίκην, ἀπαντήσας ὁ Κάτων δεξιῶσασθαι, καὶ εἰπεῖν· ὅτι ταῦτα χρή τοῖς γονεῦσιν ἐναγίζειν, οὐκ ἄρνας, οὐδ' ἐρίφους, ἀλλ' ἐχθρῶν δάκρυα καὶ καταδίκας. Οὐ μὴν οὐδ' αὐτὸς ἐν τῇ πολιτείᾳ περιῆν ἀθῶος, ἀλλ' ὅπου τινὰ λάβην παράσχοι τοῖς ἐχθροῖς, κρινόμενος καὶ κινδυνεύων διετέλει. Λέγεται γὰρ ὀλίγον ἀπολιπούσας τῶν πενήκοντα φυγεῖν δίκας, μίαν δὲ τελευταίαν ἐξ ἔτη καὶ ὄγδοῦντα γενονῶς. Ἐν ἧ καὶ τὸ μνημονεύμενον εἶπεν· ὡς χαλεπὸν ἐστὶν ἐν ἄλλοις βεβιωκότα ἀνθρώποις, ἐν ἄλλοις ἀπολογεῖσθαι. Καὶ τοῦτο πέρασ οὐκ ἐποίησατο τῶν ἀγῶνων. Τεσσάρων δ' ἄλλων ἐνιαυτῶν διελθόντων, Σερούϊου Γάλβα κατηγόρησεν, ἐνενηκοντα γεγονῶς ἔτη.

Κινδυνεύει γάρ, ὡς ὁ Νέστωρ, εἰς τριγωνίαν τῷ βίῳ καὶ ταῖς πράξεσι κατελθεῖν. Σκηπίωνι γάρ, ὡς λέλεκται, τῷ μεγάλῳ πολλὰ διωρισάμενος ἐν τῇ πολιτείᾳ, διέτεινεν εἰς Σκηπίωνα τὸν νέον, ὃς ἦν ἐκείνου κατὰ ποιήσιν υἱωνός, υἱὸς δὲ Παύλου τοῦ Περσέα καὶ Μακεδόνας καταπολεμήσαντος.

XVI. Τῆς δ' ὑπατείας κατόπιν ἔτεσι δέκα τιμητείαν ὁ Κάτων παρήγγειλε. Κορυφή δέ τις ἐστὶ τιμῆς ἀπάσης ἢ ἀρχή, καὶ τρόπον τινὰ τῆς πολιτείας ἐπιτελείωσις, ἄλλην τε πολλὴν ἐξουσίαν ἔχουσα, καὶ τὴν περὶ τὰ ἦθη καὶ τοὺς βίους ἐξέτασιν. Οὔτε γὰρ γάμον, οὔτε παιδοποιίαν τινός, οὔτε διαίταν, οὔτε συμπόσιον ὄντο δεῖν ακριτον καὶ ἀνεξέταστον, ὡς ἕκαστος ἐπιθυμίας ἔχοι καὶ προαιρέσεως, ἀφεῖσθαι. Πολὺ δὲ μᾶλλον ἐν τούτοις νομίζοντες, ἢ ταῖς ὑπαίθεροις καὶ πολιτικαῖς πράξεσι, τρόπον ἀνδρός ἐνοραῖσθαι, φύλακα καὶ σωφρονιστὴν καὶ κολαστὴν τοῦ μηδένα καθ' ἡδονὰς ἐκτρέπεσθαι, καὶ παρεκβαίνειν τὸν ἐπιχώριον καὶ συνήθη βίον, ἡροῦντο τῶν καλουμένων πατρικίων ἕνα, καὶ τῶν δημοτικῶν ἕνα. Τιμητὰς δὲ τούτους προσηγόρευον, ἐξουσίαν ἔχοντας ἀφελέσθαι μὲν ἵππον, ἐκβαλεῖν δὲ συγκλήτου τὸν ἀκολάστως βιοῦντα καὶ ἀτάκτως. Οὔτοι δὲ καὶ τὰ τιμήματα τῶν οὐσιῶν λαμβάνοντες ἐπεσκόπουν, καὶ ταῖς ἀπογραφαῖς τὰ γένη καὶ τὰς πολιτείας διέκρινον. Ἄλλας τε μεγάλας ἔχει δυνάμεις ἢ ἀρχή. Διὸ καὶ τῷ Κάτωνι πρὸς τὴν παραγγελίαν ἀπήντησαν ἐνιστάμενοι σχεδὸν οἱ γνωριμώτατοι καὶ πρῶτοι τῶν συγκλητικῶν. Τοὺς μὲν γὰρ εὐπατριδας ὁ φθόνος ἐλύπει, παντάπασιν οἰομένους προπηλακίζεσθαι τὴν εὐγένειαν, ἀνθρώπων ἀπ' ἀρχῆς ἀδόξων εἰς τὴν ἄκραν τιμὴν καὶ δύναμιν ἀναβιβαζομένων· οἱ δὲ μοχθηρὰ συνειδότες αὐτοῖς ἐπιτηδεύματα, καὶ

τῶν πατριῶν ἐκδικαίησιν ἐθῶν, ἐφοβοῦντο τὴν αὐστηρίαν τοῦ ἀνδρός, ἀπαραίτητον ἐν ἐξουσίᾳ καὶ χυλεπὴν ἐσομένην. Διὸ συμφρονήσαντες καὶ παρασκευάσαντες, ἐπὶ κατῆγον ἐπὶ τὴν παραγγελίαν ἀντιπάλους τῷ Κάτωνι, θεραπεύοντας ἐλπίσι χρησταῖς τὸ πλῆθος, ὡς δὴ μαλακῶς καὶ πρὸς ἡδονὴν ἄρχεσθαι δεόμενον. Τοῦναντίον δ' ὁ Κάτων οὐδεμίαν ἐνδιδοὺς ἐπιείκειαν, ἀλλ' ἀντικρὺς ἀπειλῶν τε τοῖς πονηροῖς ἀπὸ τοῦ βήματος, καὶ κεκραγῶς μεγάλου καθαρμοῦ χρῆζειν τὴν πόλιν, ἡξίου τοὺς πολλοὺς, εἰ σωφρονουῖσι, μὴ τὸν ἡδιστον, ἀλλὰ τὸν σφοδρότατον αἰρεῖσθαι τῶν ἰατρῶν· τοῦτον δ' αὐτὸν εἶναι, καὶ τῶν πατρικίων ἓνα, Φλάκκον Οὐαλέριον. Μετ' ἐκείνου γὰρ οἴεσθαι μόνον τὴν τρυφήν καὶ τὴν μαλακίαν, ὡσπερ ἔθραν, τέμνων καὶ ἀποκαίων, προὔργου τι ποιήσιν· τῶν δ' ἄλλων ὄραν ἕκαστον ἄρξαι κακῶς βιαζόμενον, ὅτι τοὺς καλῶς ἄρξοντας δέδοικεν. Οὕτω δ' ἄρα μέγας ἦν ὡς ἀληθῶς καὶ μεγάλων ἄξιος δημαγωγῶν ὁ Ῥωμαίων δῆμος, ὥστε μὴ φοβηθῆναι τὴν ἀνάτασιν καὶ τὸν ὄγκον τοῦ ἀνδρός, ἀλλὰ τοὺς ἡδεῖς ἐκείνους καὶ πρὸς χάριν ἅπαντα ποιήσιν δοκοῦντας ἀπορρήγας, ἐλέσθαι μετὰ τοῦ Κάτωνος τὸν Φλάκκον, ὡσπερ οὐκ αἰτοῦντος ἀρχὴν, ἀλλ' ἀρχοντος ἤδη καὶ προστάτιοντος ἀκροώμενος.

XVII. Προέγραψε μὲν οὖν ὁ Κάτων τῆς συγκλήτου τὸν συνάρχοντα καὶ φίλον, Λεύκιον Οὐαλέριον Φλάκκον· ἐξέβαλε δὲ τῆς βουλῆς ἄλλους τε συχνούς, καὶ Λεύκιον Κοῖντιον, ὑπάτον μὲν ἐπὶ πρότερον ἐνιαυτοῖς γεγενημένον· ὁ δ' ἦν αὐτῷ πρὸς δόξαν ὑπατείας μεῖζον, ἀδελφὸν Τίτου Φλαμινίου, τοῦ καταπολεμήσαντος Φίλιππον. Αἰτίαν δὲ τῆς ἐκβολῆς ἔσχε τοιαύτην. Μειράκιον, ἐκ τῆς παιδικῆς ὥρας ἑταιροῦν, ἀνειληφῶς ὁ Λεύκιος, αἰὲ

περὶ αὐτὸν εἶχε, καὶ συνεπήγετο στρατηγῶν ἐπὶ τιμῆς καὶ δυνάμεως τοσαύτης, ὅσην οὐδεὶς εἶχε τῶν πρώτων παρ' αὐτῷ φίλων καὶ οἰκείων. Ἐτύγχανε μὲν οὖν ἡγούμενος ὑπατικῆς ἐπαρχίας. Ἐν δὲ συμποσίῳ τινὶ τὸ μειράκιον, ὡσπερ εἰώθει, συγκατακείμενον, ἄλλην τε κολακείαν ἐκίνει πρὸς τὸν ἄνθρωπον ἐν οἴνῳ ῥαδίως ἀγόμενον, καὶ φιλεῖν αὐτὸν οὕτως ἔλεγεν, ὥστ', ἔφη, θεᾶς οὔσης οἴκοι μονομάχων, οὐ τεθεαμένος πρότερον, ἐξώρησα πρὸς σέ, καίπερ ἐπιθυμῶν ἰδεῖν ἄνθρωπον στρατόμενον. Ὁ δὲ Λεύκιος ἀντιφιλοφρονούμενος, Ἀλλὰ τούτου γε χάριν, εἶπε, μή μοι κατάκτισο λυπούμενος· ἐγὼ γὰρ ἰάσομαι. Καὶ κελεύσας ἓνα τῶν ἐπὶ θανάτῳ κατακρίτων εἰς τὸ συμπόσιον ἀχθῆναι, καὶ τὸν ὑπηρέτην ἔχοντα πέλεκυν παραστήναι, πάλιν ἠρώτησε τὸν ἐρώμενον, εἰ βούλεται τυπτόμενον θεάσασθαι. Φήσαντος δὲ βούλεσθαι, προσέταξε τοῦ ἀνθρώπου τὸν τράχηλον ἀποκόψαι. Οἱ μὲν οὖν πλείστοι ταῦτα ἱστοροῦσι, καὶ ὁ γὰρ Κικέρων αὐτὸν τὸν Κάτωνα διηγούμενον ἐν τῷ περὶ γῆρως διαλόγῳ πεποίηκεν. Ὁ δὲ Λίβιος αὐτόμολον εἶναι φησι Γαλαίην τὸν ἀναιρεθέντα, τὸν δὲ Λεύκιον οὐ δι' ὑπηρέτου κτεῖναι τὸν ἄνθρωπον, ἀλλ' αὐτὸν ἰδία χειρὶ, καὶ ταῦτα ἐν τῷ λόγῳ γεγράφθαι Κάτωνος. Ἐκβληθέντος οὖν τοῦ Λευκίου τῆς βουλῆς ὑπὸ τοῦ Κάτωνος, ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ βαρέως φέρων, ἐπὶ τὸν δῆμον κατέφυγε, καὶ τὴν αἰτίαν ἐκέλευεν εἰπεῖν τὸν Κάτωνα τῆς ἐκβολῆς. Εἰπόντος δὲ καὶ διηγησαμένου τὸ συμπόσιον, ἐπεχειρεῖ μὲν ὁ Λεύκιος ἀρνεῖσθαι· προκαλουμένου δὲ τοῦ Κάτωνος εἰς ὄρκισμὸν, ἀνεδύετο. Καὶ τότε μὲν ἄξια παθεῖν κατεγνώσθη· θεᾶς δ' οὔσης ἐν θεάτρῳ, τὴν ὑπατικὴν χῶραν παρελθὼν, καὶ ποφύρωτάτῳ που καθεσθεις,

οἶκτον ἔσχε παρὰ τῷ δήμῳ, καὶ βοῶντες ἠνάγκασαν αὐτὸν μετελθεῖν, ὡς ἦν θινάτων ἐπανορθούμενοι καὶ θεραπεύοντες τὸ γεγεννημένον. Ἄλλον δὲ βουλῆς ἐξέβαλεν ὑπατεύσειν ἐπίδοξον ὄντα, Μανίλλιον, ὅτι τὴν αὐτοῦ γυναῖκα μεθ' ἡμέραν ὀρώσης τῆς θυγατρὸς κατεφίλησεν. Αὐτῷ δ' ἔφη τὴν γυναῖκα μηδέποτε, πλὴν βροντῆς μεγάλῃς γενομένης, περιπλακῆναι· καὶ μετὰ παιδιᾶς εἰπεῖν αὐτὸν, ὡς μακάριός ἐστι τοῦ Διὸς βροντῶντος.

XVIII. Ἦνεγκε δὲ τινὰ τῷ Κάτῳ καὶ Λεύκιος, ὁ Σκηπίωνος ἀδελφός, ἐπίφθορον αἰτίαν, θριαμβικός ἀνὴρ, ἀφαιρεθείς ὑπ' αὐτοῦ τὸν ἵππον· ἔδοξε γὰρ οἶον ἐφυβρίζων Ἀφρικανῷ Σκηπίῳ τοῦτο ποιῆσαι. Τοὺς δὲ πλείστους ἠνάσσε μάλιστα τῇ περικοπῇ τῆς πολυτελείας, ἣν ἀντικρὺς μὲν ἀφελέσθαι, νεοσηκότων ἤδη καὶ διεφθαρμένων ὑπ' αὐτῆς τῶν πολλῶν, ἀδύνατον ἦν, κύκλῳ δὲ περιῶν, ἠνάγκαζεν ἐσθῆτος, ὀχήματος, κόσμου γυναικείου, σκευῶν τῶν περὶ διαίταν, ὧν ἐκάστου τὸ τίμημα δραχμᾶς χιλίας καὶ πεντακοσίας ὑπερέβαλλεν, ὑπερτιμᾶσθαι τὴν ἀξίαν εἰς τὸ δεκαπλάσιον, βουλόμενος ἀπὸ μειζόνων τιμημάτων αὐτοῖς μείζονας καὶ τὰς εἰσφορὰς εἶναι. Καὶ προσετίμησε τρεῖς χαλκοῦς τοῖς χιλίοις, ὅπως βαρυνόμενοι ταῖς ἐπιβολαῖς, καὶ τοὺς εὐσταλεῖς καὶ λιτοὺς ὀρώντες ἀπὸ τῶν ἴσων ἐλάττονα τελούντας εἰς τὸ δημόσιον, ἀπαγορεύσωσιν. Ἦσαν οὖν αὐτῷ χαλεποὶ μὲν οἱ τὰς εἰσφορὰς διὰ τὴν τροφὴν ὑπομένοντες, χαλεποὶ δ' αὖ πάλιν οἱ τὴν τροφὴν ἀποτιθέμενοι διὰ τὰς εἰσφορὰς. Πλούτου γὰρ ἀφαιρέσειν οἱ πολλοὶ νομίζουσι τὴν κώλυσιν αὐτοῦ τῆς ἐπιδείξεως· ἐπιδείκνυσθαι δὲ τοῖς περιττοῖς, οὐ τοῖς ἀναγκαίοις. Ὁ δὲ καὶ μάλιστα φασὶ τὸν φιλόσοφον Ἀρίστωναν θαυμάζειν, ὅτι τοὺς

τὰ περιττὰ κεκτημένους μᾶλλον ἡγοῦνται μακαρίους, ἢ τοὺς τῶν ἀναγκαίων καὶ χρησίμων εὐποροῦντας. Σκοπᾶς δὲ ὁ Θεσσαλός, αἰτουμένου τινὸς τῶν φίλων παρ' αὐτοῦ τοιοῦτον, ὃ μὴ σφόδρα ἦν χρήσιμον ἐκείνῳ, καὶ λέγοντος, ὡς οὐδὲν αἰτεῖ τῶν ἀναγκαίων καὶ χρησίμων. Καὶ μὴν ἐγὼ τούτοις, εἶπεν, εὐδαίμων καὶ πλούσιός εἰμι, τοῖς ἀχρήστοις καὶ περιττοῖς. Οὕτως ὁ τοῦ πλούτου ζήλος, οὐδενὶ πάθει φυσικῶ συνημμένος, ἐκ τῆς ὀχλώδους καὶ θυραίου δόξης ἐπεισώδιός ἐστιν.

XIX. Οὐ μὴν ἀλλὰ τῶν ἐγκαλούντων ἐλάχιστα φροντίζων ὁ Κάτων, ἔτι μᾶλλον ἐπέτειεν· ἀποκόπτων μὲν ὀχετοὺς, οἷς τὸ παραρρέον δημόσιον ὕδωρ ὑπολαμβάνοντες ὑπήγον εἰς οἰκίας ἰδίας καὶ κήπους, ἀνατρέπων δὲ καὶ καταβάλλον ὅσα προὔβαιεν εἰς τὸ δημόσιον οἰκοδομήματα, συστέλλων δὲ τοῖς μισθοῖς τὰς ἐργολαβείας, τὰ δὲ τέλη ταῖς πράξεσιν ἐπὶ τὰς ἐσχάτας ἐλαύνων τιμᾶς. Ἄφ' ὧν αὐτῷ πολὺ συνήχθη μῖσος. Οἱ δὲ περὶ τὸν Τίτον συστάντες ἐπ' αὐτὸν, ἐν τῇ βουλῇ τὰς γεγενημένας ἐκδόσεις καὶ μισθώσεις τῶν ἰσρῶν καὶ δημοσίων ἔργων ἔλυσαν, ὡς γεγενημένας ἀλυσιτελῶς, καὶ τῶν δημάρχων τοὺς θρασυτάτους παρώξυνον ἐν δήμῳ προσκαλέσασθαι τὸν Κάτωνα, καὶ ζημιῶσαι δυσὶ ταλάντοις. Πολλὰ δὲ καὶ πρὸς τὴν τῆς Βασιλικῆς κατασκευὴν ἠγαντιώθησαν, ἣν ἐκεῖνος ἐκ χρημάτων κοινῶν ὑπὸ τὸ βουλευτήριο τῇ ἀγορᾷ παρέβαλε, καὶ Πορκίαν Βασιλικὴν προσηγόρευσε. Φαίνεται δὲ θαυμασιῶς ἀποδεξάμενος αὐτοῦ τὴν τιμητείαν ὁ δῆμος. Ἀνδριάντα γοῦν ἀναθίς ἐν τῷ ναῷ τῆς Ὑγιείας, ἐπέγραψεν οὐ τὰς στρατηγίας, οὐδὲ τὸν θρίαμβον τοῦ Κάτωνος, ἀλλ', ὡς ἂν τις μεταφράσειε τὴν ἐπιγραφὴν, „Ὅτι τὴν Ῥωμαίων πολι-

τείαν ἐγκεκλιμένην καὶ ῥέπουσαν ἐπὶ τὰ χεῖρω, τιμητῆς γενόμενος, χρησταῖς ἀγωγαῖς καὶ σώφροσιν ἐθισμοῖς καὶ διδασκαλίαις εἰς ὀρθὸν αὐθις ἀποκατέστησε. “ Καί-
τοι πρότερον αὐτὸς κατεγέλα τῶν ἀγαπώντων τὰ τοιαῦ-
τα, καὶ λανθάνειν αὐτοὺς ἔλεγεν ἐπὶ χαλκῆων καὶ ζωγρά-
φων ἔργοις μέγα φρονοῦντας, αὐτοῦ δὲ καλλίστας εἰκό-
νας ἐν ταῖς ψυχαῖς περιφέρειν τοὺς πολίτας. Πρὸς δὲ
τοὺς θαυμάζοντας, ὅτι, πολλῶν ἀδόξων ἀνδριάντας
ἐχόντων, ἐκεῖνος οὐκ ἔχει. Μᾶλλον γὰρ, ἔφη, βούλομαι
ζητεῖσθαι, διὰ τί μου ἀνδριάς οὐ κεῖται, ἢ διὰ τί κεῖται. Τὸ
δ’ ὅλον, οὐδ’ ἐπαινούμενον ἠξίου τὸν ἀγαθὸν πολίτην ὑπο-
μένειν, εἰ μὴ τοῦτο χρησίμως γίγνοιτο τῷ κοινῷ. Καὶ πλεῖ-
στα πάντων ἑαυτὸν ἐγκεκωμίακεν, ὅς γε καὶ τοὺς ἀμαρτά-
νοντάς τι περὶ τὸν βίον, εἴτ’ ἐλεγχόμενους, λέγειν φησὶν,
ὡς οὐκ ἄξιον ἐγκαλεῖν αὐτοῖς· οὐ γὰρ Κάτωνές εἰσι·
καὶ τοὺς ἕνα μμεῖσθαι τῶν ὑπ’ αὐτοῦ πραττομένων
οὐκ ἐμμελῶς ἐπιχειροῦντας, ἐπαριστεροὺς καλεῖσθαι Κά-
τωνας. Ἀφορᾶν δὲ τὴν βουλήν πρὸς αὐτὸν ἐν τοῖς ἐπι-
σφαλεστάτοις καιροῖς, ὡσπερ ἐν πλῶ πρὸς κυβερνήτην·
καὶ πολλάκις μὴ παρόντος, ὑπερτίθεσθαι τὰ πλείστης
ἄξια σπουδῆς. Ἄ δὴ παρὰ τῶν ἄλλων αὐτῷ μαρτυρεῖ-
ται· μέγα γὰρ ἔσχεν ἐν τῇ πόλει, καὶ διὰ τὸν βίον, καὶ
διὰ τὸν λόγον, καὶ διὰ τὸ γῆρας ἀξίωμα.

XX. Γέγονε δὲ καὶ πατήρ ἀραθὸς, καὶ περὶ γυναῖκα
χρηστὸς ἀνὴρ, καὶ χρηματιστῆς οὐκ εὐκαταφρόνητος, οὐδ’
ὡς τι μικρὸν, ἢ φαῦλον, ἐν παρέργῳ μεταχειρισάμενος
τὴν τοιαύτην ἐπιμέλειαν. Ὅθεν οἶομαι δεῖν καὶ περὶ
τούτων, ὅσα καλῶς ἔχει, διεξελθεῖν. Γυναῖκα μὲν οὖν
εὐγενεστέραν, ἢ πλουσιωτέραν, ἔγημεν, ἠγούμενος, ὁμοί-
ως μὲν ἀμφοτέρας ἔχειν βᾶρος καὶ φρόνημα, τὰς δὲ γεν-

ναίας, αἰδουμένας τὰ αἰσχρά, μᾶλλον ὑπηκόους εἶναι
 πρὸς τὰ καλὰ τοῖς γεγαμηκόσι. Τὸν δὲ τύπτοντα γα-
 μετήν, ἢ παῖδα, τοῖς ἀγιωτάτοις ἔλεγεν ἱεροῖς προσφέ-
 ρειν τὰς χεῖρας. Ἐν ἐπαίνῳ δὲ μείζονι τίθεσθαι τὸ γα-
 μετήν ἀγαθόν, ἢ τὸ μέγαν εἶναι συγκλητικόν. Ἐπεὶ καὶ
 Σωκράτους οὐδὲν ἄλλο θαυμάζειν τοῦ παλαιοῦ, πλὴν ὅτι
 γυναικὶ χαλεπῇ καὶ παισὶν ἀποπλήκτοις χρώμενος ἐπει-
 κῶς καὶ πρῶως διτέλεσε. Γενομένου δὲ τοῦ παιδός,
 οὐδὲν ἦν ἔργον οὕτως ἀναγκαῖον, εἰ μὴ τι δημόσιον, ὡς
 μὴ παρεῖναι τῇ γυναικὶ λουούσῃ τὸ βρέφος καὶ σπαργα-
 ρούσῃ. Αὐτὴ γὰρ ἔτρεφεν ἰδίῳ γάλακτι. Πολλάκις δὲ
 καὶ τὰ τῶν δούλων παιδάρια τῷ μασθῶ προσιεμένη, κα-
 τεσκεύασεν εὖνοιαν ἐκ τῆς συντροφίας πρὸς τὸν υἱόν.
 Ἐπεὶ δ' ἤρξατο συνιέναι, παραλαβὼν αὐτὸς ἐδίδασκε
 γράμματα· καίτοι χαρίεντα δούλον εἶχε γραμματιστήν,
 ὄνομα Χίλωνα, πολλοὺς διδάσκοντα παῖδας. Οὐκ ἤξιον
 δὲ τὸν υἱόν, ὡς φησὶν αὐτὸς, ὑπὸ δούλου κακῶς ἀκούειν,
 ἢ τοῦ ὠτὸς ἀνατείνεσθαι, μανθάνοντα βράδιον· οὐδέ γε
 μαθήματος τηλικούτου τῷ δούλῳ χάριν ὀφείλειν· ἀλλ'
 αὐτὸς μὲν ἦν γραμματιστής, αὐτὸς δὲ νομοδιδάκτης, αὐ-
 τὸς δὲ γυμναστής· οὐ μόνον ἀκοντίζειν, οὐδ' ὄπλομαχεῖν,
 οὐδ' ἰππεύειν διδάσκων τὸν υἱόν, ἀλλὰ καὶ τῇ χειρὶ πύξ
 παίειν, καὶ κῆμα καὶ ψῆχος ἀνέχεσθαι, καὶ τὰ δινώδη
 καὶ τραχύνοντα τοῦ ποταμοῦ νηχόμενον ἀποβιάζε-
 σθαι. Καὶ τὰς ἱστορίας δὲ συγγράψαι φησὶν αὐτὸς
 ἰδίῳ χειρὶ καὶ μεγάλοις γράμμασιν, ὅπως οἴκοθεν ὑπάρχη
 τῷ παιδί πρὸς ἐμπειρίαν τῶν παλαιῶν καὶ πατριῶν ὠφελ-
 εῖσθαι. Τὰ δ' αἰσχίστα τῶν ῥημάτων οὐχ ἦτιον εὐλα-
 βεῖσθαι, τοῦ παιδός παρόντος, ἢ τῶν ἱερῶν παρθένων,
 ὡς Ἐστιάδας καλοῦσι. Συλλούσασθαι δὲ μηδέποτε·

καὶ τοῦτο κοινὸν ἔθος ἔοικε Ῥωμαίων εἶναι. Καὶ γὰρ πενθεροῖς γαμβροὶ ἐφυλάττοντο συλλοῦσθαι, δυσωπούμενοι τὴν ἀποκάλυψιν καὶ γύμνωσιν. Εἶτα μέντοι παρ' Ἑλλήνων τὸ γυμνοῦσθαι μαθόντες, αὐτοὶ πάλιν τοῦ καὶ μετὰ γυναικῶν τοῦτο πράσσειν ἀναπεπλήκασιν τοὺς Ἕλληνας. Οὕτω δὲ καλὸν ἔργον εἰς ἀρετὴν τῷ Κάτῳ πλάττοντι καὶ δημιουργοῦντι τὸν υἱόν, ἐπεὶ τὰ τῆς προθυμίας ἄμεμπτα ἦν, καὶ δι' εὐφροσύνην ὑπήκουεν ἡ ψυχὴ, τὸ δὲ σῶμα μαλακώτερον ἐφαίνετο τοῦ πονεῖν, ἐπανῆκεν αὐτῷ τὸ σύντονον ἄγαν καὶ κεκολασμένον τῆς διαίτης. Ὁ δὲ, καίπερ οὕτως ἔχων, ἀνὴρ ἀγαθὸς ἦν ἐν ταῖς στρατείαις, καὶ τὴν πρὸς Περσέα μάχην ἠγωνίσαστο λαμπρῶς, Παύλου στρατηγοῦντος. Εἶτα μέντοι τοῦ ξίφους ἐκκρουσθέντος ὑπὸ πληγῆς, καὶ δι' ὑγρότητα τῆς χειρὸς ἐξολισθέντος, ἀχθθεσθεῖς τρέπεται πρὸς τινὰς τῶν συνήθων, καὶ παραλαβῶν ἐκείνους, αὐτοὶς εἰς τοὺς πολεμίους ἐνέβαλε. Πολλῶ δ' ἀγῶνι καὶ βίῃ μεγάλη διαφωτίσας τὸν τόπον, εὖρε μόλις ἐν πολλοῖς σάγμασιν ὄπλων καὶ σώμασι νεκρῶν ὁμοῦ φίλων τε καὶ πολεμίων κατασεσωρημένων. Ἐφ' ᾧ καὶ Παῦλος ὁ στρατηγὸς ἠγάσθη τὸ μειράκιον. Καὶ Κάτωνος αὐτοῦ φέρεται τις ἐπιστολὴ πρὸς τὸν υἱόν, ὑπερφυῶς ἐπαινοῦντος τὴν περὶ τὸ ξίφος φιλοτιμίαν αὐτοῦ καὶ σπουδὴν. Ὑστέρων δὲ καὶ Παύλου θυγατέρα, Τερτίαν, ἔγημεν ὁ νεανίας, ἀδελφὴν Σκηπίωνος, οὐχ ἥτιόν ἦδη δι' αὐτὸν, ἢ τὸν πατέρα, καταμιγνύμενος εἰς γένος τηλικούτον. Ἡ μὲν οὖν περὶ τὸν υἱὸν τοῦ Κάτωνος ἐπιμέλεια τέλος ἄξιον ἔσχεν.

XXI. Οἰκέτας δὲ πολλοὺς ἐκτάτο, τῶν αἰχμαλώτων ὠνούμενος μάλιστα τοὺς μικροὺς καὶ δυναμένους ἔτι τροφὴν καὶ παιδείυσιν, ὡς σκύλακας, ἢ πώλους, ἐνεγκεῖν. Τού-

των οὐδείς εἰσῆλθεν εἰς οἰκίαν ἑτέραν, εἰ μὴ πέμψαντος αὐτοῦ Κάτωνος, ἢ τῆς γυναικός. Ὁ δ' ἐρωτηθεὶς, τί πράττει Κάτων, οὐδὲν ἀπεκρίνετο, πλὴν ἄγνοεῖν. Ἐδεῖ δ' ἢ πράττειν τι τῶν ἀναγκαίων οἴκοι τὸν δούλον, ἢ καθεύδειν. Καὶ σφόδρα τοῖς κοιμωμένοις ὁ Κάτων ἔχαιρε, πραιοτέρους τε τῶν ἐρηγορότων νομίζων, καὶ πρὸς ὁτιοῦν βελτίονας χρῆσθαι, τῶν δεομένων ὑπνου τοῖς ἀπολελανκότας. Οἰόμενος δὲ τὰ μέγιστα ἠμελιουργεῖν ἀφροδισίων ἕνεκα τοὺς δούλους, ἔταξεν ὠρισμένου νομίσματος ὁμιλεῖν ταῖς θεραπευσίαις, ἑτέρα δὲ γυναικὶ μηδένα πλησιάζειν. Ἐν ἀρχῇ μὲν οὖν ἔτι πίνης ὦν καὶ στρατευόμενος, πρὸς οὐδὲν ἐδυσκόλαινε τῶν περὶ δίαιταν, ἀλλ' αἰσχιστον ἀπέφαινε διὰ γαστέρα πρὸς οἰκίτην ζυγομαχεῖν. Ὑστερον δὲ, τῶν πραγμάτων ἐπιδιδόντων, ποιούμενος ἐστιάσεις φίλων καὶ συναρχόντων, ἐκόλαζεν εὐθύς μετὰ τὸ δεῖπνον ἱμάντι τοὺς ἀμελέστερον ὑπουργήσαντας ὁτιοῦν, ἢ σκευάσαντας. Ἀβὶ δὲ τινα στάσις ἔχειν τοὺς δούλους ἐμηχανάτο καὶ διαφορὰν πρὸς ἀλλήλους, ὑπονοῶν τὴν ὁμόνοιαν αὐτῶν καὶ δεδοικώς. Τοὺς δ' ἀξιὸν εἰργάσθαι τι θανάτου δόξαντας, ἐδικαίου, κριθέντας ἐν τοῖς οἰκέταις πᾶσιν, ἀποθνήσκειν, εἰ καταγνωσθεῖεν. Ἀπτόμενος δὲ συντονώτερον πορισμοῦ, τὴν μὲν γεωργίαν μᾶλλον ἠγεῖτο διαγωγὴν, ἢ πρόσοδον· εἰς δ' ἀσφαλῆ πράγματα καὶ βέβαια κατατιθέμενος τὰς ἀφορμάς, ἐκτατο λίμνας, ὕδατα θερμὰ, τόπους κναφεῦσιν ἀνεμίνους, ἐργατησίαν χώραν, ἔχουσαν αὐτοφνεῖς νομίας καὶ ὕλας. Ἀφ' ὧν αὐτῷ χρήματα προσήει πολλὰ, μηδ' ὑπὸ τοῦ Διός, ὡς φησὶν αὐτός, βλαβῆναι δυναμένων. Ἐχρήσατο δὲ καὶ τῷ διαβεβλημένῳ μάλιστα τῶν δανεισμάτων ἐπὶ ναυτικοῖς, τὸν τρόπον τοῦτον. Ἐκίλευε τοὺς

δανειζομένους ἐπὶ κοινωνίᾳ πολλοὺς παρακαλεῖν. Γενομένων δὲ πενήκοντα, καὶ πλοίων τοσοῦτων, αὐτὸς εἶχε μίαν μερίδα διὰ Κουίντιωνος ἀπελευθέρου, τοῖς δανειζομένοις συμπραγματευομένου καὶ συμπλέοντος. Ἦν δ' οὖν οὐκ εἰς ἅπαν ὁ κίνδυνος, ἀλλ' εἰς μέρος μικρὸν, ἐπὶ κέρδεσι μεγάλοις. Ἐδίδου δὲ καὶ τῶν οἰκετῶν τοῖς βουλομένοις ἀργύριον. Οἱ δ' ὠνοῦντο παῖδας, εἴτα τούτους ἀσκήσαντες καὶ διδάξαντες ἀναλώμασι τοῦ Κάτωνος, μετ' ἐνιαυτὸν ἀπεδίδοντο. Πολλοὺς δὲ καὶ κατεῖχεν ὁ Κάτων, ὅσην ὁ πλείστην διδοὺς ἑωνεῖτο τιμὴν ὑπολογιζόμενος. Προτρέπων δὲ τὸν υἱὸν ἐπὶ ταῦτα, φησὶν, οὐκ ἄνδρός, ἀλλὰ χήρας γυναικὸς, εἶναι, τὸ μειῶσαι τι τῶν ὑπαρχόντων. Ἐκεῖνο δ' ἤδη σφοδρότερον τοῦ Κάτωνος, ὅτι θαυμαστὸν ἄνδρα καὶ θεῖον εἶπεῖν ἐτόλμησε πρὸς δόξαν, ὅς ἀπολείπει πλέον ἐν τοῖς λόγοις, ὃ προσέθηκεν, οὐ παρέλαβεν.

XXI. Ἦδη δὲ αὐτοῦ γέροντος γεγονότος, πρέσβεις Ἀθήνηθεν ἦλθον εἰς Ῥώμην οἱ περὶ Καρνεάδην, τὸν Ἀκαδημαϊκὸν, καὶ Διογένη, τὸν Στωϊκὸν φιλόσοφον, καταδίκην τινὰ παραιτησόμενοι τοῦ δήμου τῶν Ἀθηναίων, ἦν ἐρήμην ὠφλον, Ὠρωπίων μὲν διωξάντων, Σικωνίων δὲ καταψηφισαμένων, τίμημα πεντακοσίων ταλάντων ἔχουσαν. Εὐθύς οὖν οἱ φιλολογώτατοι τῶν νεανίσκων ἐπὶ τοὺς ἄνδρας ἔεντο, καὶ συνῆσαν ἀκροώμενοι καὶ θαυμάζοντες αὐτούς. Μάλιστα δ' ἡ Καρνεάδου χάρις, ἧς δυνάμεις τε πλείστη, καὶ δόξα τῆς δυνάμεως οὐκ ἀποδέουσα, μεγάλων ἐπιλαβομένη καὶ φιλανθρώπων ἀκροατηρίων, ὡς πνεῦμα, τὴν πόλιν ἠχῆς ἐνέπλησε. Καὶ λόγος κατεῖχεν, ὡς ἀνὴρ Ἕλληρ εἰς ἔκπληξιν ὑπερφυῆς, πάντα κηλῶν καὶ χειρούμενος, ἔρωτα δεινὸν ἐμβέβληκε τοῖς νέοις, ὑφ' οὗ τῶν ἄλλων ἡδονῶν καὶ διατριβῶν ἐκπεσόντες ἐν-

Φουσιῶσι περὶ φιλοσοφίαν. Ταῦτα τοῖς μὲν ἄλλοις ἤρθεσε Ῥωμαίοις γιγνόμενα, καὶ τὰ μειράκια παιδείας Ἑλληνικῆς μεταλαμβάνοντα, καὶ συνόντα θαυμαζομένοις ἀνδράσιν ἠδέως ἐώρων. Ὁ δὲ Κάτων ἐξ ἀρχῆς τε τοῦ ζήλου τῶν λόγων παραρρέοντος εἰς τὴν πόλιν ἤχθετο, φοβούμενος, μὴ τὸ φιλότιμον ἐνταῦθα τρέψαντας οἱ νέοι, τὴν ἐπὶ τῷ λέγειν δόξαν ἀγαπήσωσι μᾶλλον τῆς ἀπὸ τῶν ἔργων καὶ τῶν στρατειῶν· ἐπεὶ δὲ προὔβαινε ἡ δόξα τῶν φιλοσόφων ἐν τῇ πόλει, καὶ τοὺς πρώτους λόγους αὐτῶν ἀνὴρ εἰς τὴν σύγκλητον ἐπιφανῆς, σπουδάσας αὐτὸς καὶ δεηθεὶς, ἠρμήνευσε, Γάϊος Ἀκίλιος, ἔγνω μετ' εὐπρεπείας ἀποδιοπομπήσασθαι τοὺς φιλοσόφους ἀπαντας ἐκ τῆς πόλεως. Καὶ παρελθὼν εἰς τὴν σύγκλητον ἐμίμνηστο τοῖς ἄρχουσιν, ὅτι πρεσβεία κάθηται πολὺν χρόνον ἀπρακτοῦ ἀνδρῶν, οἱ περὶ παντός, οὗ βούλουτο, ῥαδίως πείθειν δύνανται· δεῖν οὖν τὴν ταχίστην γινῶναι τε καὶ ψηφίσασθαι περὶ τῆς πρεσβείας, ὅπως οὗτοι μὲν ἐπὶ ταῖς σχολαῖς τραπόμενοι, διαλέγονται παισὶν Ἑλλήνων, οἱ δὲ Ῥωμαίων νέοι τῶν νόμων καὶ τῶν ἀρχόντων ὡς πρότερον, ἀκούωσι.

XXIII. Ταῦτα δ' οὐχ. ὡς ἔνιοι νομίζουσι, Κυρνεάδῃ δυσχεράνας ἔπραξεν, ἀλλ' ὅπως φιλοσοφίᾳ προσκεκροικώς, καὶ πᾶσαν Ἑλληνικὴν μούσαν καὶ παιδείαν ὑπὸ φιλοτιμίας προπηλακίζων· ὅς γε καὶ Σωκράτη φησὶ λόλον καὶ βίαιον γενόμενον ἐπιχειρεῖν, ὃ τρόπον δυνατόν ἦν, τυραννεῖν τῆς πατριδος καταλύοντα τὰ ἔθνη, καὶ πρὸς ἐναντίας τοῖς νόμοις δόξας ἔλκοντα καὶ μεθιστάντα τοὺς πολίτας. Τὴν δ' Ἰσοκράτους διατριβὴν ἐπισκώπτων, γηρῆν φησὶ παρ' αὐτῷ τοὺς μαθητάς, ὡς ἐν ἄδου παρὰ Μίνῳ χρησομένους ταῖς τέχναις, καὶ δίκας ἐροῦντας.

Τὸν δὲ παῖδα διαβάλλον πρὸς τὰ Ἑλληνικά, φωνῇ κέχρηται θρασυτέρῳ τοῦ γήρωσ, οἷον ἀποθεσπίζων καὶ προμαντεύων, ὡς ἀπολοῦσι Ῥωμαῖοι τὰ πράγματα, γραμματῶν Ἑλληνικῶν ἀναπλησθέντες. Ἀλλὰ ταύτην μὲν αὐτοῦ τὴν δυσφημίαν ὁ χρόνος ἀποδείκνυσι κενήν, ἐν ᾗ τοῖς τε πράγμασιν ἢ πόλις ἤρθη μεγίστη, καὶ πρὸς Ἑλληνικά μαθήματα καὶ παιδείαν ἅπασαν ἔσχεν οἰκείως. Ὁ δ' οὐ μόνον ἀπηχθάνετο τοῖς φιλοσοφοῦσιν Ἑλλήνων, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἰατρούοντας ἐν Ῥώμῃ δι' ὑποψίας εἶχε. Καὶ τὸν Ἱπποκράτους, ὡς ἔοικεν, ἀκηκοὼς λόγον, ὃν εἶπε, τοῦ μεγάλου βασιλέως καλοῦντος αὐτὸν ἐπὶ πολλοῖς τισι τάλαντοισ, οὐκ ἂν ποτε βαρβάρους Ἑλλήνων πολεμίους ἐαυτὸν παρασχεῖν, ἔλεγε κοινὸν ὄρκον εἶναι τοῦτον ἰατρῶν ἀπάντων, καὶ παρεκελεύετο φυλλάττεσθαι τῷ παιδί πάντας· αὐτῷ δὲ γεγραμμένον ὑπόμνημα εἶναι, καὶ πρὸς τοῦτο θεραπεύειν καὶ διαιτᾶν τοὺς νοσοῦντας οἴκοι· νῆστιν μὲν οὐδέποτε διατηρῶν οὐδένα, τρέφων δὲ λαχάνοις, καὶ σαρκιδίοις νήσσης, ἢ φάσσης, ἢ λαγῶ. Καὶ γὰρ τοῦτο κοῦφον εἶναι καὶ πρόσφορον ἀσθενοῦσι, πλὴν ὅτι πολλὰ συμβαίνει τοῖς φαγοῦσιν ἐνυπνιάζεσθαι. Τοιαύτη δὲ θεραπεία καὶ διαίτη χρώμενος, ὑγιαίνειν μὲν αὐτός, ὑγιαίνοντας δὲ τοὺς ἐαυτοῦ διαφυλάττειν.

XXIV. Καὶ περὶ γε τοῦτο φαίνεται γεγονῶς οὐκ ἀνεμέσητος· καὶ γὰρ τὴν γυναῖκα καὶ τὸν υἱὸν ἀπέβαλεν. Αὐτὸς δὲ τῷ σώματι πρὸς εὐεξίαν καὶ ῥώμην ἀσφαλῶς πεπηγῶς, ἐπὶ πλεῖστον ἀντεῖχεν, ὥστε γυναικὶ προσβύτης ὢν σφόδρα πλησιάζειν, καὶ γῆμαι γάμον οὐ καθ' ἡλικίαν ἐκ τοιαύτης προφάσεως. Αποβαλὼν τὴν γυναῖκα, τῷ μὲν υἱῷ Παύλου θυγατέρα, Σκηπίωνος δὲ ἀδελφῆν, ἠγάγετο πρὸς γάμον, αὐτὸς δὲ χηρεύων ἐχρῆτο παιδίσκη

κρίφα φοιτώσῃ πρὸς αὐτόν. Ἦν οὖν ἐν οἰκίᾳ μικρᾷ
 νύμφην ἐχούσῃ τοῦ πράγματος αἰσθησις· καὶ ποτε τοῦ
 γυναιίου θρασύτερον παρασοβῆσαι παρὰ τὸ δωμάτιον
 δόξαντος, ὁ νεανίας εἶπε μὲν οὐδὲν, ἐμβλέψας δὲ πικρό-
 τερον καὶ διατραπεῖς οὐκ ἔλαθε τὸν πρῆσβυτην. Ὡς οὖν
 ἔγνω τὸ πρᾶγμα δυσχεραίνόμενον ὑπ' αὐτῶν, οὐδὲν ἐγκα-
 λίσας, οὐδὲ μεμψάμενος, ἀλλὰ καταβαίνων, ὡσπερ εἰώ-
 θει, μετὰ φίλων εἰς ἀγορὰν, Σαλωνῖνόν τινα τῶν ὑπογε-
 γραμματευκῶτων αὐτῶ, παρόντα καὶ συμπροπέμποντα,
 μεγάλη φωνῇ προσαγορεύσας, ἠρώτησεν, εἰ τὸ θυγά-
 τριον συνήρμωσε νυμφίῳ. Τοῦ δ' ἀνθρώπου φήσαντος,
 ὡς οὐδὲ μίλλει, μὴ πρότερον ἐκείνῳ κοινωσάμενος· „Καὶ
 μὲν ἐγὼ σοι (φησὶν) εὔρηκα κηδεστήν ἐπιτηδεῖον, εἰ μὴ
 νῆ Δία τὰ τῆς ἡλικίας δυσχεραίνοιτο· τᾶλλα γὰρ οὐ
 μεμπτός ἐστι, σφόδρα δὲ πρῆσβυτης.“ Ὡς οὖν ὁ Σα-
 λωνῖνος ἐκέλευε ταῦτα φροντίζειν, καὶ διδόναι τὴν κόρην,
 ᾧ προαιρεῖται, πελάτιν οὔσαν αὐτοῦ καὶ δομένην τῆς
 ἐκείνου κηδεμονίας, οὐδεμίαν ὁ Κάτων ἀναβολὴν ποιη-
 σάμενος, αὐτὸς ἔφη τὴν παρθένον αἰτεῖν ἑαυτῶ. Καὶ
 τὸ μὲν πρῶτον, ὡς βικὸς, ὁ λόγος ἐξέπληξεν τὸν ἀνθρώ-
 πον, πόρρω μὲν γάμου τὸν Κάτωνα, πόρρω δ' αὐτὸν
 οἰκίας ὑπατικῆς καὶ θριαμβευτικῶν κηδευμάτων τιθέμε-
 νον· σπουδῇ δὲ χρώμενον ὄρων ἀσμένως ἐδέξατο, καὶ
 καταβάντες εἰς ἀγορὰν, εὐθύς ἐποιοῦντο τὴν ἐγγύην.
 Πραπτομένου δὲ τοῦ γάμου, παραλαβὼν τοὺς ἐπιτηδεῖους
 ὁ υἱὸς τοῦ Κάτωνος, ἠρώτησε τὸν πατέρα, μή τι μεμφό-
 μενος, ἢ λελητημένος ὑπ' αὐτοῦ, μητρικῶν ἐπάγεται.
 Ὁ δὲ Κάτων ἀναβοήσας· Εὐφήμησον, εἶπεν, ὦ παῖ.
 Πάντα γὰρ ἀγαστιά μοι τὰ παρὰ σοῦ, καὶ μεμπτὸν
 οὐδὲν· ἐπιθυμῶ δὲ πλείονας ἑμαυτῶ τε παῖδας καὶ πολί-

τας τῆ πατρίδι τοιούτους ἀπολιπεῖν. Ταύτην δὲ τὴν γνώμην πρότερον εἶπεν φασὶ Πεισίστρατον, τὸν Ἀθηναίων τύραννον, ἐπιγήμεντα τοῖς ἐνηλίκοις παισὶ τὴν Ἀργολίδα Τιμώνασσαν, ἐξ ἧς Ἰοφῶντα καὶ Θεσσαλὸν αὐτῷ λέγουσι γενέσθαι. Γήμεντι δὲ τῷ Κάτωνι γίνεται παῖς, ᾧ παρωνύμιον ἀπὸ τῆς μητρὸς ἔθετο Σαλωνῖνον. Ὁ δὲ πρεσβύτερος υἱὸς ἐτελεύτησε στρατηγῶν. Καὶ μέμνηται μὲν αὐτοῦ πολλάκις ἐν τοῖς βιβλίοις ὁ Κάτων, ὡς ἀνδρὸς ἀγαθοῦ γεγονότος· πρῶως δὲ καὶ φιλοσόφως λέγεται τὴν συμφορὰν ἐνεγκεῖν, καὶ μηδὲν ἀμβλύτερος δι' αὐτὴν εἰς τὰ πολιτικά γενέσθαι. Οὐ γὰρ, ὡς Λεύκιος Λούκουλλος ὕστερον, καὶ Μέτελλος ὁ Πίος, ἐξέκαμεν ὑπὸ γήρωσ πρὸς τὰ δημόσια, λειτουργίαν τὴν πολιτείαν ἡγούμενος· οὐδ' ὡς πρότερον Σκηπίων ὁ Ἀφρικανὸς, διὰ τὸν ἀντικρούσαντα πρὸς τὴν δόξαν αὐτοῦ φθόνον, ἀποστραφεὶς τὸν δῆμον, ἐκ μεταβολῆς ἐποίησατο τοῦ λοιποῦ βίου τέλος ἀπραγμοσύνην· ἀλλ', ὡσπερ Διονύσιόν τις ἔπεισε κάλλιστον ἐντάφιον ἡγεῖσθαι τὴν τυραννίδα, κάλλιστον αὐτὸς ἐγγήραμα τὴν πολιτείαν ποιησάμενος, ἀναπαύσεσιν ἐχρήτο καὶ παιδιαῖς, ὁπότε σχολάζοι, τῷ συντάττεσθαι βιβλία καὶ τῷ γεωργεῖν.

XXV. Συντάττετο μὲν οὖν λόγους τε παντοδαποῦς καὶ ἱστορίας. Γεωργία δὲ προσεῖχε, νέος μὲν ὢν ἔτι, καὶ διὰ τὴν χρεῖαν (φησὶ γὰρ δυσεὶ κεχρησθαι μόνοις πορισμοῖς, γεωργία καὶ φειδοῖ)· τότε δὲ διαγωγὴν καὶ θεωρίαν αὐτῷ τὰ γιγνόμενα κατ' ἀγρὸν παρεῖχε. Καὶ συντάτταται γε βιβλίον γεωργικόν, ἐν ᾧ καὶ περὶ πλακούντων σκευασίας, καὶ τηρήσεως ὀπίωρας γέγραπεν, ἐν παντὶ φιλοτιμούμενος περιττὸς εἶναι καὶ ἴδιος. Ἦν δὲ καὶ τὸ δεῖπνον ἐν ἀγρῷ δαυφιλέστερον· ἐκάλει γὰρ ἐκάστοτε τῶν

ἀγρογειτόνων καὶ περιχώρων τοὺς συνήθεις, καὶ συνδιήγεν ἰλαρῶς, οὐ τοῖς καθ' ἡλικίαν μόνοις ἤδυσ ὧν συγγενεῖσθαι καὶ ποθεινός, ἀλλὰ καὶ τοῖς νέοις, ὅτι δὴ πολλῶν μὲν ἔμπειρος πραγμάτων γεγονώς, πολλοῦ δὲ πράγμασι καὶ λόγοις ἀξίους ἀκοῆς ἐντετυχηκώς. Τὴν δὲ πράπεζαν ἐν τοῖς μάλιστα φιλοποιῶν ἠγεῖτο· καὶ πολλὴ μὲν εὐφημία τῶν καλῶν καὶ ἀγαθῶν πολιτῶν ἐπεισήγετο, πολλὴ δ' ἦν ἀμνηστία τῶν ἀχρήστων καὶ πονηρῶν, μήτε ψόγωι, μήτ' ἐπαίνῳ, πάροδον ὑπὲρ αὐτῶν τοῦ Κάτωνος εἰς τὸ συμπόσιον διδόντος.

XXVI. Ἐσχατον δὲ τῶν πολιτευμάτων αὐτοῦ τὴν Καρχηδόνος ἀνάστασιν οἴονται γεγονέναι, τῷ μὲν ἔργῳ τέλος ἐπιθέντος τοῦ νέου Σκηπίωνος, βουλῇ δὲ καὶ γνώμῃ μάλιστα τοῦ Κάτωνος ἀραμένων τὸν πόλεμον, ἐξ αἰτίας τοιαύδης. Κάτων ἐπέμφθη πρὸς Καρχηδονίους καὶ Μασσανάσσην τὸν Νομάδα, πολεμοῦντας ἀλλήλοις, ἐπισκεψόμενος τὰς τῆς διαφορᾶς προφάσεις. Ὁ μὲν γὰρ ἦν τοῦ δήμου φίλος ἀπ' ἀρχῆς, οἱ δ' ἐγεγόνεισαν ἔνσπονδοι μετὰ τὴν ὑπὸ Σκηπίωνος ἦτταν, ἀφαιρέσει τε τῆς ἀρχῆς καὶ βαρεῖ δασμῷ χρημάτων κολουθέντες. Εὐρῶν δὲ τὴν πόλιν οὐχ, ὡς ᾔοντο Ῥωμαῖοι, κεκακωμένην καὶ ταπεινὰ πράττουσαν, ἀλλὰ πολλὴ μὲν εὐανδροῦσαν ἡλικία, μεγάλων δὲ πλοῦτων γέμουσαν, ὀπλων δὲ παντοδαπῶν καὶ παρασκευῆς πολεμιστηρίου μεστὴν, καὶ μικρὸν οὐδὲν ἐπὶ τούτοις φρονούσαν, οὐ τὰ Νομάδων ᾔετο καὶ Μασσανάσσης πράγματα Ῥωμαῖους ὦραν ἔχειν τίθεσθαι, καὶ διαίτην, ἀλλ' εἰ μὴ καταλήφονται πόλιν, ἀνωθεν ἐχθρὰν καὶ βαρύνουμον, ἠδυσμένην ἀπίστως, πάλιν ἐν τοῖς ἴσοις κινδύνοις ἔσεσθαι. Ταχέως οὖν ὑποστρέψας, ἐδίδασκε τὴν βουλίην, ὡς αἰ πρότερον ἦται καὶ

συμφοραὶ Καρχηδονίων, οὐ τοσοῦτον τῆς δυνάμεως, ὅσοι τῆς ἀνοίας, ἀπαρύσασαι, κινδυνεύουσι αὐτοὺς οὐκ ἀσθενεστέρους, ἐμπειροτέρους δὲ πολέμων ἀπεργάσασθαι· ἤδη δὲ καὶ προανακινῆσθαι τοῖς Νομαδικοῖς τοὺς πρὸς Ῥωμαίους ἀγῶνας· εἰρήνην δὲ καὶ σπονδὰς ὄνομα τοῦ πολέμου τῇ μελλήσει κείσθαι, καιρὸν περιμένοντος.

XXVII. Πρὸς τούτοις φασὶ τὸν Κάτωνα καὶ σῦκα τῶν Λιβυκῶν ἐπίτηδες ἐκβαλεῖν ἐν τῇ βουλῇ, τὴν τήβεννον ἀναβαλλόμενον· εἶτα θανμασάντων τὸ μέγεθος καὶ τὸ κάλλος, εἰπεῖν, ὡς ἡ ταῦτα φέρουσα χώρα τριῶν ἡμερῶν πλοῦν ἀπέχει τῆς Ῥώμης. Ἐκεῖνο δ' ἤδη καὶ βιαιότερον, τὸ περὶ παντὸς οὗ δήποτε πράγματος γνώμην ἀποφαινόμενον, προσεπιφωνεῖν οὕτως· „Δοκεῖ δέ μοι καὶ Καρχηδόνα μὴ εἶναι.“ Τούναντίον δὲ Πόπλιος Σκηπίων, ὁ Νασικᾶς ἐπικαλούμενος, ἀεὶ διετέλει λέγων καὶ ἀποφαινόμενος· „Δοκεῖ μοι Καρχηδόνα εἶναι.“ Πολλὰ γὰρ, ὡς ἔοικεν, ὕβρι τὸν δῆμον ὄρων ἤδη πλημμυλοῦντα, καὶ δι' εὐτυχίαν καὶ φρόνημα τῇ βουλῇ δυσκάθεκτον ὄντα, καὶ τὴν πόλιν ὅλην ὑπὸ δυνάμεως, ὅπη ῥέψειε ταῖς ὁρμαῖς, βία συνεφελκόμενον, ἐβούλετο τοῦτον γοῦν τὸν φόβον ὥσπερ χαλινὸν ἐπικεῖσθαι σωφροισιτῆρα τῇ θρασύτητι τῶν πολλῶν· ἔλατιον μὲν ἡγούμενος ἰσχύειν Καρχηδονίους τοῦ περιγενέσθαι Ῥωμαίων, μεῖζον δὲ τοῦ καταφρονεῖσθαι. Τῷ δὲ Κάτωνι τοῦτ' ἀπὸ δεινὸν ἐφαίνετο, βακχεύοντι τῷ δήμῳ καὶ σφαλλομένῳ τὰ πολλὰ δι' ἔξουσίαν, πόλιν ἀεὶ μεγάλην, νυνὶ δὲ καὶ νήφουσαν ὑπὸ συμφορῶν καὶ κεκολασμένην, ἐπικρέμασθαι, καὶ μὴ παντάπασι τοὺς ἔξωθεν ἀνελεῖν τῆς ἡγεμονίας φόβους, ἀναφορὰς αὐτοῖς πρὸς τὰς οἴκοθεν ἀμαρτίας ἀπολιπόντας. Οὕτω μὲν ἐξεργάσασθαι λέγεται τὸν τρίτον καὶ τελευταῖον ὁ

Κάτων ἐπὶ Καρχηδονίους πόλεμον. Ἀρξαμένων δὲ πολεμεῖν, ἐτελεύτησεν, ἀποθεσπίσας περὶ τοῦ μέλλοντος ἐπιθήσειν τῷ πολέμῳ τέλος ἀνδρός· ὃς ἦν τότε μὲν νβανίας, χιλίαρχος δὲ στρατευόμενος, ἀπεδείκνυτο καὶ γνώμης ἔργα καὶ τόλμης πρὸς τοὺς ἀγῶνας. Ἀπαγγελλομένων δὲ τούτων εἰς Ῥώμην, πνυθανόμενον τὸν Κάτωνα φασὶν εἰπεῖν·

Οἷος πέπνυται, τοὶ δὲ σκιαὶ αἴσσουσιν.

Ταύτην μὲν οὖν τὴν ἀπόφασιν ταχὺ δι' ἔργων ἐβεβαίωσεν ὁ Σκηπίων. Ὁ δὲ Κάτων ἀπέλιπε γενεάν, ἕνα μὲν υἱὸν ἐκ τῆς ἐπιγαμηθείσης, ᾧ παρωνύμιον ἔφραμεν γενέσθαι Σαλωνῖνον, ἕνα δὲ υἱωνὸν ἐκ τοῦ τελευτήσαντος υἱοῦ. Καὶ Σαλωνῖνος μὲν ἐτελεύτησε στρατηγῶν, ὁ δ' ἐξ αὐτοῦ γενόμενος Μάρκος ὑπάτευσεν. Ἦν δὲ πάππος οὗτος τοῦ φιλοσόφου Κάτωνος, ἀνδρὸς ἀρετῆ καὶ δόξης τῶν καὶ αὐτὸν ἐπιφανεστάτου γενομένου.

COMPARATIO ARISTIDIS CUM CATONE MAIORE.

Γεγραμμένων δὲ καὶ περὶ τούτων τῶν ἀξίων μνήμης, ὅλος ὁ τούτου βίος ὅλω τῷ θατίερῳ παρατεθείς, οὐκ εὐθεώρητον ἔχει τὴν διαφορὰν, ἐναφανίζομένην πολλαῖς καὶ μεγάλαις ὁμοιότησιν. Εἰ δὲ δεῖ κατὰ μέρος τῆ συγκρίσει διαλαβεῖν, ὡσπερ ἔπος, ἢ γραφὴν, ἐκάτερον, τὸ μὲν ἐξ οὐχ ὑπαρχούσης ἀφορμῆς εἰς πολιτείαν καὶ δόξαν ἀρετῆ καὶ δυνάμει προελθεῖν ἀμφοτέροις κοινόν ἐστι. Φαίνεται δ' ὁ μὲν Ἀριστιίδης, οἷῳ τότε μεγάλων οὐ-

σῶν τῶν Ἀθηνῶν, καὶ ταῖς οὐσίαις ἔτι συμμέτροις καὶ ὁμαλοῖς ἐπιβαλὼν δημαγωγοῖς καὶ στρατηγοῖς, ἐπιφανῆς γενέσθαι. Τὸ γὰρ μέγιστον ἦν τίμημα τότε τῶν πεντακοσιομεδίμων, τὸ δὲ δεύτερον ἵππεῖς, τριακοσίων· ἔσχατον δὲ καὶ τρίτον οἱ ζενγῖται, διακοσίων. Ὁ δὲ Κάτων ἐκ πολίχνης τε μικρᾶς καὶ διαίτης ἀγροίκου δοκούσης φέρων ἀφῆκεν ἑαυτὸν ὡσπερ εἰς πέλαγος ἀχανές τὴν ἐν Ῥώμῃ πολιτείαν, οὐκέτι Κουρίων καὶ Φαβρικίων καὶ Οστιλλίων ἔργον οὐσαν ἡγεμόνων, οὐδ' ἀπ' ἀρότρου καὶ σκαφίου πένητας καὶ αὐτουργοὺς ἀναβαίνοντας ἐπὶ τὸ βῆμα προσιεμένην ἄρχοντας καὶ δημαγωγούς, ἀλλὰ πρὸς γένη μεγάλα, καὶ πλούτους, καὶ νομάς, καὶ σπουδαρχίας, ἀποβλέπειν εἰθισμένην, καὶ δι' ὄγκον ἤδη καὶ δύναμιν, ἐντροφῶσαν τοῖς ἀρχεῖν ἀξιούσιν. Οὐκ ἦν δ' ὅμοιον ἀντιπάλῳ χρησθαι Θεμιστοκλεῖ, μήτ' ἀπὸ γένους λαμπρῶ, καὶ κεκτημένῳ μέτρια (πέντε γὰρ, ἢ τριῶν ταλάντων οὐσίαν αὐτῷ γενέσθαι λέγουσιν, ὅτε πρῶτον ἠπτεῖο τῆς πολιτείας)· καὶ πρὸς Σκηπίωνας Ἀφρικανούς, καὶ Σερονίους Γάλβας, καὶ Κοϊντίους Φλαμινίους ἀμιλλᾶσθαι περὶ πρωτείων, μηδὲν ὀρμητήριον ἔχοντα, πλὴν φωνὴν παρόρησιαζομένην ὑπὲρ τῶν δικαίων.

II. Ἐτι δ' Ἀριστείδης μὲν ἐν Μαραθῶνι, καὶ πάλιν ἐν Πλαταιαῖς, δέκατος ἦν στρατηγός· Κάτων δὲ δεύτερος μὲν ὑπάτος ἠρέθη, πολλῶν ἀντιμετιόντων, δεύτερος δὲ τιμητής, ἐπὶ τοὺς ἐπιφανεστάτους καὶ πρώτους ἀμιλλωμένους ὑπερβαλόμενος. Καὶ μὴν Ἀριστείδης μὲν ἐν οὐδενὶ τῶν κατορθωμάτων γέγονε πρῶτος, ἀλλὰ Μιλτιάδης ἔχει τοῦ Μαραθῶνος τὸ πρωτεῖον, Θεμιστοκλῆς δὲ τῆς Σαλαμῖνος· ἐν δὲ Πλαταιαῖς φησὶν Ἡρόδοτος ἀνελεσθαι καλλίστην νίκην Πανσανίαν· Ἀριστείδη δὲ καὶ

τῶν δευτεροῦν ἀμφισβητοῦσι Σωφάναι, καὶ Ἀμεινίαι, καὶ Καλλίμαχοι, καὶ Κυναίγειροι, διαπρεπῶς ἀριστεύσαντες ἐν ἐκείνοις τοῖς ἀγῶσι. Κάτων δ' οὐ μόνον αὐτὸς ὑπατεύων ἐπρώτευσεν καὶ χειρὶ καὶ γνώμῃ κατὰ τὸν Ἰβηρικὸν πόλεμον, ἀλλὰ καὶ χιλιαρχῶν περὶ Θερμοπύλας, ὑπατεύοντος ἐτέρου, τὴν δόξαν ἔσχε τῆς νίκης, μεγάλας ἐπ' Ἀντίοχον Ῥωμαίοις ἀναπειάσας κλεισιάδας, καὶ πρόσω μόνον ὀρῶντι τῷ βασιλεῖ περιστήσας κατὰ νότον τὸν πόλεμον. Ἐκείνη γὰρ ἡ νίκη, περιφανῶς ἔργον οὔσα Κάτωνος, ἐξήλασε τῆς Ἑλλάδος τὴν Ἀσίαν, καὶ παρέσχεν ἐπιβάτην αὐθις Σκηπίωνι. Πολεμοῦντες μὲν οὖν ἀήττητοι γεγόνασιν ἀμφοτέρω· περὶ δὲ τὴν πολιτείαν Ἀριστείδης μὲν ἔπταισεν, ἔξοστρακισθῆναι καὶ καταστασιασθῆναι ὑπὸ Θεμιστοκλέους· Κάτων δ', οἵπερ ἦσαν ἐν Ῥώμῃ δυνατώτατοι καὶ μέγιστοι, πᾶσιν, ὡς ἔπος εἶπεῖν, ἀντιπάλους χρώμενος, καὶ μέχρι γήρωσ, ὡσπερ ἄθλητής, ἀγωνιζόμενος, ἀπιῶτα διετήρησεν ἑαυτὸν. Πλείστιας δὲ καὶ φυγῶν δημοσίας δίκας, καὶ διώξας, πολλὰς μὲν εἶλε, πάσας δ' ἀπέφυγε, πρόβλημα τοῦ βίου, καὶ δραστήριον ὄργανον ἔχων τὸν λόγον· ὃ δικαιότερον ἂν τις, ἢ τύχη καὶ δαίμονι τοῦ ἀνδρός, τὸ μηδὲν παθεῖν παρ' ἀξίαν ἀνατιθεῖη. Μέγα γὰρ καὶ Ἀριστοτέλει τῷ φιλοσόφῳ τοῦτο προσεμαρτύρησεν Ἀντίπατρος, γράφων περὶ αὐτοῦ μετὰ τὴν τελευταίαν, ὅτι πρὸς τοῖς ἄλλοις ὁ ἀνὴρ καὶ τὸ πιθανὸν εἶχεν.

III. Ὅτι μὲν δὴ τῆς πολιτικῆς ἀνθρώπος ἀρετῆς οὐ κτᾶται τελειότεραν, ὁμολογούμενόν ἐστι· ταύτης δὲ που μόνον οἱ πλείστοι τὴν οἰκονομικὴν οὐ μικρὸν τίθενται. Καὶ γὰρ ἡ πόλις, οἶκον τι σύστημα καὶ κεφάλαιον οὔσα, ὁρᾶνται πρὸς τὰ δημόσια, τοῖς ἰδίους βίοις

τῶν πολιτῶν εὐθερούντων. Ὅπου καὶ Ἀνκουῶργος ἐξοικίσ-
 σας μὲν ἀργύριον, ἐξοικίσας δὲ χρυσὸν τῆς Σπάρτης,
 νόμισμα δὲ διεφθαρμένου πυρὶ σιδήρου θέμενος αὐ-
 τοῖς, οἰκονομίας οὐκ ἀπήλλαξε τοὺς πολίτας, ἀλλὰ τὰ
 τρυφῶντα καὶ ὑπουλα καὶ φλεγμαίνοντα τοῦ πλούτου
 περιελών, ὅπως εἰσπορήσωσι τῶν ἀναγκαίων καὶ χρησί-
 μων ἅπαντες, ὡς ἄλλος οὐδεὶς νομοθέτης προὔνοιησε,
 τὸν ἄπορον καὶ ἀνέστιον καὶ πένητα σύνοικον ἐπὶ
 κοινῆν πολιτείαν μᾶλλον τοῦ πλουσίου καὶ ὑπερόγκου
 φοβηθεὶς. Φαίνεται τοίνυν ὁ μὲν Κάτων οὐδὲν τι φαν-
 λότερος οἴκου προστάτης, ἢ πόλεως, γενόμενος. Καὶ
 γὰρ αὐτὸς ἠΰξησε τὸν αὐτοῦ βίον, καὶ κατέστη διδάσκα-
 λος οἰκονομίας καὶ γεωργίας ἑτέροις, πολλὰ καὶ χρήσι-
 μα περὶ τούτων συλλεξάμενος. Ἀριστείδης δὲ τῇ πενίᾳ
 καὶ τὴν δικαιοσύνην συνδιέβαλεν, ὡς οἰκοφθόρον καὶ
 πτωχοποιόν, καὶ πᾶσι μᾶλλον, ἢ τοῖς κεκτημένοις, ὠφέ-
 λιμον. Καίτοι πολλὰ μὲν Ἡσίοδος πρὸς δικαιοσύνην
 ἅμα καὶ οἰκονομίαν παρακαλῶν ἡμᾶς εἴρηκε, καὶ τὴν
 ἀργίαν ὡς ἀδικίας ἀρχὴν λελοιδόρηκεν. Εὐ δὲ καὶ Ὀμή-
 ρῳ πεποιήται·

Ἔργον δέ μοι οὐ φίλον ἦεν,
 οὐδ' οἰκωφελὴ, ἢ τε τρέφει ἀγλαὰ τέκνα·
 ἀλλὰ μοι αἰεὶ νῆες ἐπήρητοι φίλαι ἦσαν,
 καὶ πόλεμοι, καὶ ἄκοντες εὐΐξστοι, καὶ οἴστοι·

ὡς τοὺς αὐτοὺς ἀμελοῦντας οἰκίας, καὶ ποριζομένους
 ἐξ ἀδικίας. Οὐ γὰρ, ὡς τοῦλαιον οἱ ἰατροὶ φασὶ τοῦ
 σώματος εἶναι τοῖς μὲν ἐκτὸς ὠφελιμώτατον, τοῖς δ'
 ἐντὸς βλαβερώτατον, οὕτως ὁ δίκαιος ἑτέροις μὲν ἐστὶ
 χρήσιμος, αὐτοῦ δὲ καὶ τῶν ἰδίων ἀκηδής. Ἄλλ' ἔοικε
 ταύτῃ πεπηρωσθαι τῷ Ἀριστείδῃ τὸ πολιτικόν, εἵπερ,

ὡς οἱ πλεῖστοι λέγουσιν, οὐδὲ προῖκα τοῖς θυγατρίοις, οὐδὲ ταφὴν αὐτῷ καταλιπέσθαι προῦνόησεν. Ὅθεν ὁ μὲν Κάτωνος οἶκος, ἄχρι γένους τετάρτου, στρατηγούς καὶ ὑπάτους τῇ Ῥώμῃ παρεῖχε· καὶ γὰρ υἱοῖνοι, καὶ τούτων ἔτι παῖδες, ἤρξαν ἄρχας τὰς μεγίστας. Τῆς δ' Ἀριστείδου, τοῦ πρωτεύσαντος Ἑλλήνων, γενεᾶς ἡ πολλὴ καὶ ἄπορος πενία, τοὺς μὲν εἰς ἀγυρτικοὺς κατέβαλε πίνακας, τοὺς δὲ δημοσίῳ τὰς χειρας ἐράνω δι' ἔνδειαν ὑπέχειν ἠνάγκασεν, οὐδενὶ δὲ λαμπρὸν οὐδέν, οὐδ' ἄξιον ἐκείνου τοῦ ἀνδρὸς φρονῆσαι παρέσχεν.

IV. Ἡ τοῦτο πρῶτον ἀμφιλογίαν ἔχει. Πενία γὰρ αἰσχρὸν οὐδαμοῦ μὲν δι' αὐτήν, ἀλλ' ὅπου δεῖγμα ἕαθυμίας ἐστίν, ἀκρασίας, πολυτελείας, ἀλογιστίας· ἀνδρὶ δὲ σώφρονι, καὶ φιλοπόνῳ, καὶ δικαίῳ, καὶ ἀνδρείῳ, καὶ δημοσιεύοντι ταῖς ἀρεταῖς ἀπάσαις, συνουσα, μεγαλοψυχίας ἐστὶ καὶ μεγαλοφροσύνης σημεῖον. Οὐ γὰρ ἐστὶ πράττειν μεγάλα, φροντίζοντα μικρῶν· οὐδὲ πολλοῖς δεομένοις βοηθεῖν, πολλῶν αὐτὸν δεόμενον. Μέγα δ' εἰς πολιτείαν ἐφόδιον, οὐχ ὁ πλοῦτος, ἀλλ' ἀντάρχεια, τῷ μηδενὸς ἰδίᾳ τῶν περιτιτῶν δεῖσθαι, πρὸς οὐδεμίαν ἀσχολίαν ἄγουσα τῶν δημοσίων. Ἀπροσδεῆς μὲν γὰρ ἀπλῶς ὁ θεὸς, ἀνθρωπίνης δ' ἀρετῆς, ᾧ συνάγεται πρὸς τὸ ἐλάχιστον ἢ χρεία, τοῦτο τελειότατον. Ὡς γὰρ σῶμα τὸ καλῶς πρὸς εὐεξίαν κεκραμενον, οὔτ' ἐσθῆτις, οὔτε τροφῆς δεῖται περιτιτῆς, οὔτω καὶ βίος καὶ οἶκος ὑγιαίνων ἀπὸ τῶν τυχόντων διοικεῖται. Δεῖ δὲ τῇ χρείᾳ σύμμετρον ἔχειν τὴν κητῆσιν· ὡς ὁ γὰρ πολλὰ συνάγων, ὀλίγοις δὲ χρώμενος, οὐκ ἐστὶν ἀντάρκτης, ἀλλ' εἴτε μὴ δεῖται, τῇ παρασκευῇ ἢ οὐκ ὀρέγεται, ματαίος, εἴτ' ὀρέγεται, μικρολογίᾳ κολούων τὴν ἀπόλαυσιν, ἄθλιος. Αὐτοῦ γέ

τοι Κάτωνος ἡδέως ἂν πνθοίμην· Εἰ μὲν ἀπολαυστον ὁ πλοῦτός ἐστι, τί σεμνύνη τῷ πολλὰ κεκτημένος ἀρκεῖσθαι μειρίοις; εἰ δὲ λαμπρόν ἐστιν, ὡσπερ ἐστίν, ἄρτω τε χρῆσασθαι τῷ προστιχόντι, καὶ πιεῖν, ὃν ἐργάται πίνουσι καὶ θεράποντες, οἶνον, καὶ πορφύρας μὴ δεηθῆναι, μήτ' οἰκίας κεκοιναμένης, οὐδὲν οὔτ' Ἀριστείδης, οὔτ' Ἐπαμινώνδας, οὔτε Μάνιος Κούριος, οὔτε Γαῖος Φαβρίκιος ἐπέλιπον τοῦ προσήκοντος, χαίρειν ἑάσαντες τὴν κτῆσιν, ὧν τὴν χρῆσιν ἀπεδοκίμαζον. Οὐ γὰρ ἦν ἀναγκαῖον ἀνθρώπων, γογγυλίδας ἠδιστον ὄψον πεποιημένω, καὶ δι' αὐτοῦ ταύτας ἔψοντι, μαπιούσης ἅμα τῆς γυναικὸς ἄλφιστα, τσαυτὰ περὶ ἄσαριου θρυλλεῖν, καὶ γράφειν, ἀπ' ἧς ἂν τις ἐργασίας τάχιστα πλούσιος γένοιτο. Μέγα γὰρ τὸ εὐτελές καὶ αὐταρκές, ὅτι τῆς ἐπιθυμίας ἅμα καὶ τῆς φροντίδος ἀπαλλάττει τῶν περιττῶν. Διὸ καὶ τοῦτο φασὶν ἐν τῇ Καλλίου δίκῃ τὸν Ἀριστείδην εἰπεῖν, ὡς αἰσχύνεσθαι πενίαν προῖκει τοῖς ἀκουσίως πενομένοις, τοῖς δ' ὡσπερ αὐτός, ἐκουσίως, ἐγκαλλωπίζεσθαι. Γελοῖον γὰρ οἶεσθαι, ὁρθυμίας εἶναι τὴν Ἀριστείδου πενίαν, ᾧ παρῆν, αἰσχρὸν εἰργασμένω μηδέν, ἀλλ' ἓνα σκυλεύσαντι βάρβαρον, ἢ μίαν σκιρῆν καταλαβόντι, πλουσίω γενέσθαι. Ταῦτα μὲν οὖν περὶ τούτων.

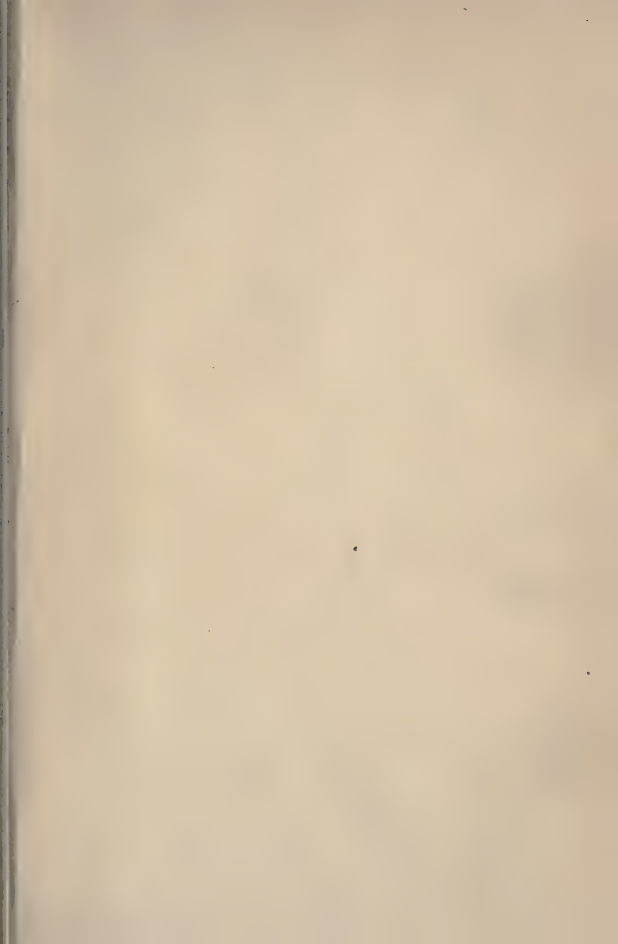
V. Στρατηγίαι δὲ τοῦ μὲν Κάτωνος οὐδὲν ὡς μεγάλοις πράγμασι μέγα προσέθηκαν, ἐν δὲ ταῖς Ἀριστείδου τὰ κάλλιστα καὶ λαμπρότατα καὶ πρῶτα τῶν Ἑλληνικῶν ἔργων ἐστίν, ὁ Μαραθῶν, ἢ Σαλαμίς, αἱ Πλαταιαί. Καὶ οὐκ ἄξιον δήπου παραβάλλειν τῷ Ξέρξῃ τὸν Ἀντίοχον, καὶ τὰ περιαιρεθέντα τῶν Ἰβηρικῶν πόλεων τείχη ταῖς τοσαύταις μὲν ἐν γῆ, τοσαύταις δ' ἐν θαλάσῃ πεσούσαις μυριάσιν. Ἐν οἷς Ἀριστείδης ἔργω μὲν οὐδεὶός

ἐλείπατο, δόξης δὲ καὶ στεφάνων, ὥσπερ ἀμέλει πλούτου καὶ χρημάτων, ἔφηκατο τοῖς μᾶλλον δεομένοις, ὅτι καὶ πάντων τούτων διέφερον. Ἐγὼ δ' οὐ μέμφομαι μὲν Κάτωνος τὸ μεγαλύνειν αἰεὶ καὶ πρῶτον ἑαυτὸν ἀπάντων τίθεσθαι· καίτοι φησὶν ἔν τινι λόγῳ, τὸ ἐπαινεῖν αὐτὸν, ὥσπερ τὸ λοιδορεῖν, ἄτοπον εἶναι· τελειότερος δὲ μοι δοκεῖ πρὸς ἀρετὴν τοῦ πολλάκις ἑαυτὸν ἐγκωμιάζοντος ὁ μὴδ' ἐτέρων τοῦτο ποιούντων δεόμενος. Τὸ γὰρ ἀφιλότιμον οὐ μικρὸν εἰς προότιτα πολιτικὴν ἐφόδιον· καὶ τὸναντίον ἢ φιλοτιμία χαλεπὸν, καὶ φθόνου γονιμώτατον, ἧς ὁ μὲν ἀπήλλακτο παντάπασιν, ὁ δὲ καὶ πάνυ πολλῆς μετεῖχεν. Ἀριστείδης μὲν γε, Θεμιστοκλεῖ τὰ μέγιστα συμπράττων, καὶ τρόπον τινὰ τὴν στρατηγίαν αὐτοῦ δορυφορῶν, ὠρθωσε τὰς Ἀθήνας. Κάτων δ', ἀντιπράττων Σκηπίωνι, μικροῦ μὲν ἀνέτρεψε καὶ διελυμήνατο τὴν ἐπὶ Καρχηδονίους αὐτοῦ στρατηγίαν, ἣ τὸν ἀήτητον Ἄννιβαν καθεῖλε. Τέλος δὲ, μηχανώμενος αἰεὶ τινας ὑποψίας καὶ διαβολάς, αὐτὸν μὲν ἐξήλασε τῆς πόλεως, τὸν δ' ἀδελφὸν αἰσχίστη κλοπῆς καταδίκη περιέβαλεν.

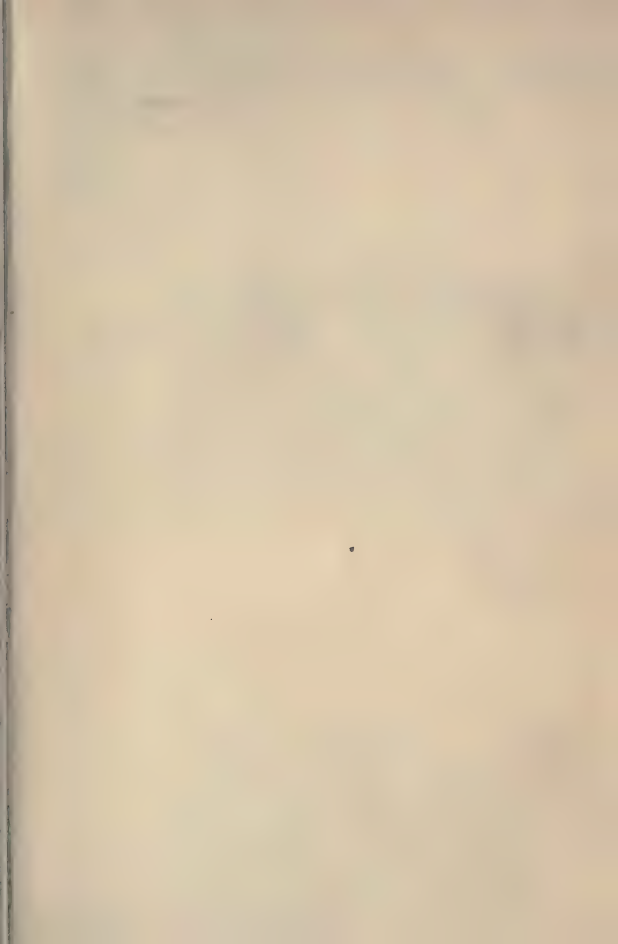
VI. Ἦν τοίνυν πλείστοις ὁ Κάτων κεκόσμηκε καὶ καλλίστοις ἐπαίνοις αἰεὶ σωφροσύνην, Ἀριστείδης μὲν ἄδικτον ὡς ἀληθῶς καὶ καθαρὰν ἐτήρησεν· αὐτοῦ δε τοῦ Κάτωνος ὁ παρ' ἀξίαν ἅμα καὶ παρ' ὤραν γάμος οὐ μικρὰν, οὐδὲ φασίλην εἰς τοῦτο διαβολὴν κατεσκεδάσας. Πρεσβύτην γὰρ ἤδη τοσοῦτον ἐνηλίκῳ παιδί, καὶ γυναικὶ νέμῃ παιδὸς, ἐπιγῆμαι κόρην ὑπηρείου καὶ δημοσιεύοντος ἐπὶ μισθῷ πατρὸς, οὐδαμοῦ καλόν. Ἄλλ' εἴτε πρὸς ἰδονὴν ταῦτ' ἔπραξεν, εἴτ' ὀργῇ, διὰ τὴν ἐταίραν ἀμνόμενος τὸν υἱόν, αἰσχύνῃν ἔχει καὶ τὸ ἔργον καὶ ἡ πρόφασις. Ὡς δ' αὐτὸς ἐχρήσατο λόγῳ κατειρωνευόμενος

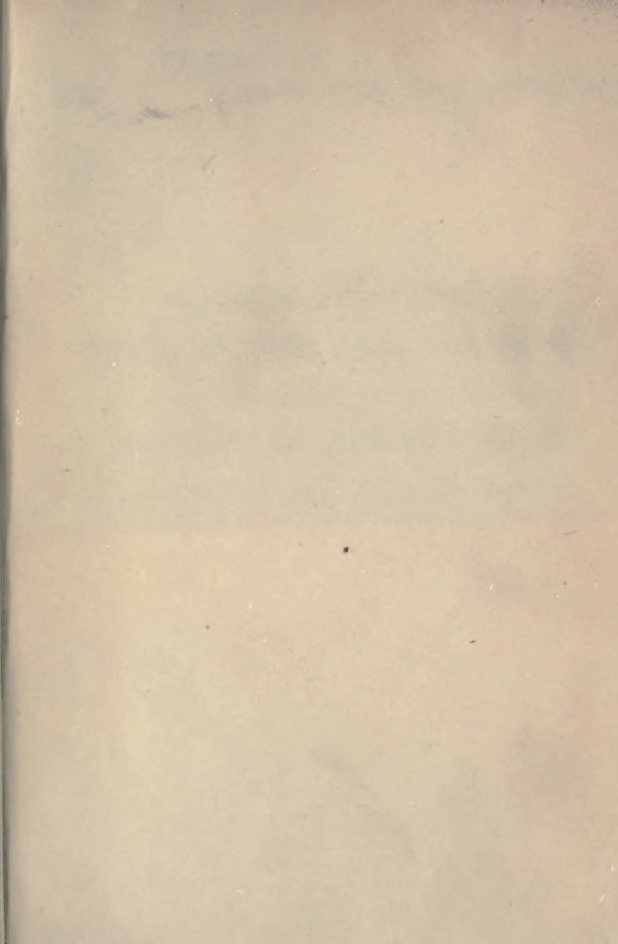
τὸ μειράκιον, οὐκ ἦν ἀληθής. Εἰ γὰρ ἐβούλετο παῖδας ἀγαθούς ὁμοίως τεκνῶσαι, γάμον ἔδει λαβεῖν γενναῖον, ἐξ ἀρχῆς σκεπόμενον· οὐχ ἕως μὲν ἐλάνθανεν ἀνεγγύῳ γυναικὶ καὶ κοινῇ συγκοιμώμενος, ἀγαπᾶν· ἐπεὶ δ' ἐφωράθη, ποιήσασθαι πενθερόν, ὃν ῥᾶστα πείσειν, οὐχ ὡς κάλλιστα κηδεύσειν ἔμελλεν.

PA

Plutarchus

4369

Ploutarchou Bioi parallel

A2

1881

t.3

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY
